

HAZİRAN/JUNE 2017 • SAYI / ISSUE: 27 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ

MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication
6 Aylık Hakemli Dergi / Biannual-Reviewed Academic Journal
Haziran/June 2017 • Sayı / Issue: 27 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner
Prof. Dr. Mehmet Emin Arat (Rektör • Rector)

Derginin Sahibi / Owner of the Journal / Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Adına, On behalf of Marmara University, Faculty of Communication
Prof. Dr. Cengiz Anık (Dekan • Dean)

Editör / Editor Yrd. Doç. Dr. Hediyeullah Aydeniz

Editör Yardımcısı / Assistant Editor Yrd. Doç. Dr. Yenal Gökşun, Arş. Gör. Ahmet Güven, Arş. Gör. Seher Midilli, Arş. Gör. Süheyla Nil Mustafa

Yayın Kurulu / Editorial Board*

Prof. Dr. Cengiz Anık (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Filiz Balta Peltekoğlu (Marmara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hediyeullah Aydeniz (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Özhan Tingöy (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. John Keane (The University of Sydney) Prof. Dr. Ergün Yıldırım (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan (Marmara Üniversitesi)

27. Sayının Hakem Kurulu /List of Referees*

Prof. Dr. Emre Bağçe (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Metin Kasım (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Günseli Bayraktutan (Giresun Üniversitesi) Doç. Dr. Ayşe Taş Koncavar (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mutlu Binark (Hacettepe Üniversitesi) Yrd. Doç. Dr. Ergün Köksoy (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Güven Necati Büyükbaykal (İstanbul Üniversitesi) Yrd. Doç. Dr. Ali Özcan (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. İncilay Cangöz (Anadolu Üniversitesi) Yrd. Doç. Dr. Hülya Öztekin (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mukadder Çakır (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Emine Nilüfer Pempecioğlu (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Barış Çoban (Doğuş Üniversitesi) Doç. Dr. Şükrü Sim (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf Devran (Marmara Üniversitesi) Yrd. Doç. Dr. Ayşe Gül Soncu (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nezih Erdoğan (İstanbul Şehir Üniversitesi) Doç. Dr. Uğur Günay Yavuz (Akdeniz Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Şevki Işıklı (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Besim Yıldırım (Atatürk Üniversitesi)

Danışma Kurulu / Advisory Board*

Prof. Dr. Emre Bağçe (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Alev Erkilet (İstinye Üniversitesi)
Prof. Dr. Mutlu Binark (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Şükran Esen (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Peyami Çelikan (İstanbul Şehir Üniversitesi) Prof. Dr. Abdullah Özkan (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep Çetin Erus (Marmara Üniversitesi) Doç. Dr. Rıdvan Şentürk (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Türkan Uğur Dai (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Nilüfer Timisi (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim Dellaloğlu (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Selma Ulus (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf Devran (Marmara Üniversitesi)

Musahhih / Proofreader Yrd. Doç. Dr. Yalçın Lüleci (Türkçe); Arş. Gör. Dr. Alparslan NAS (İngilizce)

***Soyadına göre alfabetik sırada** In alphabetical order by surname

Marmara Üniversitesi Yayinevi • Marmara University Press

Adres: Göztepe Yerleşkesi 34722 Kadıköy, İstanbul
Tel/Faks: (0216) 348 43 79 E-posta: yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Nişantaşı Yerleşkesi 34365 İstanbul

E-mail: iletisimdergi@marmara.edu.tr

Web: http://dergipark.gov.tr/maruid

Baskı • Printing Press: Şenyıldız Matbaacılık **Sertifika No:** 11964

“**MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ**” Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal Hakemli Akademik yayındır. Altı ayda bir yayınlanır. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özünü dokümanmaksızın gerekli yazım ve cümle değişiklikleri yapma hakkını saklı tutar. Dergiden yapılan alıntılarda kaynak göstermek mecburidir.

“**MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION**” is a peer-reviewed academic journal of Marmara University Faculty of Communication. It is published every six months. All the opinions written in the articles are under responsibilities of the authors and it does not mean that they are adopted by the board. The Editorial Board reserves the right to make necessary changes in spelling and sentence, without distorting the essence of the text. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

İçindekiler / Contents

Editör'den / Editorial.....	V
Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme The Use of Violence in Media: Economics of Violence, the Ideological Violence of Media and an Evaluation in Retrospect of Cultivation Theory Ömer ÖZER	1-19
Gezi Parkı Olayları Örneği'nde Medyatik Şiddetin Söylemsel Pratikleri Discursive Practices of Mediatic Violence in the Case of Gezi Park Protests Deniz ÇABA	21-40
Medyada Nefret Söylemi: Ankara Patlaması Örneği Hate Speech on Media: The Case of Ankara Bombing Esra TUNÇAY	41-62
Savaşa İlişkin Fotoğrafların Toplumsal Etkileri The Social Effects of War Photographs Gökhan DEMİREL, Güliz ULUÇ	63-79
Türkiye'de Yayın Yapan Çocuk Kanallarında Yayınlanan Çizgi Filmlerdeki Şiddet Olgusunun Analizi Analysis of Violence in Cartoons Broadcasted on Kids TV Channels in Turkey Özgür ÖZEN, Faik KARTELLİ	81-93
Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak "Potinss" Örneği Online Violence: The Case of "Potinss" as a Cyber-Bullying Space Alev ASLAN, Betül ÖNAY DOĞAN	95-119
Sosyal Medya'da Şiddet: Sağduyunun Yitiminde Başkalık ve Kendilik Deneyimleri Violence on Social Media: The Experiences of Subjectivity and Selfhood with the Disappearance of Common Sense Hatice TURAN	121-133
İktidar ve Medyatik Şiddet: Özgecan Aslan ve Şefika Etik Cinayetleri Analizi Power And Mediatic Violence: The Analysis of Özgecan Aslan And Sefika Etik Homicides Memet ARSLAN	135-160

Editör'den / Editorial

Merhaba,

Şiddet, sürekli içerik üreterek varlığını sürdüren medyanın değişmez ana temalarından ve içeriklerinden birisidir. Bir medya içeriği olarak şiddetin kolay üretilebilmesi ve sınırları aşan dili dolayısıyla tüketiminin kolaylığı gibi nedenlerle öncelikli olarak medya ekonomisi açısından vazgeçilmez bir değeri vardır. Bilgilendirici (haber, yorum vb.), eğlendirici (film, dizi, müzik vb.) ve ilan-reklamla ilgili olarak üçe ayırabileceğimiz medyatik tüm içerikler açısından şiddet, daimi bir unsur ve vazgeçilmezlik özelliği taşımaktadır. Medya ekonomisi açısından şiddetin önemi ve gördüğü işlevin ötesinde, siyasal ve toplumsal alanların çeşitli düzeylerdeki boyutlarıyla birlikte şiddet olgusunun düşünülmesi de gerekliliği ortadadır.

Medya türleri açısından bakıldığında ise basılı, işitsel, görsel ve yeni medya olarak tasnif edilebilen, birden fazla sektörün bulunduğu ve profesyonellerin elleriyle işleyen bir kurumsal mekanizma olarak medya ve şiddet ilişkisini akademik bir çalışmanın konusu yapmanın çok boyutlu olduğu görülecektir. Bir de küre ölçeğinde dört milyona, Türkiye'de de kırk beş milyona yaklaşan internet kullanıcılarının birer profesyonel gibi potansiyel içerik üreticisi olabildiği yeni medya ve özellikle mobil uygulamalar özelinde akıllı telefonlar da buna dahil edildiğinde konunun genişliği ve karmaşıklığı o oranda artmaktadır. Dolayısıyla şiddeti neredeyse çağın karakteri haline getiren dünyadaki gelişmeler (çatışma, savaş, iç-savaş, gerilim vs.) ile bir medya içeriği olarak şiddetin, hem ayrı ayrı hem de birlikte değerlendirilerek analiz edilmesi, bilimsel çalışmalara konu edilmesi gereklidir.

Bir medyatik içerik olarak şiddetin toplumsal etkilerinin akademik çalışmalara konu edinilmesi, yüzyılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Bir medyatik içerik olarak şiddetin; okur, izleyici, dinleyici ve kullanıcı üzerindeki etkisinin yanında önemli bir başka akademik çalışma boyutu da medyatik temsili üzerine olmuştur. Bu iki boyutuyla şiddetin incelenmesi ve araştırılması hem sosyal bilimlerde hem de beşeri bilimlerin birden fazla disiplinini ilgilendiren çok disiplinli bir bilimsel çabayı gerekli kılmaktadır.

Medya dikkate alındığında şiddetin akademik çalışmaya konu edinilmesi bilgi üretimi açısından iki birikimi ortaya koymuştur. Birincisi, şimdiye kadarki akademik birikimin sunduğu teorik ve metodolojik imkanlarla medya ve şiddet ilişkisini hem temsil (medya içeriği) hem de etki (medyatik etki) boyutuyla olguyu merkeze alan medya ve şiddet araştırmalarıdır. İkincisi ise bu

araştırmalarda müracaat edilen ve kullanılan teorik ve metodolojik bilgi birikiminin bizatihi kendisini ele alan, tartışan ve yeni teorik ve metodolojik yaklaşımlar geliştirmeye dönük teorik çalışmalardır. Bu iki boyutuyla mevcut bilgi birikimine eleştirel yaklaşarak teorik ve pratik boyutlarıyla da Türkiye’de yapılabilecek ve yapılması gereken çok daha fazla akademik çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu söylemek gerekir.

Buradan hareketle Türkiye ve dünya gündemini belirlemeye devam eden savaşlar, çatışmalar, terör olayları, insani krizler ve toplumsal gerilimleri “şiddet” kavramı etrafında merkeze alarak şiddetin medyadaki yansımaları ve medyatik şiddetin toplumsal etkisini medya ve iletişim çalışmaları boyutuyla iki sayı ile Marmara İletişim Dergisi’nde ele alıyoruz.

Medya ve şiddet temalı ilk sayımızda Yetiştirme Kuramı örneğinde medyatik şiddetin analizinde mevcut kuramsal birikimin değerlendirilmesi, Gezi Parkı Olayları örneğinde medyatik şiddetin söylemsel pratikleri, Türkiye’deki terör olayları bağlamında medyada nefret söylemi, savaş fotoğraflarının toplumsal etkileri, çizgi filmlerdeki şiddet olgusu, mobil uygulamalarla ortaya çıkan yeni sorunlar bağlamında siber zorbalık, sosyal medyada şiddet ve kadın cinayetlerinin medyada temsilini ele alan makaleler yer alıyor.

Yazı çağrımıza icabet eden akademisyenler ve araştırmacıardan gelen ve hakemlik sürecinden geçebilen sekiz makaleyi içeren **Marmara İletişim Dergisi**’nin 27. sayısı ile karşınızdayız.

Medyada şiddet Kullanımı: şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme başlıklı makalesi ile Ömer Özer, yetiştirme kuramı örneğinde medyatik şiddetin analizini mevcut teorik birikimi analiz ederek alternatif kavramsallaştırmalarla bu yöndeki araştırmalara katkı sunmayı amaçlıyor.

Deniz Çaba’nın *Gezi Parkı Olayları Örneği’nde Medyatik şiddetin Söylemsel Pratikleri* başlıklı makalesi eleştirel söylem analizini kullanarak *Hürriyet* gazetesi örneğinde Türk medyasında haberciliğin ideolojik kodları üzerinden “devlet” ve “yurttaş” kavramlarının nasıl tanımlandığını “şiddetin temsili” üzerinden analiz ediyor.

Yine eleştirel söylem analizini kullanarak Türk basının habercilik pratiğini ele alan ve bunu bir terör olayının haberleştirilmesinde nefret söylemi kavramı etrafında ortaya koyan bir başka makale de Esra Tunçay’ın kaleme aldığı *Medyada Nefret Söylemi: Ankara Patlaması Örneği* başlıklı makalesidir.

Gökhan Demirel ve Güliz Uluç’un *Savaşa İlişkin Fotoğrafların Toplumsal Etkileri* başlıklı makalesinde ise görsel gücü dikkate alındığında mükemmel bir mesaj taşıyıcı medyatik içerik olabilen fotoğrafın Suriye İç Savaşı ve savaş nedeniyle göç olayının “ikonu” haline gelmiş olan Aylan Kurdi örneğinden hareketle savaş fotoğraflarının toplumsal etkisi ele alınmaktadır.

Medya ve iletişim çalışmalarında öne çıkan konulardan birisi olan televizyon-çocuk ilişkisi ve özellikle de şiddet içerikli yayınların çocuklar üzerindeki etkisinin Türkiye özelindeki durumu zaman zaman akademik çalışma konusu olmaktadır. Bu bağlamda önemli bir katkı sunabilecek

bir çalışma olarak Özur Özen ve Faik Kartelli'nin Türkiye'deki çocuk televizyon kanallarında yayınlanan çizgi filmlerindeki şiddet öğelerini ele aldıkları *Türkiye'de Yayın Yapan Çocuk Kanallarında Yayınlanan Çizgi Filmlerdeki Şiddet Olgusunun Analizi* başlıklı makalesi bu sayıdaki diğer bir önemli çalışmadır.

Alev Aslan ve Betül Önay Doğan tarafından yapılan bir çalışma ile kaleme alınan *Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak "Potinss" Örneği* başlıklı makalede de akıllı telefonların yaygınlığı, zaman ve mekan sınırı olmadan kullanımının giderek yaygınlaştığı bir dönemde özellikle liseli gençler arasında sık kullanılan bir mobil uygulama olan "Potinss" örneğinde siber zorbalık kavramı etrafında çevrimiçi şiddet incelenmektedir.

Hatice Turan'ın *Sosyal Medyada Şiddet: Sağduyunun Yitiminde Başkalık ve Kendilik Deneyimleri* başlıklı makalesinde Twitter'daki sosyal linçler, kamusal alanın yok oluşu veya kamusal ile özel alan arasındaki sınırların bulanıklaşmasının şiddetle ilişkisi, Twitter'ın oluşturduğu kamusal alan türü ve biçimi, başkalık ve kendilik deneyimleri etrafında sosyal medya şiddeti ele alınmaktadır.

İktidar ve Medyatik Şiddet: Özgecan Aslan ve Şefika Etik Cinayetleri Analizi başlıklı Memet Arslan tarafından kaleme alınan bu sayının son makalesinde ise kadın cinayetlerinin haberleştirilmesi noktasında Türk basının habercilik anlayışını ve medyatik şiddetin iktidarla ilişkisini de ortaya koyan bir çalışma olarak Özgecan Aslan ve Şefike Etik cinayetlerinin medyatik temsilleri analiz edilmektedir.

Gelen yoğun talep ve konunun önemine binaen **Medya ve Şiddet** konusunda bu sayı temasının tamamlayıcısı olarak çıkacak olan **Marmara İletişim Dergisi**'nin 28. sayısına makale ve değerlendirme yazılarınız ile katkı vermeye dair çağrımızı yineliyoruz.

Emeği geçen herkese şükranlarımızla iyi okumalar diliyoruz.

Hediyetullah Aydeniz
Editör

Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme

Ömer ÖZER*

Öz

Bu çalışmanın konusunu medyada kullanılan şiddet oluşturmaktadır. Günümüzde medyada şiddet kullanma sorunu özellikle Türkiye açısından önemlidir. Nitekim, kitle iletişim araçlarında şiddete yoğun yer verilmektedir ve bu soruna ilişkin olarak yeterli araştırmalar yapıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Çalışmada öncelikle, etki sorunsalı çerçevesinde yapılan araştırmaların medyada yer verilen şiddeti anlamada yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Bu, makalenin tezi ve amacı açısından uygundur. Makalede daha sonra, medyada kullanılan şiddeti anlamak için medya/şiddet ekonomisi konusu, medyanın ideolojik şiddeti yaklaşımı ve yetiştirme kuramı tanıtılmış ve inceleme alanları önerilmiştir. Medya/şiddet ekonomisini anlamak ve çözümlmek için ölçek ve kapsam ekonomilerini bilmek önemlidir. Bundan önce şiddetin medyada neden kullanıldığını bilmek önem taşıyacaktır. Medyanın ideolojik şiddeti, anlama ilişkin çözümlme için uygundur ve medyanın toplam içeriğini kapsamaktadır. Yetiştirme kuramı, medyanın üretim, içerik ve tüketim boyutlarını dikkate almaktadır. Bu nedenle, üç alanı bilmek ve bu alanlarda araştırmalar yapmak iletişim alanına katkı verecektir. Makalenin en önemli katkısının bu anlamda yeni araştırmacılara olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etki Kuramları, Medya/Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti, Yetiştirme Kuramı.

The Use of Violence in Media: Economics of Violence, the Ideological Violence of Media and an Evaluation in Retrospect of Cultivation Theory

Abstract

The main focus of this study is violence used in the media. Especially today for Turkey, the heavy use of violence in the media is an important problem. Indeed, the mass media coverage is loaded with

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Basın ve Yayın Bölümü, omerozer@anadolu.edu.tr.

violence. However, it is hard to say that so far there is enough research done on this issue. In the study, first, we showed that the researches done within the scope of effect problem do not provide adequate answers to the question of why media use so much violence. This is suitable for the main argument and the purpose of the article. Later, in order to understand the violence used in the media, we explain the media / the subject of media violence economy, media's ideological violence approach and cultivation theory and suggest the research areas. In order to properly understand the economics of media/violence, there is the need to understand important economic concepts of economies of scale and scope. Before that, it is important to know why violence is used in the media. The ideological violence of the media is suitable for analyzing the meaning and contains the total content of the media. Cultivation theory considers the production, content and consumption dimensions of the media. For this reason, having a knowledge about these three areas and conducting research in these fields will contribute to the field of communication. It is considered that this paper will mostly contribute to the new researchers in this field.

Keywords: Effect Theories, Economics of Media/Violence, Ideological Violence of Media, Cultivation Theory.

Giriş

Medyada şiddet kullanımı, 1950'li yıllardan beri ilgi odağı olmuştur. Ancak, yapılan araştırmalarda, medyada yer verilen şiddetin -yetiştirme kuramı dışarıda tutulduğunda- çoğunlukla etki geleneği içerisinde birey üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Çalışmalarını, şiddet konusu davranışlar ve toplumda şiddet üzerinde yoğunlaştırmış araştırmacılar, medyayı, şiddet konusu davranışın başlıca kaynağı saymamışlardır. Buna karşılık, asıl ilgi alanları kitle iletişim araçları ve şiddet olanlar, medyayı daha çok suçlamışlardır (Halloran, 1983). Bu araştırmacılar, medyada (çoğunlukla televizyonda) kullanılan şiddetle saldırgan davranış arasında ilişki kurmuşlardır.

Sözü edilen araştırmalarda şiddet, çoğunlukla fiziksel şiddet olarak ele alınmıştır. Elbette fiziksel şiddet önemlidir ve kapsayıcıdır; ama bu ele alış biçimi yeterli değildir. Cinayet, insan dövme/yaralama/öldürme, ayaklanma, gösteri olaylarındaki şiddet, saldırı, hırsızlık, ırza geçme, yıkıcılık vb. olaylar hep fiziksel şiddeti çağrıştırmaktadır. Bunlara başka örnekleri eklemek de mümkündür: Rehin alma ve tecavüz gibi kişilere yönelik şiddet, zarar verme amaçlı mala-şeyaya yönelik şiddet; işgal, savaş ve terör gibi toplumsal koşullar ya da sosyal sistemin baskı unsurlarıyla ilişkili yapısal şiddet. Bunların yanı sıra; mafya ve çete şiddeti, çilecilik, kahramanlık, intihar, ötenazi de bulunmaktadır (Gümüş, 2006). Bütün bunların bireysel durum ve sonuçları vardır. Aynı zamanda toplumsal durum ve sonuçları da önem taşımaktadır. Dolayısıyla açıklanırken bu bağlamın da dikkate alınması gerekir. Bu şiddet türlerinin hemen hemen tümü medyada da gösterilmektedir. Böylece, medyada kullanılan şiddetin de toplumsal bağlamda açıklanması yerinde olacaktır.

Açıklanan şiddet türlerinin yanında, psişik şiddet kategorisine giren şiddetle tehdit, küfür, ayrımcılık, hakaret, kötü muamele vb.; yine yapısal şiddet kategorisine giren hiyerarşi kurma, görevli kılma-emir verme, yoksun bırakma (gelişim şansı vermeme); sözlü, psikolojik, sözsüz, duygusal, siyasal, cinsel, kadına yönelik, zorlama ve stres (engelleme, yoksun bırakma, dışlama, ayrımcılık); sembolik şiddet (töre, ahlaki şiddet, kültürel-normatif şiddet, ideolojik şiddet); kötü muamele (psikoterör/mobbing); küfür, kavga ve gündelik şiddet (konvansiyonel şiddet); taciz; işkence, infaz, linç, idam (düşünce soykırımı) gibi şiddet türleri de bulunmaktadır (Gümüş, 2006). Bütün bu şiddet türlerinin özellikle televizyonda kullanıldığı da görülmektedir.

Bu çalışmada, sorunsal olarak medyada şiddet kullanımı seçilmiştir. Makalenin hipotezine göre, “Medyada kullanılan şiddete ilişkin olarak etki sorunsalı çerçevesinde yapılan araştırmalar yetersizdir ve medyada kullanılan şiddeti açıklamak medya/şiddet ekonomisini, medyanın ideolojik şiddetini ve yetiştirme kuramını bilmek ve kullanmaktan geçmektedir.” Temel amaç, etki araştırmalarının yetersizliğini ortaya koymak ve medyada kullanılan şiddeti anlamak için medya/şiddet ekonomisi konusunu, medyanın ideolojik şiddetini ve yetiştirme kuramını açıklamaktır. Sözü edilen üç alanın ortak paydaları medyaya ve medyada şiddet kullanımına eleştirel olarak bakmalarıdır. Burada yer verilen bilgiler ve önerilerle, yeni araştırmacılara medyada şiddet kullanımını konu olarak anımsatmak ve buna yönelik araştırmalar yapılmasını önermek istenmektedir.

Medyada kullanılan şiddeti etki açısından açıklayan araştırmaların yetersizliğini bütünsel olarak ortaya koyan çalışmalar bulunmamaktadır. Ancak, bu araştırmalar ve üretilen kuramlara eleştiriler yapılmıştır¹ Dolayısıyla, medyada kullanılan şiddeti anlamak için harcanan çabalar da yetersizdir. Medyada kullanılan şiddetin ekonomisi yeterince biliniyor mu? İdeolojik düzeyde, şiddet görüntülerini de içine alan genel içeriğin ne anlama geldiği ortaya konmakta mıdır? Şiddet örneğinde üretim, içerik ve tüketim boyutlarının bir arada ele alınıp incelenmesi yararlı olmayacak mıdır? Ancak, bunları gerçekleştiren sınırlı sayıda kuram ve araştırma bulunmaktadır. Bu soruların yanıtları, medya/şiddet ekonomisinin araştırılmasıyla, medyanın ideolojik şiddetinin ortaya konmasıyla ve yetiştirme kuramına dayanılarak çalışmalar yapılmasıyla verilebilir. Bu bağlamda, böyle bir çalışma Türkiye açısından önemli olabilir.

Medyada Kullanılan Şiddete İlişkin Etki Araştırmaları Yeterli mi?

Medyada kullanılan şiddete ilişkin yapılan araştırmaların merkezi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. Söz konusu araştırmalar, 1920'li-1930'lu yıllarda sessiz sinema filmlerinin çocuklar üzerindeki etkisinin araştırılmasıyla başlamıştır (Lowery & DeFleur, 1995). Araştırmalar, 20. yüzyılda başlamıştır; ancak medyada şiddet kullanımı eski yüzyıllarda olmuştur. Günümüzde polis-adliye haberlerini çağrıştıran ilk haberler, Avrupa'da daha gazetenin ilk yıllarında hatta öncesinde yayımlanan haber kâğıt ve mektuplarında kullanılmıştır. Cadıların, büyücülerin yakılması, dehşetengiz cinayetler gibi olayların haberleri o dönemde verilmiştir (Özer, 2010). Trend'in belirttiğine göre, daha sonra, 1833'de ABD'de halkın şiddet suçu hikâyelerine olan

¹ Bu konuyla ilgili olarak, şu çalışmaya bakılabilir: Özer, 2010b.

açlığını gidermek için, ilk kez “The National Police Gazette” (Ulusal Polis Gazetesi) yayımlanmaya başlanmıştır (Trend, 2008, s. 23).

Medyada şiddet kullanımına ilişkin araştırmalar, en çok televizyon örneğinde yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde televizyonda kullanılan şiddete yönelik araştırmalar, 1954 yılında Smytee ve Head’in ayrı ayrı olarak gerçekleştirdikleri araştırmalarla başlamıştır. Her iki araştırma da, özellikle çocuk programlarında şiddet ögesinin fazla bulunduğu sonucuna ulaşmıştır (Signorielli vd., 1995, s. 278). Daha sonraki yıllarda bu alanda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Söz konusu araştırmaların çoğu ise belirtildiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleştirilmiştir.²

Konusu geçen araştırmalar, sonuçta etki üzerinde durmuştur. Etki araştırmaları, sorunu bireye indirgeyen araştırmalardır. Örneğin, sosyal öğrenme ya da taklit kuramı, bireyin medyadan -daha çok televizyondan- öğrendiğini taklit ettiğini ortaya koymaktadır. Bunun için de ilginç örnekler vermektedir. Saddam Hüseyin’in idam sahnelerinin bazı çocuklar tarafından taklit edilmesi de bu tür örnekler arasına girmektedir. Ne var ki bu kuram ne kadar verimli olursa olsun, -diğerlerini de kapsamaktadır- medyada şiddet kullanımı sorununu toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal vb. bağlamlarından soyutlayarak ele almak yeterli olmayacaktır. Medyada kullanılan şiddet sorunu, başka kurumlarla ilişkileri ve toplumdaki şiddetle ilişkilendirilerek açıklanmalıdır.

Medyada şiddete yer verilmesi ve buna yönelik araştırmaların ABD’de ortaya çıkması rastlantısal değildir. Şiddet konusu olan davranışın kökleri ya da kaynakları, uygun ulusal, tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlamlar dışında elverişli biçimde incelenemez. Kökleri ülkeden ülkeye değişecektir. ABD’de “sınır etkeni”nin, göç hacmi ve biçimlerinin, Bağımsızlık Savaşı’nın, sanayi devriminin, kentleşmenin, hızlı toplumsal değişme ve devingenliğin, daha önce eş görülmemiş zenginliğin ve bolluğun, sınıf sisteminin ve görelî yoksulluğun (Halloran, 1983, s. 65) medyada şiddet kullanımında ve buna yönelik araştırmaların artmasında rolü olduğunu teslim etmek gerekmektedir. Nitekim, medyada şiddet kullanımına ilişkin ilginin yoğunlaştığı dönem olan 1960’lı yılların sonlarında ABD’de toplumsal anlamda şiddet patlaması yaşanmıştır. Suikastler, Vietnam Savaşı karşıtlarının protestoları, gençlik muhalefeti, üniversite olayları, siyahların başkaldırısı vs. örnekler arasındadır.

Medyanın kendi gerçekliğini sıfırdan üretemeyeceğini, ancak sosyal gerçekliği alıp kendi gerçekliğine çevirebileceğini, insan gerçekliğinin de medya gerçekliği üzerinden oluşabileceğini düşünmek mümkündür. Örneğin, kan davaları... Sadece bizim değil bazı toplumların da kanayan yarası olan kan davasını kaç kişi yaşamıştır acaba? Ama ortalama insanın bu konudan haberi vardır diye düşünmek mümkündür. Sosyal gerçeklik olan ve toplumda yaşanan bu olaylar, medya aracılığıyla insanlara duyurulmuştur. Ancak burada medya, sosyal gerçekliği alırken kendi gerçekliğine çevirmiştir. Örneğin, “Gurbet Kadını” dizisinde düşman aşiretlerin oğlu ve gelini Atatürk Barajı kenarında barbekü partisi yapabilmektedir (Özer, 2010c). Gerçekte bitmiş bir kan davasını yeniden başlatacak bu pratik, medyada normal olarak olumlu bir davranış olarak

---

² Bu araştırmaların bir dökümü için bkz. Özer, 2010b.

sunulmakta, kan davası aşka indirgenmektedir. Psikolojik, ekonomik, sosyolojik süreçleriyle “nefret edilesi” bir durumu yansıtan kan davaları böylece sevimli hale getirilmektedir. Elbette, bu örnek bile, medyada yer verilen şiddetin etki sorunsalı çerçevesinde çözümlenmesinin yeterli olmadığını; ekonomik, toplumsal, kültürel ve hatta ideolojik boyutlarıyla incelenmesi gerektiğini ifade etmeye yetebilir.

Medyada şiddet kullanımını genellikle, doğru biçimde “olumsuz” olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, Emir Turam (2010) gibi şiddet de gösterilen televizyonu olumsuzlayan araştırmacıların bir noktayı kaçırdığını ifade etmek gerekmektedir. Medyanın şiddeti kullanırken bir toplumsal denetim aracı olarak işlev gördüğünü kabul etmek gerekir. Ama bu işleve, yerleşmiş düzende çıkarları olanlar açısından olumlu bakılabilir. Toplumda değişiklik isteyen başka gruplar açısından zorunlu olarak böyle bir işlevden söz edilemez (Halloran, 1983, ss. 78-79). Bundan dolayı, her ne kadar olumsuz sonuçlara ulaşılsa da medyada şiddet kullanımıyla ilgili araştırmalarda etki sorunundan kurtulmak yararlı olacaktır.

Medya/Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı

Şiddet örneğinde etki araştırmaları, yeterli ve kapsayıcı değildir. Söz konusu araştırmaların eksikliği, şiddet ekonomisinin, medyanın ideolojik şiddetinin ve yetiştirme kuramının anlaşılması, iyi bilinmesi ve bu yönde yeni araştırmaların yapılmasıyla giderilebilir.

Şiddet Ekonomisi

Medyada kullanılan şiddete yönelik yapılan araştırmalar, daha çok içerik ve bu içeriğin etkisine ilişkin olmuştur. Medya içeriğine ilişkin araştırmalar genellikle içerik çözümlemesi yöntemini kullanarak, televizyon programlarında kullanılan şiddeti çözümlemiştir. Bu önemlidir, ama üretim tarafına ilişkin araştırmaların kısır kaldığı belirtilebilir. Bu yönde, şiddet örneği açısından kendine yeterli bir kuramsal bakış geliştirilebildiğini söylemek de güçtür. Medyada şiddet kullanımını ve/veya şiddet ekonomisini anlamamanın yolu, medya ekonomisini anlamadan geçmektedir. Şiddet ekonomisiyle kastedilen, medyanın kapitalist sistemdeki yeri ve içinde şiddet barındıran programların üretim ve tüketim aşamasında yaşanan kâr sürecidir. Elbette bu süreç, bağlamına yerleştirilerek açıklanmalıdır.

Medyada kullanılan şiddetin bir iktisadi boyutu bulunmaktadır. Dolayısıyla, medyada kullanılan şiddet ve bunun iktisadi dayanaklarını değerlendirmek gerekir. Bunun için de, küresel medya sisteminin özellikle 1980’li yıllardan başlayarak dünya ölçeğinde geçirdiği değişimin mutlaka göz önüne alınması zorunludur. Çünkü, günümüz medya kuruluşları, piyasaya hâkim olma ve sadece kâr elde etme amaçlarıyla etkinlikte bulunmaktadır. Bu nedenle, şiddet gibi nispeten az maliyetli; ama çok ve kolay satan bir konuyu sürekli gündemde tutmaları kolayca anlaşılabilir hale gelmektedir.

Medyada şiddet kullanımının gerisinde kâr etme isteği bulunmaktadır. Medya ve kâr bir arada düşünüldüğünde, en öne çıkan unsur şiddet olarak kendini göstermektedir. Şiddetin

dili yoktur; her topluma uygun içerik şiddettir. Cinsellik hemen sonra gelmektedir, ama şiddet kadar satış popüleriği taşımamaktadır; taşıdığı kabul edilse bile her toplum, televizyonunda cinselliği serbestçe kullanamamaktadır (Gerbner, 1996). Bir ürün olarak televizyon programının yaratımında en ucuz bileşen ve diğer ülkelerdeki yayıncılara kolayca satılabilecek olan, mizahi olmayan şiddet serüvenleridir. Mizah konusu da oldukça popüler bir konudur. Medyada dikkat çekmek için önemli olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Ancak, mizahi ve ciddi dram türü filmler yapabilmek için her şeyden önce çok ciddi senaryolar ve kültürel birtakım referanslar vermek gerekmektedir. Neyin komik olduğu, toplumların kültürlerine özgü olma özelliği taşır ve bunu ifade etmek gerçekten zor olabilir. Örneğin, “Moose Jaw” ve “Dar-es-Salaam” gibi yapımlarda insanlara farklı şeyler komik gelirken, şiddet ve aksiyon dolu bir yapıım tüm dünyada rahatlıkla anlaşılabilir (Media Education and Media Violence, 2010). George Gerbner’ın söylediği gibi, “Şiddet dünya çapında medya piyasasında tercih edilen bir maldır. Çünkü, şiddetin yer aldığı sahneler bizzat kendilerini ifade ederler, çok az sözcüklerle ifade edilme gereksinimi gösterirler.” (Aktaran Bartholow vd., 2003, s. 1).

Medyada kullanılan şiddet, çoğu zaman, ticari mesajlar açısından en “uygun” zihinsel set içinde bulunan izleyicileri, reklamcılara teslim etmek için gereklidir (Morgan, 1995, s. 110). Endüstri, reklamcılar için en çok izleyiciyi toplamak istemektedir. Hedefteki kitle 18-34 yaş arasındaki insanlardır. Bu grup için en uygun araç ise şiddettir (Potter, 1999, s. 157). Televizyonda kullanılan şiddet, çoğu zaman beyaz ve erkek iktidarının yansıtıcısıdır. Daha da önemlisi, global pazara bağlı bir endüstriyle program içeriği bağının temelini oluşturan büyük bir buzdağının en uç noktasında yer almaktadır. Bu ilişki, çoklu medya ve bazı kanalların moda söylemiyle gizlenmektedir (Gerbner, 1993). Televizyonda kullanılan şiddet, global pazar sisteminin bütünlük bir parçasıdır. Bazı ülkelerde, görece popüler olmasa da dünya ekranının paylaşımının arttırılmasına hükmetmektedir. Dramatik bileşenlere vurgu yapmak, saldırgan uluslararası promosyon için en uygun olanıdır (Gerbner, 1996, s. 31). Ürünlerini satın alacakların az olması, program üreticilerinin finans açığına zorlamaktadır. Bu, lisan (dil) üzerine eğilmeyi ve ihrac etmeyi beraberinde getirmektedir. Bu nedenle onlar, herhangi bir kültüre uygun olacak, herhangi bir dile çevrilmeye gerek kalmayacak dramatik bir bileşene gereksinim duymaktadırlar. Bu bileşen, “şiddet”tir. Cinsellik ise, ikinci sırada gelmektedir; ama ironik olarak, çeşitli engelleme ve sınırlamalarla karşılaşmaktadır (Gerbner, 1996, s. 32).

Her şeyden önce, son yıllarda medyada kullanılan şiddetin artmasının gerisindeki temel nedenin yukarıdaki satırlarda da belirtildiği gibi daha çok kâr elde etmek olduğu, yani kısaca para olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, Amerikan yapımı, yoğun şiddetin yer aldığı bir filmin yurtdışına satılması kolaydır. Bir kere bu tür filmlerin ihraç edilen ülkelerin dillerine çevrilmesi son derece basittir. Ayrıca, bu filmleri üreterek bazı ülkelerdeki, örneğin Fransa gibi kültür milliyetçisi olarak bilinen ülkelerde, varolan kültürel engelleri aşmak daha kolaylaşmaktadır.

Medyada kullanılan şiddeti ekonomik açıdan anlamının yolu “ölçek ve kapsam” ekonomilerini bilmekte yatmaktadır. Özer ve Özer (2010)’den yapılacak şu alıntılar bunları anlamaya dönüktür: Dünya genelinde ve Türkiye özelinde medya şirketlerinin etkinlikte bulunduğu piyasa yapısına bakıldığında, bu piyasaların genellikle oligopol denilen ve az sayıda firmanın ya homojen (çelik)

ya da farklılaştırılmış ürün (kitap) sattıkları ve belli ölçüde rekabetin söz konusu olduğu piyasalar oldukları görülür. Dünya genelinde birçok ülkede, medyanın çeşitli sektörlerinin birkaç büyük firma tarafından domine edildiği anlaşılır. Bunun temel nedenlerinden birisi, medya şirketlerinin üretimlerinin büyük ölçekli üretimler olmalarıdır. Bu nedenle, bir firmanın üretimin artmasıyla elde edeceği maliyet avantajları olarak tanımlanan ölçek ekonomileri, medya sektöründe çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü, medya sektöründe başlangıç üretim maliyetleri çok yüksek olduğu gibi, yeniden üretmenin marjinal maliyetleri ile dağıtım maliyetleri nispeten daha düşüktür. Bu nedenle de, yeni firmaların piyasaya girmeleri oldukça güç olmaktadır.

Medya sektöründe ölçek ekonomilerinin bu denli belirleyici olması, medya endüstrisinin ürettiği ürünlerin kamusal mal olma özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İktisatta, bir malın ek bir birimini üretmenin toplam maliyette yarattığı artış olarak tanımlanan marjinal maliyet, medya firmaları için “bir ürün ya da hizmeti ek bir tüketicie sunma” biçiminde tanımlanabilir. Ortalama maliyet ise, “bir ürün ya da hizmeti sağlamanın toplam maliyetinin, medyanın bir ürününü tüketen ya da bir programını izleyen ya da dileyen toplam izleyici-dinleyici sayısına oranlanması” (Doyle, 2002, s. 14) ile bulunur. Medyanın birçok sektöründe marjinal maliyetler ya çok düşük ya da sıfır; üstelik de ortalama maliyetlerden her zaman düşüktür. Bundan dolayı, bir dergi daha fazla okundukça ve bir program daha fazla izlendikçe, o programı sunmanın firmaya ortalama maliyeti de düşmektedir. Eğer, bir medya firmasının ürünü daha fazla tüketildikçe o ürünü üretmenin ortalama maliyeti azalıyorsa, bu durumda firma ölçek ekonomileri ve yüksek kâr elde etmenin avantajlarından yararlanıyor demektir.

Medya şirketlerinin bir başka ortak özelliği de, -ki bu özellik daha çok, medyanın ürettiği ürünlerin ve sundukları hizmetlerin kamusal mal olma özelliğinden kaynaklanmaktadır- kavramsal olarak ölçek ekonomilerine benzeyen ve ölçek ekonomisi koşullarına birbirleriyle ilişkili birden fazla ürünü ortak üretip ortak olarak satarak ulaşılan, kapsam ekonomilerinden yararlanıyor olmalarıdır. Bir başka deyişle, eğer bir medya şirketi birden fazla birbirleriyle ilişkili ürünü birlikte üretip ve birlikte satıyorsa, kapsam ekonomilerinin sağladığı maliyet avantajlarından yararlanabilir. Çünkü bu durumda, birden fazla ürün birlikte üretildiği gibi büyük ölçekli dağıtım, reklam ve satın almalar da yapılmaktadır. Kapsam ekonomileri sayesinde bir medya firması, ürünleri daha fazla tüketildikçe, o ürünü daha düşük maliyetle ve daha etkin bir şekilde üretebilmektedir. Ayrıca, aynı girdiyi birden fazla ürünün üretiminde kullanarak firma adına önemli miktarlarda kaynak tasarrufu yapabilmektedir.

Kapsam ekonomilerinin medya sektöründe bu denli yaygın olmasının ve medya sektörünün ayrırt edici bir özelliği haline gelmesinin temel nedeni, medyanın ürettiği ürün ve sunduğu hizmetin yapısıdır. Bir piyasa için üretilen herhangi bir ürün, yeniden biçimlendirilerek bir başka piyasada satılabilmektedir. Örneğin, bir haber programı için bir ülke başbakanı ile yapılan bir görüşme, aynı kanalın ana haber bülteninde haber formatında yeniden düzenlenerek kullanılabilir.

Türkiye’de de ölçek ve kapsam ekonomilerinin program üretiminde kullanıldığını söylemek doğru olacaktır. Araştırmacıların bu açıdan yeni araştırmalar kurgulamaları mümkündür. Şiddet incelemesi yaparken, medyanın ekonomi politikasına ilişkin araştırmalar yapmak yararlı olabilir.

Ayrıca, şiddet kullanılan herhangi bir programın ele alınması uygun olabilir. Diziler, bu açıdan uygun örneklerdir. Bir dizinin nasıl üretildiği, bir başka deyişle üretim sürecinin başından sonuna kadarki aşamalar medya ekonomisi açısından ele alınabilir. Ölçek ve kapsam ekonomileri çerçevesinde incelenebilir. Önemli olan da budur.

Medyanın İdeolojik Şiddeti

Medyanın ideolojik şiddeti kavramının, medyada yer verilen şiddete ilişkin literatürde ilk kez Ömer Özer (Özer, 2010d) tarafından üretildiğini belirtmek mümkündür. Daha önce aynı yazar tarafından yazılan bir yazıda (Özer, 2006) “televizyonun ideolojik şiddeti” başlığıyla kaleme alındığını belirtmek yararlı olacaktır. Medyanın ideolojik şiddetinin hedefindeki kesim, “bağımlı kesim”dir. Bu nedenle, medyanın ideolojik şiddetini şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Bağımlı kesimde yer alanların kendi konumlarını iyileştirme yönünde yapacaklarını yapamamalarını sağlayan; bundan önce kendi konumlarının iyileştirilmesinin gerekliliğini görmelerini engelleyen tüm içeriktir.” Bu tanım çerçevesinde, egemen medyada yer alan güldürüsünden yarışmasına, haberinden eğlence programlarına kadar her türlü “içeriğin/metnin”, ideolojik şiddet içerdiği söylenilebilir. Medyanın ideolojik şiddeti süreklilik taşımaktadır. Medyanın egemen yapısı sürdükçe, ideolojik içeriğin de süreceğini belirtmek doğru olacaktır (Özer, 2010d).

Medyanın ideolojik şiddedi, medyadan yansıyan her türlü içeriği metin olarak kabul eder ve bu metinlerin anlamlandırılmasıyla ilgilenir. Anlamlandırma özellikle çekişmeli konularda önemli hale gelmektedir. X konusunda a ya da b yönünde anlamlandırmalar yapılabilmektedir. Bu açıdan anlamı doğru saptamak önem taşımaktadır. Medyanın ideolojik şiddeti bakış açısından içerik üzerinde saptanan anlamın, üretim tarafından geldiği ve tüketim tarafından da yani alıcılarca da aynı şekilde algılanacağı kabul edilmektedir. Olayların anlamlarının verili olmadığı bir kere kabul edildiğinde, bu olayların anlamlandırılması da, ideolojik iktidarı işaret eder: “Olayları belli bir yönde anlamlandırma iktidarı.” Anlamlandırmalar, çekişmeli ve çatışmalı konulara gerçek ve olumlu birer güç olarak katılır ve sonuçları etkiler. Olayların anlamlandırılması, uğruna mücadeleye girilen şeyin bir parçasıdır, çünkü anlamlandırma kolektif toplumsal anlamların yaratıldıkları araçtır (ve o nedenle, belli sonuçların alınabilmesine yönelik rızanın etkili bir şekilde seferber edilebildiği bir araçtır) (Hall, 1999, ss. 95-97). Anlamlandırma, yan anlam düzeyinde yapılmaktadır ve medya söyleminin ideolojik boyutunu dile getirmektedir. Söylem kavramıyla anlaşılan, anlamın dil içerisinde hareket etmesiyle ortaya çıkan şeydir. İdeoloji ise, bu anlamın belli kişi ve gruplar çıkarına harekete geçiriliş biçimiyle ilgilenir (Thompson’dan aktaran Üşür, 1997, s. 89). Söylem ve anlam arasındaki ilişki bağlamında söylemin anlamı taşıması, kurması ve değiştirmesi olduğu kadar, anlamı sabitlemesi ya da kapatması gerekir (Üşür, 1997). Çünkü anlamlar sabitlenmez ya da kapatılmazsa söylem akıp giden ve her dakika değişen anlam denizinde bir şeyi anlamlandırma gücünü elde edemezdi. Dilin anlam kazanabilmesi ve dilin anlamlandırılma sürecinin işleyebilmesi için kapanma bir zorunluluktur (Çoban, 2003, ss. 256-258).

Medyanın ideolojik şiddeti, kültürel çalışmalar adı altında ele alınabilir. Kuramsal temelinde Antonio Gramsci ve Louis Althusser'in düşüncelerinden yararlanmaktadır. Özetle belirtildiğinde, özünde, iktidarla pratik arasındaki bağlantıyı araştıran Gramsci'nin hegemonya kuramı, medyanın eleştirel çözümlemelerinde kullanılan bir akım haline gelmiştir (Shoemaker & Reese, 2002). Hegemonya, kabaca bir egemen iktidarın kendi yönetimi için, hâkimiyeti altındaki insanların rızalarını kazanmada başvurduğu bütün pratik stratejiler alanı olarak tanımlanabilir (Eagleton, 1996, s. 167). Bir yönetici sınıflar fraksiyonları ittifakının -yani tarihsel blok- bağımlı sınıflar üzerinde "zor"a değil "rıza"ya dayanan bir otorite kurması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Özbek, 1994, s. 79). Hâkim sınıflar, hegemonyayı, ideoloji ile çalıştırmaktadır; kısmen ideoloji ile işleyen yasa, polis, ordunun yanı sıra aile, eğitim sistemi, medya gibi üstyapı kurumları hegemonyanın başarılı olduğu esas alandır ve bu alan da ideoloji aracılığıyla işlemektedir. Ancak, hegemonya verili ve sürekli değildir, kaybedilebilir de (Fairclough, 1992). Bunun için sürekli kazanılmalıdır. Hegemonya kavramıyla Gramsci, Althusser gibi, mevcut sosyal yapı ve ilişkilerin desteklenip sağlamaştırılmasında ideolojinin önemini vurgulamıştır (Teo, 2000, s. 11). Söz konusu ideolojinin üretildiği en önemli alanlardan biri de medyadır. Temel hegemonya stratejilerinden biri ise ortakduyudur (Gramsci, 1992, s. 49). Medya ortakduyunun sağlanmasında işlevseldir (Fiske, 2003). Medya, sürekli olarak tutarlı bir ideolojiyle toplumsal yapıyı yönetilen sınıfların tahakküm altına alınmalarına kendi rızalarıyla katılımları yoluyla yeniden üreten ve haklılaştıran bir dizi ortakduyusal değerler ve mekanizmalar üreterek hegemonyacı bir işlev görmektedir (Shoemaker & Reese, 2002: ss.150-151).

Althusser için ideoloji, hiçbir biçimde yanılısamanın epistemolojik boyutuna indirgenemeyecek bir toplumsal kertedir (Balibar, 1991, s. 48). Düşünür (1991), ideolojinin bireylerin gerçek varoluş koşulları ile hayali ilişkilerinin temsili olduğunu belirtmektedir:

İnsanlar ideolojide gerçek varoluş koşullarını, gerçek dünyalarını kendilerine temsil etmezler; orada onlara temsil edilen, kendilerinin bu varoluş koşullarına karşı ilişkileridir. Gerçek dünyanın ideolojik, yani hayali olarak her tasarlanmasının merkezinde bu ilişki yer alır. Gerçek dünyanın ideolojik olarak tasarlanmasının doğurduğu hayali çarpıtmayı açıklaması gereken neden bu ilişki içinde yer alır.

Althusser'in bir pratik olarak ideoloji kuramı, Marx'ın yanlış bilinç olarak tanımladığı ideoloji kuramının ileri bir aşamasıdır; ancak Althusser'in kuramı, azınlığın çoğunluk üzerindeki iktidarının baskıcı olmayan araçlarla sürdürülmesinde "ideolojinin" rolünü vurgular. Althusser, ideolojiyi, tüm sınıfların katıldığı süregiden ve her yana yayılmış pratikler dizgesi olarak yeniden tanımlamıştır. Ancak, tüm sınıfların bu pratiklere katılması, bu pratiklerin artık, egemen sınıfın çıkarlarına hizmet etmediği anlamına gelmemektedir. Aksine, bu hizmeti tümüyle yerine getirmektedir. Althusser'in yaptığı tanıma göre ideoloji, Marx'ın inandığından çok daha etkilidir. Nitekim dışarıdan değil, içeriden işlemektedir ve tüm sınıfların düşünce ve yaşam biçimlerine derinden işlemiştir (Fiske, 2003, ss. 223-224).

Althusser (Aktaran Hall, 1996, s. 19), ideolojinin bir pratik olduğunda ısrar etmektedir. Althusser için ideolojinin sürekli olarak maddi bir varoluşu vardır ve ideoloji devletin aygıtları

ve pratikleri içine yazılmıştır. Burada bireyleri özne diye adlandırır. İdeolojinin varoluşu ile bireylerin özneler olarak çağrılmaları ve adlandırılmaları bir ve aynı şeydir. İdeolojinin ebedi olarak ele alındığında, insanları özneler olarak çağırıldığını belirtir. Althusser, böylelikle bireylerin her zaman ve zaten özne olduklarını ifade etmektedir (1991, s. 65). Althusser'e göre, öznenin pasif konumda olduğu anlaşılmaktadır (Çelik, 1999). Althusser, aile, hukuki, siyasal, sendikal, basın gibi devletin ideolojik aygıtı diye tanımladıklarını polis, hükümet, ordu vb. gibi aygıtlardan ayırır ve ikinci gruptakilere devletin baskı aygıtları ismini verir. Her ikisi de birbirlerinin özelliklerinden yararlanırlar ama baskı aygıtları özünde ve öncelikle baskı yöntemiyle işlerken, ideolojik aygıtlar ideoloji kullanarak işler (1991, s. 35). Ayşe İnal'a göre (1996, s. 60), Althusser'in öznesi, dil ve söylem içinde oluşur. Başka bir deyişle, medya metni içerisinde özne çağrılır ve adlandırılır.

Althusser'in çerçevesinde medya, ideolojinin hâkimiyeti altında işlemektedir. Medya, daha klasik olan baskıcı devlet aygıtlarına karşılık olarak, ideolojik devlet aygıtıdır. Böylece, medyanın etkinliği, yukarıdan dayatılan bir yanlış bilinçlilikte ya da değiştirilen tutumlarda değil, fakat koşulların temsil edilmesi ve tecrübe edilmesini sağlayan bilinç dışı kategorilerde yatmaktadır (Curran vd., 1991, s. 246). Burada medyanın ideolojik şiddeti açısından birkaç örnek vermek konunun anlaşılmasını kolaylaştırabilir.

Bir televizyon kanalında yer verilen bir yarışma programına annesiyle (Semra Hanım) katılan Ata Türk ismindeki kişi, medya tarafından son derece popüler yapıldı. Kendisi gibi yarışmaya katılan bir kadın ile evlenmesine annesi karşı çıktı. Evlilik gerçekleşmedi. Birbirlerini sevdiklerini söylemelerine karşın, bu gerçekleşmedi. Daha sonra, Ata Türk, bir otel odasında ölü bulundu. Annesi, oğlunun şehit olduğunu ileri sürdü. Tabutuna Türk bayrağı sarıldı. Bu olaydan çıkarılabilecek iki anlam şu şekildedir:

1. Bağımlı kesimdekiler, bakın cenazesi bile, şehitlere nasip olacak biçimde kaldırıldı. Var olan sıkıntılarınızı düşünmeyin, şans bir gün sizi de bulabilir (yarışmalar, yaşamın yarışmadan ve şanstın oluştuğunu ve kazananın olacağını söyler); zengin ve popüler olabilirsiniz.

2. Bağımlı kesimdekiler, bakın bir otel odasında ölüsü bulundu; bu yaşam size göre değil.

İkinci mesajı alanlar, kendi hallerine “şükredebilirler.” Birinciyi alanlar ise, bir hevesle bekleyedursunlar. Ama, deyim yerindeyse, ikisi de “aynı kapıya” çıkmaktadır: Bağımlı kesimdekiler, onlara yaşatılan yaşama karşı olan kırgınlıklarını, kızgınlıklarını bir süre de olsa bir kenara atabilirler.

Başka bir örnek, üzerinde yoğun tartışmalar yapılan, Türkiye'de televizyonda kullanılan şiddetin açığa çıkmasında kilometre taşlarından biri olan “Kurtlar Vadisi” dizisinden verilebilir:

1. Bağımlı kesimdekiler, yasal yollardan kendinize bir statü elde edemiyorsanız üzülmeyin. Yasal olmayan yollardan da sağlayabilirsiniz. Hele bir de, meşru kurumlar adına bu işi yapıyorsanız, her şey sizin için meşrudur.

2. Bağımlı kesimdekiler, yasal olmayan yollar sizin için uygun değildir; bakın neler neler oluyor. Bu yaşam, sizin için tehlikelidir; varolan yaşamınız sizin için en uygun olanıdır.

Birinci mesajı alanlar, yasal olmayan yollardan dolayı kendini ve kendisiyle birlikte olanları bitirebilir baskı aygıtlarının elinde. İkinci alanlar ise, en fazla, gelirinin yetmediğini konuşacaktır. Ama, ikisinin de sonucu aynı: Bağımlı kesimdekiler, kendi çıkarlarının aksi yönünde edimde bulunmuşlardır. Toplumda yaşanan olaylarının medya içeriğine taşınmasıyla medyada şiddet kullanılmaktadır. Bu durum, en hafifinden en ağırına kadar neredeyse her bir konu açısından geçerlidir. En ağırından biri olan “Kurtlar Vadisi” dizisini bu açıdan da örnek vermek mümkündür. Mafya dünyası ile devlet içi ilişkiler ve bunların kesişmelerini ve karşıtlığını şiddet üzerinden kuran dizi, içeriğinde her türlü şiddet türünü barındırmıştır: Sözel, psikolojik, ekonomik, aile içi, devlet-birey, siyasal, cinsiyetler arası/içi, cinsel ve fiziksel şiddet. Dizinin ilgiyle izlenmesinde, en çok eleştiriye konu olan şiddet unsurunu yoğun şekilde kullanmasının etkisi olabilir. Bu dizi yayınlanırken ve sonrasında Türkiye’de yaşanan bireylerarası bazı şiddet olaylarıyla birebir ilişkisi kurulmuştur. İlginç olan medyanın kendi eserinin sonuçlarını da kendisi için kullanmasıdır. Kuşkusuz dizinin içeriği, toplumda yaşanan gerçekliğin medya çeşitlemesidir. Aslında dizinin verdiği en önemli mesajlardan biri, sosyal kıdem sırasını bildirmesi ve yasal yollardan bir statü elde edemezseniz tek seçenek bu değil, yasal olmayan yollardan da statü sahibi olabilirsiniz şeklindedir. Belki de en önemli şiddet burada barınmaktadır ve bu “ideolojik şiddettir.” “Kurlar Vadisi” gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Televizyon düşündürmemeyi başarmıştır, başarmaktadır. Aslında düşündürmemeyi başarırken, insanları pasif hale getirme ya da pasif hallerinin sürmesi yönünde işlev görmüştür de denilebilir.

Gazete açısından örnekler de şu şekilde verilebilir: 1 Mayıs, işçilerin kendilerini ifade ettikleri “işçi bayramı”dır. Ancak, 1996 yılındaki 1 Mayıs’a ilişkin haberler, bu anlamda değil de, 1 Mayıs’ların şiddeti barındırdığı ve kutlanmasının hep şiddet doğuracağı anlamıyla kapanmıştır. Oysa, sözü edilen 1 Mayıs’da neden şiddet yaşandığı ve devletin bu şiddeti önlemesine ilişkin bir sunuş yapılmamıştır. Ayrıca, ölen işçileri görmezden gelen bir bakış açısı yansıtılmıştır (Özer, 2001). İşçi ve memurların, bir hak olarak greve gitmeleri, sokakların kirlenmesine neden olarak gösterilmiştir. Başka bir ifadeyle, sokakların kirlenmesi ve bunun kamu sağlığını tehdit etmesinin sorumlusu olarak işçiler gösterilmiştir. Oysa, onlar haklarını aramaktadırlar. Aldıkları ücretler, yaşamaları için yeterli değildir (Işık & Özer, 2000). Yine, Eğitim-Sen’e bağlı öğretmenlerin düzenlediği yürüyüş, şiddetle birleştirilmiş ve onların eşit eğitim hakkına ilişkin istekleri görmezden gelinmiştir (Özer, 2008). Belediye işçilerinin, grev kararını asmak istemelerinin engellenmesiyle çıkan şiddet olaylarının sorumlusu, işçiler olarak gösterilebilmektedir (Özer, 2009). Esnafın, haklı bir girişimi de yine şiddetle birleştirilerek sunulmuştur (Özer ve Dağtaş, 2003). İsrail’in, Gazze’ye yaptığı saldırılar, hangi tarafın haklı olduğunu ortaya koymayı amaç edinmeyen çalışmanın sonucuna göre, oyun metaforuyla sunulabilmektedir (Özer, 2007a). İstanbul’da, demokratik bir İran isteyen İranlı muhaliflerin, İran devleti tarafından öldürülmesi sonucunda Türkiye’nin egemenlik haklarının çiğnenmesi, sorunun İran’ın bir iç sorunuymuş gibi sunulması yoluyla görmezden gelinmektedir (Özer, 1997).

Bu yönde yapılacak çalışmaların, özellikle eleştirel söylem çözümlemesi yapmaları yararlı olabilir. Ancak, eleştirel söylem çözümlemesi kendi kuramsal temeli olan bir alandır. Kültürel çalışmalar açısından hazırlanacak bir kuramsal temelin yönteminde eleştirel söylem çözümlemesi

kullanmak hatalı olacaktır. Bu nedenle, kültürel çalışmalar çerçevesinde medyanın ideolojik şiddetine ilişkin yapılacak bir çalışmada, metinde oluşan anlamı ortaya çıkarmak için betimsel olarak çözümlenme yapmak yararlı olacaktır. Yukarıda verilen örnekler geneldir ama anlamlı ve yönlendiricidir. Bu açıdan, haberler, diziler, yarışmalar vs. seri olarak ele alınıp incelenebilir ve deyim yerindeyse dolu dolu çalışmalar üretilebilir.

Yetiştirme Kuramı

Yetiştirme kuramı, George Gerbner tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilen ve kurumsal süreç, mesaj sistem ve yetiştirme çözümlenmeleri bileşenleri olan "Kültürel Göstergeler Projesi"ni (Gerbner, 1973) ifade etmek için kullanılmaktadır. Proje, özellikle 1980'lerden sonra bu isimle anılmaya başlanmıştır. Önermelerinin diğer medyalar için de geçerli olduğu kabul edilmesine karşın, yetiştirme kuramı öncelikle, sosyal gerçeklik kavramlaştırması ile dünya algılaması ve televizyon içeriğindeki yönelimleri sorgulamaktadır (Gerbner vd., 1982).

Gerbner ve arkadaşlarına göre, dramatik televizyon programlarının içeriklerinin çözümlenmesiyle elde edilen televizyonun yansıttığı dünya (world of television), gerçek dünyadan (real world) farklılaşmaktadır (Shanahan & Morgan, 1999). Bu yönüyle televizyon, çok seyredenlerin sosyal gerçeklik kavramlaştırmalarına ve dünya algılamalarına katkı sağlamaktadır. Giderek, izleyicilerin inançlarını içeriğe uygun bir şekilde homojenleştirmektedir (Morgan, 1986, s. 125).

Gerbner'a göre insanlar, karmaşık sembollerin güdümü altında iletişim kurarlar. Aynı zamanda, hikâye anlatmanın bazı formları ve tarzları aracılığıyla oluşturulmuş ve deneyimlenmiş bir dünyada yaşarlar (Gerbner, 1990). İnsanlar, bildikleri ve düşündüklerini kişisel ya da doğrudan deneyimle değil, anlattıkları ve duydukları hikâyelerden edinirler (Gerbner & Gross, 1976, s. 173; Morgan & Shanahan, 1997, s. 5). Hikâye anlatma (Gerbner, 1998, s. 135), günümüzde televizyon aracılığıyla yapılmaktadır.

Televizyonun en önemli özelliklerinden birisi, merkezileşmiş "hikâye anlatıcı" olmasıdır (Gerbner vd., 1994, s. 18). Eskiden bir kültürün hikâyeleri öğretmenler, anne ve babalar, bir topluluğun üyeleri ya da din adamları tarafından yüz yüze anlatılırken, günümüzde bu hikâyeleri televizyon anlatmaktadır. Televizyon öncesinde "eğilimler", ev ve okulda değerlerin öğrenilmesiyle belirlenmekte; medyaya da seçici bir şekilde ulaşılabilir. Şimdi ise, televizyonu erken çocukluktan başlayarak izlemenin etkisi yetiştirmeyi sürekli kılmaktadır (Gerbner, 1990, s. 254). Televizyon, en çok zamanda en çok insana en çok hikâyeyi anlatmakta; pazar dinamiklerine uyumlu, reklamcı sponsorluğu altında, standartlaşmış ve merkezileşmiş bir yapı içinde hikâye anlatmanın kültürel sürecini dönüştürmektedir. Hikâye anlatmanın kültürel süreci de, satış çabasında olan global ticari çıkarlar tarafından denetlenmektedir (Gerbner, 1990).

Yetiştirme kuramı açısından televizyonla izleyici ilişkisi önem taşımaktadır. İnsanlar, programa bakmadan sezonluk, aylık, haftalık ya da günün belli bir zamanında izlemeye hazır gruplardır. Televizyon programlarının çoğu, ticari gerekliliğe göre düzenlenmekte; izleme ise bu programlara göre değil, toplam türlere göre yapılmaktadır (Gerbner, 1990, s. 254). Başka bir

deyişle, çoğu izleyici sinema, tiyatro, kitap ya da dergi tercihinden farklı olarak, televizyonu, programlarını tercih etmeden rutin olarak izlemektedir. Bir program tercih edillse bile, televizyon izleme program sonunda da sürmektedir. Örneğin, diziler ve durum komedileri başlar ve son bulur. Ama televizyon, ortalama yedi saat açık kalır ve insanlar ortalama üç saat izler (Gerbner vd., 1984, ss. 284- 285; Signorielli ve Morgan, 1996, s. 115). Böylece, televizyonu çok seyredenler kendi program tercihlerine bakmaksızın temel dramatik bileşenlerin aynı karışımını izlerler. Bu nedenle, belli tercihlerden daha çok toplam izleme ölçümlerinin yetiştirme kuramının amaçları için en uygun olduğu kabul edilir (Gerbner, 1990, s. 255).

Kültürel göstergeler projesinin birinci sırasında yer alan kurumsal süreç çözümlemesi bileşeniyle, kitle iletişiminin diğer kurumlarla nasıl ilişkili olduğu, nasıl karar alındığı, mesaj sistemlerinin nasıl oluşturulduğu ve bir toplumda işlevlerini nasıl yerine getirdiği gibi konular çözümlenmektedir. Bu bileşenin önemi, kitle iletişim politikalarının, yalnızca sosyal ilişkilerin genel yapısını ve endüstriyel gelişmede bir aşamayı değil, aynı zamanda belli tür kurumsal ve endüstriyel güçleri ve bunların baskılarını yansıtmasından da kaynaklanmaktadır (Gerbner, 1973).

Gerbner'a göre, herhangi bir işletmede işletme yöneticilerinin, şirketi yönetmede ve karar almada serbest görünebilmesi, daha gerçekçi bir bakış açısından mesajları da içeren tüm kitlesel üretimlerin yönetildiğini gizlemeye yetmez. Kurumsal güç (iktidar), o kurumu oluşturan otoriteler, yönetim, meslektaşlar (çalışanlar), rakipler, uzmanlar ve diğerlerinin destekleri üzerine kurulmaktadır. Otoriteler, siyasi baskı kurabilirler; patronlar, para sağlayabilirler ya da çekebilirler; yönetim işe alabilir ya da işten atabilir; yardımcıları fazla mesai yapar ya da hizmeti durdurabilirler; meslektaşlar işi bırakabilirler; örgütler destek verebilir, protesto edebilir ya da boykot yapabilir ve nihayet kamuoyu okumayı, seyretmeyi, seçmeyi ya da almayı durdurabilir. Kurumsal süreç çözümlemesinde, görüşmeler yoluyla katılımcıların gözlemleri araştırılır. Güç rollerinin yapısını, işlevlerini ve gücü yaratan unsurları ortaya koyma amacıyla kayıtlar incelenir (Gerbner, 1973).³

Mesaj sistem çözümlemesi ise, televizyon programları üzerinde yapılmaktadır. Gerbner'a göre mesaj, somut fiziksel ve sosyal ilişkilerin, sosyal ve tarihsel olarak belirlenmiş bir ifadesidir. Mesajlar, üretildikleri sosyal ilişkiler ve bağlamları dikkate alınarak anlaşılabilir bakış açısı, önermeler ve varsayımları içerir ve bu ilişki ve bağlamları yeniden oluşturur. Böylece, ürettikleri pratikler ve yapıları anlamlarını verir ve sonuçlarına katlanmayı sağlar (Aktaran Morgan, 1995, s. 104). Mesajların üretimi, sosyal örneklerin kültürel ve politik iktidarı içermesini sağlaması nedeniyle, özel bir önem taşımaktadır. Burada işleyiş, doğru oluşturulan mesajların, ortak bilinci yetiştireceği şeklindedir.

Mesaj sistem çözümlemesinin, yetiştirme kuramı açısından oldukça fazla önemi bulunmaktadır. Bunun nedeni, yetiştirme çözümlemesine temel oluşturan sorulara kaynaklık etmesidir. Yetiştirme çözümlemesinde kullanılan sorular, geniş izleyici gruplarına, bebeklikten itibaren uzun zaman boyunca sunulan televizyon mesaj sistemlerine yerleşmiş içerik

³ Kurumsal süreç çözümlemesi açısından yapılan araştırmalar için bkz. Özer, 2004.

görünümlerinden yansımaktadır (Gerbner, 1990, s. 253). Mesaj sistem çözümlemesiyle, televizyonda en fazla sunulan örnekler saptanır. Daha sonra, bunların ideolojik olarak ne tür bir ekme yapacağı düşünülür ve bu durumu yansıtacak sorular hazırlanır. Örneğin, televizyon çözümlemesinde şiddet en fazla sunulmuş olsun. Bu, ekme boyutunda tehlikeli dünya algılamasına neden olabilir. Televizyon dünyasını temsilen yetiştirme çözümlemesi için örneğin, “Genel olarak söylersek tehlikeli bir dünyada yaşamaktayız.” önermesi geliştirilir.

Yetiştirme çözümlemesi de, televizyonla büyüme ve yaşamının toplam sonuçlarına yoğunlaşmaktadır (Signorielli & Morgan, 1996, s. 123). Yetiştirme kavramı, ilk yetiştirme çalışmasında televizyon izleyicilerinin bilinçsizce, televizyon dünyasının demografik gerçeklerini edinmesi, rastlantısal ve kasıtlı olmaksızın öğrenmesi olarak tanımlanmıştır (Gerbner & Gross, 1976, s. 170). Başka bir deyişle kavram, televizyon izlemenin, izleyicinin sosyal gerçeklik kavramlaştırmasına katkısını açıklamaktadır (Morgan, 1984, s. 500). Yetiştirme çözümlemesi de, izleyicinin sosyal gerçeklik kavramlaştırmasıyla televizyon içeriğindeki en çok yinelenen imge ve ideolojiler arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Gerbner vd., 1980). Yetiştirme çözümlemesinin görevi, özellikle televizyon eğlencesindeki egemen mesaj sisteminin, bu mesajlarda ifade edilen en duruş ve yinelenen imgelerle beliren sosyal gerçeklik kavramlaştırmasına bağımsız katkısını tanımlamaktır (Morhan ve Shanahan, 1992, s. 175). Çözümleme, televizyonu çok seyreden izleyicilerin (Heavy Wiever) bir önceki cümlede belirtilen en çok ortak ve yinelenen mesajlardan oluşan televizyon dünyasının mesajlarını, gerçek dünya olarak algıladığını ortaya koymaya çalışır. Televizyonu çok seyredenlerle, az seyredenlerin (Light Wiever) yanıtlarını demografik değişkenleri de göz önüne alarak karşılaştırır (Morgan ve Signorielli, 1990, s. 16).

İlk yetiştirme araştırmasının yayınlanması (1976) ile 1980’li yılların başları arasında kalan zamanda bazı araştırmacılar, Gerbner ve arkadaşlarına eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eleştiriler, Yaygın Görüş Haline Getirme (Mainstreaming) kavramını ve çözümlemesini doğurmuştur. Bir süreç olarak Yaygın Görüş Haline Getirme, televizyonun ortak yönelimleri yetiştirdiği iddiasının, kuramsal sunumunu ve deneysel kanıtını temsil etmektedir. Yaygın Görüş Haline Getirme, görece bir homojenleşmeyi, farklı görüşlerin emilmesini ve farklı izleyicilerin bir araya getirilmesini sunmaktadır. Bir ölçüde, basılı kültür tarafından geliştirilen ve geçmişten gelen geleneksel farklılıklar, televizyon dünyası içinde kültürlenmiş ve birbirini izleyen gruplar ve kuşaklar düzeyinde bulanıklaşmıştır (Signorielli ve Morgan, 1996, s. 118). Yaygın Görüş Haline Getirme, çok seyredenlerin, televizyon dünyasını öteki etken ve etkilerden kaynaklanan davranış ve yönelimlerdeki farklılıkları yok ederek algılaması anlamına gelmektedir. Farklı izleyici gruplarının yanıtlarındaki farklılıklar, başka bir deyişle, bu grupların farklı kültürel, sosyal ve politik özellikleriyle uyumlu duruma getirilmiş farklılıklar, grupların çok seyredenlerinin yanıtlarında azalmakta ya da yok olmaktadır (Gerbner vd., 1994).

Yetiştirme kuramı, bir şiddet kuramı değildir, ancak şiddet araştırmalarıyla başlamış ve tanınmıştır. George Gerbner’in kuramsal süreç çözümlemesi çerçevesinde kabul edilebilecek çalışmalarından sonra, 1960’ların sonlarına doğru televizyonda şiddet çözümlemeleri başlamıştır. Yetiştirme araştırmaları da başlarda şiddet açısından gerçekleştirilmiştir. 1970’lerin başlarında yapılan araştırma 1976’da Gerbner ve Gross tarafından yayınlanmıştır. Onlar (1976, s.

184) şiddeti, “Fiziksel gücün silahlı ya da silah kullanmadan, kişinin kendisine ya da başkalarına karşı, kurbanın kendi rızası dışında, acı verecek şekilde incitilmesi, öldürülmesi ya da olayın bir parçası olarak kurban olacak derecede tehdit edilmesi unsurlarının açık bir ifadesidir.” biçiminde tanımlamıştır. Bu tanım, Gerbner ve arkadaşlarının 1967’den beri üm şiddet araştırmalarında geçerliliğini korumuştur. Boş tehditler, sözlü saldırılar, inandırıcı şiddet sonuçları doğurmayan jestler şiddet olarak kodlanmamaktadır (Gerbner vd., 1980, s. 11). Kaza ve doğal şiddet ise, daima belli karakterleri kurban eden amaçlı dramatik eylemler olarak kabul edildiğinden, şiddet kapsamına girmektedir (1980, s. 12; Morgan, 1984).

Şiddetin ele alınış biçimi, yetiştirme kuramının iletişim alanı içinde ve dışında geliştirilen kuramlardan ayrılmasını sağlayan anahtar yönlerden biridir. Yetiştirme kuramı, şiddet açısından çok önemli bir vurgusuyla, televizyonu çok izlemenin insanlarda korku duygusu yarattığını öngörmektedir (Morgan, 1995, s. 103). Gerbner’a göre, televizyonda sunulan şiddete yönelik ilgi her zaman olmuştur. Ancak konuya, “Televizyonda sunulan şiddet, gerçek hayattaki şiddeti tetikliyor mu?” gibi yanlış sorularla yaklaşmış ve gerekli sonuçlara ulaşamamıştır (Gerbner, 1996, s. 27). Gerbner ve arkadaşları şiddeti, sosyal ilişkilerin bir türü ve bir iktidar (power) dersi olarak görmektedirler. İktidar, insanların korkusundan, yakın çevrelerinin tehditlerinden, şiddet kurbanı olma korkularından vb. gelebilir ve bu, tüm topluma yansiyacak ölçüde etkili olabilir (Gerbner, 1996; 1998; 1998a). Televizyon ise, her evi istila eden şiddet kültürünün oluşturucu ve temel katkı sağlayıcıdır. Şiddet, dikkat çekici bir kamu sorunudur ve televizyonda dikkate değer ölçüde sunulmaktadır. Televizyon, tarihsel açıdan hesaplanamayacak oranda evlere şiddet taşımaktadır (Morgan, 1995, s. 110). Bu şiddet, ancak karmaşık bir senaryo ve sosyal ilişkilerin bir göstergesi olarak anlaşılabilir ve ifade özgürlüğü ve alıcı talebinden öte, belli güçler tarafından yürürlüğe konmaktadır (Gerbner, 1996, s. 27).

Kültürel göstergeler grubuna göre (Gerbner & Gross, 1976; Gerbner vd., 1982), şiddet gösterimiyle elde edilen net sonuç, risk ve güvensizlik duygusunun farklı iktidar grupları için farklı seviyede yükseltilmesidir. Bu ise, aynı ölçüde, kurulu otoriteye bağlılık ve boyun eğme seviyesini yükseltecektir. Aynı zamanda, sosyal düzene karşı, meşru sayılmayan güçlerce arasıra yöneltilen tehditlerden çok, söz konusu otoritenin kendi güç kullanımını meşrulaştıracaktır. Gerbner ve Gross’a göre (1976, s. 191) korku, evrensel bir duygudur ve patlamaya hazırdır. Sembolik şiddet, etkili bir şekilde yetiştirilmek için en ucuz yoldur. Şiddetin ritüelleştirilmiş olarak yayılması (kitlesele olarak üretilmiş dramalarda olduğu gibi; suçlarda ve doğal afet haberlerinde de...), dünyadaki tehlike ve tehditlere yönelik abartılmış varsayımları yetiştirebilir ve koruma için talepleri beraberinde getirebilir (Gerbner & Gross, 1976, s. 192). Bu bakış açısının, yetiştirme kuramını, Gramsci’nin hegemonya kavramının vurgularıyla bir araya getirdiği belirtilebilir. Nitekim, Shanahan ve Morgan da (1999) bu yönde bir vurguda bulunmuşlardır.

Yetiştirme kuramı, bir televizyon kuramı değildir; bir hikâye anlatma kuramıdır. Bu kuramı temel alacak bir çalışmada şiddet gösterimiyle ne tür hikâye anlatıldığı saptanacaktır. İnsanlar, televizyonun çarpıtılmış içeriğiyle sosyal gerçekliği çarpıtılmış olarak algılamaktadırlar. Bir başka ifadeyle, dünyayı yanlış algılamaktadırlar. Bunu ortaya koymak azımsanmayacak bir başarıdır.

Sonuç

Bu çalışmada, temelde medyada kullanılan şiddeti açıklayan ve etki sorunsalı çerçevesinde yapılan ve genelde sosyal psikolog ve psikologlar tarafından gerçekleştirilen araştırmaların yetersizliği vurgulanmış ve bunun yerine medyada kullanılan şiddeti anlamının yolunun şiddet/medya ekonomisi, medyanın ideolojik şiddeti ve yetiştirme kuramı bakış açısından geçtiği kabul edilerek bunlar açıklanmıştır.

Medyada yer verilen şiddeti sadece bireye indirgeyerek, onu etkiliyor mu etkilemiyor mu bakış açısı eski bir bakış açısıdır ve yeterli değildir. Nitekim medyadaki şiddeti toplumla bağı kurulmadan açıklamak son derece yanlış olacaktır. Bu açıdan medya ekonomisini bilmek, literatürde olmayan ve medyada kullanılan şiddetin ne anlama geldiğini ortaya koyan medyanın ideolojik şiddetini anlamak ve medyada kullanılan şiddeti, üretim, içerik ve tüketim boyutlarıyla açıklayan yetiştirme kuramını değerlendirmek bir anlamda zorunludur.

Medya dünyasını artık, medyaya bakarak açıklamak güçtür. Medyanın, içinde konuşulduğu kapitalist yapıyı sorgulamak gerekir. Kapitalizmin en önemli üretim alanlarından ve meşrulaştırma araçlarından biri medyadır. Şiddet ise dünya ölçeğinde maliyetinin azlığı, dilinin kolay çevrilir oluşu, her kültüre uyusuyla medya alanının en önemli pazar ürünlerinden olmaktadır. Bu nedenle, şiddet ekonomisini bilmek yararlıdır. Ancak, bu yönde araştırmalar yapmak zordur. Araştırmacılar, bu zorluğu aşarak belgeler ve görüşmeler üzerinden araştırmalar yapabilirler. Örneğin üretim tarafında çalışanlar için uygulanan ücret politikaları, edilen kârlar görüşmeler yoluyla ortaya konulabilir. Yıllık reklam gelirleri incelenebilir.

Medyada kullanılan şiddetin düz anlamıyla açıklanması yararlı olabilir, ama bu yetersizdir. Şiddet görüntülerinin ideolojik olarak ne anlama geldiğini çözümlmek gerekir. Elbette bu da yetmeyecektir. Anlama bakılırsa, oluşturulan tanım gereği, medyanın toplam içeriğinin şiddet barındırdığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, bağımlı kesimi kontrol altında tutan ve sisteme rıza göstermelerini sağlayan bu içeriği anlamsal düzeyde açıklamak yararlı olacaktır. Şiddet orada durmaktadır! Türkiye'deki televizyonlarda gösterilen diziler ele alınabilir ve incelenebilir. Örneğin, son dönemde oldukça fazla kullanılan zenginlik-yoksulluk ekseninde incelemeler yapılabilir.

Yetiştirme kuramı, şiddeti sadece şiddet olarak ele almamaktadır. Elbette bu kuram, eleştiriler almıştır. Ancak, bugüne kadar iletişim alanında medyadaki şiddeti açıklayan tek kuram olma özelliğini de taşımaktadır. Bir çalışmada kullanımlar ve doyumlar kuramı da şiddet örneğinde ele alınmıştır (Özer, 2007). Yetiştirme kuramı, hikâye anlatma kuramı olarak şiddet kullanımıyla anlatılan hikâyenin kimlerin çıkarına işlediğini ortaya koymaktadır. Bu yaparken de üretim, içerik ve tüketim boyutlarını birarada kullanmaktadır. Kaldı ki, Shanahan ve Morgan (1999), yetiştirme kuramını, Gramsci'nin hegemonya kuramıyla biraraya getirerek açıklamışlardır.

Kaynaklar

- Althusser, L. (1991). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balibar, E. (1991). *Althusser için yazılar*. Hülya Tufan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bartholow, D. B. vd. (2003). The proliferation of media violence and its economic underpinnings. Douglas A. Gentile (Ed.). *Media violence and children: a complete guide for parents and professionals* içinde (ss. 1-18). Greenwood Publishing Group.
- Curran, J. vd. (1991). *İletişim araçları üzerine çalışma: Kuramsal yaklaşımlar*. Meral Özbek (Çev.). İLEF Yıllık, 228-253.
- Çelik, N. B. (1999). İdeoloji kuramlarında özne: Althusser ve Gramsci. *Kültür ve İletişim*, 2 (2), 101-128.
- Çoban, B. (2003). Söylem, ideoloji ve eylem: İktidar ve muhalefet arasındaki mücadeleyi çözümleme denemesi. Çoban ve Zeynep Özarıslan, (Haz.). *Söylem ve ideoloji mitoloji-din-ideoloji* içinde (ss. 245-284). Barış İstanbul: Su Yayınları.
- Doyle, G. (2002). *Understanding media economics*. London: Sage Publication.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. Muttalip Özcan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş*. Süleyman İrvan (Çev.). İstanbul: Ark Yayınları.
- Gerbner, G. (1973). Cultural indicators: The third voice. George Gerbner vd. (Ed.). *Communication technology and social policy* içinde (ss. 555-573). John Wiley and Sons.
- Gerbner, G. (1990). Epilogue: Advancing on the path of righteousness (maybe). Nancy Signorielli ve Michael Morgan (Ed.). *Cultivation analysis: New directions in media effects research* içinde (ss. 249-262). London: Sage Publication.
- Gerbner, G. (1993). Miracles' of communication technology: Powerful audiences, diverse choices, and other fairy tales. Janet Wasko (Ed.). *Illuminating the blind spots*. New Jersey: Ablex.
- Gerbner, G. (1996). The hidden side of television violence. Herbert Schiller vd. (Ed.). *Invisible crisis* içinde (ss. 27-34). Colorado Westview Press.
- Gerbner, G. (1998). The stories we tell. *Kültür ve İletişim*, 1(1), 17-30.
- Gerbner, G. (1998a). Stories of violence and the public interest. Kees Brants vd. (Ed.). *The media in question* içinde (ss. 135-46). London: Sage Publication.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with television: The violence profile. *Journal of Communication*, 26 (2), 173-99.
- Gerbner, G. vd. (1980). The mainstreaming of America: Violence profile no:11. *Journal of Communication*, 30 (3), 10-29.
- Gerbner, G. vd. (1982). Charting the mainstream: Television's contributions to political orientations. *Journal of Communication*, 32 (2), 100-27.
- Gerbner, G. vd. (1984). Political correlates of television viewing. *Public Opinion Quarterly*, 48, 283-300.
- Gerbner, G. vd. (1994). Growing up with television: The cultivation perspective. Jennings Bryant ve Dolf Zillmann (Ed.). *Media Effects: Advances in Theory and Research* içinde (ss. 17-41). Lawrence Erlbaum.
- Gramsci, A. (1992). Culture and ideological hegemony. Jeffrey C. Alexander ve Steven Seidman (Ed.). *Culture and Society* içinde (ss. 47-54). Cambridge University Press.
- Gümüş, A. (2006). Şiddet türleri bir refleksiyon, bir sembol, bir gösterge olarak şiddet. *Toplumsal bir sorun olarak şiddet sempozyumu* içinde (ss. 13-38). Ankara: Eğitim Sen Yayınları.

- Hall, S. (1996). Signification, representation, ideology: Althusser and the post-structuralist debates. J. Curran vd. (Ed.). *Cultural studies and communication* içinde (ss. 11-34). Arnold.
- Hall, S. (1999). İdeolojinin yeniden keşfi: Medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. Mehmet Küçük (Çev. ve Der.). *Medya iktidar ideoloji* içinde (ss. 77-126). İstanbul: Ark Yayınları.
- Halloran, D. J. (1983). Kitle iletişimi: Şiddetin belirtisi mi, yoksa nedeni mi?. *İletişim ve toplum sorunları kuram ve uygulama* içinde (ss. 62-84). Unesco/Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- İşık, G., & Özer, Ö. (2000). İşçi ve memur toplu iş bırakma eylemlerinin türk basınında sunumu. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3 (1), 68-81.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Lowery, A. S., & DeFleur, M. L. (1995). *Milestones in mass communication*. Longman.
- Media Education and Media Violence (2010). 10.07.2010 tarihinde http://www.media-awareness.ca/english/issues/violence/role_media_education.cfm adresinden edinilmiştir.
- Morgan, M. (1984). Heavy television viewing and perceived quality of life. *Journalism Quarterly*, 61, 499-504.
- Morgan, M. (1986). Television and the erosion of regional diversity. *Journal of Broadcasting and Eletronic Media*, 30 (2), 123-39.
- Morgan, M. (1995). The critical contribution of George Gerbner. John A. Lent (Ed.). *A different road of taken* içinde (ss. 99-117). Boulder Colorado: Westview Press.
- Morgan, M., & Signorielli, N. (1990). Cultivation analysis: Conceptualization and methodology. Nancy Signorielli ve Michael Morgan (Ed.). *Cultivation analysis: New directions in media effects research* içinde (ss. 13-34). London: Sage Publication.
- Morgan, M., & Shanahan, J. (1992). Comparative cultivation analysis television and adolescents in argentina and Taiwan. Felipe Korzenny vd. (Ed.). *Mass media effects across cultures* içinde (ss. 173- 197). London: Sage Publication.
- Morgan, M. & Shanahan, J. (1997). Two decades of cultivation research: An appraisal and meta-analysis. *Communication Yearbook*, 20, 1-45.
- Özbek, M. (1994). *Popüler kültür ve Orhan Gencebay arabeski*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özer, M., & Özer, Ö. (2010). Pazarda satışın öyküsü: Medyada şiddet ekonomisi. *Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun* içinde (ss. 35-59). İstanbul: Literatürk Yayınları,
- Özer, Ö. (1997). *Krizin engellenmesi ve haber söylemi: Türkiye'deki İranlı muhalifler'e yönelik siyasi şiddet haberleri (1985-1996)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, Ö. (2001). Kazanılmış hakkın tersine çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 olaylarının Türk basınında sunumu. *İletişim Dergisi*, 9, 109-135.
- Özer, Ö. (2004). *Yetiştirme kuramı: Televizyonun kültürel işlevlerinin incelenmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları; No. 1578, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No. 58.
- Özer, Ö. (2006). Televizyonun ideolojik şiddeti. *V Dergi*, 1 (1) Ocak-Şubat, 4-5.
- Özer, Ö. (2007). *Medya şiddet toplumu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1725.
- Özer, Ö. (2007a). The metaphorical nature of the news: The hegemonic role of television as a mediator in the example of Israel's attack to Lebanon. ISSN 1995-0500: 172-182.
- Özer, Ö. (2008). Ideological aspect of the news: The representation of Egitim Sen's (a union of education) demonstration in Turkish press. *Human Factors in Optimization of Today's World Educational Environment*. I.U. Makhova ve O.I. Matyash (Ed.), International Internet Conference, Komsomolsk

- on- Amur, January-February, 2008, Amur State University of Humanities and Pedagogy. ISBN 978-5-85094-292-2: 55-77.
- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel haber çözümlemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No. 1901, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No. 71.
- Özer, Ö. (2010). *Liberal basın*. İstanbul: Literatürk Yayınevi.
- Özer, Ö. (2010b). Medyada sunulan fiziksel şiddetin etkilerini açıklayan psikolojik kuramlar. *Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun* içinde (ss. 385-410). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2010c). İslahiyede kan davasına ilişkin yapılan araştırma ve kan davasını konu edinen gurbet kadını dizisinin karşılaştırmalı çözümlemesi. *Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun* içinde (ss. 451-494). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2010d). Medyanın ideolojik şiddeti. *Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun* içinde (ss. 523-546). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö., & Dağtaş, E. (2003). Haber söylemi: 11 nisan 2001 Tandoğan Mmeydanı'ndaki esnaf toplanmasının medyada sunumu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (16-1), 281-307; (17-2), 165-187.
- Potter, W. J. (1999). *On media violence*. London: Sage Publication.
- Shanahan, J., & Morgan, M. (1999). *Television and its viewers cultivation theory and research*. Cambridge University Press.
- Shoemaker, P., & Reese, S. D. (2002). İdeolojinin medya içeriği üzerindeki etkisi. Süleyman İrvan (Der. ve Çev.). *Medya kültür siyaset*. Alp Yayınevi, 127-178.
- Signorielli, N. vd. (1995). Violence on television: The cultural indicator project. *Journal of Broadcasting and Eletronic Media*, 39 (2), 278-83.
- Signorielli, N., & Morgan, M. (1996). Cultivation analysis: Research and practice. Michael B. Salven ve D.W. Staks (Ed.). *An integrated approach to communication theory and research* içinde (ss. 111-126). Lawrance Earlbaum Associates Publishers.
- Teo, P. (2000). Racism in the news: A critical discourse analysis of news reporting in two Australian newspaper. *Discourse and Society*, 11 (1), 7-49.
- Trend, D. (2008). *Medyada şiddet efsanesi eleştirel bir giriş*. Gül Bostancı (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turam, E. (2010). TV'deki şiddetin çocuklara etkileri üzerine farklı bir bakış. *Cogito*, 6-7, Kış-Bahar'96, 391-406.
- Üşür, S. S. (1997). *İdeolojinin serüveni*. Ankara: İmge Yayınevi.

Gezi Parkı Olayları Örneği'nde Medyatik Şiddetin Söylemsel Pratikleri*

Deniz ÇABA**

Öz

Günümüzde pek çok ideoloji, liberal bir söylemle kendini inşa etse de, insana dair evrensel bilgi anlayışı yerine devletin ideoloji kaynaklı söylemi üzerinden bir gerçeklik kurgulanmakta ve toplumsala hâkim kılınmaktadır. Modern devletin meşru şiddet tekeli ve “itaatkâr vatandaş” savunusu ise bu kez sözde özgürlükçü pratiklerle dolaşıma sokulmaktadır. Anaakım medyadaki devletçi dili de bu temelde sorgulamak kaçınılmazdır. Bu kapsamda bir toplumsal hareket olarak Gezi Parkı Olayları, pek çok kavramın sorgulanabileceği bir örnek olay olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Hürriyet gazetesi örneğinde Gezi Parkı Olayları'nın hangi ideolojik kodlar üzerinden haberleştirildiğini saptamak, “devlet” ve “yurttaş” kavramlarının nasıl tanımlandığını “şiddetin temsili” üzerinden analiz etmektir. Bu amaçla 31 Mayıs-3 Haziran 2013 tarihleri arasında Hürriyet gazetesinde çıkan Gezi Parkı Olayları ile ilgili 16 haber Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi yönteminden yararlanılarak çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda Hürriyet gazetesinin devletin şiddet kullanma tekeli meşrulaştırdığı ve eylemlere katılanları makbul ve marjinal eylemci ikiliğinde bölerek “itaatkar yurttaş” retoriğinde anlamı sabitlediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya Söylemi, Şiddet, Devlet ve Yurttaş Temsili, Gezi Parkı Olayları, Eleştirel Söylem Çözümlemesi.

Discursive Practices of Mediatic Violence in the Case of Gezi Park Protests

Abstract

Although many ideologies today construct themselves with a liberal discourse, instead of universal understanding of human beings, a reality is drawn over the ideological rhetoric of the state and made

* Bu çalışma “Haberdeki Şiddet: Türk Yazılı Basınında Nefret Söylemi Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Deniz Çaba, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, denizcaba@gmail.com.

dominant over the social. The legitimate violent monarch and the “obedient citizen” argument of the modern state is supposedly constituted by libertarian practices this time. The statist language in the mainstream media is also inevitably questioned on this basis. In this context as a social movement, Gezi Park Protests stand out as an example case in which many concepts can be questioned. The purpose of this study is to determine which ideological codes were used to turn the events of Gezi Park Protests into news in Hürriyet Newspaper, and to question how the concepts of “state” and “citizen” are defined through the “representation of violence”. For this purpose, 16 news items about Gezi Park Protests in Hürriyet Newspaper between 31 May-3 June 2013 were analyzed by using Van Dijk’s method of critical discourse analysis. In the end of the study, it became clear that Hürriyet Newspaper legitimized the monopoly of violence by the state and fixed the meaning in the “obedient citizen” retribution by dividing those who participated in the acts into the acceptable and marginal activist duality.

Keywords: Media Discussion, Violence, Representation of State and Citizens, Gezi Park Protests, Critical Discourse Analysis.

Giriş

Bireyin yerine devletin, özgürlük yerine güvenliğin öncelenmesi modern kapitalist sistemlerde liberalizmin krizine işaret etmektedir. Liberalizmin özgürlük ve hümanizm gibi değerlerinden uzaklaşarak ulus ve ulusal kimlik gibi değerleri vurgular hale gelmesi bugün pek çok siyaset bilimci tarafından da tartışılmaktadır. Mark Neocleous “Güvenliğin Eleştirisi” adlı kitabında liberalizmin kendisi özgürlüğün ideolojisi olduğu halde asıl olarak “güvenliği” öncelediğini söylemekte, liberalizmin özgürlük adına güvenliğin dayatılmasına direnmekten çok, aslında bir güvenlik toplumu için gerekli mekanizmaları yerli yerine oturtan, başka bir siyasal rasyonaliteyi gösterdiğini vurgulamaktadır (Neocleous, 2014, ss. 25-26). Buna göre liberalizmin anahtar kavramı artık özgürlük değil, güvenlidir ve bu kurgu başta eşitlik ve demokrasi olmak üzere pek çok kavramın içini boşaltırken, insani vurguyu da en aza indirmektedir. Bu çerçevede modern dünyanın özgürlük yanılması düzenli söylemsel pratiklerle üretilmekte, insan hakları odaklı bir bilgi anlayışı yerine devletin ideoloji kaynaklı söylemi üzerinden bir gerçeklik kurgulanmaktadır. Nitekim modern devletin en önemli özelliklerinden birisi şiddet araçlarını tekelinde tutması ve bunu toplumsal barış ve düzenin sağlanması olarak gerekçelendirmesidir. Max Weber’e göre şiddet kullanımı devlete özgü bir araçtır. Çünkü bu aracı devlet dışında yer alan bir kimse kullandığı takdirde cezalandırılır. Bu aracı devlete özgü kılan ise meşru oluşudur (Sancar, 2001, ss. 25-45). Modern devletin meşru şiddet tekeli, içinde medyanın da olduğu devletin ideolojik aygıtları (Althusser, 2014, s.51) tarafından söylemsel olarak yeniden üretilirken, “devlet ve itaatkâr vatandaş” savunusu da sözde özgürlükçü pratiklerle dolaşıma sokulmakta ve toplumsal alanda şiddet kabul edilebilir, olağan ve sıradan bir algıya dönüşmektedir.

Haber, egemen sistemin şematize ettiği düzene göre konuların, başlıkların ve olayların seçimi, ardından da yapılandırılması sürecinin sonucunda ortaya çıkmaktadır (Özer, 2012a, s. 130). Haberi yazarken kullanılan ve nesnel olduğu iddia edilen dilin kendisi, bir güç/iktidar ilişkileri

sistemi içinde, egemenlik ilişkileri ortamında zaten yapılanmıştır. Bu bağlamda özellikle anaakım medya, haberlerindeki bu ideolojik bütünleşmeyle modern devletin şiddet kullanma tekeli meşrulaştırabilmekte ve “itaatkâr vatandaş” savunusunu örtük söylemsel pratiklerle besleyerek yeniden dolaşıma sokabilmektedir. Türkiye’deki yaygın medyanın haber söyleminde de ülkenin sosyo-politik ve kültürel bağlamında yerleşik halde bulunan devletçi bakış ve bu bakışla uyumlu dilsel pratiklerin etkisi büyüktür. Özellikle toplumsal hareketler söz konusu olduğunda net olarak görülebilen bu dilin toplumsal alandaki etkisi, şiddeti seyirlik hale getirmesi ve popülerleştirerek sıradan ve kabul edilebilir bir algı seviyesinde sabitlemesidir.

Bu kapsamda farklı toplumsal sınıf, etnik köken ve ideolojik görüşlerden insanların bir araya geldiği Gezi Parkı Olayları, “eşitlik” yerine “güvenlik ideolojisi”nin egemen olduğu günümüz toplumlarında medyatik şiddetin sorgulanması için önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan toplumsal hareketler “kamu düzeni”, “ekonomi”, “istikrar” gibi kavramlar ölçüsünde siyasi ve toplumsal kültürün fay hatları üzerinde bulunmakta, herhangi bir görüşe tarafgir olmayan medya organları tarafından bile “örtük kodlarla” olumsuzlanabilmektedir. Bu çalışmanın amacı da Gezi Parkı Olayları örneğinde Hürriyet gazetesindeki medyatik şiddetin söylemsel pratiklerini sorgulamak, olayların hangi ideolojik kodlar üzerinden haberleştirildiğini saptamak, “devlet”, “yurttaş”, “eşitlik” ve “özgürlük” kavramlarının nasıl tanımlandığını “şiddetin temsili” üzerinden analiz etmektir. Araştırma, anaakım medyayı temsilen seçilen Hürriyet gazetesinin devletin şiddet kullanma tekeli meşrulaştırdığı ve bir toplumsal hareket olarak Gezi Parkı Olayları’na katılanları makbul ve marjinal eylemci ikiliğinde bölerek “itaatkâr yurttaş” temsiliinde anlamı sabitlediği varsayımına dayanmaktadır.

Söylem ve Haber Söylemi

Dilin bilinç, düşünce, ideoloji ve söylem ile ilişkisi neredeyse bütün bir düşünce tarihinin alanına dahil olmuştur. Dil, ideolojinin aktarılmasında ve yerleşik hale getirilmesinde önemli bir araçtır. Söylem ise ideoloji ve anlamın mübadelesi ile eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçler olarak tanımlanmaktadır. “İdeoloji dille ilgili değil söylemle ilgili bir meseledir.” (Eagleton, 2005, s. 28) diyen Terry Eagleton, ideolojinin “toplumsal çıkarların” ne olduğunu söylerken, rasyonalizasyonlar üzerinden kendini konumlandığını ve meşruluk kazanmak için kendi kendini evrenselleştirip, ölümsüzleştirdiğini vurgulamaktadır (Eagleton, 2005, ss. 65-71). Toplumsal alandaki etkileşimsellikte ortaya çıkan ve diğer taraftan o etkileşimleri ve ilişkileri yeniden kuran söylem, gerçekliğin üretilip belirlendiği yapı ve güç ilişkilerinin üretildiği bir ifade sistemi olarak da tanımlanır (Güneş, 2013, ss. 57-59). Foucault için ise bilginin bizatihi kendisi söylemden ibarettir. Bilginin ve iktidarın oluşumu arasında fark olmadığını söyleyen Foucault’ya göre iktidar da sadece bir söylemdir (Örs, 2009, s. 35). Laclau ve Mouffe da söylemi hegemonya kavramı çerçevesinde kavramsallaştırır. Buna göre söylemsellik alanı içinde egemen olmak için mücadele eden farklı özneler vardır ve hegemonya bu rekabette ortaya çıkan ve kısmi bir süreklilikle var olabilen bir düzlemde okunmalıdır (Elbirlik & Karabulut, 2015, s. 34). Söylemin üretici taraflarından biri olarak medya da, hegemonik rekabetin sürdüğü bu söylemsellik alanında önemli aktörlerden biridir. Medya, iktidarın çıkarlarını sürdüreceği ölçüde bilinç

dışına nüfuz ederek egemen ideolojiyi yerleştirmekte, bir başka ifadeyle kendi söylemiyle özneyi biçimlendirmekte ve yeniden üretmektedir. Nitekim Stuart Hall'e göre medyayı toplumsal yapılar ve pratikler alanı içinde sorgulamak, bizatihi medyayı toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanı tanımlayan ve üreten bir kurum olarak görmek gerekmektedir. (Hall, 1997, ss. 107-108) Burada medyanın bürokratik örgütlenmesi, egemen ideolojiye göre hangi olayların seçileceğini öneren haber değerleri yapısı ve haberin üretim anı önem kazanmaktadır (Özer, 2012a, s.130).

Öte yandan haberin bir tür öykü anlatımı olarak belirlenmesine iki tür dinamik yol açmaktadır. Bunlardan biri gazeteciliğin rutin pratiklerinden kaynaklanan yere ve zamana ilişkin sınırlılıklar, ikincisi kapitalist bir ekonomik yapının medya kuruluşlarına dönük baskıları ve özellikleridir. Bu bağlamda haberin yapılaşma biçimi üzerinde etkili olan gazeteciliğin meslek kodları da, örneğin nesnellik/gerçeklik iddiası da çoğu zaman gerçekleşmemektedir (Dursun, 2005, ss. 77-80). Diğer yandan medyada yaygın olarak görülen dilsel pratikler, popülerleştirme, haberi kolay elde edilen bilgiyle ya da seçkin kaynakların açıklamalarıyla kurma gibi pek çok haber yapma pratiği, yapısal bir durumdan kaynaklanmakta ve ayrımcı söylemler de yapılaşmış haber dilinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin yaygın medya için hak ihlalleri haber değeri taşımamakta; ötekiler haber yapılmaya kalkıldığında ise genellikle onları suçlu/fail ya da kurban/nesne gösteren bir temsil söz konusu olmaktadır (Alankuş, 2007, s. 21). Haberin ideolojiyi aktarma biçiminde bağlamla beraber ideolojik kodların sunulma biçimi de önemlidir. Haber söylemi dramatize etme, parçalama, normalleştirme yoluyla olayı, olguyu, söylemi kişiselleştirir. Bu şekilde yolsuzlukların “kişisel kusur” olarak kodlanması ve buna yol açan sosyo-politik yapının sorgulanmaması olasıdır (Bennett, 2000, s.135'den aktaran Aslan, 2004, s.31). Aynı şekilde başlık kurguları ve fotoğraf seçimleriyle konu popülerleştirilerek olayın önemi azaltılabilir ve bir trajedinin sıradanmış gibi algılanması söz konusu olabilir.

Günümüz Egemen İdeolojisi ve Söylemsel Pratikleri

Hegemonyayı kuran, rızayı üreterek toplumsala hakim olan ideolojiyi “egemen ideoloji” olarak tanımlamak mümkündür. Söylemlere hakim olan ve bu söylemlerin bütününden kendi gücünü yerleşik hale getiren her iktidar, bu hegemonyayı kendi “iyi”, “doğru” ve “normal” tanımlarıyla gerçekleştirir. Bireyin yerine devletin, özgürlük yerine güvenliğin öncelendiği günümüz modern toplumlarında egemen ideolojinin söylemsel pratikleri de bireyin devlete bağlı bir yurttaş olarak kodlandığı bir düzlemde gerçekleşmektedir. Buna göre devletin bekası esastır; “özgürlük” ve “eşitlik” gibi kavramlar devletin varlığı, sınırları ölçüsünde tanımlanmaktadır. Liberalizmin özgürlük ve hümanizm gibi değerlerinden uzaklaşarak ulus ve ulusal kimlik gibi değerleri vurgular hale gelmesi bugün pek çok siyaset bilimci tarafından da tartışılmaktadır. Mark Neocleous, liberalizmin kendisi özgürlüğün ideolojisi olduğu halde asıl olarak “güvenliği” öncelendiğini söylemekte, liberalizmin özgürlük adına güvenliğin dayatılmasına direnmekten çok, aslında bir güvenlik toplumu için gerekli mekanizmaları yarattığını vurgulamaktadır (Neocleous, 2014, ss. 25-26). Buna göre başta devletin şiddet kullanma tekeli üzere yurttaş kimliğinin tanımlanma biçimi de aynı rasyonalite üzerinde yapılandırılmakta, devletin ideolojik aygıtları tarafından yeniden üretilip, dolaşıma sokulmaktadır.

Türkiye gibi uluslaşma süreçleri sancılı geçmiş ülkelerde egemen söylemlerin arka planında da devletin olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Ulus-devlet şiddet araçlarının merkezi denetiminin pekiştirilmesi, kurumsallaşmış kontrol ve denetim mekanizmalarının tek bir yerde toplanması nedeniyle tahakküm olgusunun temelinde yer almaktadır. Balibar, ulus devletin kurduğu cemaati, yani ulusu-halkı “kurgusal bir etniklik” olarak tanımlamaktadır. Hiçbir modern ulusun verili bir etnik temele sahip olmadığını, bunun üretildiğini söyleyen Balibar, aynı zamanda ideolojik bir inşa sürecine dikkat çekmekte, bireylerin “özneliğe” çağrılması için devletin kutsallaştırılması ve ulusun idealleştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Ulusal ideoloji bu yolla halkı bir birlik olarak inşa etmekte, devlet de meşruiyetini ve kontrol gücünü buradan almaktadır. Bu şekilde aidiyet yurttaş olmakla tanımlanmakta ve ideal ulus yüceltilmektedir (Balibar & Wallerstein, 2013, ss. 117-119, 123). Türkiye’nin bir ulus-devlet olarak kurulma aşaması ve modernizmle imtihanı da egemen ideolojinin söylemsel pratiklerini şekillendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’ni temsil eden resmi söylem ve tarih, din, etnisite olgularının tanımlanma biçimi, öte yandan ulus-devlet yaratma aşamasında milli devlet inşasına paralel yürüyen milli kimlik oluşumunda Türk milliyetçiliği bir ortak kod olarak benimsenmiş ve Tanıl Bora’nın söylediği gibi “Türklük, insanlığın ve medeniyetin bir parçası görülmüştür.” (Bora, 2008, ss. 25-27). Cumhuriyetin ilk dönemindeki özcü, etnik ve kültürel temelli bu “ulus” söylemini, aşırı tehdit algısı ve devletin beka kaygısı ile açıklamak mümkündür. Türk milli kimliğinin vatandaşlıkla ilgili boyutuna bakıldığında ise, vatandaşlığın bir kültürel kimlik gibi tanımlandığı görülmektedir. Yurttaşlığı açıklarken “makbul yurttaşlık, sivil yurttaşlık ve militan yurttaşlık” olmak üzere üç önemli ayrıma dikkat çeken Füsün Üstel, özünde hepsinin görevle kodlanan bir yurttaşlık anlayışı olduğunu söylemektedir. Buna göre vatandaş devlet ve birey eksenli vazifelerle donatılır. Yurttaş, sorumluluğunun bilincinde ve düzeni bozmayan, tam tersine düzenin tesisinde görevleri olan bir profile sahiptir (Üstel, 2016, ss. 36-46, 134-175). Bireyi devletin ideoloji kaynaklı söylemi üzerinden tanımlama biçiminin temelindeki olgu da budur. Nitekim devleti kutsallaştıran bir milliyetçilik anlayışı söz konusu olduğunda, manevi-vicdani değerler alanının üzeri örtülmekte, “milli birlik” şiarının dışındaki tüm kimlikler de ötekileştirilen gruplar arasında kodlanmaktadır. Özellikle toplumsal hareketler söz konusu olduğunda daha net olarak görülebilen bu bakışta devlet otoritesi “güvenliğin ve düzenin” bir gerekliliği olarak işaretlenmekte ve liberal bir söylemle beraber çerçevelenmektedir. Türkiye’de Osmanlı’dan bugüne resmi ideolojinin şekillenmesinde pek çok değişim olmakla beraber sabit kalan unsurların merkezinde de yine devletin öncelendiği bir söylemsel bütün vardır. Buna göre devletin devamlılığının esas olduğu, itaat eden yurttaşın yüceltiği, toplumsalın evrensel değerlere dayalı demokratik bir eksende değil “milli birlik ve beraberlik” düsturuyla şekillendirildiği bir yapının varlığını koruduğunu söylemek mümkündür. 2013’teki Gezi Parkı Olayları’nı da bu arka plan üzerinden okumak gerekmektedir.

Hürriyet Gazetesinde Gezi Parkı Olayları’nın Temsili

Anaakım medyanın bir toplumsal hareket olarak Gezi Parkı Olayları’nı yansıtma biçimi hem polis şiddetini, hem de eylemci temsilini sorgulamak için önemli bir araştırma alanı olarak

karşımızda durmaktadır. Çalışmada hem anaakım medyayı temsil etmesi, hem de yüksek tirajıyla toplumun geniş kesimlerini etkileme gücüne sahip olması nedeniyle Hürriyet gazetesi seçilmiştir. Hürriyet, Gezi Parkı Olayları boyunca tirajda Zaman ve Posta gazetesi ile beraber ilk üç içinde yer almıştır. Sonraki haftalar boyunca da ilk üç sıra değişmemiştir.¹ Araştırmanın amacı Gezi Parkı Olayları örneğinde Hürriyet gazetesindeki medyatik şiddetin söylemsel pratiklerini sorgulamaktır. Bu amaçla 31 Mayıs-3 Haziran 2013 tarihleri arasında Hürriyet'te çıkan 16 haber Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle çözümlenmiş, ancak Dijk'in modelinin tüm unsurları yerine çalışmanın amacı açısından gerekenler kullanılmıştır.

Örnek Haber İncelemeleri:

Başlık: "Gezi Parkı'nda Yakma Timi" (31.05.2013 /1. Sayfa)

Spot: "Taksim'deki parkta ağaçların kesilmesin nöbeti tutan protestocuların çadırları saat 05.00'teki çevik kuvvet baskınında yakıldı."

Haber Metni: "Polisi engellemek isteyen Gezi Parkı'ndakiler biber gazıyla dağıldı. Sivil, gaz maskeli, ellerinde telsiz ve zabıta yelekleri bellerinde gizlenmiş bazı kişiler protestocuların çadırlarını topladı. Bu kişiler üniformalı polislerin gözü önünde çadırları yaktılar. Polis 'Çadırları protestocular yaktı' açıklaması yaptı. Ancak yakma anında çekilen görüntüler bu açıklamayı doğrulamadı."

Van Dijk'e göre haberin oluşturduğu anlam açısından başlıklar, haber girişi ve metinden önce gelmektedir. Okuyucuya ulaşan anlam, başlıklardan başlar (Dijk, 1985, s.84). Hürriyet gazetesi, 31 Mayıs'ta birinci sayfasında Taksim Gezi Parkı'na yapılan çevik kuvvet baskınına haberleştirdiği metnin başlığında "Gezi Parkı'nda Yakma Timi" ifadesini kullanarak konuyu "savaş-çatışma" metaforuyla kurgulamış, olay günü çadırları yakan zabıtaya gönderme yaparak "yakma timi" şeklinde bir adlaştırmayla şiddeti olağanlaştırmıştır. Metaforlar duygusal uyarılmayla beraber, ideolojik eklemlenme ve sansasyonelizmi sağlamak için de etkili bir pragmatik araç olarak kullanılmaktadır (Flowerdew & Leong, 2007, s.275'ten aktaran Özer, 2012b, s. 203). Metafor ya da metonomi çoğu zaman söylemi güçlendirmek için seçilir, ancak konuyu popülerleştirerek anlamda kapanmaya yol açar. Buradaki "Yakma Timi" ifadesi de askeri bir kavrama gönderme yaparak savaşa olan vurguyu arttırmıştır. Fotoğraf üstü başlıklarındaki "Böyle ateşe verdiler" ya da "Böyle geldiler" cümleleri ve bu cümlelerle tutarlı çadır yakma görüntüleri de şiddeti estetize etmekte, dehşet veren bir temsil yaratarak korku retoriği üzerinden bir anlam inşa etmektedir. Şiddetin sinematografik dille sunumu, toplumsal alanda korku ve dehşet atmosferi yaratması nedeniyle ideolojik bir koddur. Nitekim bu temsil, şiddet eyleminin failini imgesel olarak "özne"leştirirken, okuyucuya da "eyleme katılmanın bedelini" göstermektedir. Haber metninin şematik düzenine

¹ Yaysat'ın raporuna göre 27 Mayıs 2013-2 Haziran 2013 haftasına bakıldığında, gazetelerin ortalama net satış rakamları Zaman gazetesi (1.079.638), Posta gazetesi (442.023), Hürriyet gazetesi (400.130) şeklinde görülmektedir. 3-9 Haziran 2013 tarihleri arasında Zaman (1,048,957), Posta (446,109), Hürriyet (397,340), 10-16 Haziran tarihleri arasında Zaman (1,045,497), Posta (435,599), Hürriyet (398,086), 17-23 Haziran tarihleri arasında Zaman (1,041,761), Posta (438,875), Hürriyet (397,919), 24-30 Haziran tarihleri arasında ise Zaman (1,038,439), Posta (422,059), Hürriyet (399,666) oranlarında net satış rakamlarına sahiptir. <http://www.yaysat.com.tr/Default.aspx>

bakıldığında ise olayın “sivil zabıta”nın şiddeti ve “üniformalı polisin” suçsuzluğu üzerine kurulduğu ve bu şekilde özne pozisyonunda karmaşa yaratılarak anlamda kapanma sağlandığı görülmektedir. Ayrıca “Sivil, gaz maskeli, ellerinde telsiz ve zabıta yelekleri bellerinde gizlenmiş bazı kişiler” şeklindeki ifadelerle olay dramatik bir kurguyla hikâyeleştirilmiştir. Haberin diğer öznesi olan eylemcilerin de kategorize edilmesine dönük bir yapı söz konusudur. Buna göre “Gezi Parkı’ndakiler” ve “protestocular” şeklinde “biz” dışında bir grup algısı ortaya çıkmıştır. Haberin devamı 6’ncı sayfada bu kez “Kim Bu Gaz Maskeli Çadır Kundakçıları” üst başlığıyla verilmiş, orantısız güç kullanımı yerine, çadırları polisin mi, zabitanın mı yaktığı ana tema olarak alınarak çatışma üzerine vurgu sürdürülmüştür. Başlığın yanında kullanılan “Sabaha Karşı Gezi Baskını” ifadesi büyük punto ve harflerle yazılarak dikkat çekici hale getirilmiş, haber metninde ise Gezi eylemcilerine yapılan baskın anbean (çadırların yakılması, eşyaların çöpe atılması) aktararak dramatizasyona dönük yapı sözdizimsel olarak da güçlendirilmiştir. Sentaksa bakıldığında “Biber gazıyla uyanan protestocular tartaklandı” cümlesindeki gibi edilgen yapıların kullanıldığı görülmüştür. Dijk’e göre negatif eylemlerin faili, bu failer yetkililer olduğunda edilgen bir kurguyla dışarıda bırakılmaktadır. Burada da polis müdahalesinin ayrıntıları faili gizlemek üzere edilgen cümle yapılarıyla aktarılmaktadır. Kelime seçimleri ise metafor ağırlıklıdır. “Gaz maskeli çadır kundakçıları”, “zabıta kılıklı zorbalı” gibi tanımlamaların yoğunluğu dikkat çekicidir. Buna göre haberde çatışma dili kullanılmış ve şiddet meşrulaştırılmıştır.

Başlık: “24 SAAT GAZ” (1.06.2013 /1. Sayfa)

Spot: “Polis, Taksim Gezi Parkı’ndaki ağaçlar kesilmesin diye günboyu nöbet tutan gruba sabahtan gece yarısına kadar müdahale etti. Aşırı güç kullanmakla suçlanan polisin gaz bombaları onlarca kişiyi yaraladı.”

Birinci sayfada manşetten verilen haberde polis tarafından yapılan ikinci şafak baskını aktarılmış, ancak olay günü çok sayıda kişinin yaralanması söz konusu iken “24 Saat Gaz” başlığıyla şiddet, popüler bir sunumla normalleştirilmiştir. Haber metnindeki “Sabah 05.00’teki ilk müdahalede gruptakiler polise taş ve cam şişelerle karşılık verince 22 kişi yaralandı” cümlesinden anlaşılacağı üzere 22 kişinin yaralanması, eylemcilerin ilk polis müdahalesine taş ve cam şişelerle karşılık vermesi olarak gerekçelendirilmiştir. Buna göre eylemcilerin aşırılıkları nedeniyle polis görevini yerine getirmişdir. Sentaksa bakıldığında ise adlaştırma kullanımı dikkat çekmiştir. Örneğin “polisin gaz bombaları onlarca kişiyi yaraladı” ya da “Biber gazı kapsülünden BDP milletvekili Sırrı Süreyya Önder kolu ve ayağından, gazeteci Ahmet Şık ile Reuters muhabiri Osman Orsal hastanelik oldu” ifadelerinde görüldüğü üzere fail bir ölçüde “gaz bombası” ya da “biber gazı kapsülü” gibi sunulmuştur. “Sabahtan gece yarısına kadar müdahale etti”, “onlarca kişiyi yaraladı”, “destek için gelenleri de püskürttü” gibi sözcük öbeklerinde ise şiddet unsurlarının sıklığı dikkat çekicidir. Fotoğraflardaki yaralı görüntüleri ve tazyikli su altındaki insanların kaçışma anları da çatışmaya olan vurguyu arttırmıştır. Haberin devamı ise 24 ve 25’inci sayfada iki sayfaya açılarak “İKRAM DIŞI HAREKETLER” / “4. Gün Savaşı” başlığıyla kullanılmıştır. Polisin 05.00’teki müdahalesi yerine göstericilerin polise biber gazı ve çiçek vermesinin öncelikli tema olarak alındığı haberde “İkram Dışı Hareketler” ifadesiyle polisin mi yoksa eylemcinin mi suçlu olarak kodlandığı belli değildir. Bu haliyle okuyucunun da dikkati dağıtılmış, müdahale öncesi

olan ikram konusu abartılarak devlet şiddetine dair hegemonik göstergeler gizlenmiştir. Ayrıca “Gezi Parkı’nda nöbet tutanlar, ikinci şafak baskınına uğradı” gibi pasif cümle kullanımlarının daha yaygın olduğu ve öznenin gizlendiği görülmüştür. Haberde şiddet ifadelerinin sıklığı dikkat çekerken, metin kurgusunda “turistler de biber gazından etkilendi” ya da “otel görevlileri gazdan etkilenenlere müdahale etti” ifadelerinde görüldüğü gibi polisin sert müdahalesinden ziyade çevredeki kaosa yönelik bir vurgu vardır. Ardalan bilgisinin olmadığı haberde konu çatışma üzerine kurularak bağlamından kopartılmış ve şiddet estetize edilerek sunulmuştur.

Manşet haberin içinde duyurusu verilen, eyleme katılan milletvekilleri ile ilgili olay, 26’ncı sayfada ayrıca haberleştirilmiş ve manşette kullanılmıştır:

Başlık: “Maske Verin”

Haber Girişi: “CHP Genel Başkan Yardımcısı Gürsel Tekin, Sezgin Tanrıkulu ile polisin abluka altına aldığı Gezi Parkı’na yürüdü ve polisin müdahalesiyle karşılaştı. Milletvekillerinin parka girdiğini gören göstericiler de barikatlara yüklendi. Göstericilerin barikatları yıkması üzerine polis tekrar biber gazı sıktı. Gürsel Tekin ağız maskesi takarak önlem almaya çalışırken, sinirlerine hakim olamayan Sezgin Tanrıkulu gazı sıkıran çevik kuvvet polisinin üzerine yürüdü. Polisin yakasını tutarak bağırarak Sezgin Tanrıkulu ile polis memurunu, diğer polisler ayırdı. Taksim İlyardıam Hastanesi’ne öğle saatlerinde yaralıları ziyaret için gelen Tanrıkulu, öğleden sonra ise yaralı olarak hastanedeydi.”

Başlık polisin, elinde “Kimyasal Tayyip” yazısı bulunan bir göstericinin üzerine biber gazı sıktığı görüntünün üzerine gömülüdür. Başlığa bakıldığında öncelikle “eylemciye bir maske verilmesi” yönünde bir anlam çıkmaktadır. Ancak spot ve fotoğraflara bakıldığında bu sözün olaylarda yaralanan CHP Genel Başkan Yardımcısı Sezgin Tanrıkulu’ya ait olduğu görülmektedir. Tanrıkulu, milletvekillerine de saldırıldığı için Meclis’te kendilerine “maske verilmesini” söylemektedir. Dijk’e göre eleştirel söylem analizinde önemli olan örtük olarak kodlanan ima, tahmin ve belirsizlik gibi dolaylı anlamların saptanmasıdır; çünkü bunlar metnin dışında kalan söylenmeyenlerle ilgilenir (Dijk, 1993, s.276). Burada da fotoğraf-başlık ve haber içeriğindeki tutarsızlık anlamın çarpıtılmasına yol açmış, konu bağlamından kopartılmıştır. Haberde olumsuz temsile sahip olan ve fail konumuna getirilen özne “milletvekilleri”dir. Polisin abluka altına aldığı alana girmişler, göstericilerin de barikatları yıkıp içeri girmesine sebep olmuşlar ve polis müdahalesini zorunlu hale getirmişlerdir. Sezgin Tanrıkulu “sinirlerine hâkim olamamış” ve polisin üzerine yürümüş, yakasını tutarak bağırıştır. Neticede uğradıkları şiddetin sebebi kendileridir. Haberdeki sentaks da bu yöndedir. Gürsel Tekin ya da Sezgin Tanrıkulu’nun eylemleri aktif yapılmış cümlelerle aktarılmış ve fail olarak özneye olan vurgu arttırılmıştır. Cümlelerdeki nedensel ilişkide yine polisin şiddetine gerekçe sunulmuştur. “Gürsel Tekin, Sezgin Tanrıkulu ile polisin abluka altına aldığı Gezi Parkı’na yürüdü ve polisin müdahalesiyle karşılaştı. Milletvekillerinin parka girdiğini gören göstericiler de barikatlara yüklendi. Göstericilerin barikatları yıkması üzerine polis tekrar biber gazı sıktı.” ifadelerinde görüldüğü üzere milletvekilleri girmemeleri gereken alana girmiş, o yüzden göstericiler ardı sıra gelmiş ve barikatlar yıkılmış, bunun üzerine polis biber gazı sıkmıştır. Referansal ilişki açısından ise “Savaş alanına döndü”, “biber gazı sıktı”, “polisin üzerine yürüdü”, “yakasını tuttu”, “gerilim stratejisi”, “Vali Bey’in emri” örneklerindeki

gibi çatışma ve şiddet öne çıkmaktadır. Sonuç olarak haberde polis şiddet haklılaştırılmış ve konu magazinel hale getirilerek bağlamından kopartılmıştır.

Taksim'deki müdahaleye dair ayrıntılar ise 24 ve 25'in sayfalarda kutu haberler şeklinde verilmiştir:

Başlık: “Gazlama Hatırası”

Başlık, polislerin yanyana poz verdiği ve bir başka polisin de gülerek onların fotoğrafını çektiği bir görüntünün üzerinde kullanılmıştır. Gezi Parkı'nda sert bir polis müdahalesinin olduğu bir günün eğlence unsurlarına yer verilerek aktarılması ideolojik bir üretilimdir. “Bazı polisler de yan yana durarak eylem hatırası çekti” ifadesiyle aynı algı güçlendirilmiştir. Konuyu magazinel ve popüler hale getirerek aslından uzaklaştırma, okuyucunun da onun ideolojik içeriğinden habersiz olmasını sağlamaktadır. Bu şekilde şiddet bir kez daha meşru bir temsile kavuşmuştur.

Başlık: “Taksim'in Gözleri”

Haberde eylemler sırasında ağır yaralanan Lobna Allami'nin gözleri açık halde yerde yatan görüntüsüne yer verilmiştir. Genel olarak iki sayfada verilen konu dağılımına bakıldığında Allami'ye ayrılan yerin daha az olduğu, buna karşılık İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu'nun açıklamalarının daha fazla yer kapladığı görülmektedir. Bir politik aktörün açıklaması birincil tanımlayıcı olarak hiyerarşik düzende öncelikli kabul edilirken, kafasına isabet eden gaz fişegi nedeniyle komaya girmiş olan Allami, önemsiz bir tema haline getirilmiş ve bir yaşam hakkı ihlali “olağan” ve “sıradan” bir kabul düzeyine indirgenmiştir. Bu, ölümü/şiddeti olduğundan hafif göstererek gerçek bilgiyi simgesel düzen içinde eritmeye dönük olan hegemonik kodların bir sonucudur. İnsani vurgu ile iktidar arasındaki sınır söylemdir ve medya eliyle bir kez daha şiddetin trajedisi ortadan kaldırılmış, önemsizleştirilmiştir.

Başlık: “#5gündetaksim” (2.06.2013/ 1. Sayfa Manşet Haberi)

Spot: “Gezi Parkı'nda ağaç nöbeti tutanlara polisin sert müdahalesine duyulan öfke, sosyal medya ile Türkiye çapına yayıldı. Polis çekilince parka girildi.”

Haber başlığına, spotuna ve kullanılan fotoğraflara bakıldığında Gezi Parkı Olayları'nın sosyal medya üzerinden büyüyen bir hareket olmasına atıfla kurgulandığını söylemek mümkündür. İlk günden bugüne simge fotoğrafların bir araya getirildiği kadrajın üzeri ise bir internet sayfası görüntüsü şeklinde düzenlenmiştir. Manşet haber, bir kurgulama ile Gezi Parkı Olayları'nı bir “sosyal medya fenomeni” olarak lanse etmiş ve başlıktaki “#” işareti ile de bu kurguyu güçlendirmiştir. Böyle bir haber tasarımı bir sorunsal olarak tartışmaya açıktır. Çünkü haberin popülerleştirilmesi ve Türkiye'de 1980 sonrası en önemli kırılma noktası olarak tanımlanan bir toplumsal hareketin “bir sosyal medya çıktısı” olarak sunulması söz konusudur. Haberin magazinselliği arttıkça, egemen ideolojinin taşıyıcılığı ve ileticiliği görevini daha çok yerine getirir. Haber metninde kullanılan ara başlıklardan biri de, “Telsizden Çekilin Emri”dir. Altındaki metin ise şöyledir:

“Taksim’de toplananlarla polis arasında tartışmalar yer yer devam ederken, saat 15.00’te polise telsizden ‘Çekilin’ talimatı geldi. Bu sırada bir grup taşlarla saldırınca polis tekrar müdahalede bulundu. Ancak sonunda binlerce kişi büyük bir sevinçle barikatı aşıp parka ulaştı.”

Metne göre çekilin emrine rağmen “bir grup” taş ve sopalarla saldırdığı için polis tekrar müdahale etmiştir. Hedef grup (taş ve sopalarla karşılık verenler) bir tehdit ögesi olarak işaretlenip ötekileştirilmiştir. Diğer yandan Gezi Parkı Olayları’nda 1 Haziran tarihi önemlidir. Çünkü o gün sabaha karşı Taksim’e gitmek için İstanbul’un Anadolu yakasında toplanan binlerce kişi Boğaz Köprüsü’nü yürüyerek geçmiştir. Ankara’da Ethem Sarısülük bir polis tarafından başından vurulmuş ve hastaneye kaldırılmıştır. Bu bağlam dahilinde Hürriyet birinci sayfasında sadece gösterilerin diğer şehirlere yayıldığına ve Boğaz Köprüsü yürüyüşüne yer vermiştir. O günkü polis müdahaleleri ve çok sayıdaki gözaltı birinci tema olarak alınmamıştır.

22 ve 23’üncü sayfada ise gece sabaha kadar süren olaylar ayrıntılandırılmış ve başlık iki sayfaya açılarak manşette kullanılmıştır:

Başlık: “Türkiye uyumadı”

Alt Başlık: “Kadıköy Köprüde”

Spot: “İstanbul Taksim’deki Gezi Parkı eylemi, tüm Türkiye’ye yayıldı. Başlı İzmir ve Ankara’nın çektiği eylemler geceden sabaha kadar sürdü. Eylemlerin ortak sloganı ‘Her yer Gezi ve her yer direniş’ ve ‘Her yer Taksim, her yer direniş oldu’ oldu. Zaman zaman polisle gerilim yaşayan göstericilerden çok sayıda gözaltına alınan oldu.”

Haber girişi:

“Manisa: Hükümet aleyhine sloganlar atan yaklaşık 200 kişilik grup, Manolya Meydanı’ndan Cumhuriyet Meydanı’na doğru yürüyüşe geçti. Grubun polisin müdahalesiyle karşılaşması sonucu kısa süreli arbede çıktı.”

“Aydın: Kuşadası’nda AK Parti ilçe binasına yürümek isteyen grup, polisin “Dağılın” uyarısına oturarak cevap verdi. Gruba biber gazı ve copla müdahale eden polis, 15 kişiyi gözaltına aldı. Nazilli’de ise 1000’e yakın üniversite öğrencisi protesto gösterisi bulundu. Yaklaşık 2 saat süren eylem, olaysız son buldu.”

Başlıktaki “Türkiye Uyumadı” ifadesinde metonomi kullanılmıştır. Metonomide parça bütünü temsil eder. Başlıkta da Türkiye ile kastedilen Türkiye halkıdır. “Kadıköy Köprüde” alt başlığında yine bir metonomi kullanımı görülmektedir. Metafor ya da metonomi çoğu zaman söylemi güçlendirmek için seçilir, ancak konuyu popülerleştirerek anlamda kapanmaya yol açar. Spotta son cümle olarak kullanılan “Zaman zaman polisle gerilim yaşayan göstericilerden çok sayıda gözaltına alınan oldu.” ifadesi sözdizimsel yapı itibarıyla fail olarak polisin sorumluluğunu örtmektedir. Burada polis ile göstericiler eşit koşullarda ve güçte iki kuvvet olarak yansıtılmıştır. Haberde pek çok ildeki protestolar da “eylemcilerin aşırılıkları” üzerinden anlatılmıştır. Örneğin Manisa’da yaklaşık 200 kişilik grup hükümet aleyhine sloganlar atıp yürüyüşe geçtiği ya da Kuşadası’nda AK Parti ilçe binasına yürümek isteyen grup “Dağılın” uyarısına uymadığı için polis

müdahale etmiştir. Ayrıca eylemciler tanımlanırken artık protestocu yerine “grup” sözcüğünün ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu kullanım, hareketin toplumsal bir karakter kazanmasından ziyade “belli gruplar” algısını doğurmaya yönelik bir şemanın habercisidir ve bir ötekileştirme pratiğidir. Farklı kentlerde olan protestolar anlatırken grupların “Alsancak İskelesi’nde toplanan 30 bin kişi” ya da “Basmane Otobüs Durakları’nda yolu kapatan 500 kişi” gibi rakamsal verilerle ifade edilmesi de retorik olarak bu algıyı güçlendirmiştir. Çünkü muhabirin bu kadar net rakamlar vermesi böyle bir eylemsellik halinde çok mümkün değildir. Haberde farklı kentlerdeki olaylar aktarılırken İzmir’deki eylemler “Gaz yerine dayak” başlığıyla kullanılmış ve trajik bir durum alaycı bir ifadeyle verilmiştir. Liberal medya efsanesi tarafından geliştirilen hedonistik bakış açısının topluma yerleştirilmesi, bireyler için trajedi olarak adlandırılması gereken pek çok olayın, yaşamın içerisinde her an karşılaşılabilecek rutin oluşumlar olarak kabul edilebilir hale gelmesine sebep olmaktadır (Bayraktaroğlu, 2004). Burada “gaz yerine dayak” ifadesiyle şiddetin tahribatı ve insani vurgusu yok edilmiştir. Metne bakıldığında ise İzmir’deki eylemler ve müdahale üzerine kurulu olduğu, başlıkla ilgili bir içerik olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak çatışma dilinin hâkim olduğu haberde şiddet meşrulaştırılmış, konu bağlamından kopartılmış, trajedi önemsizleştirilmiş ve ötekileştirici bir dil kullanılmıştır.

24’üncü sayfada haber polisin Gezi Parkı’ndan çekilmesi üzerinden kurgulanmış ve manşetten verilmiştir:

Başlık 1: “5.gün” / “Çekildiler”

Başlık 2: “Her yer Taksim”

Spot: “Biber gazı, tazyikli su, cop ve dayaklı çatışma ortamı polisin Taksim Gezi Parkı’ndan çekilmesiyle sona erdi. Günlerdir Taksim ve çevresini kuşatan polis geri çekilirken, halk meydanı doldurdu. Olaylarda 118 kişi gözaltına alındı.”

Haberde gazetenin asıl konu olarak polisin geri çekilmesine vurgu yaptığı söylenebilir. Haberin içeriğinde de “polislin çekildiği, buna rağmen polise saldırı olduğu” teması hâkimdir. Bu bir çarpıtma örneğidir. Olayın sunumuna bakıldığında haber değeri atfedilen konu, polislin parktan çekilmesi ve halkın tekrar alana girmesidir. Ancak metne göre polis önce meydana doğru çekilmiş, sonra eylemciler tarafından saldırıya uğramıştır. “Polisler AKM’nin önünde toplanırken, meydana giren gruptan bazı kişiler, taş atıp, yuh çekti. AKM önünde kalkanların arkasında toplanan polise tekrar taşlı ve havai fişekli saldırı oldu.” ifadelerinde de görüldüğü üzere mağdur olan polistir. Cümlelerdeki etken/edilgen yapılar bakıldığında sorumluluğun yüklendiği aktif özne konumunda olan “bazı gruplar” ile “bazı kişilerdir”. Haber metninde doğrudan sorumlu tutulan bir taraf da vardır. “Saat 15.00 sıralarında olaylar başladığı andan itibaren polislere, yıkıma, iş makinelerine engel olmaya çalışan BDP’li Sırrı Süreyya Önder, Gezi Parkı’nın Mete Caddesi tarafındaki bölümüne geldi.” cümlesinde olduğu gibi muhalefetten bir milletvekili olayların tırmanmasında doğrudan fail konumunda verilmiştir. Metinde aynı zamanda “polise taş atan gruplar” üzerinden polis şiddetine bir gerekçe yaratılmıştır: “İstiklal Caddesi ve Sıraselviler Caddesi’ndeki polis ekipleri çatışmayı bırakıp meydana hareket etti. Saatlerdir polise taş atan gruplar da polisin ardından Taksim Meydanı’na hareket etti. Günlerdir

Taksim Meydanı ve çevresini kuşatan polis alandan çekilirken halk meydanı doldurdu.” Burada dikkat çeken nokta örtük bir biçimde “halk” ile “bazı gruplar” arasında ayırım yapılmasıdır. Gazete, Gezi Parkı Olayları’nın bir halk hareketi olduğunu artık yadsımamakta; ama ideolojik olarak da “bazı gruplar”ın şiddete yöneldiği ve polisin meşru müdahalesinin zorunlu olduğu imasını güçlendirmektedir. Fotoğraflar incelendiğinde Taksim’de elinde sapan olan bir gösterici ile Ankara’da polislerin kalkanlar arkasındaki görüntüsü yan yana, birbirine dönük şekilde, sanki sapanla atılan taş polisin üzerine gidiyormuş gibi bir kadraj yaratılarak kullanılmıştır. Polisler kendini korumaya dönük bir pozisyonundadır. Burada kurgu yoluyla gerçekliğin inşa edilmesi ve bu inşada sapanla taş atan eylemciyi olumsuz temsilde sunmaya dönük bir ideolojik kod göze çarpmaktadır. Haber ve haberin gerçekliğine tanıklık eden fotoğrafın belirli kodlardan oluşan bir metin olduğu düşünülürse klişe “stereotip” eylemci kavramının da bu şekilde kodlandığını söylemek mümkündür. Buna göre yine hedef grup (marjinal eylemci portresi) bir tehdit olarak tasvir edilmiştir. Sonuç olarak haberde şiddeti haklı gösterme ve ötekileştirme pratikleri bir arada bulunmaktadır.

Başlık: “Başbakanlık Sokağı’na Jandarma Takviyesi” (2.06.2013 / 24. Sayfa)

“Taksim’deki gösterilere destek için gece boyu tüm yurda yayılan protestolar, gündüz de devam etti. Ankara’da binlerce kişi Kızılay’a inince ortalık karıştı. Yaklaşık 20 bin kişinin Başbakanlık binasının yanında bulunan Güvenpark’ta toplanmasına polis müdahalesi yetersiz kalınca, jandarma birliklerinden destek alındı.”

Haberde, Başbakanlık binasının yanında 20 bin kişi toplanınca polis müdahalesinin yetersiz kaldığı ve jandarmadan destek alındığı yazmaktadır. Burada yine fail konumunda olan “20 bin kişidir.” Dış grup sayısal olarak abartılarak ötekileştirilmiştir. Ayrıca takviye kuvvet üzerine yapılan vurgu, devletin şiddet kullanma tekeline olağanlaştırmaktadır. Haberde polis şiddetine gerekçe üretilirken benzer sözdizimsel yapı kullanılmıştır. “Ankara’da binlerce kişi Kızılay’a inince ortalık karıştı.” örneğinde görüldüğü üzere ortalığın karışmasının sebebi göstericilerin yürümesidir. Olay aktarımı devletçi bakışın esas olduğu bir şematik kurgudur:

“Başbakanlık girişi ve çıkışı yaya-araç trafiğine kapatıldı, Başbakanlık binasının çevresi Jandarma Bölge Komutanlığı’ndan gelen askeri birliklerce koruma altına alındı.”

Buna göre Devlet’in kurumsallığını imgeleyen bir mekân (Başbakanlık binası) koruma altına alınmış, polis görevini yapmıştır. Söylemsel pratikler kültürel ve ideolojik bir arka plandan beslenir. Türkiye’de kökleri çok eskiye giden “devletin bekası” retoriği haber metnine de yansımıştır. Bireyler tarafından yapıldığında olumsuz bir temsille sunulacak olan eylem biçimleri, egemen iktidar tarafından yerine getirildiğinde kamu düzeni argümanı ile rasyonelleştirilmektedir. Olay aktarımında da devlet şiddetinin meşruiyeti ve şiddetin estetize edilmesine yönelik pratikler söz konusudur. “Kızılay savaşı alanını andırırken polis yaklaşık 2 bin gaz bombası attı.”, “TOMA araçları 7 ton tazyikli su sıkı.”, “Denetim yapan polis helikopterlerinden de biber gazı atıldı.” cümlelerinden de görüleceği üzere “2 bin gaz bombası” ve “7 ton tazyikli su” gibi kullanımların sıklığı şiddetin simgesel anlatımını güçlendirmiş, insani vurguyu “güvenlik” argümanı ile azaltmıştır.

Başlık: “Tazyikli Suyla Tango” (2.06.2013 / 26. Sayfa)

Başlığın altında Gezi'nin simge fotoğraflarından biri haline gelen Siyahlı Kadın² karesi kullanılmıştır. Bu fotoğraf aynı zamanda bir kadın direnişinin sembolü olmuş ve stereotip kadın algısında da değişim yaratmıştır. Fotoğraf altındaki yazıya bakıldığında ise bu anlamın ortaya çıkmadığı görülmektedir.

“5 gün süren Taksim olaylarında polisten gaz yiyen kırmızılı kadınla başlayan kadın fotoğrafları hafızalara kazındı. Dün de siyah elbiseli bir kadın fotoğrafı dikkat çekti.”

Buna göre gazete, fotoğrafı sunarken bir direniş temsili yaratmamıştır. “Kadın fotoğrafları” ifadesiyle dikkati kişiye, direnen kadına değil, fotoğrafa çekmiştir. Çünkü kadının kamusal alanda ya da politik arenada görünür olması geleneksel zihinsel şemalara uymamaktadır. Bu nedenle gazete de “kadın fotoğrafı” ifadesiyle aslında toplumsal bir özne olarak kadını yok saymış ve ikincil konumunu pekiştirmiştir. Aynı zamanda olayda tazyikli su sıkılarak uygulanan bir şiddet var iken “tango” metaforuyla konu popüler bir içeriğe dönüştürülmüş ve bağlamından kopartılmıştır.

Başlık: “Ağır Bilanço” (3.06.2013/1. Sayfa)

Alt Başlık: “Ankara’da 500 Gözaltı”

Giriş: “Ankara’da toplanan kalabalığın sayısı dün 30 bine yaklaştı. Meclis’e ve Başbakanlığa doğru yürüyüşe geçen gruplara polis tazyikli su ve biber gazıyla sert karşılık verdi. Polisin attığı gaz bombasından kafasından yaralanan bir kişinin durumu kritik.”

Haber, Ankara’daki Gezi Parkı Olayları’na ilişkin bir durum saptamasıdır. Ancak o gün olayda 1740 yaralanma ve 1730 gözaltı söz konusuysen, alt başlığa sadece Ankara’daki 500 gözaltı ve eylemcilerin tırlarla yol kapatması alınmıştır. Spottaki “Polisin attığı gaz bombasından kafasından yaralanan bir kişinin durumu kritik” ifadesi ise önemlidir. Bahsedilen kişi Ethem Sarısülük’tür. Sarısülük, 1 Haziran’da bir polis kurşunuyla başından ağır yaralanarak hastaneye kaldırılmış ve 14 Haziran’da hayatını kaybetmiştir. Hürriyet bunu tali bir gündem olarak kodlarken trajediyi önemsizleştirmiş, aynı zamanda devlet şiddetini münferit bir olay olarak çerçevelemiştir. Aynı retorik fotoğraf altı yazısıyla da sürdürülmüştür;

“Eylemci gruplar İstanbul’da Başbakanlık Çalışma Ofisi’nin bahçe duvarına kadar yaklaştı. Polis geri püskürttü.”

Buna göre polisin tazyikli su sıkma nedeni, eylemcilerin bahçe duvarına kadar yaklaşmasıdır. Devletin makamına karşı saldırıda bulunan protestocular devletin meşru güvenlik gücü tarafından geri püskürtülmüştür. Metindeki ara başlıklardan birinde ise “Tır’larla Yolu Kapatıldılar” ifadesi kullanılmıştır:

“İstanbul’da ise akşam saatlerinde Beşiktaş’taki Başbakanlık Ofisi’nin önünde çatışma çıktı. Göstericilerin tırlarla yolları kapattığı çatışmalar gece boyunca sürdü.

² TOMA’nın tazyikli suyuna ellerini açarak karşı duran 21 yaşındaki Avustralyalı Kate Mullen’in bu karesi aynı zamanda popüler bir enstantene olarak Gezi’nin simge fotoğraflarından biri olmuştur.

İçişleri Bakanı dün akşama kadar bin 730 kişinin gözaltına alındığını açıklarken, Türk Tabipler Birliği de bin 740 kişinin yaralandığını bildirdi.”

Buna göre eylemciler yürüyüşe geçmiş, tırlarla yolları kapatmış ve polis müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Eylemci provokatif olmakla itham edilirken, aynı zamanda olaylarının büyümesinin sebebi olarak gösterilmiştir.

Haberin devamı 23’üncü sayfada manşetten farklı bir başlıkla verilmiştir:

Üst Başlık: “Kızılay’da Taksim Savaşı”

Başlık: “Başbakanlığa yürüdüler”

Üst başlıkta bizzat “savaş” sözcüğüyle metaforik bir anlatım kurulmuştur. Gündelik metaforlar bilinçli kodaçımına davet etmez, daha sinsidirler ve oluşturdukları anlam, toplumun ortak duyusunun bir parçası haline çok daha kolay gelebilir (Özer, 2012b, s.203). “Kızılay’daki Taksim Savaşı” başlığı da gündelik metafor örneği olarak yorumlanabilir. Nitekim şiddetin olağanlaştırılmasına yol açmakta ve “yaşam hakkı ihlali” başta olmak üzere kişisel hak ve özgürlüklere dair kodaçımının yollarını kapatmaktadır. Ayrıca başlıkta eylemcilerin Başbakanlığa yürümesi öne çıkartılarak, polisin orantısız güç kullanımıyla ilgili bilgi örtük hale getirilmiştir.

Haber Girişi: “Taksim Gezi Parkı eylemine destek için Ankara’da başlayan gösteriler üçüncü gününde artarak devam etti. Gösteri nedeniyle Kızılay’a çıkan bütün yollar ulaşıma kapatılırken, metro seferleri ise iptal edildi. ‘Her yer Taksim her yer direniş’ sloganı atan göstericiler Kızılay Meydanı’nda bir araya geldi. Meydanda toplanan kalabalığın sayısı dün 30 bine yaklaştı. Başbakanlık Merkez Bina, Genelkurmay ve Meclis önünde barikat oluşturan polis, göstericilerin Kızılay’a girişine önce karışmadı. Meclis ve Başbakanlığa doğru yürüyüşe geçen gruplara ise tazyikli su ve biber gazıyla müdahale edildi.”

Metne göre toplumsal düzeni tehdit eden eylemcilerdir. Onların yarattığı şiddet nedeniyle ulaşım durmuş, metro seferleri iptal edilmiş ve “kamu düzeni” bozulmuştur. Polis grupların Kızılay’ın girişine engel olmamış ama siyasal erkin ve devlet otoritesinin alanlarına yaklaşılmca müdahale kaçınılmaz hale gelmiştir. Buna göre kamu düzenini bozan “öteki” eylemcidir. “Kalabalığın sayısı dün 30 bine yaklaştı.” gibi ifadeler ise grubun sayısal öneminin abartılarak bir tehdit olarak çerçvelendiğini göstermektedir.

Ara Başlık: “500 Kişi Gözaltında”

“Polisin müdahalesiyle gözaltına alınan 500’e yakın gösterici Başbakanlık önünde bekletilen belediye otobüsleriyle emniyete götürüldü. Bazı CHP’li milletvekilleri de gözaltına alınanlarla otobüse binerek emniyete gitti. Kızılay’daki gösterilere destek olmak amacıyla Dikmen, Batıkent, Çayyolu ve Keçiören’de vatandaşlar yolları trafiğe kapattı. Gösteriler nedeniyle Kızılay’da esnaf kepenk kapatırken, Ankara polisinin üç günde bir yılda kullandığı kadar gaz kullandığı ifade edildi. Gösterilerde polisin attığı gaz bombasının kafasına çarpması sonucu ağır yaralanan Ethem Sarısülük’ün beyin ölümünün gerçekleştiği iddia edildi.”

Olay örgüsü ve yapısında “esnafın kepenk kapatması” örneğindeki gibi ekonomik zararın ve düzenin bozulduğuna dair imaların öne çıkarıldığı görülmüştür. Ankara polisinin üç gün içinde bir yılda kullandığı kadar gaz kullanması, bir başka ifadeyle ne kadar gaz sarfiyatının olduğunun vurgulanması ise devlet şiddetinin ne denli meşru sayıldığını göstermektedir. Bundan hemen sonra Ethem Sarısülük’ün beyin ölümünün gerçekleştiği iddiasının yazılması gazetenin neyi öne çıkarmak istediğinin kanıtı olarak yorumlanabilir. Bir yaşam hakkı ihlali ile ilgili iddia şematik düzende en sona alınmış ve polisin gaz kullanım miktarının aktarıldığı cümleden sonra verilmiştir. Haberde trajedi önemsizleştirilmiş ve şiddet haklılaştırılmıştır.

Taksimdeki eylemlerin ayrıntısı ise 23’üncü sayfada farklı başlıkla verilmiştir:

Başlık: “Ofis önünde ÇATIŞMA”

Spot: “İstanbul’daki gerginlik dün gece Başbakan Tayyip Erdoğan’ın çalışma ofisinin bulunduğu Beşiktaş’ta devam etti. Bir grubun taşlı saldırısı sonucu vapur iskelesine doğru çekilen polis, eylemci sayısı artınca müdahale etti.”

Haber Girişi: “Dolmabahçe tarafından gelen 100 kişilik yüzleri maskeli grup, Beşiktaş’ta Başbakanlık Çalışma Ofisi önünde bekleyen TOMA aracına ve Çevik Kuvvet ekibine taş atmaya devam ederken, Dolmabahçe üzerinden Taksim Meydanı’na çıkmak isteyen grupla karıştı. Sayıları artan göstericiler polise taş atmaya sürdürürken biber gazı ve tazyikli suyla müdahale edildi. Eylemciler Başbakanlık Çalışma Ofisi önünde görüntü almaya çalışan basın mensuplarına da taşlarla saldırdı.”

Başlıkta “çatışma” sözcüğü büyük harflerle yazılarak vurgu arttırılmış ve yine eylemci ve polis iki eşit güçte grup olarak temsil edilmiştir. Haber sunumuna bakıldığında ise eylemcilerin de en az polis kadar fail konumunda olduğu görülmektedir. Spota göre bir grubun taşlı saldırısı sonucu polis vapur iskelesine doğru çekilmiş; ancak eylemci sayısı artınca müdahale etmiştir. Gazete, polisin müdahalesine gerekçe üretirken, siyasi iktidarın protestocuları ayırttığı gibi bir söylem geliştirmektedir. “Bir grup” şeklindeki tanımlama “çevreci masum vatandaş” ile “marjinal gruplar” ikiliğinin bir temsildir. Haberin şematik düzeninde eylemcilerin düzeni bozup, şiddete başvurduğu vurgusu hâkimdir. 100 kişilik yüzleri maskeli grup Çevik Kuvvet ekibine taş atmış, basın mensuplarına taşlarla saldırmış, caddeyi ulaşıma kapatmış ve barikat kurmuştur. “100 kişilik yüzleri maskeli grup”, “1000 gösterici” ifadelerindeki gibi göstericilerin korkutucu bir kalabalık olduğuna yönelik algı çeşitli rakamlar verilerek de güçlendirilmiştir. İstanbul’daki olaylar bu durumsallık içinde verildikten sonra, “Tencere Tavalı Eylem” ara başlığı ile Türkiye genelinde tencereye vurularak yapılan eylemlere değinilmiş, ardından “Karakola saldırdılar” başlığı altında Gazi Mahallesi’ndeki protestolar anlatılmıştır. Şematik sistemde yine “bir grubun yaptığı aşırılıklar” ile “tencere-tavalı gösteri gibi masum eylemler” arasında bir ayırma yaratılması söz konusudur. Buna göre yurttaş, “yasa içinde” ve “devletin koyduğu sınırlar” dâhilinde varlık kazanmakta, politik niteliği yok sayılmaktadır. Sonuç olarak haberde devlet şiddetini meşrulaştırma ve eylemciye dönük ötekileştirme kriterleri tespit edilmiştir.

Başlık: “Bodrum Karatesi” (3.06.2013 / 26. Sayfa)

Spot: “Gezi Parkı eylemcilerine destek vermek isteyen 15 bin Bodrumlu, AK Parti ilçe binasına yürümekte ısrar edince ortalık karıştı. Polis, tekme tokat ve copla orantısız güç kullandı. 16 polis, 23 eylemci yaralandı. 29 kişi gözaltında.”

Haber Girişi: “Muğla'nın Bodrum ilçesinde Gezi Parkı protestolarına destek vermek üzere yürüyüşe geçip, AK Parti ilçe binasına gitmek isteyen 15 bine yakın kişiye, polis çok sert müdahale etti. Polis, dağılmaları için yaptığı uyarı dikkate alınmayınca grubu copladı. Bunun üzerine göstericiler ve evlerinin pencereleriyle balkonlarına çıkarlar, polisi yuhaladı. Kameralara, gözaltına alınan bir kişiye polisin tekme atması, diğerinin ise coplaması yansıdı.”

İç sayfada manşetten verilen habere göre polis tekme ve tokatlarla eylemcilere saldırmıştır. Şiddet eyleminin “karate” şeklinde magazinselleştirilmesi, kamuoyu nezdinde şiddetin olağan sayılmasına neden olmaktadır. Bu adlaştırma, aynı zamanda diğer illerdeki polis müdahalesine gönderme yapmakta ve orantısız güç kullanımını onaylanabilir bir zihinsel temsile çekmektedir. Spota göre 15 bin Bodrumlu AK Parti ilçe binasına yürümek istediği için ortalık karışmış ve polis güç kullanmıştır. Eylemciler polise başka bir seçenek bırakmamıştır. Haber girişine bakıldığında da fail eylemcidir. Polisin dağılın uyarısına uymamıştır ve bu yüzden müdahale başlamıştır. Grup sloganlar atmış, caddeyi kapatmış, ilçe binasına 200 metreye kadar yaklaşmıştır. Polis, grubun siyah çelenk koymasına da izin vermiştir ama grup yürümekte ısrar etmiş ve ortam gerilmiştir. Dijk'in de işaret ettiği üzere “onlar” hakkında olumsuz eylemlerin vurgulanması bir ideolojik kurgudur. Haberde “polis, tekme tokat ve copla orantısız güç kullandı”, “grubu copladı”, “Kameralara, gözaltına alınan bir kişiye polisin tekme atması, diğerinin ise coplaması yansıdı.” gibi şiddet betimlemesi yapan ifadelerin tekrar sıklığı ise dikkat çekicidir. Buna göre haberde şiddet meşrulaştırılmış, konu bağlamından kopartılmış ve eylemci ötekileştirilmiştir.

Sonuç

Hürriyet gazetesi, Gezi Parkı Olayları'yla ilgili haberlerinde meşru güvenlik gücü olan polisi örtük olarak olumlayarak şiddetin insani vurgusunu “devlet” argümanı ile rasyonelleştirmiş, şiddeti meşrulaştırırken de benzer söylemsel stratejiler kullanmıştır. Gazete, askeri kavramlarla oluşturulan başlıklar (Taksim Savaşı, Gezi Parkı'nda Yakma Timi); cümle kuruluşlarında edilgen yapılarla özneyi (polis) örtük hale getirme; sözdizimsel olarak polis müdahalesine gerekçe üretme (Eylemcilerin dağılın uyarısına uymaması, başbakanlığa yürümesi); göstericilerin eylemleri hakkında fazla ayrıntı verme (Eylemcilerin bir iş makinesini ateşe vermesi, boş damacaneleri yuvarlayarak polisin yukarı çıkmasını engellemesi...); iki eşit güçteki tarafın (polis ve eylemci) çatışması şeklinde bir algı yaratma; güvenlik güçlerinin kullandığı TOMA ya da gaz gibi şiddet araçlarının “bitti, destek geldi” minvalinde kullanılması; şiddeti “yasal ve yasal olmayan” şeklinde ayırarak devlet diline dönüştürme; sivil zabıta-üniformalı polis ya da eli sopalı sivil polis ve üniformalı polis ikiliği kurma; metonimi ve nesneleştirme yoluyla fail olan öznenin gizlenmesi gibi stratejilerle şiddetin insan hakları düzlemindeki travmatik boyutunu silikleştirmiştir. Buna

göre devletin şiddet kullanma tekelini örtük olarak onaylanmaktadır. Polis, günümüz neoliberal politikalarıyla bir güvenlik birimi olarak politik bir alanda durmaktadır. İktidara muhalif olmaktan kaçınan anaakım medya öncelikle bu politik alana mesafelidir. Mark Neocleous, “Polis Erkinin Eleştirel Teorisi” ile polis kurumunun apolitik görülmesinin bir yanlığı olduğunu söylemektedir: “Polis kurumu aslen ve kaçınılmaz olarak politiktir, zira devletin işleyişinin tam merkezindedir. Polis, devletin sivil toplumu politik olarak kurduğu ve emniyete aldığı yoldur.” (Neocleous, 2006, s. 207-209’dan aktaran Sever, 2009, s.9).

Gazete aynı zamanda Gezi Parkı Olayları ile ilgili olay aktarımında durumu magazinel hale getirerek aslından uzaklaştırmış ve trajediyi önemsizleştirerek şiddeti kabul edilebilir ve sıradan bir algıya dönüştürmüştür. Haberde içerikten çok ilgi çekecek unsurlara yer verilmesi özellikle merkez medyada yaygın olarak görülen bir durumdur. Popülerleştirilmiş başlıklar, metafor kullanımıyla anlamda kapanma yaratma, sözcük oyunları ve adlaştırmalarla dikkati dağıtma, tematik ve tekrara dayalı magazinel başlıklarla konuyu bağlamından kopartma gibi düzenli stratejilerle haberi yapılandıran Hürriyet, bu şekilde şiddetin travmatik boyutunu da ortadan kaldırmakta, yaşamın içerisinde her an karşılaşılabilecek rutin oluşumlar olarak çerçevelemektedir. Bunda Hürriyet’in popüler bir yayıncılık anlayışı benimsemesinin önemli bir etkisi vardır. 1948’de yayınlanmaya başlayan Hürriyet, öncelikle içeriğiyle basına yenilik getiren bir gazete olarak ortaya çıkmış, geniş halk kesimlerine dönük ilginç haberler, bol fotoğraf ve magazinel yanı ağır basan habercilik anlayışı yaparak farklılaşmıştır (Özkır, 2013, s.48).

Gazete, haberlerindeki örtük kodlarla aynı zamanda hem içinde şiddetin olduğu olayları itibarsızlaştırarak, hem de eylemcileri “makbul” ve “marjinal” olarak konumlayarak ötekileştirme pratikleri sergilemiştir. Bunu hareketin toplumsal bir karakter kazanmasından ziyade “belli gruplar” algısını doğurmaya dönük dilsel pratiklerle yapan gazete, eylemci grubun sayısal önemini abartarak, negatif eylemleri ayrıntılı olarak tarif ederek, sayfa tasarımı ya da resim altı yazılarıyla milli kimliği yüceltip direnişi itibarsızlaştırarak ve eylemcileri siyasi olarak etiketleyerek, kısacası düzenli söylemsel pratiklerle gerçekleştirmiştir. Stuart Hall’a göre kültürel anlamlandırma sürecinin temelinde belirli kodların üretilmesi ve bu kodların “metinlerarasılığı” vardır (Hall, 1994, s.188). Ortakduyunun yaratılmasında en temel paradigma söylemdeki “düzenlilikler”dir. Bu çalışmada da belirli göstergelerin çoğu zaman iç içe geçen ve “düzenli” olarak seyreden bir sistematik içinde olduğu görülmüştür. Bu yapı, temelde hegemonyanın tesisindeki “söylemsel düzenliliklere” merkezi bir rol vermektedir.

Sonuç olarak Hürriyet “birey ve toplum” eksenli bir habercilik pratiği yerine, devletçi bir dille metin üretmiş, “bireyin özgürlüğü” üzerinden değil, “devletin bekası” üzerinden bir retorik geliştirmiştir. Birey, devlet merkezli “kolektivite” karşısında değersizleştirilmiş, şiddet yine devletçi bir bakışla “meşru ve meşru olmayan” bir ikilik üzerinden temsil edilmiştir. Devletçi bakış, Türkiye’nin modernleşme tarihi ile yakından bağlantılıdır. Türkiye’de modern devletin kurucu idaresiyle biçimlendirilen bir toplumsallık ve kendi varoluşunu devlet üzerinden inşa eden bir toplum vardır. Bir başka ifadeyle modern devlet kendini “düzen” üzerinden inşa ederken, toplumsal da “devletçi” bir nitelik kazanmaktadır. Nilgün Toker Kılınç, bunu “yapma” bir toplumsallık olarak tanımlamaktadır. “Yapma toplumsallık, kendisini ancak yapıcısında

tanımlayabileceği için de devlet, yapıcı ve hatta yaratıcı gücü nedeniyle aşkınlaşmış ve her türlü bilgi, değer ve anlamın belirleyicisi, hatta kaynağı olarak kendisini kurumsallaştırmıştır.” (Kılınç, 2006). Burada aşkın özne devlettir, yurttaş ise politik değil sivil bir alanda tanımlanmaktadır. Hürriyet de bu devletçi dili söylemine doğrudan yansıtmış, kamusal alanları birer politik alan olarak tanımlamaktan ya da yurttaşlığın kendisini politik bir kimlik üzerinden kurgulamaktan kaçınmış, özne olarak yurttaş itaatkâr vatandaş olarak konumlandırmıştır. Bu söylemsel inşada resmi ideolojinin söylemsel pratiklerini de görmek mümkündür. Örneğin gazete, haber yapılandırmasında “makbul eylemcileri” laik ve Atatürkçü eksen üzerinde, nispeten orta-üst sınıfa sahip modern kadınların ve erkeklerin görüldüğü, Atatürk ve Türk bayraklı simgelerin yoğunlaştığı fotoğraf kareleri üzerinden kurgulamış, “marjinal eylemcileri” ise elinde parti flaması bulunan, ekonomik olarak da toplumun daha alt sınıfları olarak nitelenebilecek bir anlam alanında, barikatların ardındaki görüntüleriyle çerçevelenmiştir. Bu kapsamda “seküler ve elit” eylemciler olumlu temsille, toplumsal alanda daha politik bir imgeye sahip olan eylemciler (Alevi, Kürt, sosyalist, bir parti ya da örgüte üye) ise olumsuz bir temsille sunulmuştur. Bu bakışa göre direniş ancak Cumhuriyet, laiklik ve Türk milli kimliği üzerinden onaylanabilir bir olgudur. Ahmet İnsel, Türkiye’de yaptırımcı ve bütünsel bir resmî ideoloji olduğunu söylemekte, Atatürk milliyetçiliğinin de bu resmî ideolojinin doktrini olduğunu vurgulamaktadır (İnsel, 1998, s.21). Bu kapsamda Hürriyet gazetesi de kurucu resmî ideolojiye uygun kodlarla metin üretmiştir.

Kaynaklar

- Ağır bilanço. (2013, 3 Haziran). *Hürriyet*. s. 1.
- Alankuş, S. (2007). BİA ve hak haberciliği eğitim çalışmaları üzerine. S. Alankuş (Haz.), *Kadın odaklı habercilik* içinde. IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. A. Tümertekin (Çev.). İthaki Yayınları.
- Aslan, K. (2004). *Haber nasıl okunur*. Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Balibar, E., & Wallerstein, I. (2013). *İrk ulus sınıf*. N. Ökten (Çev.), Metis Yayınları.
- Başbakanlık Sokağı'na jandarma takviyesi. (2013,2 Haziran). *Hürriyet*. s. 24.
- Bayraktaroğlu, A. (2004). *Yazılı basında fotoğrafın kullanımı ve hedonizm sorunları*. 31.03.2004 tarihinde <http://www.fotomuhabiri.com/1182> adresinden edinilmiştir.
- Bodrum karatesi. (2013, 3 Haziran). *Hürriyet*. s. 26.
- Bora, T. (2008). *Türk sağının üç hali*. Birikim Yayınları.
- van Dijk, Teun A. (1985). Structures of news in the press. Teun A. van Dijk (Ed.), *Discourse and communication: New approaches to the analysis of mass media discourse and communication* içinde (ss.69-93). Berlin, New York: de Gruyter.
- van Dijk, Teun A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society*, 4 (2), 249-283.
- Dursun, Ç. (2005). Haber ve habercilik. S. Alankuş (Haz.), *Habercinin El Kitabı: Gazetecilik ve Habercilik* içinde. IPS İletişim Vakfı Yayınları 7.
- Eagleton, T. (2005). *İdeoloji*. M. Özcan (Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Elbirlik T., & Karabulut, F. (2015). Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması. *Dil Araştırmaları*, Güz 2015/17, 31-50.
- Gazlama hatırası. (2013, 1 Haziran). *Hürriyet*. s. 24.
- Gezi Parkı'nda yakma timi. (2013, 31 Mayıs). *Hürriyet*. s. 1.
- Güneş, C.D. (2013). Michel Foucault'da söylem ve iktidar. *Kayı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21, 57-59.
- Hall, S. (1994). Kültür, medya ve ideolojik etki. M. Küçük (Haz.), *Medya iktidar ideoloji*. Ark Yayınları.
- Hall, S. (1997). İdeoloji ve iletişim kuramı. S. İrvan (Haz.), *Medya, kültür, siyaset* içinde (ss. 107-108). Ark Yayınları.
- İkram dışı hareketler / 4. gün savaşı. (2013, 1 Haziran). *Hürriyet*. ss. 24-25.
- İnsel, A. (1998). Türkiye'de resmi ideoloji yaptırımcı ve bütüncüdür. *Birikim*, 105-106.
- Kılınç, N. T. (2006). *Modern devletin icrası olarak modernleşme*. Birgün Kitap Eki, Sayı 12. 11.04.2006 tarihinde <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/99/modern-devletin-icrasi-olarak-modernlesme> adresinden edinilmiştir.
- Kızılay'da Taksim savaşı. (2013, 3 Haziran). *Hürriyet*. s. 23.
- Kim bu gaz maskeli çadır kundakçıları. (2013, 31 Mayıs). *Hürriyet*. s. 6.
- Maske verin. (2013, 1 Haziran). *Hürriyet*. s. 26.
- Neocleous, M. (2014). *Güvenliğin eleştirisi*. T. Ok (Çev.). Notebene Yayınları.
- Ofis önünde ÇATIŞMA. (2013, 3 Haziran). *Hürriyet*. s. 23.
- Örs, H. B. (2009). *19'uncu yüzyıldan 20'inci yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özer, Ö. (2012a). Haberin ideolojik duruşu: Eğitim-Sen eyleminin Türk basınında temsili. Ö. Özer (Haz.), *Haberi Eleştirmek: Araştırma Alanlarına Göre Eleştirel Haber Çalışmaları* içinde (ss.121-160). Literatürk Yayınları.

- Özer, Ö. (2012b). Haberlerin metaforik doğası: İsrail'in Lübnan'a saldırısı örneğinde televizyonun bir medyatör olarak hegemonik rolü. Ö. Özer (Haz.), *Haber eleştirmek: Araştırma alanlarına göre eleştirel haber çalışmaları* içinde (ss.199-215). Literatürk Yayınları.
- Özkır, Y. (2013). Hürriyet Gazetesi'nin kimliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, 3.
- Sancar, M. (2001). Şiddet, şiddet tekeli ve demokratik hukuk devleti. *Doğu-Batı Dergisi*, 4 (13), 25-45.
- Sever, Ç. (2009). Devleti ve hukuksal kurumları anlayabilmek için polis kavramını yeniden düşünmek: Neocleous'un polis erkinin eleştirel teorisi. Atılım Üniversitesi. *Çağımızda Toplum ve Hukuk Dergisi*.
- Taksim'in gözleri. (2013, 1 Haziran). *Hürriyet*. ss. 24-25.
- Tazyikli suyla tango. (2013, 2 Haziran). *Hürriyet*. s. 26.
- Türkiye uyumadı. (2013, 2 Haziran). *Hürriyet*. ss. 22-23.
- Üstel, F. (2016). *Makbul vatandaşın Peşinde /II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İletişim Yayınları.
- 5.gün / Çekildiler / Her yer Taksim. (2013, 2 Haziran). *Hürriyet*. s. 24.
- 24 saat gaz. (2013, 1 Haziran). *Hürriyet*. s. 1.
- #5gündetaksim. (2013, 2 Haziran). *Hürriyet*. s.1.

Medyada Nefret Söylemi: Ankara Patlaması Örneği

Esra TUNÇAY*

Öz

Bu çalışma ile medyadaki nefret söylemi kavramının tartışılması ve konuyla ilgili çalışmaların, Ankara Patlaması örneği üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmaya 11 Ekim-25 Ekim 2015 tarihleri arasında, Türkiye'de yayınlanan ve en yüksek tiraja sahip olan beş gazete olan *Zaman*, *Hürriyet*, *Posta*, *Sözcü*, *Sabah* ve yayın yasağına uymama kararı alan *Cumhuriyet* gazetesi olmak üzere toplam altı gazete dâhil edilmiştir. Adı geçen gazetelerdeki olayla ilgili haber metinlerinde ve başlıklarında kullanılan dil, Van Dijk'in haber söylem çözümlemesi yöntemi ile yorumlanmıştır. Sonuç olarak, aynı olayın, incelenen basın organlarında, farklı şekillerde haberleştirildiği ve ayrılıkları körükleyen, düşmanlığı meşrulaştıran, bir yandan faşizan, bir yandan da ırkçılığa kadar giden bir dil kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışma, araştırmanın çıkış noktasını oluşturan nefret söylemi adına birçok bulguya ulaşılması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Söylem Analizi, Medyada Nefret Söylemi, Ankara Patlaması.

Hate Speech on Media: The Case of Ankara Bombing

Abstract

The objective of this paper is to study the concept of Hate Speech on media and assess the phenomenon through the case of Ankara Bombing. Six newspapers released in Turkey between the dates 11th and 25th of September 2015 - five with the largest circulation which are *Zaman*, *Hürriyet*, *Posta*, *Sözcü*, *Sabah*, together with the only newspaper violating the broadcasting ban, *Cumhuriyet*, have been included in the study. The language used in news report and the headlines in the mentioned newspapers have been analyzed using Van Dijk's discourse analysis method. As a result, it has been observed that the same event was reported differently in the newspapers investigated and a language, which encourages differences and legitimates hostility in both fascist and racist ways, was used. Finally, this paper aims to make an important contribution with its findings on hate speech in Turkey.

* Okutman, İstanbul Arel Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, esratuncay@arel.edu.tr

Keywords: Discourse Analysis, Hate Speech on Media, Ankara Bombing.

Giriş

Türkiye, 10 Ekim 2015'te yerel saatle 10.04 civarında Ankara ilinin Altındağ ilçesinin Ulus semtindeki Ankara Garı kavşağında, Cumhuriyet tarihinin en büyük bombalı intihar saldırılarından birisine tanık olmuştur. Türkiye'nin Suriye'ye yönelik olası müdahalesine karşı çıkan aralarında Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekilleriyle çeşitli sendika, meslek örgütü, vakıf ve platformların destek verdiği Temmuz 2015'te kurulan ve bu tarihten itibaren çeşitli yürüyüşler, mitingler ve protestolar düzenleyen "Barış Bloku", ("Savaşa Karşı "Barış Bloku" Kuruldu", 2015)10 Ekim'de Ankara Garı önünde yapılacak olan Emek, Barış, Demokrasi Mitingi için çağrıda bulunmuştur. Ankara saldırısının hedefi olan Barış Mitingi'nde, yürüyüş başlamadan, yürüyüş alanına kortej halinde ilerleyen grupların bulunduğu tren garı kavşağında, üç saniye ara ile meydana gelen iki patlamada 103 kişi hayatını kaybetmiştir. Olayın vuku bulduğu andan itibaren, bir anda terör saldırısının görüntülerini, başta televizyon olmak üzere, tüm iletişim araçları normal akış programlarını terk ederek yayınlamaya başlamışlardır. Ancak olayın şoku atlatıldıktan sonra, peş peşe gelen demeçler ve açıklamalarla olayların değişik açılardan ele alıp işlenmesi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi mümkün olmuştur.

Günümüzde toplumun yönlendirilmesinde medyanın rolü tartışılmazdır. Kökalan Çımrına göre (2010, s. 199), egemen medya kuruluşlarının ticari çıkarları ve ideolojik konumları hangi toplumsal meselelerin haber yapılacağını belirlemekle birlikte, haberlerin ne şekilde ve hangi biçimde dile getirileceğini de tayin etmektedir. Van Dijk (2003, s. 18), "İdeolojilerden etkilenen son derece önemli toplumsal pratiklerden biri de sırasıyla ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi de etkileyen dil kullanımı ve söylemdir." demiştir. Ilgın'a göre (2003, s. 285) söylem, bildirişimdeki dil kullanımı, ideoloji de düşünce ve inanç düzeni olarak tanımlandığında; söylem içinde ideolojiyi barındırır ve ideoloji söylem oluşumundaki çerçeve olarak görülebilir. İnceoğlu ve Sözeri (2012, s. 24), haberin var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak, egemen ideolojinin "biz"lik tanımı üzerinden, söylem ve ideoloji ikilisinin de yanına katarak, olumsuz, alaycı ifadeler, küfür, hakaret, aşağılama kullanarak ötekileştirdiği grupları kamu güvenliğini tehdit edici "potansiyel risk ve tehdit saçan öcüler" gibi sunduğunu; toplumdaki "öteki"ne karşı önyargıları ve nefret suçlarını kışkırttığını söylemektedirler. Castell'se göre (2013, s. 20) anlam inşa süreci, büyük bir çeşitliliğin damgasını taşır; ancak, bütün sembolik inşa süreçlerinin ortak bir özelliği, bu süreçlerin büyük ölçüde multimedya iletişim ağlarında yaratılan, formatlanan ve yayılan mesajlara ve çerçevelere dayanmasıdır.

Araştırmanın bel kemiğini oluşturan nefret söylemi kavramına bakıldığında ise öncelikle "nefret" kelimesi üzerinde durulmasının faydalı olacağı kanaati yaygındır. Nefret kelimesi bir kişinin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu, tikslenme demektir (Türk Dil Kurumu, 2006a). Nefret duygusu ile nefret söylemini birbirinden ayırmak gerekir. Bir olguya

ya da bir nesneye karşı geliştirilen nefret duygusu insani boyutlarda olabileceksen, bu duygu bir ideoloji ile birlikte tehlikeli boyutlara ulaşabilir. Nitekim Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen 1997 tarihli bir tavsiye kararında yer alan tanım ile bu fark net bir şekilde ortaya konmuştur. Uluslararası alanda yapılmış tek tanım olarak önem teşkil eden bu tanıma göre nefret söylemi kavramı, ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlıktır. Dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak bir ifadedir. Bu anlamda “nefret söylemi” muhakkak belirli bir kişiye veya gruba yönlendirilmiş yorumları kapsamaktadır (Weber, 2009). Keen ve Georgescu’ya göre ise (2014, s. 135), nefret söylemi insan hakları ihlalinin oluşmasına neden olmaktadır.

Nefret söyleminin ortaya çıkmasında, kendinden/biz olarak kurulan aidiyetten farklı olana yönelik üretilen veya kurgulanan olumsuz etiketlemeler, stereotipler, önyargılar ve ayrımcılık uygulamaları rol oynar. Genel olarak bakıldığında nefret söylemi, altı ana başlık altında incelenebilir. Bunlar; **siyasal nefret söylemi** (siyasal bir düşünceyi ve bu düşüncenin takipçilerini hedef alan nefret söylemidir), **kadınlara yönelik nefret söylemi** (temelde cinsiyetçi ifadelerin kullanılmasıdır), **yabancılara ve göçmenlere yönelik nefret söylemi** (yabancıları, göçmenleri ve/veya etnik grupları hedef alabilmektedir), **cinsel kimlik temelli nefret söylemi** (heteroseksüel cinsel kimlik dışındaki cinsel kimliklere sahip kişileri hedef alan nefret söylemidir), **inanç ve mezhep temelli nefret söylemi** (farklı dinlere ve mezhep aidiyetlerine yönelik üretilmektedir), **engellilere ve çeşitli hastalıklara yönelik nefret söylemi** (fiziksel veya zihinsel engellilere ya da bazı hastalıklara sahip kişilere yönelik üretilmektedir) (Binark & Çomu, 2012; akt, Öztekin, 2015, s. 927).

Gazetelerin nefret söylemi üretmesinde ve yayılmasında oynadığı rol, üretilen haberlerin, metinlerin, çok farklı kişilere ulaştırabilmesinde yatmaktadır. Zira Çomu’ya göre (2010, s. 176), okuyucu haberdeki görüşleri benimsememiş bile olsa, belirli bir süre boyunca benzer yazırlarla karşılaştığına, nefret söylemini normal olarak algılamakta, hatta içerikte ötekileştirilen kesimleri kendisi de ötekileştirmeye başlamaktadır. Villenas ve Angelese göre ise (2013, s. 510) yazılı basın, ırk ve eşitlik üzerine yapılan konuşmalar için bir üretim ve tartışma alanıdır. Yazılı basın, dünyanın ırk yönünden nasıl düzenlendiği, ırk ve ırkçılığın nasıl anlaşıldığı ve ırkçılığa karşı nasıl davranılacağına dair fikirleri üretir, yeniden üretir ve tekrar oluşturur. Bunun bir başka örneğini Çoban’ın çalışmasında görmek mümkündür. Çoban (2003, s. 256), ideolojik söylemin öznenin ikna edilmesi amacını taşıdığını ve tüm ideolojik söylemlerin öznelere kendi saflarına çekmek için ikna edici bir dil kullanmaları gerektiğini belirtir. Nefret söylemi içeren haberler benimsedikleri söylemin niteliği doğrultusunda da kategorilere ayrılır. Bu konuda daha önce yapılmış olan uluslararası bilimsel çalışmalardan yararlanılarak ve ülkeye özgü dil ve kültür farklılıkları dikkate alınarak belirlenmiş olan nefret kategorileri vardır. Bunlar:

1. Abartma / Yükleme / Çarpıtma: Bir kişi ya da olaydan yola çıkarak bir topluluğa yönelik olumsuz genellemeler, çarpıtmalar, abartmalar, olumsuz atıflar içeren söylemler (“Türkiye çan sesine boğuldu”).

2. Küfür / Hakaret / Aşağılama: Bir topluluk hakkında doğrudan küfür, aşağılama, hakaret içeren (örneğin kalles, köpek, kanıbozuk gibi) söylemler.
3. Düşmanlık / Savaş Söylemi: Bir topluluk hakkında düşmanca, savaşı çağrıştıran ifadelerin yer aldığı söylemler (örneğin gâvur zulmü).
4. Doğal kimlik ögesini nefret aşağılama unsuru olarak kullanma/Simgeleştirme: Doğal bir kimlik ögesinin nefret, aşağılama unsuru olarak kullanıldığı, simgeleştirildiği söylemler (örneğin olumsuz anlamda “Senin annen Ermeni zaten.” söylemi ya da “Senin soyadın Davutoğlu mu Davutyan mı?” gibi) (Aslan vd., 2013, ss.3-4).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, bu araştırmanın konusunu oluşturan Ankara'daki terör saldırısının ardından basında yer alan haberler söylem çözümlemesi yöntemi ile incelenmiştir ve araştırmacı tarafından şu sorular sorulmuştur:

Ankara'daki terör saldırısının ardından basında yer alan haberlerde;

- Kullanılan söylem nefret söylemi içermekte midir?
- Kullanılan söylem eğer nefret söylemi içermekte ise, hangi tür nefret söylemini içermektedir?

Yöntem

Çalışmada 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da meydana gelen tren garı terör saldırısı ile ilgili haberlerin basında nasıl verildiğini göstermek amacıyla, Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi ile haberler incelenmiştir. Burada nefret söylemi üzerinden haberlere bakılmıştır. İnceleme, Dijk'in makro ve mikro olmak üzere iki bölümden oluşan haber söylem çözümlemesi ışığında yapılmıştır. VanDijk (1987, ss. 167-187) haber metinlerini makro ve mikro olmak üzere iki ana yapıya ayırmaktadır. Buna göre, tematik ve şematik çözümmeden oluşan makro çözümlemede ilk olarak tematik çözümleme yapılmış, başlık, spot, genelden özele haberin verilmesi incelenmiştir. Şematik çözümlemede olayın aktarımında kullanılan bilgiler ele alınmış, bağlam, ardalın bilgileri, kaynak ve tarafların olaya getirdikleri yorumlar incelenmiştir. Mikro çözümlemede sentaktik çözümleme, kelime seçimleri, uyum ve haber retorikliği incelenmiş, cümle yapıları, fotoğraf ve inandırıcı bilgiler analiz edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışmada evren olarak Türkiye'de yayınlanan gazeteler seçilmiştir. Ancak evrenin çok geniş olması, araştırma ve araştırmacının olanaklarının sınırlı olması gibi nedenlerle evrenin daraltılması yoluna gidilmiştir. Bu nedenle de iradi olarak olayın geçtiği günden itibaren tirajı en yüksek ulusal gazetelerden *Zaman*, *Hürriyet*, *Posta*, *Sözcü* ve *Sabah* gazeteleri çalışma evreni olarak saptanmıştır (“05 Ekim – 11 Ekim 2015 Haftalık Gazete Tirajları”, 2015). Saldırının

ardından getirilen yayın yasağına uymama kararı alan *Cumhuriyet* gazetesi de çalışmaya dâhil edilmiştir. Yine iradi olarak adı geçen gazetelerin 11 Ekim-24 Ekim 2015 tarihleri arasında yayınlanan nüshalarındaki patlama ile ilgili manşetteki haberler çalışmanın örneklemini olarak seçilmiştir. Gazetelerin ilk sayfaları daha fazla okunduğu ve daha çok dikkat çektiği için sınırlılık olması adına gazetelerin ilk sayfaları çalışmada ele alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Çalışmada yer alan gazetelerin arşivlerine internet üzerinden ulaşılmıştır (“Gazete Manşetleri”, 2015; “Gazete Manşet”, 2015).

Verilerin Söylem Analizi

Haberlerin Makro Çözümlemesi

Bu bölümde, gazetelerin manşetlerinde olaya ilişkin haber başlıkları, haber spotları, haber girişleri, olayın ele alınış biçiminde bağlam ve ardalın bilgileri incelenecektir.

Zaman Gazetesi

Zaman gazetesinin 11 Ekim tarihli gazetesinde, gazete isminin ve logosunun yer aldığı zeminin mavi renkten siyah renge değiştirildiği dikkat çekmektedir. Siyah, yası çağrışıdır. Logonun hemen yanında 7 Haziran’dan sonra şehit olan askerin ve polislerin ve hayatını kaybeden sivillerin sayısı verilmektedir. 7 Haziran 2015 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 25. Dönemi’nin 550yeni üyesini belirlemek için Türkiye genel seçimleri yapılmıştır. Seçim sonuçlarına göre, hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olabilmek için gerekli olan 276 sandalye sayısına ulaşamamış ve güvenoyu alabilecek bir hükümetin kurulamaması nedeniyle Cumhurbaşkanı erken seçim kararı almış, sonrasında YSK seçim tarihi olarak 1 Kasım 2015’i belirlemiştir (‘Kasım 2015 Türkiye Genel Seçimleri’, 2015). Gazetenin 7 Haziran tarihini referans noktası olarak hayatını kaybedenlerin sayısını vermesi, gazetenin olayların nedenini seçimlere bağladığını göstermektedir. Gazetede haber neredeyse tüm sayfayı kapsamakta, “Başkent’te göz göre göre katliam” (Kaya & Çiçek, 2015) başlığı ile yer almaktadır. Başlık büyük punto ile yazılmıştır. Teorik olarak haberin başlığı haberin ana konusunu gösterir. “Göz göre göre katliam” sansasyonel bir başlıktır ve suçlayıcı nitelik taşımaktadır. Haber metni de “Ankara, ülke tarihinin en kanlı terör saldırısını yaşadı” cümlesiyle başlamaktadır. “Ankara, ülke tarihinin” kelimeleri büyük harfle, iri puntoyla yazılmıştır ve odak noktası olarak vurgulanmaktadır. Cümlede Ankara özne olarak kullanılmıştır, bu da gazetenin söyleminde olayın hedefinin Ankara olduğunu göstermektedir. Olay, “ülke tarihinin” ifadesiyle nitelenmekte ve üçüncü tekil şahıs kullanılmaktadır. Söylemde aidiyet duygusu gözlenmemektedir. “Kanlı” nitelemesi abartılı vurgu yapmaktadır. Haber ikinci alt başlığını ise “Muhalefet istihbarat zafiyetine dikkat çekti” oluşturmaktadır. Burada muhatap alınan kişi muhalefettir ve zafiyet kelimesiyle iktidar suçlanmaktadır.

Gazetenin diğer sayılarında olayla ilgili yer alan haberlerin tümü göz önüne alındığında gazete, iktidarı ve politikalarını olayın sebebinin verilmesinde asıl neden olarak konumlandırmaktadır. Zira “Devlet içinden güç almadan” (“Devlet içinden güç almadan Ankara’daki saldırı yapılamaz”, 2015), “Operasyon yapan polisler dava açıldığından” (Sağlam, 2015) ya da “Tasfiyeler Türkiye’yi bu hale getirdi” (“Emniyet yetkilisi The Times’a itiraf etti”, 2015) nedenleri *Zaman* gazetesinin kullandığı ifadelerdir. Ek olarak, çözüm süreci gerekçesiyle PKK’ya dokunulmazlık tanınması ve IŞİD terör örgütüne iktidarın göz yumması hatırlatılmış ve yaratılan iktidarın zafiyeti algılaması tekrarlanmıştır. Uzman görüşünde, Eski MİT Müsteşarı (Kaya & Çiçek, 2015), Baro başkanı (Parıldak & Alan, 2015a), Avukat (Güneş, 2015), HDP Eşbaşkanı (“Devlet içinden güç almadan Ankara’daki saldırı yapılamaz”, 2015), Meclis İnsan Hakları komisyonu Üyesi (Ertuğrul, 2015), sınırda görevli emniyet müdürü (Sağlam, 2015) ve eski savcı (“Saldırıda ihmal yok teröre yol verme var”, 2015) gibi geniş bir yelpazeye yer veren gazetede dikkat çeken bir diğer konu ise çalışma kapsamındaki on beş günlük süre zarfında Cumhurbaşkanı’nın hiçbir açıklamasına yer verilmemesidir.

Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesinin 11 Ekim’deki sayısında, olayın haberi tam sayfayı kapsamakta ve “Kalbimize bomba” (“Kalbimize Bomba”, 2015) başlığı altında verilmektedir. Gazetenin fonunu siyah kullanması dikkat çekmektedir. “Türkiye dün tarihinin en büyük terör saldırısını yaşadı” başlığın altında yer alan haberin başlangıcıdır. İri punto ile yazılmış yazıda özne olarak Türkiye kullanılmıştır ve bu da gazete için hedefin Türkiye olduğunu göstermektedir. Ayrıca “tarihinin” ifadesiyle olayın geçtiği yer, yaşanan ülke olmasına rağmen üçüncü tekil şahıs kullanılmıştır. Metnin devamında “Kamuoyu derin infial yaratan olayın arkasında kim varsa bulunmasını istiyor” ifadesiyle üçüncü şahıs adına yapılmış bir konuşma söz konusudur ve haberin kaynağı belirtilmemiştir. “Zaaf varsa tedbir alırsız” alt başlığında Başbakan’ın sözlerine yer verilen haberde iktidar muhatap alınmıştır. “Şiddetle kınıyorum” ikinci alt başlığıyla da Cumhurbaşkanı’nın açıklamasına yer verilmiştir. Olayda ölen bir kişinin profil resmi altında “Dicle barış için gitmişti” yazısıyla ölen bir kişinin ardından, onun ağzından haber yapılmıştır. “Barış” kelimesi “savaş” söylemini çağrıştırmaktadır.

Gazetenin diğer nüshaları da göz önüne alındığında, olayın sebebi noktasında “Tek dilekleri barıştı” (“Dijle barış için gitmişti”, 2015) ya da “Barış dediğin için” (Kolcu, 2015a) gibi ifadelerle, saldırının terör eylemi olduğu belirtilmektedir. Gazete, “İstihbarata rağmen” (Kızılkoyun, 2015) veya “Bombacılar takipsizlik kararı” (17.10.2015) haberleriyle polis zafiyetine dikkat çekmektedir. Buna ek olarak, “Basılan düğünde şarkı söylüyordu” (“Basılan düğünde şarkı söylüyordu”, 2015) başlığı altında verilen haberde PKK’lı teröristlerin, “Yasımız var bugün düğün yapmayın” diyerek Adana’da bir düğünü bastığı ve olayda iki kişinin can verdiği anlatılmaktadır. Burada işlenen haberin Ankara patlaması haberlerinin hemen altında manşetten verilmesi, patlama olayı ile okuyucunun aklında bağlantı kurmasını sağlamak ve olayın faili olarak PKK işaret edilmektedir. “Olayın oluş yöntem ve genel trendine bakıldığında DEAŞ IŞİD birinci öncelik olarak alınıyor-DEAŞ’a karşı Türkiye kadar etkin müdahale etmiş ikinci bir devlet yoktur”

(“Bombacıardan birinin ismine çok yaklaştıldı”, 2015) ifadeleriyle, DEAŞ ve IŞİD’in birlikte kullanıldığı ve bunu Başbakanın ağzından aktarıldığı gözlemlenmiştir. Başbakanın, “Hem DEAŞ hem PKK olabilir.” (Özkaya, 2015) sözleriyle fail gösterilmiştir. Olayın sebebi incelendiğinde, uzman görüşü olarak Başbakan (“Bombacıardan birinin ismine çok yaklaştıldı”, 2015; Özkaya, 2015), bir öğretmen (Kolcu, 2015) ve MHP liderinin (“Bomba 935 Km taşıyorsa zafiyet vardır”, 2015) sözlerine yer verilmiştir.

Posta Gazetesi

Posta gazetesi olayı 11 Ekim tarihinde “Katil kim?” (“Katil Kim”, 2015) iri puntolu başlığıyla büyük ölçüde tam sayfadan vermiştir. Gazetede haberin yer aldığı bölüm siyah fondadır. Manşetin altında büyük puntuyla “Başkent Ankara’daki barış mitingine 2 canlı bomba saldırdı” haberiyle olay özetlenmiştir. Burada hedef olarak barış mitingi gösterilmiştir. “Bu tarihimizin en büyük terör faciası” ifadesinde geçen “tarihimizin” sözünde birinci çoğul şahıs kullanılmış ve “bizim” anlamı yaratılmıştır. Cümlede ayrıca “facia” kelimesi dikkat çekmektedir. Facia genellikle doğal afet gibi ne zaman olacağı önceden kestirilemeyen olaylar için kullanılan bir kelimedir. Buna rağmen gazetede haberin devamında, Diyarbakır HDP mitinginde ve Suruç’ta ölenler hatırlanmış ve “... eğer bu olaylardan ders alınıp istihbarat ve güvenlik zafiyetleri giderilseydi, belki de Ankara’daki bu katliam gerçekleşmeyecekti” sözleriyle iktidarın zafiyetine dikkat çekilmiştir. “Devlet, başkentte can veren 95 kişinin katilini bulsun” ifadesiyle olayın çözülmesi noktasında devleti muhatap almıştır ve olayın faili olarak tekil şahıs kullanmıştır. “Şimdi sıra hangimizde?” (“Sıra şimdi hangimizde”, 2015) alt başlığıyla mitingde ölenlerin yakınlarının adli tıp kurumu ve hastanelere gitmesi anlatılmıştır. Başlıkta birinci çoğul şahıs kullanılmış ve “kurban olma” ve “kargaşa ortamı” anlamları yaratılmıştır. Haberin devamında “Ülkedeki karışık ortam herkesi çok korkutuyor”, “Teröre kurban olma sırası bize ne zaman gelecek telaşı halkı sarmış durumda” ifadesiyle de üçüncü şahıslar hakkında kaynak göstermeden onların ağzından haber yapılmıştır. Abartma ve yüklemeye vardır. Ankara’daki patlama tüm Türkiye’ye yönelik olarak ve olumsuz bir şekilde genellenmiş ve kargaşa ortamı yaratılması eğilimi görülmüştür.

Gazetenin diğer sayılarında olayın sebebine ilişkin yer alan manşetteki haberlerde Diyarbakır ve Suruç’taki patlamalara atıf yapılmış ve bu bağlamda polis zafiyetine dikkat çekilmiştir. “Canlı bombaları yakalama görevini yerine getiremeyen polis...” (“Bu işte bir tuhafılık var”, 2015) sözleriyle de olayın meydana gelmesinde neden olarak polis hedef gösterilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın “Olaydan beni sorumlu tutanlar terör örgütü ile aynı saftadır” (“Olaydan beni sorumlu tutanlar terör örgütü ile aynı saftadır”, 2015) sözüne yer veren gazete bir başka haberinde “Farkında mısınız, başımıza bütün bu gelenlerin sebebi her şey ve herkes olabiliyor ama ülkeyi 13 senedir tek başına yöneten AK parti olamıyor” (Işık, 2015) demiştir. Burada yine birinci çoğul şahıs kullanılarak gazete “sizden biriyim” algısını yinelemektedir. “Başımıza gelenler” ifadesinde edilgen bir yapı söz konusudur ve “olaydan etkilenen ama nedeni aşamasında parçası olamayan” anlamı yaratılmaktadır. “İç savaş çıksın istiyorlar” (Işık, 2015) ifadesinde kullanılan üçüncü çoğul şahıs, öznenin kim olduğunu, yani kimin iç savaş çıkmasını istediğini, gazetenin bildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu cümlede yoğun savaş söylemi yapılmakta ve kaos ortamı

çağrıştırılmaktadır. Uzman görüşünde, HDP Eşbaşkanı (“Bunların en çok korktuğu şey barış”, 2015), Başbakan (Çelik, 2015) ve Cumhurbaşkanı’nın (“Olaydan beni sorumlu tutanlar terör örgütü ile aynı saftadır”, 2015) sözlerine, olayın sebebinin haberleştirilmesinde yer verilmiştir.

Sözcü Gazetesi

Sözcü gazetesi, olayı 11 Ekim tarihindeki gazetesinde “Lanet olsun” (“Lanet olsun”, 2015) büyük puntolu başlığıyla manşetten vermiştir. Haber, gazetenin isminin ve logosunun üstündeki üç köşe yazarının yine olayla ilgili yazılarının birer cümlelik özetleri dışında gazetenin tüm sayfasını kapsamaktadır. “Ankarada bombaları patlatanlara, onların arkasındaki karanlık güçlere, Türkiye’yi bu hale getirenlere” sözleriyle devam eden manşet başlığı bir bakıma beddua okuma niteliğindedir. Gazete, haberin metninde 7 Haziran seçimlerinde AKP’nin tek başına sürdürdüğü iktidarı kaybetmesi ve sonraki seçime 21 gün kalmasını hatırlatmış ve bu süreçte meydana gelen terör olaylarının da son olayla “zirve” yaptığı tespitinde bulunmuştur. “Karanlık eller düğmeye bastı” ifadesiyle, olayın faillerini “kanunsuz” ve “mafya tipi” olarak nitelemiş, ayrıca büyük bir örgüt yapısı çağrışımı yapılmıştır. “Patlamanın nedeni canlı bomba olabilir’ denildi” (“Üç günlük yas ilan edildi”, 2015) cümlesinde yargı ifade eden asıl cümle “denildi” yüklemi ile okuyucuya kaynak gösterilmeden iletilmiştir. “Türkiye’nin kalbindeki bu saldırı ‘Türkiye Cumhuriyeti’ni ne hale getirdiler’ dedirtti” (“Üç günlük yas ilan edildi”, 2015) haber cümlesinde edilgen yüklem yapısıyla kaynak belirtmeden okuyucunun geneli adına yapılmış bir yorum bulunmaktadır. Burada “tükenmişlik” ve “ümitsizlik” duygusu baskın olarak kullanılmıştır.

Gazetenin diğer nüshalarındaki haberlerde, olayın sebebi ile ilgili olarak belirttiği “Türkiye’nin olmayan huzurunu daha da bozmayı hedef alan” (Turan, 2015a), “...ülkenin Başbakanı bile onlar hakkında fazla bir şey bilmiyor” (Turan, 2015b) ya da “Devlet bombacıyı biliyormuş ama fazla bir şey yapmamış” (“Oğlumuzu cezaevine atın dedim ama serbest bıraktılar”, 2015) ifadeleriyle yönetimin acizliğine vurgu yapılmış ve iktidarı itibarsızlaştırma söylemi güçlendirilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın daha önce yaptığı bir konuşmadan alıntı yaparak “Biz siyasetçiler ülkemizde işlenen cinayetlerden sorumluyuz.” (“Biz siyasetçiler ülkemizde işlenen cinayetlerden sorumluyuz”, 2015) demesi hatırlatılarak, dolaylı yoldan siyasetçiler ve iktidar “suçlu” gösterilmiştir. Burada genelleme gözlemlenmiştir. Gazetenin bu söylemini “AKP iktidarı memleketi ne yazık ki teröre ve terörizme açık hale getirdi” (Turan, 2015b) ifadesiyle pekiştirmektedir. CHP liderinin “Saldırıyı IŞİD’e bağlı El Ensar Şeria yaptı” (‘Kılıçdaroğlu ‘Ensar El Şeria’ dedi”, 2015) sözünü habere taşıyan gazete, diğer gazetelerden farklı olarak ilk defa El Ensar Şeria’dan bahsetmiştir. “İktidarın ülkemize doldurduğu 2 milyon Suriyeli sığınmacıların arasına sızarak Türkiye’ye gelen kim bilir kaç IŞİD teröristi var? Güvenlik örgütlerimiz uyanmazsa bu militanlar sırası geldikçe canlı bomba olmaya devam edecek” (Turan, 2015b) ifadesiyle Türkiye’ye gelen tüm Suriyeli sığınmacılar birer IŞİD terör örgütü mensubu sıfatına sokulmuş ve hedef gösterilmiştir. Burada abartma ve yükleme yapılmıştır. “Canlı bomba olmak” nitelemesi ile de güvensizlik, kaos ortamı ve korku düşüncesi yayılmaktadır. Güvenlik birimlerini uyumakla betimleyen gazetede haber, suçlayıcı niteliktedir. Uzman görüşü olarak, Cumhurbaşkanı (“Biz siyasetçiler ülkemizde

işlenen cinayetlerden sorumluyuz”, 2015), CHP’li bir milletvekili (Dündar, 2015) ve CHP lideri (‘Kılıçdaroğlu ‘Ensar El Şeria’ dedi’, 2015) olayın sebebini belirtmede muhatap alınmıştır.

Sabah Gazetesi

Sabah gazetesi 11 Ekim’deki gazetesinde, gazetenin isminin ve logosunun yanındaki alanda yer alan haber dışında, olayı tam manşetten vermiştir. İri punto ile yazılan “Türkiye’ye tuzak” (“Türkiye’ye tuzak”, 2015) manşetinde özne Türkiye gösterilmiş ve olayın bir tuzak olduğu yani önceden haber alınmasının mümkün olmadığı belirtilmiş, kandırılma duygusu vurgulanmıştır. Manşetin altında yer alan “PKK elebaşısı Murat Karayılan’ın ‘Ülkeyi kana bularız’ tehdidinden 13 gün sonra Türkiye terörle sarsıldı” metni büyük punto ile yazılmış ve olaydan etkilenen “Türkiye” ve olayın meydana geldiği zamanın anlatılmasında da Murat Karayılan’ın sözleri üzerinden “PKK” hedef gösterilmiştir. Bu haberin aynı düzleminde yer alan bir başka haberde ise “Barış yürüyüşünde çifte canlı bomba” (“Barış yürüyüşünde çifte canlı bomba”, 2015) ifadesi yer almıştır. Burada vurgulanan “çifte” sözcüğü ile HDP’nin “Eşbaşkan” liderlik durumu anımsatılmaktadır. Çalışma kapsamına alınan diğer gazetelerden farklı olarak *Sabah* gazetesinde bu durum dikkat çekmektedir. “Peş peşe patladılar” (“Türkiye’ye tuzak”, 2015), “İkili intihar saldırısı” (“Türkiye’ye tuzak”, 2015) sözleri de yine gazetede yer alan atfa örnek niteliğindedir. Başbakanın “Üç gün boyunca yas tutacağız” (“Üç gün boyunca yas tutacağız”, 2015) sözünü büyük puntoyla başlık yapan gazete, muhatap olarak Başbakanı almış ve cümlede yer alan yüklemdeki birinci çoğul şahısla da “birlik” vurgusunun altı çizilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı’nın taziye mesajının (“Yanınızdayız”, 2015) hemen yanında Cumhurbaşkanı’nın olayla ilgili demecine (“Herkes terörün karşısında olmalı”, 2015) yer verilmiş ve böylelikle devlete karşı güven ve destek algısı yaratılmıştır.

Gazetenin diğer sayıları da göz önünde bulundurulduğunda, olayın nedeninin belirtilmesinde “7 Haziran seçimleri öncesi Diyarbakır seçim sonrası Suroç’ta tezgâhlanan kanlı senaryo 1 Kasım seçimleri öncesinde başkent Ankara’dan sahneye kondu” (“Türkiye’ye tuzak”, 2015) ifadesine yer verilmiş ve bu söylemde bahsi geçen diğer olayların failleriyle bu olayın faili aynı görülmüştür. 1 Kasım seçimlerine değinilen haberde “Amaç seçim yaptırmamak” (Tatlıcan, 2015) ya da “Demokrasiye saldırı” (Övür, 2015) sözleriyle de olayın asıl hedefi olarak iktidar ve demokrasi gösterilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın “PKK, PYD, DAES, DHKP-C varlığımıza kast eden eli kanlı terör örgütü” (“DAES ile PKK’nın hiçbir farkı yok”, 2015) ifadesiyle PYD ve DHKP-C de olayın failleri listesinde belirtilmiştir. Başbakanın sözleriyle de pekiştirilen bu söylemde, IŞİD yerine DEAS kullanıldığı dikkat çekmektedir. Tabut üzerine PKK flaması koymak isteyenlere hayır diyen bir cenaze yakınının söylediği “Benim babam onlar yüzünden öldü” (“Benim babam onlar yüzünden öldü”, 2015) sözünü manşette haber yapan gazete, haberin devamında HDP Eşbaşkanı’nın cenaze yakınını telkin etme çabasını göstermiştir. Bu bağlamda, yüklem yapılmış ve olayın failinde PKK ve HDP benzer konumlandırılmıştır. Olayın sebebi aktarılırken uzman görüşünde, Başbakan (“Üç gün boyunca yas tutacağız”, 2015; “Bir isme çok yaklaşıldı”, 2015; “DAES ile PKK’nın şer ittifakı”, 2015), bir sosyolog (Tatlıcan, 2015), iki başbakan yardımcısı (“Büyük yürüyüşten kimse vazgeçemez”, 2015; “Kimlikleri tespit edilmek üzere”, 2015), bir

cenaze yakını (“Benim babam onlar yüzünden öldü”, 2015) ve Cumhurbaşkanı (“Saldırının hedefi milletin tamamı”, 2015; “DAEŞ ile PKK’nın hiçbir farkı yok”, 2015) muhatap alınmıştır.

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet gazetesinin 11 Ekim tarihli gazetesinde, gazete isminin kırmızı renkten siyah renge değiştirildiği gözlemlenmiştir. Siyah, yası çağrıştırır. Gazetenin tüm sayfasını kaplayan haber “Barış için yastayız” (“Barış için yastayız”, 2015) iri puntolu manşetiyle verilmiştir. Manşetin hemen üstünde yer alan “Erdoğan’ın başkanlık ihtirası ile yarattığı şiddet ortamı ülkeyi kan gölüne çevirdi” cümlesinde Cumhurbaşkanı ifade edilirken, ismi kullanılmış ve “yarattığı” nitelemesiyle de Cumhurbaşkanı olayın nedeni olarak gösterilmiştir. Manşetteki fotoğrafın altında “Bakan Bey neden gülüyor?” (“Bakan Bey neden gülüyor”, 2015) haber başlığı ile basın toplantısında bakana yöneltilen “İstifa etmeyi düşünüyor musunuz?” sorusuna bakanın gülerken “Hayır” demesi hatırlatılmıştır. Bu haberin yanında “Devlet saldırdı” (“Demirtaş: Devlet saldırdı”, 2015) başlıklı haberde HDP Eşbaşkanı’nın, saldırıyı karanlık güçlerin yapmadığı “Devlet tarafından halkımıza yapılan bir saldırı” olduğu ifadesi yer almaktadır. Burada olayın sorumlusu olarak “devlet” gösterilmiştir, ayrıca cümlede olayın hedefi olarak nitelenen grubu betimlerken “halk” kelimesi seçilmiştir. HDP söyleminde “halkımız” ifadesiyle “Kürt kökenli” vatandaşları nitelemektedir. “Davutoğlu: Yargılanacak” (“Davutoğlu: Yargılanacak”, 2015) başlığı ile verilen haberde ise Başbakan’ın HDP Eşbaşkanı’nı sözlerinden dolayı yargılamakla “tehdit ettiği” belirtilmektedir. Bu haberde gazetenin olayı aktarırken kullandığı fiil, “kışkırtıcılığı” ve “zorbalığı” çağrıştırmaktadır. Haberin aynı düzleminde yer alan son haberde ise CHP ve EMEP tarafından, olayda ihmali bulunan tüm siyasetçilerin istifaya çağrıldığı belirtilmekte ve MHP Lideri’nin saldırının sorumlusu olarak “AKP’li seçim hükümetini” sorumlu tuttuğu anlatılmaktadır (“AKP’ye istifa çağrısı”, 2015). “Seçim hükümeti” vurgusuyla da MHP’den seçim hükümeti kurulmasında rol alan milletvekili hakkında MHP’nin olumsuz tutumu hatırlatılmıştır. Aynı günkü manşette, “İnsan parçaları yağdı” (“İnsan parçaları yağdı”, 2015) büyük punto ile yazılmış bir diğer başlıktır. Başlığın hemen altında HDP’li milletvekillerinin sözlerine yer veren gazete, olayın anlatılmasında vekilleri muhatap almıştır. Bu haberin hemen yanında yer alan bir başka haberde ise “Bir görgü tanığının patlama öncesi bir kişinin ‘Allahü Ekber’ diye bağırdığını söylemesi” üzerinde durulmaktadır (“Notlar”, 2015). İsmi verilmeyen bir başka görgü tanığının ifadesinde ise anonslarla patlama öncesinde HDP kortejinin olay yerine çekildiğinden bahsedilmektedir. Kaynağın belirtilmediği bu haberlerde olayın hedefi olarak HDP gösterilmiştir.

Gazetenin diğer nüshalarında yer alan olayın nedenine yönelik haberlerde, “Kanlı parantez seçimden 6 hafta önce açıldı bir süredir suskun olan silahlar yeniden konuşmaya başladı Cumhurbaşkanı ‘400 vekil alınsaydı durum farklı olurdu’ dedi 2 ayda 700’e yakın can gitti çünkü gar katliamına böyle gelindi” (“400 Vekil için”, 2015) ifadelerine yer verilmiştir. Burada çözüm süreci hatırlatılmakta ve olayın meydana gelmesinde Cumhurbaşkanı’nın tutumu neden gösterilmektedir. “Toplumu sindirme çabaları başarılı olmayacak cin şişeden çıktı” (Ongun, 2015) ve “Pakistan İslamlaştırma projesi ile büyük faciaya sürüklendi siz yapmayın” (Karan, 2015) sözlerinde iktidarın politikaları “sindirme çabası” ve “İslamlaştırma” nitelemeleriyle

betimlenmiştir ve olumsuz anlam barındırmaktadır. Buna verilebilecek bir başka örnek ise, “Hükümetin paralel tasfiyesine denk gelen son iki aylık sürede uzman polislerin görevden alınması cihatçı grupların elini rahatlattığı ifade ediliyor” (Gül, 2015) ifadesidir. Saldırganların soruşturma dosyasında yer alan tapelerde yer alan “Allah yolunda parçalandılar ne güzel, Allah kabul etsin inşallah, bugün yarın biz de gideriz inşallah, Yunus’um dua et belki ...” (“Polis her şeyi biliyordu”, 2015) ifadelerine yer veren gazete, saldırganların din adına bu saldırıyı yaptığı anlamını aktarmaktadır. “Allah” kelimesi İslam dininde kullanılan bir kelime olması itibarıyla de, dinden kast edilenin İslam dini olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak, “Ciddi istihbarat zafiyeti var” (“Neden izlenmedi”, 2015) ya da “Polis canlı bombanın olduğu aracı arayıp ‘temiz’ bulduğu için geçiş izni vermiş” (İlcalı, 2015a) ifadeleriyle oluşturulan söylemde, polis zafiyetine dikkat çekilmektedir. Olayın sebebinin yansıtıldığı haber metinlerinde uzman görüşü olarak HDP Eşbaşkanı (“Demirtaş: Devlet saldırdı”, 2015; İlcalı, 2015b), bir psikoterapist (Ongun, 2015), bölgede görevli istihbaratçı bir polis (Uludağ, 2015a), Pakistanlı bir araştırmacı (Karan, 2015), saldırıyı gerçekleştiren Ömer Deniz Dünder’in babası (“Emniyet serbest bıraktı”, 2015), saldırganların Adıyaman savcılığı soruşturma dosyasında yer alan tapelerdeki bazı konuşmaları (“Polis her şeyi biliyordu”, 2015), eski MİT’çi (“Neden izlenmedi”, 2015) ve olaydaki bir itirafçı ve sözleri (“Fırını hücre gibi çalışmış”, 2015) yer almıştır.

Haberlerin Mikro Çözümlemesi

Bu bölümde, gazetelerin manşetlerinde olaya ilişkin haber metinlerindeki sözcük seçimleri, söz dizinsel yapı, cümle yapıları ve haber retoriği incelenmiştir.

Zaman Gazetesi

Haber metinlerinde kullanılan dil incelendiğinde, gazetenin olayı adlandırırken kullandığı kelimelerin birçoğunda “Başkent”i seçmesi dikkat çekmektedir (Parıldak, 2015). “Milletimizin başı sağ olsun” (“Milletimizin başı sağ olsun”, 2015) sözleriyle, vatan üzerinde yaşayan insanlara vurgu yapılmaktadır. Olayın faillerinin adlandırılmasında sıklıkla Suruç olayına gönderme yapılmakta ve Yunus Emre Alagöz’ün nitelenmesinde “Suruç bombasının ağabeyi” (Kaya, 2015) sözleriyle Suruç olayının aydınlatılmamasının sonucu olarak olay gösterilmektedir. “elini kolunu sallayarak gezen” (Kaya & Çiçek, 2015) nitelendirmeleriyle failerin tanımlanması toplumda infiale yol açacak duyguları yaratabilecek değerdedir; zira burada polisin zafiyeti ve acizliği vurgulanmaktadır. Buna ek olarak güvensizlik ve paranoya ortamı da tetiklenmektedir. “5er kiloluk fabrikasyon TNT bombası kullanıldı” (Parıldak & Alan, 2015b) açıklamaları ile olay detaylıca anlatılmıştır. Gazetede yer alan haber fotoğrafları incelendiğinde, özellikle olayın haberleştirildiği ilk günde, manşette üç fotoğrafın yer aldığı görülmektedir. Bunlarda birincisi yakın plandan verilmiş patlama anında halay çeken grubun görüntüsüdür. İkincisi ve üçüncü fotoğraf ise patlamadan sonraki ortamı yansıtan görüntülerdir ve bunlar uzak plandan çekilmiş, küçük boyutlu fotoğraflardır. Bu bağlamda gazetenin fotoğraflar yolu ile haberde inandırıcılığı arttırmak istediği; fakat bunu yaparken gazetecilik etiğine uygun olarak mağdurların resimlerini ifşa etmediği görülmektedir. Son olarak, olayda ölenlerin en küçüğü olması dolayısıyla simgeleşen

Veysel Deniz Atılğan ile ilgi haber gazetede, ailenin cenazeyi defnederken çekilmiş bir fotoğrafı “Küçük Veysel Gercüşü yasa boğdu” (“Küçük Veysel Gercüşü yasa boğdu”, 2015) başlığı ile verilmiştir. Haberin metninde Veysel’in babası ile mitinge geldiği anlatılmaktadır. Burada kullanılan kavramsal ifadelerde abartı gözlenmemiştir.

Hürriyet Gazetesi

Haberlerin işlenişinde kullanılan dile bakıldığında, “ortalık kan gölü”, “ceset parçaları”, “yüzlerce kişi savruldu”, “kana bulandı” (“Kalbimize Bomba”, 2015) gibi ifadelerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu olayın anlatılmasında abartılı dil kullanıldığını göstermektedir. *Hürriyet* gazetesinin olayla ilgili haberlerinde görülen “parçalanan hayatlar” ya da “ardından gencecik eş bıraktı” (“Parçalanan Hayatlar”, 2015) gibi söylemler, empati yaratmak amaçlı kullanımlardır. *Zaman* gazetesinde olduğu gibi burada da, olayın failinin haberleştirilmesinde, Suruç olayına gönderme yapılmıştır (“Katil üç ay önce manşetteydi”, 2015). “2 ton bomba, 10 intihar yeleği” (“2 ton bomba, 10 intihar yeleği”, 2015) ifadeleri ile Gaziantep’te 5 hücre evinde ele geçirilenler detaylıca işlenmiştir. Burada da rakamlarla olay anlatımı netleştirilmeye çalışılmıştır. Olayın haberleştirilmesinde kullanılan fotoğraflara bakıldığında, 11 Ekim’de gazetede olayla ilgili dört fotoğraf görülmektedir. Birincisi olayın yaralılarından ikisinin yakın plan büyük boy fotoğrafı, diğeri patlama anından sonra büyük planda çekilmiş yerde yatan üzeri pankartlarla örtülmüş mağdurların resmi, diğeri yakın plandan verilmiş patlama anını gösteren halay çeken grubun fotoğrafı ve bir diğeri ise ölen mağdurlardan birisinin profil fotoğrafıdır. Burada gazetenin özellikle yaralıların fotoğraflarını filtreleyerek mat renklerle okuyucuya sunduğu görülmüştür. *Hürriyet* gazetesi olayın mağdurlarından Veysel Deniz Atılğan’ın okulunda yapılan anma töreninin manşete taşımış ve olayı genel olarak öğretmenin ağzından anlatmıştır (Kolcu, 2015b). “Barış desem peki arkadaşların sormaz mı ‘barış ölümle eş mi öğretmenim’ diye” sözleriyle öğretmenin kullandığı sözler üzerinden barış ve ölüm birbirinin zıttı olarak kavramlaştırılmıştır. Haberin fotoğrafında ise sınıfta olayın mağduru öğrencinin sırasına konulan profil fotoğrafı, karanfil çiçekleri bırakan iyi giyimli kız ve erkek öğrenciler görülmektedir. Haberin tamamında “masumluk” ve “kurban” olma duygusu hâkimdir.

Posta Gazetesi

Posta gazetesi haberlerde kullandığı dil bakımından çalışmada yer alan diğer gazetelerden ayrılmaktadır. Zira haberlerin metinleştirilmesinde konuşma dilinin kullanıldığı görülmüştür; örneğin, “Bu hızlı müdahale olmazsa ölü sayısı çok daha artacaktı” ya da “Devlet katili bulsun” gibi... “Can pazarı”, “acı”, “dehşet”, “korku” (“Katil kim”, 2015) gibi sıfatlar, gazetenin söylemde “mübalâğa” yoluyla duyguları harekete geçiren bir dil kullandığını göstermektedir. Hücre evlerinden toplanan mühimmatın detaylıca rakamlarla verilmesiyle gazetenin güvenilirliği artırılmak istenmektedir (“Katliam yapacaklardı”, 2015). 11 Ekim tarihinde haber, geniş planda önde kırmızı şerit arkasında dizilmiş polisler ve önde üzerleri pankartlarla örtülmüş ölen mağdurların birinin yanında dizleri üzerine çökmüş bir eliyle yüzünü kapatan, diğer eliyle yerden destek alan bir kişinin fotoğrafı verilmektedir. Fotoğrafın yanında “Facianın fotoğrafı

arkada devletin polisleri, önde gençlerin barış mitingi pankartlarıyla örtülü cesetleri” (“Faciyanın fotoğrafı”, 2015) yazısı yer almaktadır. Fotoğraf ve haber metni birbiri ile son derece uyumludur; ancak büyük resme bakıldığında oluşturulan tabloda, polis “pasif” ve bir o kadar da “tehditkâr” gösterilmekte ve savaş ortamı yaratılmaktadır. Mağdurlardan Veysel Deniz Atılğan’la ilgili haber, yine öğrencinin sınıfında adına yapılan anma töreninden bir fotoğrafla verilmiştir (“Verdiğin dersi aldık”, 2015). Ancak bu kez haberde babanın demiryolu işçisi olduğundan bahsedilmekte ve resimde de arkası dönük oturmuş, üzerinde kapüşonlu bir paltosu olan, orta sınıf bir aileden geldiği etkisi yaratan bir çocuk fotoğrafı yer almaktadır. Kısacası haberde kullanılan görsel imgeler, metindeki anlamla örtüşmektedir ve “sınıfsal farklıklar” ve “barış” kavramına vurgu yapılmaktadır.

Sözcü Gazetesi

Sözcü gazetesi olayın haberleştirilmesinde kullandığı dilde duygusal tonlamalara önem vermiş zaman zamansa “gayri resmi” bir dil kullanmıştır; örneğin, “Zafiyet yokmuş!” (“Zafiyet yokmuş”, 2015) ya da “Basın dayağı!” (“Basın dayağı”, 2015), “Buna işkembeden atmak denir” (Turan, 2015c) gibi. Gazete olayla ilgili atf yapılan diğer olayları birçok kez tarihleriyle ve olayların özetleriyle birlikte alt alta sıralamış ve bu yolla da diğer gazetelerde olduğu gibi “tarafsız” görünmeye çalışmıştır (“12 Yıl boyunca facia üstüne facia yaşandı 1 kişi bile istifa etmedi”, 2015; “Yayın yasağı”, 2015). Ancak gazete iktidar karşıtı söylemini “... vicdanları sızlattı” (“Bir bomba daha patlarsa AKP iktidar olur”, 2015) gibi ifadeler kullanarak pekiştirmektedir. Gazetede kullanılan fotoğraflar incelendiğinde, 11 Ekim günü yayınlanan fotoğrafın, yakın planda yaralı iki mağdurun resmedildiği büyük boy fotoğraf ve patlama anını gösteren uzak plan küçük fotoğraf olduğu görülmektedir. Gazete fotoğraflarda filtre kullanmamıştır; zira büyük fotoğraftaki insanların saçlarında “kanlı deri parçaları” kolaylıkla görülebilmektedir. Bu durum gazetecilik etiğine aykırılık teşkil etmektedir. *Sözcü* gazetesi 14 Ekim’de manşetteki haberinde ise, “Oynanan oyunun farkında olan meydanlar işte böyle soruyor:” manşetinin altına koyduğu fotoğrafta yer alan “400 vekile daha kaç katliam gerek? Yargılanacaksınız” (“Nereye kadar”, 2015) yazılarıyla, resimde var olan ifadeleri sanki kendi görüşü gibi yansıtmıştır. Noktalama ve büyük harf kullanımı önemlidir. Çok sayıda noktalama işareti öfkeyi dile getirmektedir. Bu da ideolojiden temelini alan sözel şiddetin görsel ifadesidir. *Sözcü* gazetesinde ünlem noktalama işaretini sıklıkla kullandığı gözlemlenmiştir (“Al sana Nobel!”, 2015).

Sabah Gazetesi

Sabah gazetesi genel itibarıyla kullanılan dilde, “Dünya basını Türkiye’nin acısını paylaştı” (“Dünya basını Türkiye’nin acısını paylaştı”, 2015), “Samanlıkta iğne aranıyor” (Temel, 2015) ya da “Türkiye’ye merhem oldunuz” (“Türkiye’ye merhem oldunuz”, 2015) ifadeleriyle “abartı” gözlemlenmektedir. “Acıyı paylaştığı iddiasında olan kişiler (HDP’liler)” (“Bir isme çok yaklaşıldı”, 2015) sözleriyle HDP’liler hedef gösterilmekte hatta bu durum ima edilmekten öte parantez içinde yazılarak kesinleştirilmektedir. Burada HDP’ye yönelik itibarsızlaştırma ve hedef gösterme söz konusudur. Olayın faillerinin tanımlanmasında kesin ifadelerden ve isim

vermekten kaçınan bir dil kullanan *Sabah* gazetesi “Tespit edilen bombacı...” (Müderrişoğlu, 2015) ifadelerini kullanmış ve zaman zamansa “Bomba köpek üstünde” ya da “Kasklı bir kişi” (Atar, 2015) gibi tanımlamalarla olayın faili tanımlamıştır. 11 Ekim’de olayın haberleştirilmesinde kullanılan görsel, olayda yaralanan iki kişinin yakından çekilmiş fotoğrafıdır. Fotoğraf büyük boydadır ve filtre uygulanmamıştır. Yüzlerdeki kan ve saçlardaki et parçalarıyla olay okuyucuda “dehşet” ve “tikinti” duygularını harekete geçirmektedir. Bu durum gazetecilik etiğine aykırıdır.

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet gazetesinin haberin metinleştirilmesinde kullandığı dil incelendiğinde, “Savaş meydanı”, “Oluk oluk kan aktı” veya “Ülkeyi kan gölüne çevirdi” (“Barış için Yastayız”, 2015) gibi söylemlerle “mübalâğalı anlatım” kullandığı gözlemlenmiştir.”(4canlı bomba girdi) 2’si öldü 2’si aramızda” (Uludağ, 2015b) sözleriyle “panik” ve “kaos” ortamı yaratabilecek, toplumda “huzursuzluk” ve “nereden geleceği belli olmayan tehdit” havası oluşturabilecek bir dil kullanılmıştır. 11 Ekim tarihinde haberin resmedilmesinde çok çeşitli fotoğraflar kullanılmıştır. İki yaralının uzak planda büyük boyda verilen fotoğrafında filtre uygulanmış, fotoğraf matlaştırılmış ve yerde yatan ölülerin yüzleri buzlanarak görünmez yapılmıştır. Bu durum gazetecilik etiğine uygundur. Gazete HDP Eşbaşkanı’nın sözlerine, demeçlerine yer vermekte, olayın mağduru olarak gösterilmekte ve kullanılan fotoğraflarla da bu durumu desteklemektedir. Örneğin, 11 Ekim tarihinde gazetenin sol alt köşesinde bulunan küçük resimlerde olayın mağdurlarının çeşitli fotoğrafları yer almaktadır: Örneğin, kollarını havaya kaldırarak feryat eden doğu kökenli olduğu tahmin edilen yaşlı bir kadının fotoğrafı veya yerde yatan hastaya kalp masajı yapan bir kadının görseli gibi. Ancak gazetenin ortasında yer olan fotoğrafta, HDP’li bir milletvekilinin olay yerinden çekilmiş fotoğrafı “Polise öfkeli halkı yatıştırdı” (“İnsan parçaları yağdı”, 2015) yazısıyla verilmiştir. Bu bağlamda vekilin, polis ve halk arasında aracı rolü üstlendiği vurgulanmıştır. Cumhuriyet gazetesi, yine aynı tarihli manşet haberinde, olayı protesto eden insanların taşıdığı “katil devlet” pankartının yer aldığı fotoğrafı yayınlamakla, pankartta yazan ifadeyi onayladığını ve aynı fikirde olduğunu dolaylı bir şekilde ifade etmektedir.

Sonuç

Ankara patlamasının haberleştirilmesine verilen önemde, gazeteler arasında fark tespit edilmiştir. *Zaman* gazetesi 13, *Hürriyet* gazetesi 8, *Posta* gazetesi 7, *Sözcü* gazetesi 6, *Sabah* gazetesi 5, *Cumhuriyet* gazetesi 11 kez manşetten haber yapmışlardır. Manşetteki haber sayısı itibarıyla *Zaman* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin olaya diğerlerine kıyasla daha fazla ilgi gösterdiği görülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken konu gazetelerin tirajları ve olayı gazetelerinde haberleştirmelerinin yoğunluğu arasındaki farktır. Tiraj, baskı sayısı (Türk Dil Kurumu, 2006b); bir başka deyişle, bayiden satılan ya da abonelere yollanan tüm gazeteler yani net satış demektir. Çalışma kapsamında olan *Zaman* gazetesi tirajı en yüksek gazetedir; ancak satışın büyük bir çoğunluğu abonelik üzerinden yapılmaktadır. *Cumhuriyet* gazetesi ise tirajı düşük bir gazetedir. Bu durumda geriye kalan gazeteler gerçek anlamda okuyucunun çoğunluğuna ulaşan gazeteler olarak düşünülebilir. Ana akım medya olarak nitelenebilecek *Hürriyet*, *Posta*, *Sözcü* ve

Sabah gazeteleri olayı manşete taşımada, çalışmada incelenen iki haftalık sürede, oldukça zayıf kalmışlardır. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte görülen en büyük neden haberin yayınına dair getirilen yayın yasağıdır. Ankara 6. Sulh Ceza Hâkimliği, 10 Ekim'de Ankara Garı'nda meydana gelen bombalı terör saldırısıyla ilgili soruşturma tamamlanıncaya kadar uygulanmak üzere 14 Ekim tarihinden itibaren geçerli olmak üzere kapsamlı yayın yasağı kararını almış ve yayın yasağı 19.10.2015 tarihine kadar geçerliliğini korumuştur. Ancak bu süre zarfında *Cumhuriyet* gazetesi yayın yasağına uymama kararı almış ve olayı yazılarına taşımıştır. Bu bağlamda açıkça gözlemlenmektedir ki Türk basını olayı sıradan bir olay olarak değerlendirmemiştir; ancak söz konusu tirajı yüksek gazeteler olayı kapsamlı olarak ele almakta yetersiz kalmışlardır.

Politika yayınları şekillendirmektedir; zira politikacıların dilindeki değişiklik, söylemi ve ideolojiyi de değiştirmektedir. Bir başka deyişle, siyasilerin dili medyayı derinden etkilemektedir. Politikacıların tutumları yumuşakken, benzer görüşü paylaşan yayınların söylemde farklılaştığını, yumuşadığını görmek mümkündür. Çalışmada incelenen gazetelerin ideolojik yapılarına göre değişen bir dil kullandıkları fark edilmiştir. Aynı olay, farklı gazetelerce, farklı şekillerde haberleştirilmiş ve resmedilmiştir. Buna örnek olarak Veysel Deniz Atılğan'ın hikâyesi hatırlanmalıdır. Bu konuya paralel olarak, araştırmanın çıkış noktasını oluşturan nefret söylemi adına da birçok bulguya ulaşılmıştır. Genel anlamda abartma, yükleme ve çarpıtma nefret kategorilerin örneklerini söylemlerde sıkça görmekteyiz. Tekil bir eylemden yola çıkarak tüm grubu suçlamak abartmadır. Genellikle olumsuz nitelikler üzerinden abartma yapılır. Abartılı kötülük yüklemde “şeytanlaştırma” söz konusudur. Bunun yanında düşmanlık ve nefret söylemi de sıklıkla gazetelerinin haberlerinde rastlanmıştır. Mağdurların adlandırılması terör gibi şiddet olaylarının haberleştirilmesinde son derece önem arz etmektedir. İncelenen haberlerde, mağdurların hatta faillerin etnik kökenlerinin, kütüklerinin bağlı olduğu şehirlerin habere konu edilmesiyle de, doğal kimlik ögesini nefret duygusu olarak kullanma ve simgeleştirmenin ciddi anlamda yapıldığı fark edilmiştir.

Siyasal nefret söylemi araştırmaya dâhil edilen gazetelerin manşetteki haberlerinde kullandıkları söylemde göze çarpmaktadır. Birçok kez, gerek iktidar, gerekse de muhalefet yanlısı ideolojiye mensup gazeteler, kullandıkları ifadelerle nefret söylemi yaratmışlardır. Bir gazetede yer alan haberde ise Suriyeli sığınmacılar hedef gösterilmiş ve potansiyel canlı bomba kimliğine sokmuştur. Yabancıları hedef alan bu söylemde, farklı etnik grupları “bizden olamayan” olarak konumlandırmaktadır. Nedensiz korku ve kaygı yaratılmaktadır. Potansiyel bölücü olarak etnik gruplar gösterilmektedir. Gazete haberlerinde nefret söyleminin izinin sürüldüğü bu çalışmada son olarak, inanç temelli nefret söylemine rastlanmıştır. Olayın faillerinin geçmişlerinin haber edildiği metinlerde sıklıkla “aşırı dinci” terimleri kullanılmıştır. IŞİD ile bağlantısı tespit edilen faillerin savcılıkta bulunan konuşma kayıtlarından yapılan alıntılarda, özellikle dini söylemleri vurgulanmış ve manşetteki haberlere taşınmıştır.

Nefret söylemi üreten ve yayan içeriklerin bazı açılardan propaganda amaçlı olduğunu ve nefret söyleminin bazı ideolojiler tarafından sıklıkla üretildiğini söylemek çok da yanlış olmaz. Burada, bu söylemin nasıl bir sistem içinde üretildiğini ve aslında neye hizmet ettiğini görmeye çalışmak mücadele edilmesi gereken asıl konudur. Medyada nefret söylemi, güçlünün güçsüz

üzerindeki egemenliğinin ve ırkçılığın yeniden üretiminde rol oynadığı için önem arz etmektedir. Etnik kökenlere yönelik nefret söyleminde ise çoğunlukla hedef grubun güçsüzlüğünü vurgulayan ifadelerle öne çıkmaktadır. Burada okuyucuyu ikna etme çabası görülür. Okuyucunun yapması gereken, kendi kimlikleri için o tanımları kullanmanın onları rahatsız edip etmediğini kendilerine sormaktır. Eğer bir rahatsızlık söz konusu ise, orada nefret söylemi var demektir.

Dikkat edilmesi gereken bir başka konu da her şeye nefret söylemi denilmemesi gerektiğidir. Nefret söyleminin içi boşaltılmamalıdır. Bulunan coğrafyaya, bağlama göre nefret söylemi grupları ve tanımları değişebilir. Bağlamdan kastedilen dönemdir. Söylemde insan unsuru olduğu için yorum ve öznellik önemlidir. Ancak bağlama göre hemen her grup nefret söyleminin öznesi olabilir. Burada, “Biz ve Onlar” nefret söyleminin en etkin dilidir. Bu, dilin kendisine yansır. Diğer bir değişle, biz ve onlar diliyle üretilen ya da üretilmeyen söylem söz konusudur. Tarihsel ve coğrafi yakınlık bir diğer önemli unsurdur. Tarihsel geçmiş ve bu günkü işleyiş dikkate alınmalıdır. Temelini tarihsel geçmişten alan söylem şu anda dokunduğu insanları etkilediği için önem arz etmektedir. Bu durum ister istemez birlikte yaşadığımız insanları ötekileştirmektedir. Bu da hayatı tehlikeye atabilir. Unutulmamalıdır ki nefret söylemi nefret suçuna zemin hazırlar. Söylem, suçun oluşmasını destekleyen bir hal alır. Burada Hrant Dink cinayeti hatırlanmalıdır. Ogün Samast’ın, HrantDink’i medyada hakkında yapılan haberlerden tanıdığını ve onun bir vatan haini olduğu kanaatine vardığını beyan etmesi, nefret söyleminin etkisini göstermektedir.

Diğer bir önemli konu başlık ve ara başlıkla nefret söyleminin üretilmesidir. Üçüncü kişilerin sözlerini “...”sız başlığa taşınması, gazetenin sanki kendi fikriymiş gibi yansıtılmasına neden olmaktadır. Bu durum söylemin mecra bulmasını sağlamaktadır. Ayrıca haber olayı anlatsa da başlıkta abartılı bir söz kullanılması yoluyla incelenen gazetelerde nefret söylemi yapıldığını görüyoruz. Kaynak belirtmeden, anonim bir dilden yazılan yazılar nefret söyleminin üretildiği bir diğer yöntemdir. Bu duruma da çalışmada sözü edilen gazetelerde rastlamaktayız. İtibarsızlaştırmak amacı ile yapılan söylem de nefret söylemine girmektedir. Bazen de hedef gösterme hali vardır. Kimlikle özdeşleştirme söz konusudur. Haber sıfatlardan arınmış olmalıdır. Ne kadar sıfat varsa o kadar çok yargı işin içine girmektedir. Bu gazetecilik açısından önemlidir; çünkü haber olabildiğince tarafsız dille yazılmalıdır. Bu bizi “Gazetecilik nedir?” sorusuna götürmektedir. “Milli kimlik referanslı, İslami kimlik referanslı, sol referanslı vs. gazetelerin yaptığı gazetecilik midir yoksa yapılan şey haber olmaktan çıkmaya mı başlamıştır?” Bir ideolojiyi meşrulaştırmak için var olduklarında, yapılan haber meşruluğunu kaybetmektedir. Bu durum kötü bir habercilik olması açısından da önemlidir. Son olarak, araştırmanın elde edilen bulgular itibarıyla, alan yazınına anlamlı bir katkı sağlaması ve çalışmanın ileride yapılacak araştırmalara ışık tutması ümit edilmektedir.

Kaynaklar

- AKP'ye istifa çağrısı. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Al sana Nobell. (2015, 17 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-17> adresinden edinilmiştir.
- Aslan, Z., Gelişli, B., & Barak, R. (2013). *Medyada nefret söylemi ve ayrımcı dil: Eylül- Aralık 2013 raporu*. Hrant Dink Vakfı.
- Atar, E. (2015). Vahşeti gördüm. *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Bakan bey neden gülüyor. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Barış için yastayız. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Barış yürüyüşünde çifte canlı bomba. (2015, 11 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Basılan düğünde şarkı söylüyordu. (2015, 13 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/hurriyet-gazete/13-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Basın dayağı. (2015, 16 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-16> adresinden edinilmiştir.
- Başkent'te göz göre göre katliam. (2015, 11 Ekim). *Zaman*. 24.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/11-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Benim babam onlar yüzünden öldü. (2015, 13 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-13> adresinden edinilmiştir.
- Bir bomba daha patlarsa AKP iktidar olur. (2015, 21 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-21> adresinden edinilmiştir.
- Bir isme çok yaklaşıldı. (2015, 13 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-13> adresinden edinilmiştir.
- Biz siyasetçiler ülkemizde işlenen cinayetlerden sorumluyuz. (2015, 12 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Bomba 935 km taşınıyorsa zafiyet vardır. (2015, 16 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/hurriyet/2015-10-16> adresinden edinilmiştir.
- Bombacıardan birinin ismine çok yaklaşıldı. (2015, 13 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/hurriyet-gazete/13-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Bu işte bir tuhafılık var. (2015, 15 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Bunların en çok korktuğu şey barış. (2015, 12 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Büyük yürüyüşten kimse vazgeçiremez. (2015). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Castells, M. (2013). *İsyan ve umut ağları internet çağında toplumsal hareketler*. E. Kılıç (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, H. (2015). Zaaf vardı ve düzeltilecek. *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-14> adresinden edinilmiştir.

- Çoban, B. (2003). Söylem, ideoloji ve eylem: İktidar ve muhalefet arasındaki mücadeleyi çözümleme denemesi. B. Çoban ve Z. Özarslan (Ed.). *Söylem ve İdeoloji* içinde (ss. 245-284). İstanbul: Su Yayınevi.
- Çomu, T. (2010). Video paylaşım ağlarında nefret söylemi. T.Çomu (Ed.). *Yeni medyada nefret söylemi* içinde (ss. 141-180). İstanbul: Kalkedon.
- DAEŞ ile PKK'nın hiçbir farkı yok. (2015, 15 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- DAEŞ ile PKK'nın şer ittifakı. (2015, 15 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Davutoğlu: Yargılanacak. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Demirtaş: Devlet saldırdı. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Devlet içinden güç almadan Ankaradaki saldırı yapılamaz. (2015, 18 Ekim). *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/18-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Dijle barış için gitmişti. (2015, 11 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/hurriyet-gazete/11-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Dündar, U. (2015). AKP-CHP olsaydı bu facia olmazdı. *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Dünya basını Türkiye'nin acısını paylaştı. (2015, 11 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Emniyet serbest bıraktı. (2015, 15 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Emniyet yetkilisi The Times'a itiraf etti. (2015, 14 Ekim). *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/15-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Ertuğrul, D. (2015). MİT canlı bombaların Ankara'ya kadar mola verdikleri yerleri bile biliyor. *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/19-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Faciyanın fotoğrafı. (2015, 11 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Fırını hücre gibi çalışmış. (2015, 20 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-20> adresinden edinilmiştir.
- Gazete manşet. (2015, 24 Ekim). 24.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com> adresinden edinilmiştir.
- Gazete manşetleri. (2015, 24 Ekim). 24.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri> adresinden edinilmiştir.
- Gül, E. (2015). Türkiye'de 10 bin cihatçı var. *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Güneş, Ö. (2015). Canlı bombanın üzerine atlayan polisler tutuklu. *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/15-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Herkes terörün karşısında olmalı. (2015, 11 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- İlgin, L. (2003). Söylem ve ideoloji. B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.). *Söylem ve İdeoloji* içinde (ss. 285-298). İstanbul: Su Yayınevi.

- İlıcılı, M. (2015a). Aşkım ben geçtim. *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-22> adresinden edinilmiştir.
- İlıcılı, M. (2015b). İmralı heyeti de suikast hedefi.
- Işık, C. T. (2015a). İç savaş çıksın istiyorlar. *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-16> adresinden edinilmiştir.
- Işık, C. T. (2015b). İyiyse bizden. *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-17> adresinden edinilmiştir.
- İnceoğlu, Y., & Sözeri, C. (2012). Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu: 'Ya sev ya terk et ya da...'. Y. İnceoğlu (Ed.) *Nefret söylemi ve/veya nefret suçları* içinde (ss.24-39). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnsan parçaları yağdı. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Kalbimize bomba. (2015, 11 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/hurriyet-gazete/11-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Karan, C. (2015). Pakistanlaşmayın. *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Kasım 2015 Türkiye genel seçimleri. (2015, 12 Kasım). 06.01.2016 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Kas%C4%B1m_2015_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri adresinden edinilmiştir.
- Katil kim (2015, 11 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Katil üç ay önce manşettydi. (2015, 16 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/hurriyet/2015-10-16> adresinden edinilmiştir.
- Katliam yapacaklardı. (2015, 20 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-20> adresinden edinilmiştir.
- Kaya, B. (2015). Kahreden şüphe. *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/12-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Kaya, B., & Çiçek İ. (2015). Başkent'te göz göre göre katliam. *Zaman*. 24.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/11-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Keen, E., & Georgescu, M. (2014). *Bookmarks: A manual for combating hate speech online through human rights education*. Hungary: Council of Europe.
- Kılıçdaroğlu 'Ensar El Şeria' dedi. (2015, 15 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Kızılıkoyun, F. (2015). İhmal soruşturuluyor. *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/hurriyet-gazete/12-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Kimlikleri tespit edilmek üzere. (2015, 13 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-13> adresinden edinilmiştir.
- Kolcu, G. (2015). Barış dediği için. *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/hurriyet-gazete/13-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Kökalan Çımrın, F. (2010). Enformasyon çağında savaş medyası ve bağımsız / alternatif medya: Indymedia örneği. B. Çoban (Ed.) *Medya barış ve savaş* içinde (ss. 191-199). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Küçük Veysel Gercüş'ü yasa boğdu. (2015, 12 Ekim). *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/12-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Lanet olsun. (2015, 11 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.

- Milletimizin başı sağ olsun. (2015, 11 Ekim). *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/11-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Müderrişoğlu, O. (2015). Düşmen örgütlerin terör kardeşliği. *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-14> adresinden edinilmiştir.
- Neden izlenmedi. (2015, 18 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-18> adresinden edinilmiştir.
- Nereye kadar. (2015, 14 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-14> adresinden edinilmiştir.
- Notlar. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Oğlum cezaevine atın dedim ama serbest bıraktılar. (2015, 15 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Olaydan beni sorumlu tutanlar terör örgütü ile aynı saftadır. (2015, 15 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Ongun, P. (2015). Cin şişeden çıktı. *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Operasyon yapan polisler dava açıldığından. (2015, 20 Ekim). *Zaman*. 24.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/20-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Övür, M. (2015). Demokrasiye saldırı. *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Özkaya, S. (2015). Hem DEAŞ hem PKK olabilir. *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/hurriyet-gazete/15-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Öztekin, H. (2015). Yeni medyada nefret söylemi: Ekşi sözlük örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), 925-936.
- Parçalanayan hayatlar. (2015, 12 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/hurriyet/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Parıldak, A. (2015). Zafiyetin itirafı. *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/14-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Parıldak, A., & Alan, F. (2015). Yine karartma. *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/13-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Polis her şeyi biliyordu. *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-17> adresinden edinilmiştir.
- Sağlam, S. (2015). Bomba malzemesini yakaladık geri alıp sınırdan geçirdiler. *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/20-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Saldırıda ihmal yok teröre yol verme var. (2015, 22 Ekim). *Zaman*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/22-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.
- Saldırının hedefi milletin tamamı. (2015, 14 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-14> adresinden edinilmiştir.
- Savaşa karşı 'barış bloku' kuruldu. (2015, 10 Temmuz). *Radikal*. 26.11.2015 tarihinde <http://www.radikal.com.tr/politika/savasa-karsi-baris-bloku-kuruldu-1394966/> adresinden edinilmiştir.
- Sıra şimdi hangimizde. (2015, 11 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Tasfiyeler Türkiye'yi bu hale getirdi. (2015, 14 Ekim). *Zaman*. 24.11.2015 tarihinde <http://www.gazetemanset.com/zaman-gazetesi/14-ekim-2015> adresinden edinilmiştir.

- Tatlıcan, İ. (2015). Pazartesi yüzleşmesi. *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Temel, Y. (2015). Teröre karşı seferberlik. *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Turan, R. (2015a). Katliam. *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Turan, R. (2015b). Ülkede ölüm kol geziyor. *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Turan, R. (2015c). Devlet mafya değildir!. *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-14> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2006a, 26 Eylül). 26.11.2015 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=NEFRET adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2006b, 26 Eylül). 05.01.2016 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=T%C4%B0RAJ adresinden edinilmiştir.
- Türkiye'ye merhem oldunuz. (2015, 15 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-15> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye'ye tuzak. (2015, 11 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Uludağ, A. (2015a). Bomba patladı polisler izledi. *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-12> adresinden edinilmiştir.
- Uludağ, A. (2015b). '2'si öldü 2'si aramızda. *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-19> adresinden edinilmiştir.
- Üç gün boyunca yas tutacağız. (2015, 11 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Üç günlük yas ilan edildi. (2015, 11 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Van Dijk, T. A. (1987). Semantics of a press panic: The Tamil invasion. *European Journal of Communication*, 3, 167-187.
- Van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve ideoloji: Çok slanlı bir yaklaşım, B. Çoban ve Z. Özarlan (Ed.) *Söylem ve İdeoloji* içinde (ss. 19-109), (Çev. N.Ateş). İstanbul: Su Yayınevi.
- Verdiğin dersi aldık. (2015, 13 Ekim). *Posta*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/posta/2015-10-13> adresinden edinilmiştir.
- Villenas, S. A. & Angeles, S. L. (2013). Race talk and school equity in local print media: The discursive flexibility of whiteness and the promise of race-conscious talk. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 34 (4), 510-530.
- Weber, A. (2009). *Nefret söylemi el kitabı*. M. Çulhaoğlu (Çev.). Avrupa Konseyi Yayınları: Strazburg.
- Yanımızdayız (2015, 11 Ekim). *Sabah*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sabah/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- Yayın yasağı. (2015, 16 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-16> adresinden edinilmiştir.
- Zafiyet yokmuş. (2015, 11 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.
- 05 Ekim - 11 Ekim 2015 haftalık gazete tirajları. (2015, 12 Ekim). 24.11.2015 tarihinde <http://gazetetirajlari.com/2015/10/12> adresinden edinilmiştir.

2 ton bomba, 10 intihar yeleği. (2015, 20 Ekim). *Hürriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/hurriyet/2015-10-20> adresinden edinilmiştir.

12 yıl boyunca facia üstüne facia yaşandı 1 kişi bile istifa etmedi. (2015, 13 Ekim). *Sözcü*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/sozcu/2015-10-13> adresinden edinilmiştir.

400 vekil için. (2015, 11 Ekim). *Cumhuriyet*. 28.11.2015 tarihinde <http://www.gazete5.com/gazete-mansetleri/cumhuriyet/2015-10-11> adresinden edinilmiştir.

Savaş İlişkin Fotoğrafların Toplumsal Etkileri

Gökhan DEMİREL*
Güliz ULUÇ**

Öz

Bugünün modern dünyası enformasyon sayesinde dönmektedir. Gazete, televizyon ve internet gibi çeşitli kaynaklardan alınan doğrudan veya dolaylı iletiler, insanların belli bir konu hakkında bilgi sahibi olmasında, fikir beyan etmesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda fotoğraf, en güçlü enformasyon kaynaklarından biridir. Fotoğrafın görsel gücü ve sözsüz iletişim becerisi, kendisini mükemmel bir propaganda aracı haline getirmiştir. Özellikle de savaş temalı fotoğrafların günümüzde oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir. Savaş fotoğrafları, savaştan uzak, toplumsal kısımlara sırtını dönen insanlara, gerçekleri göstermek için bir araç görevi görmektedir. Savaşa ve savaş mağdurlarına dair fotoğraflar, her bakan insanda bir şok etkisi yaratmaktadır.

Bu çalışmada, savaşa ilişkin fotoğrafların bağlamı, ait olduğu Suriye iç savaşı ve savaş nedeniyle göç olayının “ikonu” haline gelmiş olan Aylan Kurdi fotoğrafı örnekleminde irdelenerek, fotoğrafın çekildiği tarihte sunulduğu ortam ve koşullar, o tarihte dünyada olan bitenler, var olan değerler ve inançlar dikkate alınarak nasıl değerlendirildiği/anlaşıldığı eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fotoğraf, Mağdur, Savaş, Göç, Mülteci, Suriye, İç Savaş

The Social Effects of War Photographs

Abstract

In today's world, knowledge is increasingly impacted via visual representation. The messages sent through various sources, such as newspaper, television and the internet, lead people to form opinions about various topics. In this context, photography is one of the most powerful source of information. Moreover, the visual power and the ability to show nonverbal communication makes it a perfect tool for propaganda. These days, photographs showing war themes are used more often than the past. It can

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Fotoğraf ve Grafik Anabilim Dalı, gokhandemirel1905@gmail.com

** Prof. Dr. Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, gulizuluc@yahoo.com

be said that war photographs serve as a tool for showing the world the realities of war to those, even to those who turn their back to massacres. After all, a dead body creates a shocking effect in the seer. In this study, the context of the photographs of the war, examined in sample of photograph of Aylan Kurdi, which became the “icon” of immigration due to Syrian civil war and war it relates to and it is studied to understand how it is assessed and understood considering the environment and conditions on the date the photo was taken, existing values, beliefs and things happened in the world in that time, from a critical point of view.

Keywords: Photograph, Victim, War, Immigration, Refugee, Syria, Civil War

Giriş

Gündelik hayatımızın bir parçası haline gelen savaş ve şiddet görüntüleri, süreklilikleriyle içselleşmeye başlamıştır. Televizyon, internet, gazete ve cep telefonları gibi kitle iletişim araçlarıyla karşılaştığımız bu “rahatsız edici” şiddet sahneleri olağan hale gelerek, bireysel veya kitlesel tepki eşiğini etkilemeye başlamıştır.

Bu çalışmada fotoğrafın ve özellikle savaşa ilişkin bir fotoğrafın kompozisyon, görsel bileşenler gibi unsurlarından ziyade bağlamı; fotoğrafın çekildiği tarihte sunulduğu ortam ve koşullar, o tarihte dünyada olan bitenler, var olan değerler ve inançlar dikkate alınarak nasıl değerlendirildiği/ anlaşıldığı üzerinde durulmuştur. İnsanlığın yakın tarihinde savaşın gerçekliğini gözler önüne seren, büyük boyutlarda yaptırım sağlayan fotoğraflar daha önceleri de var olmuştur. Ancak daha yakın tarihe ait söz konusu fotoğraf, Suriye’deki savaştan kaçan mültecilerin dramı gibi spesifik bir konuya ilişkin taşıdığı bilgi ve görsel kanıt niteliği ile bu konuya dair farkındalığımızın artarak konuyu daha iyi şekilde idrak etmemize yardımcı olmuştur.

Her ne kadar fotoğrafın yorumlanması fotoğrafı yorumlayan kişinin sahip olduğu kültürel yapı nedeniyle izleyiciden izleyiciye farklılaşabilmekte ise de, bu çalışmada izleyici tarafından ortaya çıkarılmayı bekleyen bir mesaj taşıyan Aylan Kurdi bebek fotoğraflarının izleyici ile etkileşimi, izleyicinin görüntüden nasıl bir anlam ürettiği, dünya kamuoyunda yarattığı genel hassasiyet üzerinden irdelenmiştir. Çalışmanın temel argümanı “Bu fotoğraf, temsil ettiği görüntü ile bize ne demektir.” ve “Bu fotoğrafa maruz kalan izleyicilere neler düşündürmektedir?”dir. “Hangi durumlarda neden tepki veriyoruz?” “Hangi durumlarda neden tepki vermiyoruz?” sorularının cevapları araştırılmıştır. Çalışma konusu fotoğrafta olduğu gibi bir fotoğraf izleyicisine çok sayıda bilgi aktarabilmekte, duygu dünyasına seslenerek harekete geçirebilmektedir.

Bu amaç doğrultusunda özellikle savaş kaynaklı göç sonucunda meydana gelen göçmen/ mülteci ölümlerine dair görüntülere -medyada da yer almasına rağmen- hem bireysel olarak hem de kitlesel olarak tepki verilmeyerek seyirci kalındığı durumlar, kimi zaman da verilen tepkilerin neden ve sonuçları “eleştirel bakış açısıyla” incelenmiştir.

Savaş ve Savaş Fotoğrafçılığı Üzerine

İnsanlık tarihi boyunca kanlı savaşlar, ölümler, yıkımlar, yağma ve göçler yaşanmıştır. Savaşın, sadece bir bölgeye ve ırka ait olarak değerlendirilmesi pek mümkün değildir. Savaşın tanımına bakıldığında ise, iki gücün karşılıklı mücadelesi olarak ifade edilmiştir. Her ne kadar tanımı basitçe ifade edilmiş olsa da savaş, yıkımla eş anlamlıdır. Savaş, kazananı olmayan bir mücadeleden başka bir şey değildir. Mitolojide bu çelişki “Pirus Zaferi” olarak deyimleştirilmiş olup Romalılar ile savaşan Yunan kralı Pirus “Bir zafer daha kazanırsam tamamen biteceğim.” diyerek savaşın sonucunun farklı bir açıdan da değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Tunçdemir’e göre de, bu sözden dolayı, nihai getirisi, kazanma yolunda ödenen bedeli karşılamayan zaferlere siyasi ve tarihi literatürde Pirus Zaferi denmektedir. Meydanda zafer gözükür ama daha geniş bir perspektiften bakıldığında bir hezimetdir (2013).

Dünyanın neredeyse her ülkesi ve milleti bir şekilde savaşa katılmış ya da savaştan etkilenmiştir. Başka bir ifadeyle savaş, bu dünyanın bir gerçeği olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle de Orta Doğu’da süren savaş, devletlerin büyük bir ciddiyetle ve kutsallıklar atfederek korudukları sınırların anlamını değiştirmiştir. Merkezi iktidarların kalıcı ilan ettiği sınırlar, önemsizleşmeye başlamıştır (Yurdalan, 2006). Savaşın olduğu yerde masum insanların ölümleri, toplu ve zorunlu göçler kaçınılmazdır. Meydanlarda tanklarla, tüfek ve bombalarla yapılan savaşlara, stratejik, psikolojik ve silahsız savaşlar da eklenmiştir. Bu şekilde yapılan savaşların başı ve sonu belli olmadığından sonucun da ne zaman ve ne şekilde gerçekleşeceği belli olmamaktadır. Dolayısıyla mağduriyetin süresizliği insanları yerlerinden, yurtlarından etmektedir.

Bir savaşın sadece yaşanan bölgeyi etkilemediği ise yakın zamanda, mültecilerin dünya gündemini uzun süre meşgul etmesiyle anlaşılmıştır. Savaş alanına dönen Orta Doğu’dan göçen insanların, dünyanın dört bir yanına dağılması, özellikle Avrupa kıtasını etkilemiştir. Avrupa ülkelerinin iç dinamiklerini bile değiştirmeye başlayan bu denli büyük mülteci göçleri, savaşın bölgesel düzeyde kalmayacağına kanıtını oluşturmuştur.

Fotoğraf, gerçeklikle olan yakınlığıyla yıllarca geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi görmüş, sözcüklerin tekeli bitirerek, imgenin tarihin yazımında adeta bir yardımcı oyuncu edasında hayata dâhil olmasını sağlamıştır. Ayrıca fotoğraf “gerçekliğe” ait bir anıyı ve olayı görünür kılarak onu meşrulaştırmaktadır veya doğrudan deneyimlemediğimiz, olmuş olduğuna karşı şüphe duyduğumuz bir olayın “gerçekliğini” yeniden kazandırarak tarihin bir parçasına dönüşebilmesini sağlamıştır (Şahin, 2015, s. 1). Fotoğraf bu özelliği ile insanlık tarihi kadar eski olan savaş gerçeğinin insanlarca görünür olmasını sağlamıştır.

Fotoğraf, insanı ve hayatı kendine merkez edinerek varlığını sürdürmesinden ve gerçeğin en yakın kopyasını vermesinden dolayı kitlelere ulaşmada zorluk yaşamamakta, bir nevi hayatın aynası vazifesini görmektedir. Fotoğraf; dramaların, krizlerin, savaşların devrim ve politik ayaklanmaların doğrudan temsilinin dışında, aynı zamanda bir gözlemcisi de olmuştur (Turner, 1987, s. 7). Fotoğrafın politik ve gündelik hayatın bu kadar içinde olması, bazı gerçekleri göstermek ve propaganda yapmak için kullanılmasının da önünü açmıştır. Özellikle de savaşı ve savaşın sonuçlarını belgeleyen fotoğraflar, bu alanda kendine fazlaca yer bulmuştur. Çünkü toplumsal

anlamda önemli bir olayı fotoğraflamak ve bunu geniş kitlelere duyurmak, fotoğrafçıları kendine çeken konulardan biridir. Savaş fotoğrafçılığı da bu bağlamda, kendine basın fotoğrafçılığı altında yer bulmuştur (Sağlamtimur, 2011, s. 48). Foto muhabirliğinin birincil görevi, ortak dünyamızın çeşitli bakış açılarının ve günün belli başlı olaylarının dökümantasyonunu oluşturup anlatmaktır. Özellikle savaş zamanlarında, bazı fotoğrafların halk bilincini geliştirdiği veya bir şekilde politikayı köşeye sıkıştırarak tarihin akışını değiştirdiği görülmüştür (Irbiy, 2005).

Savaş fotoğrafçılığı tarihine bakıldığında, ilk savaş fotoğraflarının 1855-1856 Kırım Savaşı'na ve 1861-1865 Amerikan İç Savaşı'na ait olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle Kırım Savaşı ve Amerikan İç Savaşı fotoğrafın gelişmesine katkı sağlamış iki başat toplumsal olaydır. Bununla beraber, Sontag'a göre, fotoğrafın kitle kültürünün vazgeçilmezi olmasını sağlayan yine bir savaş, Avrupa'yı yeniden şekillendiren II. Dünya Savaşı olmuştur (2008, s. 85).

Kırım Savaşı'nı belgeleyen ilk fotoğrafçı Roger Fenton'dur. Ancak Fenton, İngiliz hükümeti tarafından acı ve şiddet içerikli fotoğrafları, askerlerin geride kalan aileleri üzülmesin diye, çekmemesi koşuluyla Kırım'a yollanmıştır. Bundan dolayı da Fenton'un fotoğrafları, savaştan çok, askerlerin ailelerine yolladıkları hatıra fotoğraflarından oluşmuştur. Fenton'dan sonra Kırım'a giden James Robertson, herhangi bir sansür ile kısıtlanmadığı için savaşa dair gerçek fotoğraflar çekerek, savaşın neden olduğu ölüm, yıkım ve şiddet görüntülerini içeren fotoğraflar çekmiştir. Fotoğrafçıların sürekli olarak askerlerle birlikte savaşlara gönderilmeleri ise, halkın cepheden gelen fotoğraflara olan ilgisinin anlaşılmasıyla başlamıştır. Daha sonra ise Mathew Brady, Amerikan İç Savaşı'nı baştan sona fotoğraflayarak, savaşın ciddiyetini ve korkunç gerçekliğini Amerikalıların evlerine kadar getirmiştir (Sağlamtimur 2011, ss. 48-50).

Amerikalıların salonlarına taşınan bir diğer savaş, korkunç fotoğraflarıyla Vietnam Savaşı'dır. Amerika'nın Vietnam'da yaptığı yıkım ve Amerikalı askerlerin sıkıntıları fotoğraflara yansıkça çok ciddi bir kamuoyu bilinci oluşmuş, bu savaşın anlamsızlığı ve Amerika'nın savaşa katılmasına dair hararetli tartışmaların yükselmesine neden olmuştur. Özellikle gençler arasında yaygınlaşan savaş karşıtı eylemler, hükümetin geri adım atmasına neden olmuştur. Bunlar, güçlü ve ölümcül savaşın ne kadar insafsız ve ne kadar soğuk olduğunu gösteren, doğrudan belgesel fotoğraflardır. Bu fotoğraflar, siyasi ve askeri liderlerin söylediklerinin tam tersini gözler önüne sermiştir. Fotoğraf tarihinde, fotoğrafın kamuoyundaki gücünü, etkisini en açık şekilde hissettiren savaş Vietnam Savaşı'dır (Yavuz, 2012, ss. 82-83).

Fotoğraf ve savaş ayrılmaz bir bütündür. Sontag'ın sözcükleriyle yırtan, parçalayan, insanı ruhen ve bedenen deşen, yıkıp, yok eden, aynı zamanda savaşın neye benzediğini aktarıp, karelerle gösteren fotoğraf (2004, s. 104), savaşa dair bilgileri görsele dökerek, savaşın, ölümün gerçeğini insanların önüne sermiş, kitleleri harekete geçirebilmiştir. "Başından vurulan Vietnamlı asker" ile "Çıplak halde koşan kız çocuğu" bu bağlamda en bilinen fotoğraflardandır. İnsanların belleklerinde yer edinmiş bu ve bunlar gibi fotoğraflar tarihin seyrinin değişmesinde de etkili olmuşlardır. Bu fotoğrafların kamuoyu ile paylaşılması/paylaşılmaması noktasında çoğu zaman hem fotoğrafçılar hem de yayıncılar ikileme düşüyor olsa da, Normandiya Çıkarması'nda çektiği

fotoğraflarda, hayatı hem doğrudan hem de dolaylı olarak felce uğratan savaşın yıkıcılığını görmemizi sağlayan Robert Capa,

Fotoğraf 1: Normandiya Çıkarması (D Day Landing) - Robert Capa, 1944

Polis şefinin Vietnamlı askeri yakın mesafeden başından vurduğu fotoğrafıyla savaş karşıtlığı ile ilgili akımları hareketlendiren Eddie Adams,

Fotoğraf 2: İnfaz (Saigon Execution) - Eddie Adams, 1968

Napalm bombardımanından askerlere doğru yanmış vücuduyla koşan küçük kız fotoğrafıyla dünyanın Vietnam'daki vahşetin farkına varmasında büyük pay sahibi olan Nick Ut (Nguyen Kong Ut) ve daha pek çok fotoğrafçı çektikleri fotoğraflarla (Karakozak, 2016) hem askeri/politik anlamda savaş karşıtı söylem ve eylemleri teşvik etmişler, hem de barış ve ateşkes adına adımların atılmasına önyak olmuşlardır.

Fotoğraf 3: Savaş Terörü (The Terror of War) - Nick Ut, 1972

Savaş böylece fotoğraflar sayesinde geniş bir alana yayılarak, cephede olmayanların da savaşa dahil olması sağlanmıştır. Savaşın gerçeklerini ifşa eden fotoğraflar, izleyende dehşet verici etkiler uyandırmaktadır.

Fotoğraflar, kamuoyunda savaşa karşı duyulan rahatsızlığı arttırmada televizyonlarda saatlerce gösterilen barbarca görüntülerden daha etkilidir. Ancak Sontag'a göre, fotoğrafın şok etkisi yaratabilmesi için yeni bir şey göstermesi, tutku ve vicdan uyandırma noktasında başarılı olabilmesi için ise olayın tarihi bir durumla ilintili olması gerekmektedir (2008, s. 20). Bu noktada savaş fotoğrafları, savaştan uzak insanlara, toplumsal kıyımlara sırtını dönen insanlara gerçekleri göstermek için bir araç görevi görmektedir. Parçalanmış bir insan bedeninin fotoğrafı her bakan insanda bir şok etkisi yaratmaktadır. Yılmaz'a göre, savaşan bir kimsenin cansız bedeni veya daha kötüsü işkenceye uğramış bedeni, kimi insanların hareket etmesi, buna karşı tepki göstermesi için bir güç olabilir (2016).

Savaş Fotoğrafları ve Politik Bağlam

Gerçeklikle olan ilişkisi bağlamında inandırıcılığı yüksek olan fotoğraf, herkeste aynı etkiyi uyandırmıyor olsa da, yine de özellikle de savaş fotoğraflarına bakan kişide derin etkiler bırakmaktadır. Ancak derin etkilenme ile harekete geçme noktası birbirinden farklılık göstermektedir. Algıyı belirleyen ideoloji de bu aşamada devreye girmektedir.

Bir olay fotoğrafı çekilmeye değer bir şey anlamına gelmeye başlamışsa eğer, o olayın neyden oluştuğunu belirleyen şey hâlâ (en geniş anlamıyla) ideolojidir. Bir ad verilene ve niteliği tarif edilene kadar bir olayın fotoğrafik ya da başka türlü bir kanıtının varlığından da söz edilemez. Kaldı ki, olayları kurmayı -daha doğrusu, onların niteliğini belirlemeyi- sağlayan şey, asla fotoğrafik kanıtlar değildir. Fotoğrafların ahlâki düzlemde etkileme ihtimali bulunmasını belirleyen etken de, durumla ilintili bir siyasal bilincin varlığıdır. Ona denk düşen bir siyaset olmadan, tarihin kasaplığını gösteren fotoğraflar en iyi ihtimalle gerçekdışı bulunacak ya da onlara moral bozucu bir duygusal darbe indirme girişimi gözüyle bakılacaktır (Sontag, 2008, s. 23).

Bu noktada Judith Butler, belirli hayatların incinmiş veya kaybedilmiş hayatlar olarak kavranabilmesi için önce yaşanan hayatlar olarak kavranmasını gerektiğini söyler. “Hayattan sayılmayan ya da başından itibaren belirli epistemolojik çerçeveler dâhilinde kavranabilir olmayan hayatlar zaten hiçbir zaman tam anlamıyla yaşanmamış ya da kaybedilmemiştir.” der ve başkalarının hayatını kayıp ya da incinmiş hayatlar olarak kavlıyor ya da kavrayamıyor oluşumuza yol açan tertiplerin siyaseten belirlendiğini aktarır. Butler’a göre başkalarının acısına tepki verip vermemiz ve bunu yapma biçimimiz, var olan ahlaki eleştirilerimiz ve politik değerlendirmelerimiz ile yakında ilintilidir (2015, s. 9).

Yurdalan ise, ideolojiye mağdurlar cephesinden bakarak, farklı coğrafyalarda meydana gelen şiddet olaylarında, mağdurların fotoğrafik temsillerinin coğrafyaya göre de değiştiğini belirtmiştir. Görüntülerin inşası ve sunumunda kurbanların aidiyetine göre farklı hassasiyetlerin söz konusu olduğunu, enformasyon kanallarını ellerinde tutanların kendi coğrafyalarından mağdurlar için daha temkinli bir gösterme biçimini tercih ettiklerini ifade etmektedir (2006).

Hakkın ve haklılığın bir tarafta, baskı ve adaletsizliğin diğer tarafta yer aldığına ve kavranın sürdürülmesi gerektiğine inananlar açısından önemli olan, tam da kimin, kim tarafından öldürüldüğüdür. Bir İsraili Yahudinin gözünde, Kudüs’ün merkezindeki Sbarro pizzacısına düzenlenen saldırıda paramparça olan bir çocuğun fotoğrafı, öncelikle, Filistinli bir intihar bombacısı tarafından öldürülen bir Yahudi çocuğun fotoğrafıdır. Bir Filistinlinin gözündeyseniz, Gazzede devriye gezen bir tankın ezerek paramparça ettiği bir çocuğun fotoğrafı, öncelikle, İsrail ordusunun bir zırhlı aracı tarafından öldürülen bir Filistinli çocuğun fotoğrafıdır. Militan bakış açısıyla kimlik her şeydir (Sontag, 2004, s. 9).

İdeolojik olarak bakıldığında da politik kimlik önem arz etmektedir. Çatışma ortamındaki bir ölüm vakası karşısında bile politik/ideolojik art alan farklı düşünce ve davranışlara yön vermektedir. Böylesi bir durumda, hem ölen hem de öldüren kişiler bakış açısına göre haklılık ve haksızlık noktasında değişkenlik göstermektedirler.

Savaş Fotoğrafları ve Katarsis

Jacques Rancière, savaş imgeleri başta olmak üzere görüntünün katlanılmaz olduğu durumları ele alır ve bu katlanılmaz olan görüntünün nasıl görünür kılındığını ya da kılınması gerektiğini tartışır. “Görüntüler bakışımızı değiştirir; eğer anlamları öngörülmemişse ve anlamları da etkilerini öngörmüyorsa, görüntüler mümkün olanın manzarasını değiştirir.” diyen Rancière fotoğrafla görünmez olan görünür kılınırken, imgenin izleyicinin algısını değiştirebileceğini ifade eder (2010, s. 96). Walter Benjamin ise, “İnsan, nasıl psikanaliz vasıtasıyla bilinçdışının dürtüleri hakkında bilgi sahibi olabiliyorsa, bu yöntemler sayesinde de görsel bilinçdışı hakkında bilgi edinebilir.” derken fotoğrafın görülmeyeni, fark edilmeyeni ya da gözden kaçabilecek olanı gösterebilme özelliğini vurgular (2013, s. 12).

Ne var ki, savaş fotoğraflarıyla insanların bünyesine barut kokusu yerine seyirlik acılar da nüfuz edilmektedir. Savaşın “seyirlik cazibesini” kullanan fotoğraflar böylece, insanların güvenli bir yerde durarak bakma arzularını gidermelerini sağlamıştır (Yurdalan, 2006). Katarsise neden olan bu güven duygusu, fotoğraf seyircisinin duygu yoğunluğunu en üst noktada hissetmesini ve duygusal boşalma yaşamasını sağlamaktadır. Kelime anlamı arınma ve temizleme olan katarsis, eski Yunancada kötü ve zararlı ruhların bedenden dışarı atılması anlamına gelmektedir. Birey korku ve acıma duygularını yaşayarak kendini saflaştırmış, temizlemiş yani içsel bakımdan arınmasını gerçekleştirmiştir (Bozkurt, 1995, s. 106). Böylelikle fotoğraf kolay ve alışkanlık yapan bir etkinlik içinde kendi yaşamımıza ve başkalarının yaşamına hem katılımı, hem de onlardan yabancılaşmayı sunar. Felaketin dışında kalma duygusu acı yüklü fotoğraflara bakmaya duyulan ilgiyi uyarır, bunlara bakmaksa bakanın felaketin dışında kaldığı duygusunu akla getirir ve güçlendirir. Bunun nedeni, kişinin “orada” değil “burada” olmasıdır (Sontag, 2008, ss.198-199).

Yurdalan, şiddetin görüntüsünün çoğaltılarak dağıtılmasını; şiddetin, acının, zulmün sonuçlarının saklanmaması gerekliliği noktasında haklı bulmaktadır. Ancak, şiddeti görenlerin kendi hallerine şükredip, acıyı kendine yabancılaştırması veya temsil edilen acının her an kendisine de musallat olacağı gerçeğiyle yüzleşerek ibret alması gerektiği fikrinin ortaya çıkması noktasında da farklı ihtimaller olduğunu ifade etmektedir (2006).

Savaş Fotoğrafları ve Şiddetin Normalleşmesi Sorunu

Savaşa ve şiddete dair fotoğrafların gösterilmesinin insanı savaşın kanlı yüzüne karşı tepki vermeye mi ittiği, yoksa şiddeti normalleştirerek, tepki için şiddetin dozunun artmasına mı neden olduğu sorusu akıllara gelmektedir. Bu soru, fotoğrafın gerçeklik etkisinden kaynaklanmaktadır. İnsanların huzura olduğu kadar, acıya alışma eğilimi de vardır. Gündelik hayatta karşılaşılan, medya kanallarından pompalanan şiddet, bir süre sonra olağan hale gelmektedir.

Bütünleşik gösterinin bir parçası ve bir bileşenine dönüştürülmüş olan, son yıllarda giderek artan ve teşhirle iç içe geçen şiddetin, ıstırapın, eziyetin ve acının gösterileri gündelik yaşam saatlerinin sıradan bir parçası haline gelmiş, yaygınlıklarından ve sürekliliklerinden ayırt edilemez olmuşlardır. Kısmen bunun da etkisiyle, şiddet, acı ve

ıstırap içselleştirilmiş ve olağanlaştırılmış olarak yaşanmakta ve günden güne daha az tepki çekmektedir (Çakır, M. 2015, s. 142).

Karabıyık, bu noktada azalan verim ilkesinden hareketle, izleyicilerin şiddete alışıkça, şiddetin etki uyandırabilmesi için görüntülerin daha şiddetli olması gerektiğini ifade etmektedir (2011). Şiddet gösterisinin şiddeti arttıran bir şey olduğu açıktır (Çakır, M. 2015, s. 147). Ancak şiddetin gösterilmemesi de ayrı bir sorun yaratmaktadır. Gizil kalan şiddet az da olsa verilen tepkinin ortadan kalkmasına sebep olacaktır, “Çünkü herhangi bir olaya toplumun verdiği tepki zaman ve mekana özgü koşullara bağlıdır. Bu tür tepkilerin felaketin kendisinden çok, toplumda o an varolan daha derin bir bilinç tarafından şekillendirilmesi ihtimal dahilindedir.” (Furedi, 2014, s. 34). Bu noktada, çok fazla acıya maruz kaldığı için acıya duyarsızlaşma durumu da yaşanabilir. Başta toplumsal bilinci tetiklese de sonraları acı eşliğini düşürmeye ve acıya karşı hissizleştirmeye başlayabilir. Dolayısıyla insanlar, bir eşikten sonra savaş görüntülerinden eskisi gibi etkilenmemekle birlikte acıya karşı da duyarsız hale gelebilir ve hatta acı, görsel bir şölene dönüşebilir (Yılmaz, 2016).

Şiddet toplumun içine işledikten sonra, savaş, ölüm, acı insanlar için anlamını yitirmeye başlar. Duyarsızlık alışkanlık halini aldıktan sonra, bir kısım insanlar canıyla uğraşırken, bir diğer kısım ise, sabah ne yiyeceğini, akşam ne yiyeceğini düşünmeye başlar (Ekşi, 2015). İşte asıl tehlike bu noktada başlamaktadır; insanların hiç de insani olmayan şiddet kavramını sıradanlaştırıp şiddet kavramına alışmaya başlaması. Çünkü alışmak demek unutmak demektir. Her yeni olay bir öncekini unutturursa, geriye sadece rakamlar ve istatistikler kalır (Tekin, 2007). İnsanların acılarının istatistikler üzerinden değerlendirmeye başlaması ve haberlerin detaylardan yoksun bırakılması ise insanların sorunun ne olduğunu anlamasına yardımcı olmayacağı gibi, bireylerin olaya karşı duyarsızlaşmasına da neden olmaktadır (Ersoy, 2013). Şiddeti rakam ve istatistikler üzerinden değerlendirmeye başladıktan sonra şiddetin kaynağına, siyasi görüşe yakınlık ve uzaklığa göre tepki eşiği, yukarı ya da aşağı çekilmektedir.

Benzer kaygıları Anadolu Ajansı (AA) Eski Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü Kemal Öztürk (Güranlı, 2014) de taşımıştır. Suriye’de yaşanan iç savaşa dair Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan rejim güçlerinin savaş suçu belgesi niteliğindeki fotoğrafların, insanlığa karşı işlenmiş bir suç kapsamında önemli bir haber değeri taşıdığını ifade etmiştir. Ancak fotoğrafların devamının gelmesi halinde, içlerinden ya bir tanesini yayınlayacaklarını ya da hiçbirini yayınlamayacaklarını; çünkü fotoğrafların fazla yayınlanmaları halinde etki gücünün kalmayacağını ve olağanlaşacağını belirtmiştir (“Suriye’den yeni savaş suçu fotoğrafları”, 2014). Ancak, savaş ve savaşın sonuçları karşısında yeterli tepkiyi verebilmek için şok süresinin önemli olduğuna da dikkat çekilmektedir.

Bir insanın harekete geçmesi için tek fotoğraf mı çok fotoğraf mı yeterli olacaktır? Sürekli şiddet fotoğrafı izleyen kişi, bir müddet sonra şiddete alışabilir, duyarsız kalabilir. Ancak öbür taraftan da tek bir fotoğraf da yeterli etkiyi göstermeyebilir. Zira günümüzde, insan hakları ihlalden kaynaklanan acıların büyük bir oranda yaşanması, onları sıradan şeyler haline getirmektedir. Rahibe Teresa ve Joseph Stalin acı ile kurulan ilişkiyi baz alan görüşlerinde, ölçünün büyüklüğüne göre etik konusunda iki zıt görüşü savunurlar (Balabanova, 2015, s. 13).

Rahibe Teresa “Çoğunluğa baktığımda, asla harekete geçmem, ancak bir kişiye bakarsam o zaman harekete geçerim.” demektedir. Rahibe Teresa’nın bu görüşü, insan doğasının en güçlü ve derin rahatsızlık verici tarafını oluşturmaktadır. Birçok insan “Bir’i kurtarmak için büyük bir çaba gösterir ve mücadele eder, fakat aynı iyi insanlar, “Çok”u kurtarmak için aynı çabayı sarf etmezler (Slovic, 2007, s. 80). Stalin ise duruma daha karamsar yaklaşarak, “Bir kişinin ölümü trajedidir. Bir milyon kişinin ölümü ise tamamen istatistiktir.” der.

İnsanlar, duygusal olarak ağır gelen şiddet fotoğrafları karşısında “Bunları durdurun!” diye bağırdıklarında, bu yakarış bazen “Bir şeyler yapın.” demek olduğu gibi, bazen de “Bunları artık görmek istemiyorum.” anlamına gelmektedir. Tehlikede olan bir çocuk, dikkati çekip insanı harekete geçirebilirken, çok çocuk aynı etkiyi yaratmamaktadır. Tehlikede olan bir grup insan yüzüzleşerek, uyuşukluğa neden olan sayılara dönüşürler. Yıllardır aklıktan ölen tüm o çocuklar hep birlikte bulanıktırlar. Belki de televizyonlarımızdan, bizden yardım isteyen çok fazla acılı yüz görmek, “göz bulanıklığı sendromuna” neden olmuştur. Belki de tüm bunlardan sonra, Stalin, fikirlerinde haklıdır (Moeller, 1999, s. 36).

Aylan Kurdi Bebek Fotoğrafı

Fotoğrafik imgeler, yaşanmış ya da yaşanmamış bir deneyimi daha derin bir etki bırakacak şekilde yarına aktarırlar. Georges “Didi-Huberman’ın II. Dünya Savaşı’nın ardından Yahudi soykırımına dair ortaya çıkan dört fotoğrafı inceleyerek, tahayyül edilemeyecek olanın imge ile olan temsilini ele aldığı “Images In Spite Of All: Four Photographs From Auschwitz” adlı kitabı bu konuda örnek olarak gösterilebilir.

Fotoğraf 4: Anonim-1944

Huberman, Auschwitz toplama kampında, kim olduğu hiçbir zaman öğrenilemeyen bir Sonderkomando tarafından gaz odasına doğru sürüklenen bir grup çıplak kadını ve daha sonrasında gaz odasında öldürülmüş bir grup insanın cesedinin açık alanda yakılışını kaydeden

dört fotoğrafı incelerken “1944 Ağustos’una ait bu dört fotoğrafla karşılaştığımızda şunu çıkarsayabiliriz: tahayyül –ya da tefekkür- imkânsız görüldüğünde veya en azından sekteye uğradığında aniden sersemlemiş ve afallamış biçimiyle imge ortaya çıkar. Burası tam da hafızanın gerekli olduğu yerdir.” (Akt. Şahin, 2015, s. 12) der. Bireylerin doğrudan deneyimlemedikleri ve hatta tahayyül edemedikleri olaylar hakkında nasıl kanaat geliştirdiklerini inceleyen Huberman, tahayyül edilmesi imkânsız olanın imgeyle imkan kazanacağını belirtirken (Şahin, 2015, s. 13). Sontag ise iş, “hatırlama”ya geldiğinde fotoğrafın hala daha derinden bir can acıtma, insan zihninde daha derin bir iz bırakma gücüne sahip olduğunu ifade etmektedir (2004, s. 21).

İnsanın bir mağduriyet karşısında vereceği tepkilerde, mağduriyetin boyutu, siyasi bağlantısı ve kökenin önem arz etmektedir. Ancak bazı fotoğraflar vardır ki, insanın aklına saplanıp kalırken, bazıları ise ona bakan kişiyi hiç etkilemeden zihninin derinliklerinde kaybolup gitmektedir. Peki bir fotoğrafı ikon haline getiren şey nedir? Nasıl oluyor da tek bir fotoğraf deklanşöre basıldığı anda yalnızca kareye yansıyan o anı değil, bütün bir vaziyeti ölümsüz hale getirebilmektedir? Henüz üç yaşında Akdeniz’de boğularak hayata gözlerini yuman ve cansız bedeni Bodrum kıyılarına vuran Suriyeli Aylan Kurdi’nin fotoğrafı hangi kategoriye girmektedir?

Fotoğraf 5: Aylan Kurdi - Nilüfer Demir, 2015

Robert Capa’nın 1944’te çektiği ikonik savaş fotoğrafından günümüze gelindiğinde aslında çok fazla şeyin savaş, mağduriyet ve ölüm bağlamında değişmediği anlaşılmaktadır. Yarım asır sonra bile küçük ölü bir beden tüm bir savaşın ikonik fotoğrafı olabilmektedir. DHA muhabiri Nilüfer Demir’in 2 Eylül 2015’te çektiği (Uybadın, 2015, s. 101), sosyal medyada oldukça fazla yankı bulan ve dünyanın dört bir yanında birçok insanın fotoğrafın kendilerinde uyandırdığı duyguları paylaştığı söz konusu fotoğrafa verilen tepkiler, yalnızca sosyal medyayla da sınırlı kalmamış, Avrupa’nın sığınmacı politikası da fotoğrafın yayınlanmasından sonra değişikliğe uğramıştır.

Sanat tarihçisi Felix Hoffmann'a göre fotoğrafların düşünce ve kavrayış şekillerini değiştirebilmesi için, o fotoğrafın uzunca bir süre insanların zihnine kazınmış olması gerekmektedir. Hoffmann bu fotoğrafla sığınmacıların medyada görülen kaçış hikâyelerinin artık kişisel bir hikayeye somutlaştığını ve birçok kişinin bu fotoğraf yoluyla empati kurarak "Orada yatan benim çocuğum da olabilirdi." diye düşündüğünü eklemektedir (Sanderson, 2015). Her şey bir fotoğrafla başlamış ve pek çok fotoğrafın anlatısıyla devam etmiştir. Bu fotoğraflar ıstırap ve acıyı kayıt altına alan makinelerin soğuk metalinden çıkıp kanlı, canlı ve sıcak bedenlerdeki gözlere, sonra da akla ve kalplere ulaşmıştır (Uybadın, 2015, s. 101).

Savaş ve şiddet içeren görüntüleri dağıtıp dağıtmamak, etik olarak da tartışılan konularından biri olup, etik problemini kurumsallaşmış yayın organlarının kendilerine göre daraltıp genişletebildiği görülmektedir. Etik kurallarını daha didaktik biçimde daraltarak tavır oluşturan yayın organları mesleki güvenilirliklerini koruma gerekçesini öne sürerken, kuralları esnek biçimde yorumlayanların bazıları bunu ticari kaygılara dayandırmaktadır, bazıları da ideolojik gerekçeleri ileri sürmektedir (Tunca, 2015).

Bodrum'dan Yunanistan'ın Kos adasına geçmek isterken, şişme botun batmasıyla hayatını kaybeden Suriyeli Aylan Kurdi'nin cansız bedeninin fotoğrafı, bu fotoğraf yayınlanmalı mı, yayınlanmamalı mı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Deutsche Welle Genel Yayın Yönetmeni ve editörü Alexander Kudascheff (Hoffmann, 2013) bu fotoğrafın yayınlanıp yayınlanmaması konusunda nasıl bir tavır aldıklarını açıklarken, ölüye karşı saygı ve çocuğun onuru gibi yayınlamamak için inandırıcı ve düşündürücü nedenler varken fotoğrafı yayınlamaya karar verdiklerini, bu kararı alırken de onları ne sansasyon beklentisi ne de herhangi bir tiraj hedefinin yönlendirdiğini, fotoğrafı kendilerini etkilediği, onları derinden sarstığı, sığınmacı trajedisinin bir sembolü olarak, günlük gazetecilik koşuşturması içinde bir an donup kalmalarına ve o acıyı kendilerinin de paylaşmalarına neden olduğu için yayınladıklarını açıklamıştır (Kudascheff, 2015).

Bu noktada Linfield'e atıfla, fotoğraf bizlere insanı anlamadaki başarısızlığımızı öğretmekte, bu anlamda fotoğraf belge niteliği olmasının yanı sıra siyasal bir bilinç de yaratmaktadır. Fotoğraf bizleri ıstırap deneyimlerine diğer tüm sanat ve gazetecilik biçimlerinden daha çok yakınlaştırmaktadır (2013, s. 11). Fotoğrafın özellikle savaş ve şiddet fotoğraflarının algılanabilir bir gerçeklik sunduğunu, anlam dünyamızı sarsabildiğini, tanıklık edebildiğini, savaş suçlarının kanıtlanmasında delil olarak kullanılabilirdiğini söyleyen Butler ise üzerinde çeşitli spekülasyon yapılan olayın açığa çıkan fotoğrafının yazılı açıklamaya bile gerek bırakmayabileceğini vurgulamaktadır (Akt. Ergün, 2016, s. 460). "Fotoğraflar bize kanıt teşkil ederler. Hakkında bir şey işitip de şüphyle karşılaştığımız bir şey, onun fotoğrafı bize gösterildiğinde kanıtlanmış sayılır. Fotoğraf makinesinin faydalı olarak kullanıldığı alanlardan birisi, yaptığı kayıtlarla suçlayıcı bir nitelik taşımaktadır." diyen Sontag da bu görüşü desteklemektedir (2004, s. 5).

Linfield de "Şüphesiz ki fotoğraf, şiddeti yirminci yüzyıldaki herhangi bir mecradan daha yoğun bir biçimde teşhir etmiş ve dünya üzerindeki milyonlarca insana *görünür* kılmıştır." derken, savaş fotoğraflarının, insanların bu görüntüleri inkâr etmelerini önleyen delil oluşturduğunu belirtir (2013, s. 47). Başka bir ifadeyle, mültecilerin koşulları ve insan hakları konusunda olumlu adımların atılmasına vesile olan küçük bir bebeğin cansız bedeni, savaşın ve dramın gerçek,

önkoşulsuz halini insanlara hatırlatmıştır. Uybadın'a göre, "Fotoğraflar bize bedene dair en keskin gerçekliği sunar. Bu fotoğraflar bize fiziksel şiddet karşısındaki kırılğanlığımızı anımsatır. İnsani zayıflık, kırılğanlık, yaşamın sonlanabilir ya da sakatlanabilir olması her insanın paylaştığı bir şeydir. Aylan'ın fotoğrafı, bedenlerimizin ne kadar kolay bir biçimde sakatlanabilir, hırpalanabilir, boğulabilir, yanabilir olduğunu gösterir. Özetle, insan bedeninin sonlanabilir ve fiziksel şiddet karşısında zayıf olduğunu anlatır." (2015, s. 101).

İnsanın dramına fotoğraf aracılığıyla çözüm bulunması, fotoğraf paylaşımının oldukça hızlı ve yoğun olduğu günümüzden çok önce de mümkün olmuştur. Her ne kadar savaşa dair olmasa da, fotoğraf sanatçısı Dorothea Lange'nin 1936 yılında çektiği "Göçmen Anne" adlı fotoğrafı bu amaç doğrultusunda başarılı olan fotoğraflardan biridir. Bu fotoğraf, kendisine sarılmış iki çocuğuyla oldukça düşünceli duran bir kadının fotoğrafıdır. 1929 Büyük Buhran yıllarında insanların açlığını fotoğraflamak için çalışma başlatmış olan sanatçının bu ve bunun gibi fotoğrafları kamuoyunda büyük yankı uyandırmış ve devletin göçmenler için kamp kurmasına vesile olmuştur. Bu fotoğraf sayesinde yoksul insanların dramı gündeme getirilerek onlar yararına bir adım atılması sağlanmıştır (Demirel, 2015, s. 119).

Fotoğraf 6: Göçmen Anne (Migrant Mother) - Dorothea Lange, 1936

Aylan Kurdi'nin fotoğrafı da toplumsal duyarlılık ve farkındalık oluşturarak ülkelerin mevcut sığınmacı politikaları üzerine düşünmelerini ve bunları tekrar gözden geçirmelerini sağlamış olup, Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, Elysee'de acil toplantı yaptıktan sonra Almanya Başbakanı Angela Merkel ile görüşerek Avrupa Birliği (AB)'nin sığınmacıların "daimi ve zorunlu

ağırlanmasını” sağlayacak yeni düzenlemeler yapmasını önermiş, Avrupa Komisyonu da, acil olarak 120 bin göçmenin ağırlanması için üye ülkelere kapasite bildirmelerini içeren bir yazı göndermiştir (Çakır, A. 2015). Almanya’nın Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Aydan Özoğuz, Aylan Kurdi fotoğrafının Avrupa’nın mülteci krizine bakış açısını değiştirdiğini belirtirken “Bu zamana kadar İngiltere ile görüşülüyordu ve her zaman ‘hayır’ deniliyordu, başka ülkeler de ‘biz almayız, yeteri kadar yardım yapıyoruz’ diyordu. Ama 2-3 gün sonra İngiltere’de halk caddelere çıktı ve ‘biz de yardım etmek istiyoruz’ dediler.” demiştir (“Aylan Avrupa’yı değiştirdi”, 2016). Bu fotoğrafla gerçekleşen, “ben”in/“bizim”in dışındakilere, Sontag’a atıfla “başkalarının acısına bakmak”tır. Ancak oluşan farkındalığın, mültecilerin hayatlarında uzun vadeli, köklü ve kalıcı bir değişimi beraberinde getirip getirmediği konusunun irdelenebilmesi için yakın tarihli AB politika ve uygulamalarının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu noktada, Polonya Başbakanı Beata Szydlo, 31 kişinin öldüğü 270 kişinin de yaralandığı Brüksel saldırılarının ardından, daha önce AB ülkeleri arasında varılan anlaşma gereği almayı vadettiği 7 bin mültecinin artık ülkeye kabul edilmesinin mümkün olmadığını açıklamıştır (“Polonya Başbakanı Szydlo”, 2016). Çek Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Jiri Ovcacek, gazetecilere yaptığı açıklamada Cumhurbaşkanı Milos Zeman’ın, Müslüman ülkelere gelen sığınmacıların¹ ülkeye kabulünün tehlikeli olduğunu, bunun terör tehdidi anlamına geldiğini, sığınmacıların kabul edilmesinin Çek Cumhuriyeti’nde barbar saldırıların düzenlenmesine zemin hazırlayacağını ve Cumhurbaşkanı’nın hükümetin verdiği sözü gözden geçirmesini talep edeceğini (“Çek Cumhurbaşkanı”, 2016) ifade etmiştir.

Macaristan Başbakanı Victor Orban hükümeti, AB kararı uyarınca bin 294 sığınmacıyı ülkeye kabul etmemek için 2 Ekim 2016 tarihinde seçime gitmiştir. Seçmene “ülkeye milli parlamentonun yerine Brüksel’in kararıyla mülteci alınmasına razı olup olmadığı”nın sorulduğu seçim, yetersiz katılımdan dolayı geçersiz sayılmıştır. Ancak katılanlardan “hayır” oyu verenlerin oranının %98’in üstünde çıkması Başbakan Orban’ı memnun etmiş ve Orban, sonucu “fevkalade” olarak değerlendirerek, “Macarların AB ile ilgili bir konudaki fikirlerini açıkça dile getirdiğini” ifade etmiştir (“Macaristan’da yüzde 98’in ‘hayır’ oyu”, 2016). Avusturya hükümeti ise, AB’nin her ülkenin mültecileri adil bir şekilde paylaşması için uygulamaya koyduğu yeniden yerleştirme planından çıkmak istemiştir (“Avusturya mülteci alım programından çıkmak istiyor”, 2017).

AB Komisyonu’nun Göç, İçişleri ve Vatandaşlıktan Sorumlu Üyesi Dimitris Avramopoulos, tüm Avrupa ülkelerine 160 bin sığınmacının kota sistemiyle adil bir şekilde dağıtılmasını öngören tasarıya rağmen, şu ana kadar yaklaşık 18 bin mültecinin yerleştirildiğini, AB üyeleri arasında ise bugüne kadar bir tane bile sığınmacı yerleştirmeyen ülkeler olduğunu ifade etmiştir (“AB’den mültecileri kabul etmeyen ülkelere yasal uyarı”, 2017). Avrupalı yöneticilerin yukarıda yer alan

¹ Bu çalışmada, ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkarak ülkesini terk eden Suriyeliler için Uluslararası Af Örgütü’nün, uluslararası hukuk uyarınca, aksi kanıtlanana dek mülteci grubunun her üyesine ev sahibi ülke tarafından mülteci statüsünün tanıdığı “varışta mülteci” (prima facie refugee) korumasına hakları olduğu görüşüne paralel olarak “mülteci” (refugee) terimi kullanılsa da, AB kaynaklı metinlerde, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişiler için kullanılan “sığınmacı” (asylumseeker) teriminin kullanımının tercih edildiği görülmektedir.

açıklamaları göz önüne alındığında, AB üyesi ülkelerin mültecilere dair bakış açılarında ne yazık ki henüz topyekûn ve kalıcı bir değişim yaşanmadığı, gözlemlenmektedir.

Bu ise, Lazarsfeld vd. tarafından gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar sonucu medyanın izleyicinin görüş ve inançlarını biçimlendirecek, davranışlarını değiştirecek denli güçlü etkilerinin olmadığı, etkilerinin sınırlı ve zamanla kaybolan/geçici olduğu yaklaşımını doğrulamaktadır. Genelde tüm kitle iletişim araçları için geçerli olan bu görüş, çalışmanın konusunu oluşturan savaşa dair fotoğraflar söz konusu olduğunda, her ne kadar bir insanlık dramını yansıtarak farkındalık ve ardından da insani yardıma ikna sürecine katkıda bulunsalar da, yardım etkisinin tek nedeni olmadıkları, seçici algılama, seçici anımsama, kullanım ve doyum vb. stratejiler bağlamında izleyici üzerinde doğrudan etkilerinin azlığı ile yansımaları bulmaktadır.

Sonuç

Dramın fotoğraflanması ve çeşitli mecralarda yayınlanması, insanların tiksinti, acıma, üzüntü veya tepki verme gibi belli başlı duygularını harekete geçirebilir. Savaştan fırlamış ölü bir bedene karşı duyulan hissiyatın çeşitlilik göstermesinde fotoğrafa nereden bakıldığı (ideolojik açıdan), kültürel değerler (geçmişinde savaşın izleri olan ile olmayan), sosyo-ekonomik durum (empati kurulması) hatta çocuk sahibi olup olmama bile etkilidir. Savaş kaynaklı fotoğraflara verilen tepkilerin; acı ve şiddet içeren görüntülere duyulan bir tür gizli merak, bu fotoğrafları görünce duyulan korku ve beraberinde başını çevirme hissi ya da savaşa dair imgelerin yoğun olarak dolaşıma sokularak sürekli maruz kalma sonucu bunlara alışma, acıların seyirlik birer görüntü haline gelmesi gibi çeşitlendirilebilmesi de mümkündür.

Bir fotoğrafın nasıl anlamlandırıldığına bağlı olarak verilecek tepkiler farklılaşabileceği gibi -ki bu noktada yukarıda da belirtildiği gibi politik bağlam da devreye girmektedir- fotoğrafın da kendisine ait bir yorumu bulunabilir. Fotoğraf sadece yorumlanmayı bekleyen görsel bir imge değildir; kendi başına etken bir biçimde hatta bazen zorla yorumlar (Butler, 2015, s. 72).

Bu anlamda fotoğraf heyecan yaratabilir, umulmadık tepkilere yol açabilir. Acıya alışma ve duyarlılık eşiğinin yukarılara tırmanması gibi olası sonuçlardan dolayı insanların savaşın gerçeklerinden bihaber bırakılması seçeneği, ölü bedeninin fotoğrafının binlerce insanın hayatını kurtarması olasılığı karşısında tercih edilir olmaktan çıkmaktadır. Küçük bir çocuğun cansız bedeninin kıyıya vurması, şüphesiz dramatik bir olaydır; ancak fotoğrafın mültecileri gündeme taşıyıp kamuoyu oluşturması da göz ardı edilemez. Öyle ki, küçük bebeğin bedeni, binlerce insanın hayatında önemli değişiklikler oluşmasına vesile olmuştur (Demirel, 2015, s. 119).

Ölen bir çocuğun fotoğrafı karşısında duyulan acıma ve şefkat hissi hemen yok olup gitmemiş, her ne kadar tüm Avrupa halklarını kapsar genel bir politika ve uygulamaya henüz dönüşmemiş olsa da, yaşanan insanlık dramına dair belirli bir düzeyde toplumsal bir farkındalık ve duyarlılık yaratarak, mültecilerin kota sistemiyle Avrupa ülkelerine yerleştirilmesi benzeri bir takım somut eylemlere dönüşmüştür.

Konuyu özetlemek için son söz olarak Linfield'e atıfta bulunabiliriz: "Hiç fotoğraf görmemiş olsaydınız, entelektüel, politik ve ahlaki dünyanızın nasıl olabileceğini bir an için düşünün." (2013, s. 60).

Kaynaklar

- AB'den mültecileri kabul etmeyen ülkelere yasal uyarı. (2017, 16 Mayıs). *Trthaber*. 30.05.2017 tarihinde <http://www.trthaber.com/haber/dunya/abden-multecileri-kabul-etmeyen-ulkelere-yasal-uyari-314740.html> adresinden edinilmiştir.
- Avusturya mülteci alım programından çıkmak istiyor. (2017, 29 Mart). *Ensonaber*. 30.05.2017 tarihinde <http://www.ensonhaber.com/avusturya-multeci-alim-programindan-cikmak-istiyor-2017-03-29.html> adresinden edinilmiştir.
- Aylan Avrupa'yı değiştirdi. (2016, 19 Eylül). *NTVhaber*. 02.04.2017 tarihinde http://www.ntv.com.tr/dunya/aylan-avrupayi-degistirdi,OzVV_Y4Jm0uDZqHpr6PWdQ adresinden edinilmiştir.
- Balabanova, E. (2015). *The media and human rights*. New York: Routledge.
- Benjamin, W. (2013). *Fotoğrafın kısa tarihi*. Osman Akinhay (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı (orjinal baskı tarihi 1931).
- Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve estetik kuramları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Butler, J. (2015). *Savaş tertipleri*. Şeyda Öztürk (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (orjinal baskı tarihi 2009).
- Çakır, A. (2015). Avrupa'da Aylan seferberliği. *Amerikaninsesi.com*. 02.04.2017 tarihinde <http://www.amerikaninsesi.com/a/avrupa-da-aylan-seferberligi/2946594.html> adresinden edinilmiştir.
- Çakır, M. (2015). *İnternet gösteri ve gözetim*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çek Cumhurbaşkanı: Müslüman mülteci istemiyoruz. (2016, 08 Mart). *Ensonhaber*. 30.05.2017 tarihinde <http://www.ensonhaber.com/cek-cumhurbaskani-musulman-multeci-istemiyoruz-2016-08-03.html> adresinden edinilmiştir.
- Demirel, G. (2015). Fotoğrafın manipülasyon ve gündem saptama gücü. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (2).
- Ekşi, S. (2015). Şiddete ve acıya alışmak. *Haberturk.com*. 08.01.2017 tarihinde <http://www.haberturk.com/yazarlar/sirel-eksi/1125733-siddete-ve-aciya-alismak> adresinden edinilmiştir.
- Ergün, E. (2016). The reality of demonstrable violence. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (2).
- Ersoy, M. (2013). Savaşın görünmeyen yüzü gösterilmeli. *Gundemkibris.com*. 08.01.2017 tarihinde <http://www.gundemkibris.com/savasin-gorunmeyen-yuzu-gosterilmeli-4697yy.htm> adresinden edinilmiştir.
- Furedi, F. (2014). *Korku kültürü*. Barış Yıldırım (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orjinal baskı tarihi 1998).
- Güranlı, Z. (2014). Ve Anadolu Ajansı genel müdürü Kemal Öztürk görevinden istifa etti. *Hurriyet.com*. 06.05.2017 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/ve-anadolu-ajansi-genel-muduru-kemal-ozturk-gorevinden-istifa-etti-27689850> adresinden edinilmiştir.
- Hoffmann, J. (2013). Alexander Kudascheffappointedneweditor-in-chief. *DV.com*. 06.05.2017 tarihinde <http://www.dw.com/en/alexander-kudascheff-appointed-new-editor-in-chief/a-17228906> adresinden edinilmiştir.
- İrbiy, K. F. (2005). Savaşın tanıkları: Savaş fotoğrafları. *Fotomuhabiri.com*. 10.05.2017 tarihinde <http://www.fotomuhabiri.com/?p=141> adresinden edinilmiştir.
- Karabıyık, S. (2011). Azalan verim kanunu ve şiddet. *Aktuelpsikoloji.com*. 20.01.2017 tarihinde <http://www.aktuelpsikoloji.com/azalan-verim-kanunu-ve-siddet-1174yy.htm> adresinden edinilmiştir.
- Karakozak, E. (2016). Belleklerden silinmeyen fotoğraflar. *Emelkarakozak.com*. 10.05.2017 tarihinde <http://emelkarakozak.com/belleklerden-silinmeyen-fotograflar/> adresinden edinilmiştir.

- Kudascheff, A. (2015). Yorum: O fotoğrafı neden yayınladık?. *DW.com*. 01.04.2017 tarihinde <http://www.dw.com/tr/yorum-o-foto-grafi-neden-yayinladik/a-18692447> adresinden edinilmiştir.
- Linfield, S. (2013). *Acımasız aydınlık, fotoğraf ve politik şiddet*. Mehmet E. Uslu (Çev.). İstanbul: Espas Yayınları (orjinal baskı tarihi 2010).
- Macaristanda yüzde 98'nin 'hayır' oyu verdiği mülteci referandumu geçersiz. (2016, 10 Mart). *T24*. 30.05.2017 tarihinde <http://t24.com.tr/haber/macaristanda-yuzde-98nin-hayir-oyu-verdigi-multeci-referandumu-gecersiz,362912> adresinden edinilmiştir.
- Moeller, S. D. (1999). *Compassion fatigue: How the media sell disease, famine, war and death*. New York: Routledge.
- Polonya Başbakanı Szydlo: Mülteci kabul etmemiz imkânsız. (2016, 25 Mart). *AljazeeraTurk*. 30.05.2017 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/polonya-basbakani-szydlo-multeci-kabul-etmemiz-imbkansiz> adresinden edinilmiştir.
- Rancière, J. (2010). *Özgürleşen seyirci*. E. Burak Şaman (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (orjinal baskı tarihi 2009).
- Sağlamtimur, Z. Ö. (2011). *Fotoğrafçılık tarihinde teknik ve kültürel dönüşümler*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Sanderson, S. (2015). Fotoğraf karelerinin gücü. *DW.com*.02.04.2017 tarihinde <http://www.dw.com/tr/foto-graf-karelerinin-gucu/a-18703868> adresinden edinilmiştir.
- Slovic, P. (2007). If I look at the mass I will never act: psychic numbing and genocide. *Judgement and Decision Making*, 2 (2).
- Sontag, S. (2004). *Başkalarının acısına bakmak*. Osman Akınhay (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı (orjinal baskı tarihi 2003).
- Sontag, S. (2008). *Fotoğraf üzerine*. Osman Akınhay (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı (orjinal baskı tarihi 1977).
- Suriye'den yeni savaş suçu fotoğrafları gelirse yayınlamayabiliriz. (2014, 24 Ocak). *Haberler.com*. 02.02.2017 tarihinde <http://www.haberler.com/suriye-den-yeni-savas-sucu-fotograf-lari-gelirse-5583322-haberi/> adresinden edinilmiştir.
- Şahin, I. (2015). *İkinci Dünya Savaşının sinemadaki temsiliğini gerçeklikle olan ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul: Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, G. (2007). Şiddete alışmak... *Gerçekgundem.com*. 08.01.2017 tarihinde <http://arsiv.gercekgundem.com/?c=51856> adresinden edinilmiştir.
- Tunçdemir, C. (2013). Pirus Zaferi nedir? Ne anlatır?. *T24.com*. 21.01.2017 tarihinde <http://t24.com.tr/yazarlar/cemal-tuncdemir/pirus-zaferi-nedir-ne-anlatir,8091> adresinden edinilmiştir.
- Tunca, Y. (2015). Şiddetin resmi ve haber fotoğrafçılığı. *Bianet.com*. 10.01.2017 tarihinde <http://bianet.org/biamag/medya/166621-siddetin-resmi-ve-haber-fotograf-ciligi> adresinden edinilmiştir.
- Turner, P. (1987). *History of photography*. England: Hamlyn Publishing.
- Uybadın, A. (2015). Acıyı kayıt altına almak: Aylan Kurdi örneği. *Marmara İletişim Dergisi* (24).
- Yavuz, U. G. (2012). Savaş fotoğrafı tarihinde dijitalleşme süreci ve fotoğrafik etkisi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2 (2).
- Yılmaz, T. (2016). Kötülüğün normalleşmesi ya da çıplak bedenler neden teşhir ediliyor?. *Yeni Politika.com*. 08.01.2017 tarihinde <http://yeniozgurpolitika.com/index.php?rupel=nuce&id=52590> adresinden edinilmiştir.
- Yurdalan, Ö. (2006). Barış fotoğrafçılığı. *Fotoğrafya Online Dergi* (33).

Türkiye’de Yayın Yapan Çocuk Kanallarında Yayınlanan Çizgi Filmlerdeki Şiddet Olgusunun Analizi

Özgür ÖZEN*
Faik KARTELLİ*

Öz

Televizyonun etkileri konusunda belki en çok tartışılan konu şiddettir. Çocuk programlarının %61’i şiddet içermektedir. Çizgi filmlerdeki şiddet oranı daha fazladır. Televizyondaki şiddet ile çocukların şiddete yönelik davranışları arasında ilişki vardır. Yapılan araştırmalara göre, çocukların televizyonda gördükleri olumlu ve olumsuz davranışları öğrendikleri ve denedikleri görülmüştür. Çocuklar televizyona araştırmacı gözüyle bakmaktadırlar ve izledikleri görüntüleri anlamlandırmaya çalışırlar. İlgileri genellikle karakterlerin, sahnelerin hızlı değişimi ve şiddet üzerinedir. Türkiye’deki çocuk televizyon kanallarında yayınlanan çizgi filmlerde şiddet öğelerinin çok sık kullanılması ülkemiz çocukları açısından ciddi riskleri beraberinde getirmektedir. Medyadaki şiddetten etkilenen çocuklar, kendilerinin de şiddet kurbanı olabileceklerini düşünmekte korku ve kaygı duymaktadırlar. Bu çocuklarda ağlama sıklığı, saldırganlık eğilimi, uyku bozuklukları, benlik değerinde düşme, dikkatini odaklaştırma sorunları ve depresyon eğilimi artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Kanalları, Çizgi Film, Televizyonda Şiddet, Televizyonun Etkisi

Analysis of Violence in Cartoons Broadcasted on Kids TV Channels in Turkey

Abstract

Violence is probably the most discussed effect of television. 61% of the children programs contain violence. The amount of violence in the cartoons is higher. There is a relation between the violence on television and children’s violent behavior. Previous studies show that, children learn and attempt the positive and negative behaviors they see on TV. Children look at the television from the perspective of

* Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Görsel İşitsel Medya Yapımcılığı Bölümü, ozgurozen@sdu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Film Tasarımı Bölümü, faik.kartelli@gmail.com

a researcher and try to make sense of what they watch. Their interest is generally in characters, rapid change of scenes and violence. The frequent use of violent elements in cartoons, which are broadcasted on Kids TV channels in Turkey, brings serious risks to the children of our country. Children who are affected by violence in the media are afraid and worried that they may also be victims of violence. For such children, the following tendencies increase: frequency of crying, aggression tendency, sleeping disorders, decrease in self-esteem, attention focusing problems and depression.

Keywords: Children's Perception, Children Preschool, Children and Cartoon, TV and Violence, Impact of Television.

Giriş

Çocuk; öğrenmenin ve gördüğünü taklit etmenin diğer tanımıdır ve televizyonun görüntülü mesajlarla çocuğun görme duyusuna hitap etmesi (Küçük Kurt, 1989, s. 19), çocuğun öğrenme sürecinde oldukça etkilidir. Televizyonun çocuk açısından önemini Linstrom (2003, s. 65) aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Televizyonun mesajları, çocuğun dünyasına, çocuk için çok önemli olan görsel öğeleri, eğlenceli müzik ve seslerle birleştirerek taşıyabilme özelliğine sahiptir. Televizyon uyarıcı ve paylaşılabilen bir deneyimdir. Çocuklar arkadaşlarıyla onun karşısına oturup gösterilenlerle ilgili yorum yapılabilir. Televizyon, çocuklarla anne babalara aynı iletişim kanalından erişmeyi, göreceli olarak kolaylaştırır.

Çeşitli görsel işitsel iletişim kaynaklarından çocuklar ve yetişkinler çizgi film seyretmektedirler. Bu çizgi filmlerin çoğunluğu, yabancı yapım olup günümüzde yerli yapım çizgi filmler de bulunmaktadır. Televizyonda gösterilen çizgi filmlerin çoğunluğu tematik çocuk kanalları vasıtasıyla gösterilmektedir. "Aynı tür programları yayınlayan içerik bakımından ortak özelliklere sahip haber, çizgi film, spor, belgesel, müzik gibi belirli bir konuda programların yayınlandığı TV kanalına tematik kanal denir." (Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun-3984, 2015).

Tematik yayıncılığın en yaygın kullandığı yöntem hedef kitle belirlemek ve bu hedef doğrultusunda yayın içeriğini oluşturmaktır. Bu alanda etkiye açık kitle çocuklardır. Çocuklara yönelik yayın yapan kanallar her zaman izleyici bulmaktadırlar. Bu kanalların izleyicileri arasında çocuklar olduğu gibi, çocukların ne izlediğini merak eden ebeveynlerde bulunmaktadır (Küçükkerdoğan, 2009, ss. 171-172).

Türkiye'de ilk çizgi film ve çocuk kanalı 1997 yılında kurulan Maxi TV'dir. Günümüze kadar çeşitli tematik çocuk kanalları kurulmuştur. Daha sonra Jojo TV, D Çocuk, Yumurcak TV, Cartoon Network Türkiye ve 24 Ekim 2008 tarihinde ise TRT Çocuk kanalı kurulmuştur (Doğan & Göker, 2012, s. 10). Tematik kanal sıralamasında çocuk kanallarının izlenme oranının diğer tematik kanallara göre daha fazla olduğu görülmektedir. IPSOS KMG şirketinin 4-14 yaş grupları arasında 1500 kız ve erkek çocukla yaptığı Mayıs 2012 tarihli "Çocukların Medya Tüketimleri

ve Yaşam Şartları” araştırmasına göre, Türkiye’deki 8,5 milyon çocuğun %67’si çocuk kanallarını takip etmektedir. %95 oranında çocuk ise her gün TV izlemektedir (Koloğlu, 2013).

TV’de şiddet görüntülerini izleme, özellikle gelişimsel özellikleri dolayısıyla gerçek-fantezi ayırımını yapamayan küçük yaştaki çocukları olumsuz bir biçimde etkilemektedir. TV’de şiddetin, yalnız çocuklar için söz konusu olmayan bir başka önemli sonucu da, şiddet içeren programların genel olarak yoğun biçimde yayınlanması, dolayısıyla dünyanın güvensiz bir yer olduğuna ilişkin bir “kültürleme” yaratmasıdır. Bir başka önemli etki de çizgi filmlerde, çoğunlukla bir sorun çözme aracı olarak şiddetin kullanılması ile ilgilidir. Şiddet filmlerini izleyen çocuk, kötülere cezalandırmak adına olsa da şiddetin “işe yaradığı” iletisini almakta ve “gözlemsel öğrenme” aracılığıyla şiddet davranışını benimsemektedir (RTÜK, 1997).

Şiddetin pek çok araştırmacı tarafından yapılmış her seferinde farklı bir yönünü ön plana çıkaran çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Bu tanımlar konunun akademik olarak araştırılmasından kaynaklanmaktadır (Özonur Çöloğlu, 2010, s. 23). Şiddet kişinin kendine yönelik (özkıym, bedene zarar verici self mutilasyon uygulamaları) ya da dışarıya yönelik (canlı veya cansız; amaçlı ve amaçsız) olmak üzere iki temel görünümde değerlendirilebilir. Şiddet davranışı, farklı görünümde toplumda karşımıza çıkar. Toplumdaki şiddet görünümünün- ister kendine yönelik olsun, ister başkasına yönelik- her biri ayrı ayrı ciddi bir sorun olma özelliği taşır (Güleç, vd., 2012, s. 112-137):

Şiddet, iletişim çağında kitleleri tehdit eden ve bireyleri doğrudan etkileyen biçimlere kolayca bürünebiliyor: Kitlesele ve bireysel yönüyle şiddet, çok hızlı olarak kamuya açık temsil edilir duruma gelebiliyor. Bu temsilin en somut biçimi ise medya ortamında ortaya çıkıyor. Medyaya yansıyan haliyle şiddet, yirminci yüzyılın şahit olduğu şiddetten ayrı olarak “anlı” bir şiddet değil, “sürekliliği” olan şiddettir. Şiddet artık, her şeyin normalleştiği bir dünya varisidir (Şirin, 2011, s. 169).

Şiddetin dar tanımıyla yetinmek ve sadece fiziksel şiddette ağırlık vermek, şiddet kavramına belli bir açıklık kazandırsa da, hem eksikler taşımasına, hem de bazı toplumsal gelişmeleri ve sistemlerin yol açtığı zararların göz ardı edilmesine neden olabilmektir (Ünsal, 1996, s. 32). Bu nedenle; geniş anlamda şiddet, insan üzerinde fiziksel ve ruhsal etkileri açıkça ölçülemeyen, dolaylı ve somut bir biçimde hissedilen çeşitli baskılar olarak tanımlanmaktadır (Ünsal, 1996, s. 33). Bunlara ek olarak; ekonomik şiddet, medya terörü, enflasyon, işsizlik, doğa ve çevrenin tahrip edilmesi de şiddet olgusu içinde yer almaktadır. Şiddet olgusunu temel olarak fiziksel, sözel ve duygusal şiddet olarak üç başlık altında incelenmektedir.

Fiziksel şiddet: İnsanların bedensel bütünlüğüne yönelik sert ve acı verici edimler olarak tanımlanmaktadır. Tekmeleme, tokat atma, yumruk atma, sopa ile vurma, bıçaklama, silah kullanımı, yakma, işkence gibi insanlara acı veren, yaralayıcı veya ölümlü sonuçlanan eylemler fiziksel şiddet örnekleri içinde yer almaktadır. Başkalarına yönelik şiddet eylemlerinin dışında intihar, intihar teşebbüsleri gibi insanın kendine yönelttiği ve bedensel bütünlüğüne zarar veren eylemler de fiziksel şiddet içinde bulunmaktadır (Ünsal, 1996, s.31.).

Sözel Şiddet: Bağırma, kötü konuşma, küfür, hakaret, azarlama, aşağılama şeklinde uygulanan bir şiddet türüdür. Sözel şiddette, korku unsuru önemli bir olgu olarak düşünülmektedir. Bu durumda uygulanan sözler ve hareketler korkutma, sindirme, istediğini yaptırma amacıyla kullanılmaktadır. Hakaret, küçük görme, aşağılama, ağır sözler söyleme, güveni sarsarak psikolojik açıdan istismara yol açan uygulamalar, sözel şiddet olarak algılanmaktadır. Toplumsal yaşamda, terbiye ve disiplin amacıyla bir yöntem olarak kullanılan sözel şiddet, bireylerde ruhsal zarara yol açmakta ve şiddet davranışlarına eğilimi artırmaktadır (Güz, 2007, s. 90).

Duygusal Şiddet: Bireyin kendine yönelik değer duygusuna, benliğine, saygısına zarar vermeyi, korkutmayı, kendisini güçsüz ve aciz hissetmesine neden olan ve şiddete başvuran kişinin şiddetin mağdurunu kontrol altına aldığını hissetmesini amaç edinmiş şiddet türüdür (Güz, 2007, s. 89). Ayrımcılık yapmak, küçük düşürmek, manevi baskıda bulunmak, görmezlikten gelmek ve küsmek duygusal (psikolojik) şiddet davranışlarına örnek olarak sayılabilir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2007, s. 18.).

Medyadaki, özellikle televizyondaki şiddetin etkileri üzerine yapılan araştırmalar dört kuram üzerine yoğunlaşmaktadır (Rigel, 1995, s. 215). İlk olarak Aristo tarafından ortaya konulan **Arınma Kuramı**; saldırganlık güdülerinin, saldırganlığın açığa vurulması ya da boşaltılması ile azaltılabileceğini öne sürmektedir. Televizyondaki şiddeti izleyerek, şiddet duygusunda arınma süreci biçiminde tanımlanan bu kuram, insanın doğasında bulunan ve gündelik sorunlarla birlikte açığa çıkan saldırganlık dürtülerini, televizyonda benzer olayları izleyerek, gerçek yaşamdaki şiddetten arınma sürecini öngörmektedir. Televizyonun, arınma teorisinin tersine, bireylerin önceden öğrenmiş olduğu şiddeti açığa çıkarıcı ve hızlandırıcı bir etki yaptığı savından yola çıkan **Saldırganlık Kuramı**'na göre; birey, göstergesel ortamda gördüğü şiddeti gerçek yaşamda uygulamaktadır. Medyadaki şiddetin, gerçek yaşamdaki şiddeti körüklediği yönündeki bir başka kuram ise, **Güçlendirilmiş Saldırganlık Kuramı**'dır. Bu kurama göre; saldırganlık eğilimi fazla olan birey, televizyondaki şiddeti, gerçek yaşamda kullanabilmek için bir deneyim biçiminde algılamaktadır. Şiddet ve medya konusundaki dördüncü temel kuram ise **Deneyisel Öğrenme Kuramı**'dır. Bu kurama göre; şiddet içerikli programlar, bireylerin şiddeti öğrenmesinde etkilidir. Daha çok çocuklara uygulanabilen bu kurama göre, göstergesel ortamdaki şiddet, çocukların davranışları öğrenme sürecinde, karakterlerin biçimlenmesinde etkili olmaktadır (İldeş, 2002, s. 67).

Televizyonun bireyler üzerine etkileri arasında en çok üzerinde tartışılan konu şiddettir. Çocuklara yönelik hazırlanan çizgi filmlerde bazen şiddet olgusunun daha fazla görüldüğü ve %61'inin şiddet içeriğine sahip olduğu saptanmıştır. Şiddet içerikli görüntüleri izleyen çocukların gösterdiği tepkilere yetişkinler de tanık olmaktadır. Televizyonda izlenen şiddet ile çocukların şiddete yönelik davranışları arasında ilişki bulunmaktadır (Özmert, 2005, s. 337-354).

Televizyon, etkisini en fazla etkiye açık durumdaki çocuklar ve gençler üzerinde göstermekte; onların davranışlarına ve oyunlarına etki etmektedir. Televizyonun izleyenler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarda; fiziksel, ruhsal ve cinsel saldırganlığı, anti-sosyal kişilik

yapısını, asiliği, isyankârlığı, daha çok öfkelenmeyi, suiistimali, cezalandırmayı, alkol ve sigara kullanımını ve yemek yeme alışkanlıklarında değişikliklere neden olduğu saptanmıştır. Ayrıca çok fazla televizyon seyreden çocuklarda yağlı, şekerli yiyecek reklamlarından dolayı da gelişimin geri kaldığı ve bu çocukların gündüz daha az başarılı oldukları üzerinde durulmaktadır (Ayrancı, Köseoğlu & Günay, 2004; s. 133-140). Şiddet içerikli çizgi film izleyen çocuklar, birbirlerine şiddet uygulayabilmekte ve daha agresif davranabilmektedirler. Bu çocuklar oyun oynarlarken daha tahrip edici ve yıkıcı davranışlarda bulunabilmekte, oyunun kurallarına uymamakta, televizyonda gördükleri şiddeti taklit etmekte, oyunda daha sabırsız davranabilmekte ve erken ayrılabilirler. Bunlarla birlikte çocuklar, ağrıya ve şiddete daha az duyarlı hale gelebilmektedirler (Karatay, Keskin, 2006, s. 141).

Şiddet içerikli televizyon programları, seyircilerin bir bölümünü duyarsızlaştırırken, diğer bir bölümünü aşırı duyarlı hale getirmektedir. Kötü dünya sendromu yaklaşımına göre, dünya eskiye kıyasla daha tehdit edici bir yer olarak algılanmaktadır. Medyadaki şiddetten etkilenen küçük yaşlardaki çocuklar, kendilerinin de şiddet kurbanı olabileceklerini düşünmekte ve korku/kaygı geliştirmektedirler. Bu çocuklarda ağlama sıklığı, kucak isteme, saldırganlık eğilimi, uyku bozuklukları, kekeleme, tuvalet alışkanlıklarında bozulma, güven sorunları, sosyal etkileşimden kopma, psikosomatik bozukluklar, benlik değerinde düşme, dikkatini odaklaştırma sorunları ve depresyon eğilimi artmaktadır. Bunun sonucunda şiddete karşı kendini zayıf hisseden çocuk saldırganlığı bir savunma yolu olarak benimsemekte ve yaptığı davranışı haklı çıkarmaktadır. Çocuklar problem çözmenin bir yolu olarak şiddet olgusuna kullanmaya başlamaktadır. Kendisinden küçük çocuklara ve arkadaşlarına şiddet uygulayabilmektedir. Ayrıca, şiddet programları izleyen çocuklar, yardım istendiğinde daha yavaş davranmakta ve empati yapma becerileri azalmaktadır. Daha agresif yapıya sahip olan çocuklar, daha agresif programlar tercih etmekte ve gördüklerini davranışa geçirmeleri daha kolay olmaktadır (Kahrıman, 2013, s. 10).

Şiddet içerikli çizgi film programları izleyen çocukların, sekiz yaşına kadar çocukların yaşadıkları agresyon, aynı zamanda yetişkinlik döneminde yaşanacak sürekli agresyonun belirleyicisi durumundadır. Bu çocukların yetişkinlikte suç işleme potansiyelleri artmakta, büyüdükleri zaman, sorunlara daha yüzeysel yaklaşmakta ve duyarsız kalmaktadır. İlerleyen yıllarda yetişkin gibi davranmaya istekli olmamakta ve başkalarına dürüst davranmamaktadırlar (Karatay, Keskin 2006, s. 140).

Sonuç olarak; çocuklar çizgi filmlerden etkilenmekte onları model olarak almakta ve taklit etmektedirler. Şiddet içeren çizgi filmlerde konu ne olursa olsun, iyiler ve kötüler bulunmaktadır. İyiler ve kötüler arasında problemlerin şiddet uygulanarak çözümlenmekte olduğu görülmektedir. Şiddet olgusu oyun gibi çocuklara sunulmaktadır. Ayrıca çizgi filmlerdeki şiddet içeren görüntüler ekranda belirgin olarak gösterilmektedir. Çizgi filmlerde şiddet olgusunu analiz eden çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araştırma; Türkiye'de yayın yapan çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmlerdeki şiddet olgusunun incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Metodoloji

Yapılan araştırmada çocuk kanallarından seçilen çizgi filmlerdeki şiddet durumunun incelemesi yapılmıştır. Analiz yapılan çizgi filmler, Türkiye’de en çok izlenen çocuk kanallarından seçilmiştir. Her çocuk kanalından seçilen 42 çizgi filmin analizi yapılmıştır. Türkiye’de en fazla izlenen çocuk kanalları ise; Cartoon Network, Disney Channel, Minika Çocuk, Minika Go, Planet Çocuk, TRT Çocuk’dur (Demirkol, 2013, s. 24). Her çocuk kanalının yayın akışındaki çizgi filmler ele alınarak; her kanal için yedi farklı çizgi filmin analizi yapılmıştır. Altı kanal ve toplam 42 çizgi filmin şiddet düzeylerine bakılmıştır (Tablo 1). Analiz yapılırken; çizgi filmlerin yayın süresi, içerik kısmı, çizgi filmdeki çekim sayısı, yapım türü (yerli-yabancı), şiddet varsa şiddetin türü ve süresine bakılmıştır.

Yöntem olarak, Türkiye’de en çok izlenen çocuk kanallarından Mayıs 2015 tarihi boyunca yayınlanan çizgi filmler içinden rastgele örneklem seçimi yöntemi ile seçilen 42 örnek incelenmiştir. Analiz yapılırken her çizgi film için künye oluşturulmuştur. Künyede çizgi filmin yayınlandığı çocuk kanalı, çizgi filmin adı, yayın tarihi, süresi, yerli ya da yabancı yapım olması belirtilmiştir. Ayrıca her çizgi film için, onu anlatan bir görüntü çizgi film künyesinin yanına yerleştirilmiştir. Çizgi filmin içerik kısmı birebir olarak yazılmıştır. İçerik kısmından sonra çizgi filmde şiddetin varlığına bakılmıştır. Eğer çizgi film şiddet içermiyorsa şiddeti içermediği belirtilmiştir. Çizgi film şiddet içeriyorsa şiddet türlerine göre fiziksel, sözel ve duygusal şiddet türlerine bakılmıştır. Çizgi filmde şiddet türleri belirlendikten sonra; şiddet türü yazılmış, şiddetin görüldüğü içerik kısmı, şiddetin süresi yazılmıştır ve şiddetin görüldüğü karelerle desteklenmiştir. Ayrıca her çizgi film için çekim ölçeklerine göre; genel çekim, yarı genel çekim, boy çekim, diz çekim, bel çekim, göğüs çekim, omuz çekim, baş çekim, özel çekim, ayrıntı/detay çekim sayıları incelenmiştir.

Tablo 1: Çalışmada Yer Alan TV Çocuk Kanalları ve Analizi Yapılan Çizgi Filmler

Çocuk Kanalları	Analizi Yapılan Çizgi Filmler
Cartoon Network	Steven Universe, John Bravo, Adventurtime, Gumball, Ninjago, Drama Adası, Ben10 Onmiverse.
Disney Channel	Doraemon, Esrarengiz Kasaba, Calimero, Muhteşem Örümcek Adam, Lanfeus ve Sihirli Madalyon, Fineas ve Förb, Jake ve Varolmayan Ülkenin Korsanları.
Minika Çocuk	Emilie, Dong Dong, Sevimli Ayıcıklar, Günün Dinazoru, Çilek Kız, Babar ve Badou, Dong Dong.
Minika Go	Fish ve Cips, Maxstell, Ayşegül, Tenkai Şövalyeleri, Yemek Laboratuvarı, Koyun Shaun, Oscar Çöllerde.
Planet Çocuk	Ayas, Pisi, Leliko, Scooby Doo, Şehrin Kahramanları, Super Köpek Kripto, Mia ve Ben.
TRT Çocuk	Pepee, Mini Mini Hutoşlar, Kuzucuk, Canım Kardeşim, Çatlak Yumurtalar, Pepee, Ciciki.

Çocuk Kanallarından Seçilen ve Analizi Yapılan Çizgi Filmlerden Örnek

Yayınlandığı Çocuk Kanalı:

Çizgi Film Adı: Steven Universe / Cheeseburger Backpack

Yayın Tarihi:10.05.2015

Yayın Saati: 17.30

Süre: 10 dakika

Dizi halinde, Yabancı Yapım/ Genel İzleyici

İçerik olarak incelediğimizde, Steven evinde beklerken sipariş ettiği paketin kargo görevlisi tarafından getirildiğini görür ve bahçeye iner. Steven kargodan gelen çantayla arkadaşlarına yardım etmek istemektedir. Yeni görevleri Ay Tanrıçası'nın heykelini gece yarısından önce deniz kulesinin tepesine yerleştirmektir. Bu sırada ışınlanarak deniz kulesine gelirler. Steven kulenin dış duvarlarından iki kazağı birbirine bağlayıp kuleye çıkarken; Ametist, İnci ve Garnet kamçıyı kullanarak kuleye çıkarlar. Kule yıkık dökük haldedir ve kristal karidesler kulenin her yerinde bulunmaktadır. Steven yolun üzerindeki kristal karideslerden kurtulmak için Cheeseburger çantasını kullanır. Daha sonra Cheeseburger çantasından şişme bot çıkarır. Botla nehirden geçerler ve Ay Tanrıçası'nın kaidesine gelirler. Steven çantadan heykeli çıkarmaya çalışır, fakat heykeli bulamaz. Buz zemin eriyince Steven ve arkadaşları suya düşerler. Ancak üç saate eve dönebilirler. Cheeseburger çanta adlı bölümde şiddet öğeleri karakterlerin yapısıyla ilintilidir. Ay Tanrıçası'nın heykelini deniz kulesine yerleştirmek için ışınlanma, gerçek hayatta olmayan kristal karidesler gibi varlıklar vardır. Bağırma, korku, şaşırma gibi davranışlar yoğun olarak kullanılmıştır. Bu çizgi filmde şiddet öğeleri görülmektedir.

“Kargocu, Steven'a müşterilerden kargoyu verdiğine dair imza almadığında patronun bağırıldığını söylemesi.” (Şiddetin Türü- Süresi: Sözel Şiddet - 2 Saniye).

“Steven'ın cheeseburger şeklindeki çantasına çeşitli eşyalar koyarken Bay Kuizi adlı oyuncasının üzerine basması ve oyuncacı eline alıp onu sarması. Bay Kuizi'nin beni sarsma çocuk demesi.” (Şiddetin Türü- Süresi: Fiziksel Şiddet - 10 saniye).

“Amethyst'in alaycı bir şekilde Steven bizimle gelsin hem eğitim almış olur demesi.” (Şiddetin Türü- Süresi: Sözel Şiddet - 2 saniye).

“Ametis'in Steven'a bağırarak çek şunu benden demesi.” (Şiddetin Türü- Süresi: Sözel Şiddet - 2 saniye).

“Pearl'un Steven'a bağırarak bunu bir daha yapma demesi.” (Şiddetin Türü- Süresi: Sözel şiddet - 2 saniye).

“Pearl'un kılıçıyla heykelin üstündeki kristal karidesleri yok etmeye çalışması.” (Şiddetin Türü- Süresi: Fiziksel şiddet - 5 saniye).

“Garnet’in, sütuna ayağı ve koluyla vurarak akan suyun olduğu yerde köprü oluşturması.” (Şiddetin Türü- Süresi - Fiziksel şiddet - 4 saniye).

“Chesseburger çantasında heykeli bulamayan Steven’in, heykel yerine oyuncacı Bay Kuizi’yi koyması. Koyduğu yerde ışığın Ay’a doğru yükselmesi ve Bay Kuizi’nin patlaması ve kulenin yıkılması.” (Şiddetin Türü- Süresi - Fiziksel şiddet - 20 saniye).

“Cheese Burger Backpack-Cheeseburger Çanta” isimli çizgi film 174 çekimden oluşmuştur. 34 genel çekim, 71 yarı genel çekim, 30 çekim, 3 diz, 21 bel çekim, 23 göğüs çekim, 4 omuz çekim, 2 baş çekim, 8 özel çekim, ayrıntı çekimde oluşmuştur. Bu çizgi filme ait şiddet görüntüleri aşağıda da gösterilmiştir.

Sözel Şiddet

Sözel Şiddet

Fiziksel Şiddet

Resim 1: “Steven Universe” Çizgi Filmindeki Şiddet Görüntüleri

Bulgular

6 farklı çocuk kanalındaki toplam 42 adet çizgi filmin analizi yapılarak şiddet düzeyleri incelenmiştir. Buna göre;

Tablo 2: Çalışmada Yer Alan TV Çocuk Kanalları

Tv Çocuk Kanalları	İzlenen Çizgi Film Sayıları
Cartoon Network	7
Disney Channel	7
Minika Çocuk	7
Minika Go	7
Planet Çocuk	7
TRT Çocuk	7
TOTAL	42

Çalışma kapsamına alınan çocuk kanalları ve bu kanallarda izlenen çizgi film sayıları yer almaktadır (Tablo 2).

Tablo 3: Çalışmada Yer Alan Çocuk Kanallarının Yapım Türleri

Yapım	İzlenen Çizgi Film Sayıları	
	n	%
Yerli yapım	9	21,42
Yabancı yapım	33	78,58
TOTAL	42	100

Çalışmada yer alan çocuk kanallarının yapım türleri incelendiğinde; %78,58'inin yabancı yapım, %21,42' sinin yerli yapım olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 4: Analiz Yapılan Çizgi Filmlerde Şiddet Varlığının İncelenmesi

Şiddet İçeriği	n %	
	Var	30
Yok	12	28,57
TOTAL	42	100

Çalışmada yer alan çocuk kanallarında izlenen çizgi filmlerde şiddet varlığı incelendiğinde; İzlenen 42 çizgi filmin %71,43'ünde şiddetin var olduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 5: Şiddet Görülen Çizgi Filmlerde Yapım Türleri

Yapım Türü	Şiddet İçerikli Çizgi Film Sayısı	%
Yerli	1	3,33
Yabancı	29	96,67
TOTAL	30	100

Analizi yapılan 42 çizgi filmin 30'unda şiddet görülmüştür. Şiddetin görüldüğü çizgi filmlerin %96,67'si yabancı yapımlardır (Tablo 5).

Tablo 6: Analiz Yapılan Çocuk Kanallarında Şiddet İçeren Çizgi Film Sayılarının İncelenmesi

Çocuk Kanalları	Şiddet İçeren Çizgi Film Sayıları	
	n	%
Cartoon Network	7	
Disney Channel	7	
Minika Çocuk	5	
Minika Go	7	
Planet Çocuk	4	
TOTAL	30	

Çalışmada analiz yapılan çocuk kanallarında şiddet içeren çizgi film sayıları incelendiğinde; şiddet içeriğinin saptandığı çizgi film kanallarından Cartoon Network, Disney Channel ve Minika Go'da yedi çizgi filmin yedisinde; Minika Çocuk'da ise yedi çizgi filmin beşinde; Planet Çocuk kanalında ise yedi çizgi filmin dördünde şiddetle karşılaşılmıştır (Tablo 6).

Tablo 7: İzlenen Çocuk Kanallarında Görülen Şiddet Türlerinin İncelenmesi

Görülen Şiddet Türleri	Şiddet İçerikli Çizgi Film Sayısı
Duygusal Şiddet	11
Sözel Şiddet	24
Fiziksel Şiddet	26

Altı farklı çocuk kanalındaki analizi yapılan 42 çizgi filmde 11 duygusal şiddete, 24 sözel şiddete, 26 fiziksel şiddete rastlanmıştır (Tablo 7).

Tablo 8: İzlenen Çocuk Kanallarına Göre Şiddet Türlerinin Dağılımı

Görülen Şiddet Türleri	İzlenen Çocuk Kanalları									
	Cartoon Network		Minika Çocuk		Planet Çocuk		Minika Go		Disney Channel	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Duygusal Şiddet	2	28,57	1	20	3	75	1	14,28	4	57,14
Sözel Şiddet	7	100	1	20	3	75	6	85,71	7	100
Fiziksel Şiddet	7	100	4	80	2	50	6	85,71	7	100
Şiddet İçeren Çizgi Film Sayısı	7		5		4		7		7	

Cartoon Network kanalında izlenen 7 çizgi filmin 2'sinde duygusal şiddet, 7'sinde hem sözel hem de fiziksel şiddet bulgusuna rastlanmıştır. Minika Çocuk kanalında izlenen 7 çizgi filmin 1'inde duygusal şiddet, 1'inde sözel şiddet, 4'ünde fiziksel şiddet, bulgusu görülmüştür. Planet Çocuk kanalında izlenen 7 çizgi filmin 3'ünde hem duygusal hem de sözel şiddet, 2'sinde fiziksel şiddet bulunmaktadır. Minika Go çocuk kanalında izlenen 7 çizgi filmin 1'inde duygusal şiddet, 6'sında hem sözel şiddet hem de fiziksel şiddet bulgusuna rastlanmıştır. Disney Channel çocuk kanalında izlenen 7 çizgi filmin 4'ünde duygusal şiddet, 7'sinde hem sözel şiddet hem de fiziksel şiddet bulgusu görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 9: İzlenen Çizgi Filmlerde Şiddet Türlerine Göre Sürelerinin İncelenmesi

ŞİDDET TÜRLERİ	Duygusal Şiddet		Sözel Şiddet		Fiziksel Şiddet	
	n	%	n	%	n	%
1-25 sn	8	72,72	16	66,7	9	34,60
26-50 sn	2	18,18	5	20,8	6	23,10
51-100 sn	1	9,1	2	8,3	4	15,40
100sn ve üzeri	-	-	1	4,2	7	26,90
TOTAL	11	100	24	100	26	100

Analizi yapılan 42 çizgi filmin 11’de duygusal şiddet, 24’ünde sözel şiddet, 26’sında fiziksel şiddet bulgusuna rastlanmıştır. Duygusal şiddet bulgusunun görüldüğü çizgi filmlerin 8’inde (%72,72) şiddet, 1-25 saniye boyunca gösterilmiştir. Sözel şiddet bulgusunun görüldüğü çizgi filmlerin 16’sında (%66,7) şiddet 1-25 saniye boyunca izlenmiştir. Fiziksel şiddet bulgusunun görüldüğü çizgi filmlerin 9’unda (%34,60) şiddet 1-25 saniye arasında gösterilmiştir (Tablo 9).

Sonuç

Çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmlerdeki şiddet olgusunun incelendiği bu araştırmada; %78,58’inin yabancı yapım, %21,42’sinin yerli yapım olduğu görülmüştür. Televizyondaki çizgi filmlerin çoğunluğu yabancı yapımdır. Çizgi filmlerdeki şiddet varlığı incelendiğinde; %71,43’ünde şiddetin var olduğu belirlenmiştir. Çocuk kanallarında gösterilen çizgi filmlerin çoğunluğu şiddet içermektedir.

Analiz yapılan çocuk kanallarında şiddet içeren çizgi film sayıları incelendiğinde; şiddet içeriğinin saptandığı çizgi film kanallarından Cartoon Network, Disney Channel ve Minika Goda 7 çizgi filmin 7’sinde; Minika Çocuk’da 7 çizgi filmin 5’inde; Planet Çocuk kanalında 7 çizgi filmin 4’ünde şiddetle karşılaşmıştır. Devlet kanalı olan TRT Çocuk’un yayınlandığı çizgi filmlerde herhangi bir şiddet ögesine rastlanmamıştır. Şiddet içeriği içermeyen çizgi filmlerde eğitici içerik ön plandadır.

Altı farklı çocuk kanalındaki analizi yapılan 42 çizgi filmin 11’inde duygusal şiddete, 24’ünde sözel şiddete, 26’sında fiziksel şiddete rastlanmıştır. Duygusal şiddet bulgusunun görüldüğü çizgi filmlerin 8’inde (%72,72) şiddet, 1-25 saniye boyunca gösterilmiştir. Sözel şiddet bulgusunun görüldüğü çizgi filmlerin 16’sında (%66,7) şiddet 1-25 saniye boyunca izlenmiştir. Fiziksel şiddet bulgusunun görüldüğü çizgi filmlerin 9’unda (%34,60) şiddet 1-25 saniye arasında gösterilmiştir.

Şiddet içerikli çizgi filmlerde şiddet düzeyleri farklılıklar göstermektedir. Bazı çizgi filmlerin eğitici özelliği ön planda görülürken, bazı çizgi filmlerde şiddet gözle görünür seviyede, hatta

rahatsız edici yoğunluktadır. Şiddet analizi yapılan çizgi filmlerde en fazla şiddet türü olarak fiziksel şiddete rastlanılmıştır.

Çizgi filmlerde şiddet içeren görüntülerde genel çekim, yarı genel çekim, boy çekim gibi çekim ölçekleri kullanılmıştır. Televizyondaki şiddetten çizgi filmler yoluyla çocukların etkilendiği görülmüştür. Bu etkiyi azaltmak için ebeveynlere, çocuk kanallarına, yapım şirketlerine, RTÜK'e görevler düşmektedir. Ebeveynler çocuklarıyla birlikte çizgi filmleri seyrederken seçici olmalıdırlar. Çocuk kanalları 24 saat yayın yaptıkları için, yayın saatini doldurmak amacıyla aynı çizgi filmleri aynı gün içerisinde göstermektedirler. Çocuk kanallarındaki çizgi filmlerin çoğunluğu yabancı yapımdır. Yerli yapım çizgi film sayısı yeterli değildir. Bu sayıyı arttırmak için yapım şirketleri devlet tarafından desteklenmelidir. Böylelikle eğitici çizgi filmlerin sayısı artırılmış ve okul öncesi çocukların şiddet etkilenme seviyesi azaltılmış olur.

Kaynaklar

- Ayrancı, Köseoğlu & Günay. (2004). Televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerdeki şiddet düzeyi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 133-140.
- Demirkol, P. (2013). *Televizyon çocuk programlarında yer alan müziklerin müzik dersi öğretim programı genel ve özel amaçları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, A., & Göker, G. (2012). Tematik televizyon ve çocuk: İlköğretim öğrencilerinin televizyon izleme alışkanlıkları. *Milli Eğitim Dergisi*, 194.
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D., & Altıntaş, M. (2012). Bir kısır döngü olarak şiddet, psikiyatride güncel yaklaşımlar. *Current Approaches in Psychiatry*, 4 (1) 27.05.2015 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/pgy/issue/11155/133390> adresinden edinilmiştir.
- Güz, H. (2007). Şiddet ve gençliğin şiddeti algılaması. *Çocuk ve ergene yönelik şiddetin önlenmesi sempozyumu, 15-16 Mayıs 2006* içinde. Ankara: AEM Kitap.
- İldeş, N. (2002). *Radyo ve televizyonlarda şiddet ve intihar haberlerinin sunumunun toplum üzerindeki etkileri sempozyumu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Kahriman, G. (2013). Yazılı ve görsel basında çocuk haberlerinin seçiminde eşik bekçilerinin rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karatay, G., & Kesgin, M. T. (2006). Çocuk, televizyon ve şiddet. *Hacettepe Üniversitesi Araştırma Görevlileri Sempozyumu* içinde (ss. 129-148).
- Küçükdoğan, B. (2009). *Televizyon ve... Tematik canlandırma ve Türkiye*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Küçükkurt, M. (1989). Televizyon ve çocuk. *Düşünceler Dergisi*, 3 (3). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Linstrom, M. (2003). *Brand Chil*. Kogan Page Publication.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). *Şiddet içermeyen eğitim*. Ankara: MEB Yaygın Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü.
- Özmert, E. N. (2005). Erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi- II: *Çevre. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 4. 27.05.2015 tarihinde http://www.cshd.org.tr/uploads/pdf_CSH_176.pdf adresinden edinilmiştir.
- Özonur Çöloğlu, D. (2010). *Televizyon mesih mi? Şeytan mı?*. Ütopya Yayınevi.
- Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun- 3984. (2015). *Rtük.gov.tr*. 27.05.2015 tarihinde <https://www.rtuk.gov.tr/yururluktan-kaldirilan-duzenlemeler/5166/3892/yururluktan-kaldirilan-duzenlemeler.html> adresinden edinilmiştir.
- Rigel, N. (1995). *Haber, çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- RTÜK. (1997). *Aile bireylerinin televizyon izleme gün ve saat alışkanlıkları kamuoyu araştırması: Ankara bölgesi*. Ankara, Radyo Televizyon Üst Kurulu Kamuoyu ve Yayın Araştırmaları Dairesi Başkanlığı.
- Şirin, M. R. (2011). Şiddet, televizyon ve medya çocuk dostu medya. *Çocuk hakları ve medya çalışanları el kitabı* içinde (s. 163-184). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi. *Cogito*, 6-7 Kış Bahar. Yapı Kredi Yayınları.

Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potinss” Örneği

Alev ASLAN*
Betül ÖNAY DOĞAN**

Öz

Bu çalışmada, şiddetin bir biçimi olan ve çevrimiçi ortamda sürdürülen “siber zorbalık” konusu ele alınmıştır. Akran gruplar arasında siber zorbalığın nasıl gerçekleştiğini, hangi tekniklerle, kimlere, nasıl ve ne oranda yöneldiğini tespit etmeyi amaç edinen bu çalışma kapsamında “siber zorbalık” meselesi lise öğrencileri arasında bilinen ve kullanılan, paylaşımların anonim olarak yapıldığı “Potinss” adlı aplikasyon üzerinden incelenmiştir. Bu aplikasyonda isimleri bulunan 1034 lise içerisinde 100 lise basit seçkisiz örneklem yoluyla seçilmiş ve bu okullar üzerinden yapılan ön incelemede 7817 konu başlığı ve 36161 iç konu başlığına ulaşılmıştır. Belirlenen yedi zorbalık kategorisi çerçevesinde uygulanan içerik analizi sonucunda, öğrencilerin en fazla hakaret, küfür ve tehdit içeren ifadeleri kullandıkları (5071) görülmüştür. Bu çalışmada n az karşılaşılan zorbalık yöntemi ise resim ve video paylaşımı olmuştur (30). Öğrencilerin genellikle fiziksel ortamda ifade edemeyecekleri şeyleri sanal uzamda rahatlıkla söyledikleri görülmüştür. Aplikasyonun öğrencileri siber zorbalık uygulamamaları konusunda uyardığı gözlemlenmiştir. Ancak bu uyarıların siber zorbalığın önlenmesi konusunda yeterli olmadığı düşünülmektedir. Diğer bir önemli tespit ise okul idarelerinin konuyla ilgili öğrencilere yapmış oldukları uyarıların, yapılan siber zorbalıkları tamamiyle engellemese dahi azalmasını sağladığı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, Şiddet, Potinss

Online Violence: The Case of “Potinss” as a Cyber-Bullying Space

Abstract

In this study, the issue of “cyber-bullying” was discussed as a form of violence. Aiming to study how cyber bullying happens within peer groups by investigating the techniques, the agents and the density of the action; cyber bullying is studied among the peer groups through the application called “Potinss”

* Dr., İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, alev.aslan@istanbul.edu.tr

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, bonay@istanbul.edu.tr

which is known and used among the high school students. 100 high schools from 1034 high school listed in the application were selected through simple random sampling and 7817 topic titles and 36161 internal topic titles were reached. As a result of the content analysis applied by determining 7 bullying categories, it was seen that the students mostly used insulting, profane and threatening expressions (5071). The least common form of bullying is image and video sharing (30). It is observed that students easily say things that they cannot express in the physical environment in virtual space. Besides, there are comments that warn students not to apply cyberbullying. However, these warnings are thought to be insufficient to prevent cyberbullying. Another important finding is that school-related warnings of the school administration reduce the cyberbullying, if not completely prevent them.

Keywords: Cyber-bullying, Violence, Potinss

Giriş

Dünyada çok sayıda çocuk cinsel ayrımcılık ve cinsiyete dayalı şiddet, bedensel ceza, savaş ve diğer şiddet biçimleriyle karşılaşmaktadır. Birçoğu aynı zamanda okul bahçesinde yapılan çete şiddetine, silahlı saldırıya, tecavüze, tacize ve kendi akranları tarafından gerçekleştirilen cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz bırakılmaktadır. Bunun yanı sıra şiddetin yeni bir biçimi olarak özellikle cep telefonları, bilgisayarlar, web siteleri ve sosyal paylaşım siteleri yoluyla gerçekleştirilen siber zorbalık gibi gelişmeler de çocukların hayatlarını olumsuz bir biçimde etkilemektedir.

“Siber zorbalık” tipik olarak başkalarına rahatsızlık ya da zarar vermek amacıyla kişilerin ya da grupların dijital ortamlarda gerçekleştirdikleri davranışlar olarak tanımlanır (Barlet & Chamberlin, 2017, s. 444). Anonim kalma şansının ve gözetim eksikliğinin daha fazla olduğu, mağdur sayısının arttığı, zorbalık üzerine düşünme ve bu sebeple ortaya çıkacak sıkıntıyı maksimize etme oranının yüksekliği, potansiyel olarak daha büyük bir izleyici kitlesinin zorbalığa tanık olduğu siber zorbalık, bahsedilen özelliklerle geleneksel zorbalıktan ayrılır (Boulton vd., 2014, s. 145). Bir diğer önemli husus da siber zorbalığın gençler arasında yaygın bir sorun olmasıdır (Peker, 2012). Yapılan çalışmalar gençler arasındaki siber zorbalığın ciddi bir halk sağlığı sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Gençlerin hem saldırgan hem de mağdur olabildiği bu sürecin önlenmesi üzerine yapılan araştırmalar özellikle son on yılda akademik literatürde yerini almıştır (Modecki vd., 2014).

Akran zorbalığına sosyal psikoloji alanında yaklaşan araştırmalar siber zorbalık alanında yapılan çalışmalara yön vermesi açısından önemlidir. Akran zorbalığını kapsamlı olarak ele alan çalışmalara iki örnek vermek gerekirse: Ekşi ve Yaman (2010) İstanbul'da 11-18 yaş arası öğrenim gören 3468 ve öğrenim görmeyen 891 kişinin anket verilerinden hareketle, gençler arasında şiddet eğilimi ve nedenleriyle ilgili önemli tespitlerde bulunmuşlardır. En önemli sonuçlardan biri gençlere göre şiddetin neden gerçekleştiğine dair yapılan tespittir. Gençlere göre şiddetin sebepleri arasında; kız arkadaş/erkek arkadaş sorunu, ekonomik sebepler, insanların yaşama amaçlarının olmaması, insanların keyif almak/deşarj olmak için şiddete yönelmesi, arkadaş etkisi, kendini

ispatlama ya da intikam alma amacı, okuldaki disiplin sorunları ve kanuni cezanın azlığı gibi sebepler sayılabilir. Bahsedilen şiddet sebeplerinden pek çoğunun siber şiddet ve zorbalık için de birer sebep olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kılıç (2016) ise 2014-2016 yıllarında, 14-18 yaş arası 1122 genç ile gerçekleştirdiği çalışmasında şiddetle ilgili pek çok başlıkla birlikte, okulda şiddet algısını da sorgulamıştır. Araştırma bulgularına göre; kız öğrencilerin %36,8'inin ve erkek öğrencilerin %48,8'inin okulda şiddeti, fiziksel şiddetin bir türü olan dayak olarak algıladıkları görülmüştür. Kız öğrencilerin %46'sı ve erkek öğrencilerin %35,1'i okulda şiddeti psikolojik şiddetin bir türü olan sövme, kötü söz, hakaret ve kızma olarak algılamakta ve yine psikolojik şiddet türü olan sert bakış, gruptan dışlama ve söz hakkı vermeme gibi unsurların da düşük oranda okulda şiddet algısı içerisinde olduğu görülmektedir. Bu çalışma açısından önemli bir diğer bulgu ise gençlerin arkadaş gruplarında var olabilmeye ihtiyacı ve şiddet uygulamaları arasında pozitif bir ilişki bulunduğu tespitidir.

Literatüre bakıldığında, iletişimcilerin “siber zorbalık” meselesinden önce, siber zorbalığın bir türü olduğu “şiddet” konusuna ilgi gösterdikleri görülür. Şiddet konusu iletişim bilimleri ile uğraşan araştırmacılar açısından genellikle televizyon ve şiddet konusu çerçevesinde ele alınmıştır. 1970'lerden günümüze yapılan bu çalışmaların çoğu etki konusuna odaklanmış ve özellikle çocukların ve gençlerin şiddet içeriğinden nasıl etkilendikleri ya da ne tür medya metinlerinin şiddet içeriği taşıdığı gibi meseleleri ele almıştır (Yanıkaya, 2016, s. 17). Bu dönemde yapılan çalışmalar *uyarma etkisi, duyarsızlaşma etkisi, toplumsal öğrenme kuramı, kısıtsızlaştırma hipotezi, Katharisi hipotezi, kullanıma hazırlama, oyalanma ve kaçış etkisi, kişisel ilişkiler, kişisel kimlik ve gözetim altına alma* (Mutlu, 1990; Mutlu, 2005; Oskay, 1971; Uslu, 2000, Dilber, 2014) gibi teoriler çerçevesinde tartışılmıştır. Daha çok televizyon üzerinden yapılan bu tartışmaların yerini günümüzde sosyal medya kullanımı, şiddet ve siber zorbalık bağlamında yapılan çalışmaların (Ulusoy & Bostancı, 2014; Aydeniz, 2012; Korkmaz vd., 2015; Karahisar, 2014; Asrak Hasdemir, 2014; Peker, 2015) aldığı söylemek yanlış olmayacaktır.

Siber zorbalık, sosyal medyanın çeşitli alanlarında olduğu gibi akıllı telefonlarla birlikte aplikasyonlar aracılığıyla da yaşanmaktadır. Bu tür aplikasyonlardan bir tanesi de “Potinss” adlı uygulamadır. “Potinss” uygulaması iki liseli öğrenci tarafından geliştirilmiş bir uygulamadır. “Teneffüslerde oluşan sohbet ortamını aplikasyon aracılığı ile sanal ortama taşımak istediklerini” belirten iki genç aplikasyon üzerinden bu kadar çok sayıda özel bilginin paylaşılacağını düşünemediklerini belirtmişlerdir (Kadüker¹, 2017). Bu uygulamaya dair çeşitli haberler ulusal basında çok kez yer almıştır. Uygulama içerisindeki çok sayıda hakaret ve özel bilgi paylaşımının, öğrenci ve eğitimcileri rahatsız ettiğine ilişkin bu haberler, konuyu bu çalışmanın araştırma konusu haline getirmiştir.

Akıllı telefonlarda kullanılan bir aplikasyon olan “Potinss” içerisinde güncel verilere göre Türkiye’de bulunan 1034 okulun adları bulunmaktadır. Uygulamanın çalışma biçimi şöyledir: Uygulamada bulunan okul isimlerinin tıklanması durumunda, adı geçen liseler ve bu okullara devam eden öğrenciler hakkında yazılan yazılara ve paylaşılan fotoğraflara erişim

¹ Çalışmada Milliyet yazarı Ozan Ömer Kadüker ile iletişime geçilmiş ve Potinss uygulayıcılarına erişim konusunda kendisinden destek alınmıştır.

sağlanmaktadır. Bu erişim için aplikasyona herhangi bir veri (isim, mail adresi vs.) girişi yapılmasına gerek olmadan tüm bu bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna ek olarak aplikasyonu indiren kullanıcılar yalnızca yazı ve fotoğraflara erişmekle kalmamakta dilerlerse kendileri de bu mecrada yorum yazma veya fotoğraf paylaşma olanağı bulabilmektedirler. Bütün bu yorumlar anonim bir biçimde gerçekleştirilmekte ve bazı sosyal ağlarda olduğu gibi kullanıcı adı gibi bilgiler paylaşılmamaktadır. Dolayısıyla bu paylaşımların kimlere ait olduğunu bilmek mümkün değildir. Aynı zamanda görüldüğü kadarıyla sisteme bırakılan fotoğraflar ve yorumlar hiç ya da kısıtlı bir editöryel süreçten geçmektedir. Bu durum ise aplikasyon üzerinde çok sayıda hakaret, ifşa, özel bilgi paylaşımı gibi zorbalık türlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Bu çalışma, merkezine “Potinss” uygulamasını alarak benzer yaş grupları arasında yaşanan siber zorbalığın hangi yöntemler ve ifadelerle gerçekleştirildiği, sıklık oranları ve kimlerin hedef alındığı gibi sorulara yanıt aramaktadır. Bu sayede siber zorbalığın akran gruplar arasında nasıl gerçekleştirildiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca buradan hareketle siber zorbalık konusunun görünürlüğünün artırılması ve konunun daha fazla tartışılır kılınmasını sağlamak metnin bir diğer amacıdır. İçerik analizi tekniğinin uygulandığı bu çalışmada, “Potinss” uygulamasında isimleri yer alan 1034 okul üzerinden tesadüfi örneklem tekniği ile 100 okul seçilmiştir. Bu okulların isimleri altında yayınlanan paylaşımlar *isim takma, alay etme, ifşa etme, küfür, hakaret ve tehdit etme, fotoğraf ve video yayınlama, dışlama ve özel bilgi paylaşma* olarak belirlenen yedi siber zorbalık kategorisi baz alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın ardından içerikler nicel bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

Şiddet Kavramı ve Çocuklara Yönelen Şiddet

Oxford Dictionary, şiddet kavramını “Fiziksel kuvveti içeren, birine zarar verecek veya hasar vermeye amaçlayan davranış.” şeklinde tanımlamaktadır (Oxforddictionary, 2017). “Şiddet kişi ya da kişilere yönelik psişik ve/veya fiziksel hasar vermeye yönelik bir cezalandırma eylemidir.” (Çelebi, 2010, s. 12). Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, “Fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir kişinin kendisine, bir başkasına, bir grup ya da bir topluluğa uygulanması sonucunda bu şiddete maruz kalanda yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açma ya da yol açma olasılığı bulunması.” durumu olarak tanımlanır (2017).

Aslında şiddete dair iki temel anlayıştan söz etmek de mümkündür. Bu anlayışlardan ilki şiddeti daha minimalist düzeyde tarif eden, “cebir ve zor kullanımı”na atıf yapan şiddet anlayışı iken, ikinci sınıflandırma daha geniş ve kapsamlı olarak şiddeti “ihlal olarak” tanımlamaktadır (Çelebi, 2010, s. 12). Ancak Çelebi’nin de vurguladığı gibi şiddetin bu iki biçimi arasındaki girift yapılanmanın gerçekte böyle bir ayırım yapmayı ne denli güç kıldığı ortadadır. Çünkü şiddet cebir ve zor kullanımını içerebileceği gibi eş zamanlı olarak bir hakkın ihlaline de yol açabilir.

Savaştan silahlı mücadeleye, örgütlü suçlardan ekonomik temelli şiddette kadar genişletilebilecek olan “şiddet” kavramı sınıflandırılırken “yöneldiği grupları” baz alarak da bir kategorilendirme yapmak mümkündür. Bu bağlamda şiddet, kimi zaman kadınlar, kimi zaman azınlıklar ya da çocuklar gibi belli bir grubu hedef alıyor olabilir. Çalışmanın örneklemini

oluşturan çocuklara yönelik şiddetin, Centers For Disease Control And Prevention (CDC) Raporlarına göre, dünyada her yıl 1 milyardan fazla çocuğu hedef aldığı görülmektedir (CDC, 2017).

Çocuklara yönelik şiddet olduğu yerlere göre şu şekilde sınıflandırılabilir (Unicef, 2013, s. 13):

1. Evde ve ailede şiddet: Fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet içerir.
2. Okullarda ve eğitim ortamlarında şiddet: Şiddet ve aşağılayıcı disiplin yöntemleri, fiziksel, duygusal ve cinsel şiddet ve taciz ile özel okullarda (askeri okullar da dâhil olmak üzere) ve genel okullarda zorbalığı içerir.
3. Kurumlarda Şiddet: Yetimhane, yetiştirme ve diğer bakım evleri, STK barınakları ve engelli çocuklar ve gençler için kurumlar gibi alternatif bakım ortamlarındaki şiddeti içerir.
4. Toplumda ve sokaklarda şiddet: Yasa ile çatışma altındaki çocuklar, çete şiddeti ve organize suçla uğraşan çocuklar ve gençleri içerir. Ayrıca, özel güvenlik görevlilerinin ve ölüm mangalarının tehdidini ve zararlı bazı geleneksel uygulamaları içerir.
5. Çalışma ortamında şiddet: Kaçakçılık (zorla çalıştırma ve cinsel istismar), ticari cinsel istismar (cinsel turizmi kapsar) ve tehlikeli koşullardaki çocuk emeğini kapsar.

Okullarda Şiddet ve Zorbalık

Okulda şiddet ve zorbalığa maruz kalma, tüm dünyada gerçekleşirken, çocukların ve ergenlerin büyük bir bölümünü etkilemektedir. Her yıl yaklaşık 246 milyon çocuk ve ergenin okulda şiddet ve zorbalığa maruz kaldığı tahmin edilmektedir. United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF) Raporu, 18 ülkede 100.000 gençle gerçekleştirilen bir anket çalışmasına dayanarak, ankete katılanların üçte ikisinin böyle bir şiddete maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır (Unicef, 2017, s. 9). Okulda şiddet, bedensel şiddeti, sözlü tacizi, psikolojik şiddeti, tecavüz dâhil cinsel şiddeti ve zorbalıkları kapsar. Okulda yaşanan zorbalık veya şiddet, diğer öğrencilerden kaynaklanabileceği gibi, öğretmenler ya da okul personelinin kaynaklanıyor olabilir. Bu şiddet okulda, okul yolunda veya çevrimiçi ortamlarda ortaya çıkıyor olabilir.

Okul şiddeti ve zorbalığı, çoğu zaman; cinsiyete dayalı şiddet, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına, cinsiyet rol beklentilerine veya toplumsal cinsiyet kalıplarına dayalı veya farklı güç statüsüne dayalı fiziksel, cinsel veya psikolojik zararı içeren şiddetten oluşur. Şiddet cinsiyete dayalı kalıpların tekrarına dayanmakta ve erkek çocuklarının birbirlerini erkek olmamakla itham etmesi ya da kız çocuklarına cinsellik üzerinden hakaret etmelerine yol açmaktadır. Burada erkeklerden belli bazı kalıplara göre davranmaları, genellikle iddialı ve kaba olmaları beklenirken, kadınlara çizilen roller çoğu zaman pasif, korunaklı ve savunmasız olmaları yönündedir Erkek çocukları, kızların cinsel ahlakını veya cinselliğini sorgulayan "sürtük", "lezbiyen" veya benzer terimleri kullanarak kız çocuklarına hakaret edebilmektedir. Güney Afrika'da yapılan bir araştırma, erkek öğrencilerin cinsel taciz ya da suiistimalden şikâyet eden kızlara genellikle lezbiyen dediklerini göstermektedir.

Aynı şekilde, erkekler de kızlara çok fazla saygı gösteriyorlarsa ve diğer kız çocuklarının cinsel tacizine katılmıyorlarsa diğer erkeklerce “gay” olarak adlandırılmaktadır (2013, ss. 112-122). Okulda şiddet biçimi hakkında cinsiyetlere dayalı olarak çeşitli ayrımlardan da söz edilebilir. Özellikle kızların cinsel şiddete daha fazla maruz kalma ihtimallerinin olduğu ve erkeklerin kızlara nazaran daha fazla fiziksel cezalandırmaya tabi tutulduğu düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyet kalıpları ve şiddet ilişkisinin yanı sıra bir başka ilişkinin ise sosyoekonomik düzey ve şiddetle karşılaşma arasında olduğu düşünülür. Buna göre özellikle fakir, etnik, dilsel veya kültürel azınlıklar, göçmen ya da mülteci toplulukları veya engelli olanlar da dâhil olmak üzere savunmasız çocuklar ve ergenlerin okulda şiddet ve zorbalıkla karşılaşma risklerinin daha fazla olduğu düşünülür. Okulda zorbalık genellikle tuvaletler, soyunma odaları, koridorlar ve çocukların ve ergenlerin öğretmenler ve diğer okul personeli tarafından daha az gözlem altında tutulduğu oyun alanları gibi yerlerde gerçekleşir. Çevrimiçi ortamda benzer biçimde okul personelinin gözetiminden çoğu zaman uzak bir alan olduğu için burada da şiddet sıklıkla kendini gösterebilmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni (ÇHS) ve diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerini onaylayan hükümetler tarafından benimsenen değerler, çocukların okullarda ve diğer yerlerde şiddetin her türünden korumasını bir yükümlülük olarak ortaya koymaktadır. Şiddetin her biçimini yasaklayan ve caydırıcı ve şiddet olaylarını önlemek için gerekli tüm diğer önlemleri alan yasalar hazırlamak, bu sözleşmeleri imzalayanların yerine getirmesi gereken yükümlülükler arasındadır.

Çocukların maruz kaldığı şiddet şekilleri arasında zorbalık, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, okul bahçesinde mücadele, çete şiddeti ve silahlı saldırı sayılabilir. Teknoloji, internet ve cep telefonları kullanılarak zorbalık için yeni araçlar ortaya çıkmış ve bu durum “siber zorbalık” gibi yeni şartların oluşmasına neden olmuştur.

- **Fiziksel ve psikolojik ceza:** Çocuk Haklarına Dair Komite, “bedensel” ya da “fiziksel” cezayı fiziksel gücün kullanıldığı ve hafif olduğu halde bir miktar acı ya da rahatsızlığa neden olan ceza olarak tanımlamaktadır. Bu şiddet türü çocuklara, elle ya da bir aletle vurmaya (“şapırık”, “tokatlamak”, “şaplak atmak”) içerir. Ancak, aynı zamanda, çocukları tekmelemek, sarsmak veya fırlatmak, çizmek, kıstırmak, ısırarak, saçlarını çekmek veya tokatlamak, kulaklarını çekmek, çocukları rahatsız edici konumda kalmaya zorlamak, yanıklara, haşlanmalara yol açmak veya zorla sindirmeyi de içerebilir.
- **Ayrımcılığa ve cinsiyete dayalı şiddet:** Okullarda bedensel cezanın bazen toplumun tümünde damgalamaya ve ayrımcılığa maruz kalan gruplara ait çocuklara daha şiddetli veya sıklıkla uygulandığını gösteren kanıtlar vardır. Hindistan’da 1998 Temel Kamu Eğitimi Kamu Raporu (PROBE), daha yüksek kast öğretmenlerinin Dalit’teki çocuklara (“dokunulmazlar” veya dört kasttan en düşük olanlar) ve diğer alt grupları eğitilmez ve beceriksiz olarak etiketleyerek onları küçük düşürdüklerini göstermektedir.

Genel olarak, erkeklere kızlara göre daha sık ve daha ciddi bir bedensel ceza uygulanmaktadır, ancak kızlar bu durumdan muaf değildirler. Araştırmalar, Mısır'da, okul çocuklarının %80'i ve kız öğrencilerin %67'sinin okullarda bedensel ceza gördüğünü göstermiştir; Barbados'da görüşülen erkeklerin %95'i ve röportaj yapılan kızların %92'si okulda dayak ya da kırbaçlamaya maruz kaldıklarını belirtmiştir.

- **Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet:** Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet cinsiyet eşitsizliği, stereotip ve sosyal olarak dayatılmış rollerden kaynaklanmaktadır. Kızlara karşı cinsel taciz de dâhil olmak üzere cinsel şiddet, kızları cinsel tercihleri veya cinsellikleri nedeniyle cezalandırmak veya küçük düşürmek arzusuyla motive olabilir. Ayrıca korkutma, aşağılama ve kızları okullarda azaltmaya hizmet eder.
- **HIV ve cinsel şiddet:** Sahra altı Afrika ülkelerinde, 15-24 yaş arasındaki kızlar ve genç kadınlar arasındaki HIV'in ortalama oranı, o yaş grubundaki erkek çocuklar ve genç erkekler arasındaki ortalama oranın üç katından fazladır. Cinsel şiddet giderek daha az çalışılmış olmasına rağmen bu artışların önemli bir faktörü olarak kabul edilmektedir. Global School Based Student Health Survey (GSHS) verilerine göre Namibya'da "kız ve erkeklerin %19'u "Fiziksel olarak cinsel ilişkiye zorlandınız mı?" sorusuna "Evet!" cevabını vermiştir.
- **Zorbalık:** Zorbalık dünya çapında bir sorundur, ancak literatür, çoğunlukla sanayileşmiş dünyayla ilgilidir. 1970'lerde İskandinavya'dan sonra Birleşik Krallık, Japonya, Avustralya ve ABD'de gerçekleştirilen bir çalışma, zorbalığın ve mağdurun özellikleri ile zorbalığa neden olan kişisel ve sosyal risk faktörlerini analiz etmiştir. Zorbalık, diğer şiddet biçimlerinden de ayırt edilir; zira bu, izole edilmiş bir olay yerine bir davranış kalıbını temsil eder (2013, ss. 118-121). Okul çocukları için 2001 yılında Sağlık Davranışı (HBSC) anketi gerçekleştirilmiştir. Bu ankete göre Orta Avrupa ve Doğu Avrupadaki geçiş dönemi ülkeleri, İsveç'te %15'ten Litvanya'da %64'e kadar değişen oranlarda olmak üzere, son iki ay içinde zorbalığa uğradığını söyleyen okul çocuklarının oranı %35'tir.

Zorbalığa uğramanın en yaygın biçimleri sözlüdür ve engel olunmazsa (önlem, yaptırımı ifşa vs.), sözlü zorbalık aşırı şiddete neden olabilir. İnternet ve cep telefonları, zorbalığa maruz kalma için yeni tehditler yaratmıştır: E-postalar, çevrimiçi sohbet hatları, kişisel web sayfaları, kısa mesajlar ve görüntü iletimi. Kanada'daki öğrencilere yapılan bir ankette, erkek çocukların siber zorbalığı kız çocuklardan daha fazla itiraf ettiği ve daha sıklıkla siber zorbalık kurbanı oldukları bulunmuştur. Siber zorbalığın bilinen zorbalıktan farklı olarak, faillerin anonim kalmalarına izin verdiği, iletilerin hızlı bir şekilde dağıtılmasına ve çoğaltılmasına fırsat verdiği bilinmektedir (Unicef, 2013).

3. Siber zorbalık İnternet günümüz insanını diğer tüm teknolojik gelişmelerden daha fazla etkilemektedir. İnternetin bilgidен ticariye tüm üretim ve tüketim döngüsünü etkilemesi insan hayatının da etkilenmesine sebep olmaktadır. Eğlenceden bilime kadar kullanıcılar bir yandan üretirken diğer yandan tüketici haline dönüştürmektedir. Bu döngü ve dönüşüm ise interneti kullanıcılar için cazip bir alan haline getirirken, yine kullanıcıların hayatını köklü bir şekilde etkilemektedir.

Kullanıcıların internet davranışlarını anlamak için öncelikle insan davranışlarının doğasını anlamak gerekmektedir. Her insanın davranış yapısı kendine hastır ve bu yüzden ne zaman ve nasıl davranacağına ilişkin soruların cevapları vermek güç olmaktadır. Ancak genel bir çerçeve belirlemek adına insan davranışlarını belirleyen en önemli faktörlerin başında ihtiyaçların ve güdülerin geldiği söylenebilir. Bir canlı olarak insan en ilkel hayvani düzeyden başlayarak gelişen ihtiyaçlara sahiptir. Yine ihtiyaç olarak değerlendirilebilecek en temel güdüler ise saldırganlık ve cinselliktir. İnsan beyninin en derininde yer alan ve yaşamını sürdürmesi için ömür boyu devam eden ihtiyaç ve güdülerin içinde özellikle cinsellik ve saldırganlık, bilgisayar ve internet teknolojisinde kendisine yer bulabilmiş en önemli alanlardır (Arıcak, 2015, ss. 21-22). Hayatımızda var olan ve çoğu zaman bastırığımız ihtiyaç ve güdülerin internette meşru bir hal alması, internet üzerinde şiddet ve cinsellik gibi unsurları içinde barındıran içeriklere özellikle küçük yaşlarda maruz kalma yani genel bir ifadeyle yanlış internet kullanımı; internet bağımlılığı, oyun bağımlılığı ve buna bağlı olumsuz yönde değişen kullanıcı davranışları, sanal uzama taşınmış olan nefret söylemi, siber zorbalık gibi pek çok olumsuz sonuç doğurabilmektedir.

Saldırganlığın biyolojik varlığımızı koruma amaçlı olarak ortaya çıktığı düşünülse de korku, kızgınlık, öfke ve nefret de saldırganlığı doğurabilecek duygulardır. Saldırganlık doğuştan var olmasına rağmen özellikle çocukluk çağında çevrenin etkisiyle şekillenir ve biçim kazanır. Yaşanan çevrede şiddet kabul gören bir davranışsa ya da çocuk şiddete maruz kalıyorsa saldırgan davranışlar göstermesi beklenmektedir. Benzer şekilde gerçek olarak algılanmadığı için aile tarafından şiddet içeren videolar ya da oyunların oynanması hoş karşılanıyorsa ya da oyunlar ödüllendiriliyorsa bu davranışların gerçek yaşama yansması daha kolay olacaktır (Arıcak, 2015, ss. 22-23). İnsanın uzun süre maruz kaldığı görüntüleri belli bir süre sonra meşru olarak görmesi normaldir. Özellikle günümüz grafik tasarımlarının (arttırılmış gerçeklik gözlükleri ve VR'larda grafik tasarımlar kapsamında düşünülmelidir) gerçek ve sanal arasındaki farkı görsel anlamda minimize etmesi bahsedilen şiddetin kabulleniş sürecini hızlandırdığı düşünülebilir.

Sanal ortamda bir şiddet türü olarak siber zorbalık elektronik ya da dijital ortamda bireylerin ya da grupların başkalarını rahatsız etmek ya da zarar vermek amacıyla tekrarlanan düşmanca ya da agresif iletilerini içeren davranışlardır. Siber zorbalık sürecinde, mağdur zarar veren kişinin kimliğini bilebilir ya da bilmeyebilir. Ayrıca siber zorbalık araştırmaları genellikle okula giden öğrencilerle şekillense de okuldan bağımsız olarak da siber zorbalık gerçekleşebilir (Tokunaga, 2010, s. 278). Zarar veren kişinin ve mağdurun kimlik yapısı, izleyen kitlenin büyüklüğü, zarar verme yöntemleri gibi başlıklar siber zorbalığı, okul zorbalığından ayırmaktadır.

Siber zorbalık için yapılan tanımlamalar birbirine yakın olmakla birlikte, tanımlama içinde bazı konular araştırmacılar tarafından hâlihazırda tartışılmaktadır. Örneğin, bazı tanımlamalar siber zorbalık için bilinçli bir tekrarın zorunlu olduğunu ifade ederken, bazıları sosyal paylaşım sitelerinin doğası gereği tek bir paylaşımın yüzlerce insan tarafından görüldüğü ve görülen insanlar tarafından tekrar paylaşılabilirdiği gerçeğinden hareketle sosyal ağlardaki tek bir paylaşımın da tekrarlayan davranış statüsünde ele alınabileceğini ifade etmektedirler (Yaman vd., 2011, s. 167). Dredge vd. siber zorbalık tanımı konusunda yaptıkları araştırmada, 15-24 yaş arası daha önce olumsuz deneyimlere sahip 25 sosyal ağ kullanıcısıyla yarı yapılandırılmış görüşme sonucunda,

araştırmaya katılanların tanımlamada özellikle siber zorbalığın mağdur üzerindeki olumsuz etkisi üzerinde durduğu bulgulanmıştır. Tekrar, niyet, zorbalığı yapan ve mağdur arasındaki güç ilişkisi gibi siber zorbalığın tanımında daha sık değinilen başlıklara değil, mağdurların yaşadıkları üzerine durulması ve buna dikkat çekilmesi fiziksel alandaki zorbalık ile siber alandaki zorbalık arasındaki farkı vurgulaması açısından da önemlidir. Siber alanda mağdurların durumuna tanık olanların sayıca fazla olması, paylaşımlarla mağduriyetin yayılarak devam etmesi, kimi zaman zorbalığı yapanın anonim kalabilmesi ve zorbalığı yapanın etkilerini birebir gözlemlemediği için fiziksel alandan daha kötü sonuçlar doğurabilecek hareketleri daha kolaylıkla yapabilmesi siber uzamdaki mağdurların yaşadığı zorbalığın daha olumsuz sonuçlar doğurmasına ve etkilerinin daha ağır olmasına neden olabilmektedir.

Siber zorbalıkla ilgili araştırmaların yeni, dolayısıyla birikimin yetersiz olması bazı çalışmalarını da beraberinde getirmektedir. Örneğin, siber zorbalık mağdurlarının cinsiyeti hakkında kimi araştırmalar kadınların daha yoğun olduğunu ifade ederken bazı araştırmalar cinsiyet konusunda kesin bir yönelimden bahsedilemeyeceğini ifade etmektedir. Yine yaş ve mağduriyet arasında bir ilişki bulunduğunu belirten araştırmaların yanında böyle bir ilişkinin olmadığını kanıtlayan araştırmalar da bulunmaktadır (Dredge vd., 2014, s. 17). Bu konudaki farklı araştırmaların bir diğer sebebi ise konunun fazlaca alt başlığı içinde barındırmasıdır. Genel anlamda siber zorbalık; “teknik temelli elektronik siber zorbalık” ve “iletişim temelli siber zorbalık” olarak ikiye ayrılabilir (Arıcak, 2015, s. 76). Uzmanlık gerektiren teknik temelli siber zorbalıkla karşılaştırıldığında, iletişim temelli siber zorbalığın daha fazla gözlenmesinden yola çıkarak daha fazla incelendiği ifade edilebilir. İnternet kullanıcılarının her biri aynı zamanda içerik üreticisidir. Kullanıcıların ürettikleri olumsuz içeriklerin bir uzantısı olan siber zorbalıkla bu sebeple daha sık karşılaşılması kaçınılmazdır.

Siber zorbalık sosyal medya platformlarına göre de farklılıklar gösterebilmektedir. Sosyal medya platformları tasarım özelliklerine bağlı olarak farklı davranış kalıplarını içinde barındırmaktadır. Örneğin, Facebook, kişisel temsilin ön planda olduğu, insanların görülmek, takip edilmek ve izlemek için var olduğu ve paylaşımlarda bulunduğu bir alandır. Dredge ve arkadaşları 15-24 yaş arası 316 kişi üzerinde yaptıkları ve Facebook kullanımı ve siber zorbalık ilişkisini inceledikleri araştırmalarında, öncelikle çalışmaya katılanların %51'inin son altı ay içinde birden fazla kez siber zorbalığa maruz kaldıklarını bulgulanmışlardır. Facebook arkadaş sayısındaki artışın, aynı şekilde profil yazılarının sıklığının, negatif etkiye sahip duvar yazılarının sayıca fazla olmasının siber zorbalığa maruz kalma riskini arttırdığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular sonucunda Facebook'ta gözlenme ve paylaşımındaki artışın yani kullanım yoğunluğunun mağdur olma riskini de arttırdığını söylemek en azından bahsedilen araştırma için mümkündür.

Mağdurların, saldırgan kişinin kimliğini bilip bilmemesi de siber zorbalığın değişkenleri arasındadır. Wolak vd. (2007), bilinen kişiler tarafından zarar verilme oranının sadece çevrimiçi olarak iletişim kurulan kişilerden daha fazla olduğunu bulgulanmışlardır. 1500 genç üzerinde yapılan araştırmada ayrıca tanınan saldırganların yaklaşık yüzde ellisinin herkesin görebileceği mesajlar gönderdikleri, dedikodu yaydıkları ve bunun durdurulması zor bir durumu ortaya çıkarttığını bulgulanmışlardır. Araştırma zarar veren kişinin bilinmesi durumunda siber zorbalığın birden

fazla kez gerçekleştiğini, sadece çevrimiçi olarak iletişim kurulduğu durumlarda ise saldırının sıklıkla bir kereye mahsus olduğunu ifade etmektedirler. Saldırganın bilindiği durumlarda güç dengesizliğini ortadan kaldırmak adına aile ya da öğretmenler konunun çözümüne ortak olmaktadır. Son olarak zarar veren kişinin tanındığı durumlarda %45 oranında siber zorbalık fiziksel zorbalığın farklı bir hali ya da yönü olarak ortaya çıkmaktadır. Bahsedilen veriler ışığında siber zorbalık ve fiziksel zorbalık arasında bir bağ olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak fiziksel zorbalık ve siber zorbalık ilişkisi açısından unutulmaması gereken önemli bir konu fiziksel ortamda mağdur olan bir kişinin siber ortamda rol değiştirerek zarar veren kişi haline dönüşebileceğidir (Yaman vd., 2011, ss. 174 – 175). Fiziksel ortamda güçsüz olan bir kişi internet ortamında güçlü hale gelebilir ve durum onun rol değiştirmesine sebep olabilir. İnternet ortamında fiziksel olarak güçlü olmaya gereksinim yoktur. İnternet ortamında kişi kimlik bilgilerini gizleyebilir, zarar vermek için herhangi bir zaman ve yer sınırlaması yoktur (gece boyunca siz uyurken, size verilmiş zararı sabah uyandığınızda görebilirsiniz), yine zarar verecek kişi kendi kimlik bilgilerini gizleyerek vereceği zarara sayıca fiziksel ortamdakinden daha fazla kişinin tanık olmasını sağlayabilir. Bu ve buna benzer durumlar internetteki siber zorbalığı fiziksel zorbalıktan ayırmaktadır. Ayrıca bir diğer önemli husus siber zorbanın mağduru yüz yüze görmediği için verdiği zararı da tam olarak anlayamamasıdır. Bu durum daha fazla zarar vermeye sebep olabilmektedir.

İnternetin etkileşim boyutu göz önüne alındığında onu diğer kitle iletişim araçlarından ayırt eden en önemli özelliğinin mesaj kaynağı ile hedef arasındaki kanalda etkileşime imkân vermesi olduğu görülmektedir (Güven, 2017, s. 184). Bu noktada internet kullanım alışkanlıkları, internette girilen web sayfaları ya da sosyal ağları siber zorbalığa maruz kalma sebebi olabilecek ya da en azından mağdur olma riskini arttıracak unsurlardır. İnternette çocukları korumak, ebeveynlere çeşitli olanaklar da sunulmaktadır. Örneğin, Youtube için “kısıtlı mod” açılabilir. Ancak çocuklar okuma yazmayı öğrendikten sonra modu değiştirme konusunda hiçbir sıkıntı yaşamamaktadır. Henüz ülkemize uygulanmaya başlanmayan ancak Amerika’da kullanılan Youtube Kids, çocuklar için başka bir alternatif olarak görülebilir. Gençlere yönelik ise yine ebeveyn kontrolünü sağlayan çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamaların bir kısmı sadece telefon, bilgisayar ya da tableti kullanmaya yönelik uygulanırken, bazı uygulamalar internet kullanımını kısıtlayabilmektedir. Örneğin, filtrelenen kelimelerin aranması ya da bu kelimeleri içinde barındıran sitelere girilmesini engellenmektedir. Ancak bahsedilen uygulamalara yöneltilen eleştirilerin pek çoğunda, uygulamanın uygulamasında bir açık olduğu ve tamamen güvenilir olmadığına dikkat çekilmektedir. Uygulama indirilerek, uygulamalar üzerinden siber zorbalık uygulanmasının önüne geçilmesi ise telefon ve internet kullanımından daha karmaşık bir konudur. Buna benzer genç kullanıcılara yönelik sınırlamalar hatalı internet kullanımına bağlı olarak karşılaşılabilecek siber zorbalığı önlemeye yöneliktir. Ancak siber zorbalığın sadece internette karşılaşılan kişiler ya da gruplar tarafından değil aynı zamanda mağduru tanıdığı kişiler tarafından da gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, uygulamaların yetersizliği daha fazla ortaya çıkmaktadır.

Güvenli kullanım ile ilgili uygulamaların yanında çocukları, gençleri ve aileleri bilinçlendirmek için bazı organizasyonlar da bulunmakta ve bu organizasyonlar zorbalığın önüne bilinçlendirme ve eğitime çalışmalarıyla geçmeye gayret göstermektedir. Örneğin, İngiltere’de Childnet International, Charity in The United Kingdom, WiredSafety.org (D’Auria, 2014, s. 21) gibi organizasyonlar video içerikleri ve yazılı paylaşımlarıyla ilgilenele bilgi vermektedir. İnternet siber zorbalıkla ilgili sorunu da çözümü de içinde barındıran bir alan olarak görülebilir. Sorun ya da çözüm olması hem genç kullanıcıların hem de ailelerin bilinçli ve doğru internet kullanımıyla mümkün olabilir.

Bir siber zorbalık alanı olarak “Potins”

Siber uzamın kullanıcılar için en büyük katkısı, kullanıcıları sadece tüketen değil aynı zamanda üreten bir konuma getirmesidir. İçerik üretmek kullanıcılar için önemli bir kazanç olmakla birlikte, bu olumlu gelişmenin olumsuz sonuçları olduğu da söylenebilir. Kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriğin nefret söylemini içermesi, cinsel istismarın önünü açması olumsuz örneklerden sadece ikisidir. İçerik paylaşıldığında, içeriği izleyenlerin, okuyanların ya da dinleyenlerin sayısı içeriğe ve paylaşıldığı alana bağlı olarak birkaç kişiden, milyonlarca kişiye kadar değişiklik gösterir. Bu durum olumsuz içeriklerin mağdur üzerindeki olumsuz etkisini kat ve kat arttırmaktadır. İçeriğin yayılım hızı, ulaştığı izleyici kitlesi ve içeriği üretenin anonim olmasından ya da hedefindeki kişi/lerle fiziksel ortamda yüz yüze gelmeyecek olmasından dolayı üretilen içeriğin daha fazla zarar verecek şekilde oluşturulması siber uzamdaki şiddeti fiziksel ortamdaki şiddetten ayıran temel özelliklerdir. Ayrıca olumsuz içeriği oluşturanın anonim kalması fiziksel alandaki gibi güçlü kişilerin değil herkesin şiddeti oluşturmaya zemin hazırlamaktadır.

Siber zorbalığa ait bir başka temel özellik, kolaylıkla yapılabilir olmasıdır. Kimi zaman bir hesap açmak ve hesap üzerinden mail yoluyla birisini tehdit etmek, kimi zamansa sosyal paylaşım platformu üzerinden görülmesi istenmeyecek resim ve videolar yayınlamak birer siber zorbalık örneği olarak gösterilebilir. Bahsedilen bu siber zorbalık örnekleri temel düzeyde internet kullanan bir kişinin rahatlıkla gerçekleştirebileceği türden örneklerdir. Bu bağlamda sosyal medya içindeki her alan, şiddet içeriğinin paylaşılabilirdiği bir platforma dönüşebilmektedir. Akıllı telefonlar üzerinden kullanılan ve akıllı telefonların işlevselliğini arttırmayı amaçlayan uygulamalar da yine şiddet içeriğini barındıran alanlar olarak kullanıcıların karşısına çıkabilmektedir. Google Play’e ait geliştirici politika merkezi, uygulamalar üzerinden yapılan ihlallerin önüne geçebilmek için etkin bir yol izlediklerini ifade etmektedir. Google Play izin verilmeyen içeriklerin kapsamı hakkında açıklayıcı bilgiye yer verdikten sonra, uygun olmayan içeriğin merkeze bildirilebileceği ve merkezin gerekli gördüğü durumlarda uygulamanın tekrar düzenlenmesini talep edilebileceğini, uygulamanın kaldırılabilirdiğini, tekrar eden durumlarda bireysel hesabın ya da ilgili hesabın feshedilebileceğini ifade etmektedir (Google Play Destek Merkezi, 2017).

Çalışma içerisinde yer alan şiddet, zorbalık, okul zorbalığı, siber zorbalık ve Google Play’in vermiş olduğu örneklerden yola çıkılarak, güncel bir uygulama olan “Potins” inceleme alanı olarak seçilmiştir. Okullardaki siber zorbalığın incelenmesinde bu uygulamanın seçilme nedenleri

arasında aplikasyonun üzerinde lise düzeyindeki okulların yer alıyor olması, çeşitli tartışmalar için başlıkların açılabilir olması ve yorum yazılırken katılımcıların anonim kalabiliyor olmaları gibi sebepler sayılabilir. Bunun yanı sıra aplikasyona erişim kolaylığı, bir diğer neden olarak ortaya çıkmıştır.

Arıcak, Dünyada çocuk ve gençler arasında en sık görülen siber zorbalık türünün iletişim temelli zorbalık olduğunu belirterek, gençler arasında görülen siber zorbalık davranışlarını genel olarak şu şekilde sıralamıştır (2015):

- İsim takmak.
- Alay etmek.
- Tehdit etmek.
- Arkadaşlarının sigara içtiği, kopya çektiği gibi başkalarıyla paylaşılmasını istemeyeceği bir davranışı ifşa etmek.
- Bir kişiyle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaymak.
- Bir kişinin rızası olmadan resmini ya da videosunu yayınlamak.
- Bir kişiye ait e-posta hesabını ya da sosyal paylaşım sitesinin şifresini ele geçirip gizlice girerek, o kişinin hoşuna gitmeyecek şeyler yapmak.
- Bir kişinin yerine e-posta hesabı ya da Facebook/Twitter hesabı açıp, o kişinin hoşuna gitmeyecek ya da saygınlığını zedeleyecek davranışlarda bulunmak.
- Bir kişinin oyun şifrelerini ele geçirip, oyun içinde o kişinin hoşuna gitmeyecek değişiklikler yapmak.
- Bir kişiyi internetteki bir ortamdan (oyun sosyal paylaşım sitesi gibi) dışlamak.

Potins aplikasyonundaki verilerden yola çıkılarak tespit edilemeyecek olan “bir kişiyle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaymak, bir kişiye ait e-posta hesabını ya da sosyal paylaşım sitesinin şifresini ele geçirerek o kişinin hoşuna gitmeyecek şeyler yapmak, bir kişinin yerine e-posta hesabı ya da Facebook/Twitter hesabı açıp, o kişinin hoşuna gitmeyecek ya da saygınlığını zedeleyecek davranışlarda bulunmak, bir kişinin oyun şifrelerini ele geçirip, oyun içinde o kişinin hoşuna gitmeyecek değişiklikler yapmak” maddeleri çalışmanın dışında bırakılmıştır. Ancak aplikasyon aracılığıyla tespit edilmesi olanaklı olan, telefon, Instagram hesabı gibi bilgilerin paylaşılması “özel bilgilerin paylaşılması” başlığı ile bir ek kategori olarak tarafımızca bu listeye eklenmiştir. İncelenen kategorilerin içerikleri hakkındaki bilgiye, bulgular kısmında yer verilecektir.

Yorumların incelenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği gibi XX. yüzyıl başında, Columbia Gazetecilik Okulu'nun gazetelerin nicel analizlerine dair yapmış oldukları çalışmalarla ortaya çıktığı kabul edilen (Bilgin, 2006, s. 3) içerik analizi, iletişimin açık/belirgin içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel tanımlanmasına yönelik bir araştırma tekniğidir (Berelson, 1952 akt. Gökçe, 2006, s. 35). Metin içeriğinin toplanması ve analiz edilmesini kapsayan bir teknik olan içerik analizi verinin standart bir forma dönüştürülmesiyle gerçekleştirilir. “İçerik analizi, metin içinde tanımlanan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak

için kullanılan bir araştırma tekniğidir.” (Stone ve ark. 1966: 213 akt. Koçak & Arun, 2016, s. 22). İçerik analizi tekniğinde önce örneklem belirlenir, ardından kategoriler belirlenir, bu aşamanın ardından çözümlene ya da kayıt birimi belirlenir ve son olarak sayım sistemi belirlenir (Öğülmüş, 2017, s. 219). Bu sayede veri nicel hale dönüştürülür.

İçerik analizinin yanı sıra Potinss uygulamasının yaratıcıları ile internet aracılığı ile yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeden elde edilen veriler bulgular kısmında paylaşılacaktır.

Bulgular

“Potinss” uygulamasında, araştırmanın gerçekleştirildiği 10-16 Nisan tarihleri aralığında, Türkiye'nin farklı noktalarından toplam 1034 lise bulgulanmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan 1034 liseden arasından yaklaşık %10'luk dilime karşılık gelen 100 lise basit seçkisiz örneklem yoluyla seçilmiştir.

Araştırma esasında liselerden bir kısmının uygulamayı diğerlerinden daha etkin kullandıkları görülmüştür. Fakat araştırmanın amacı uygulamayı etkin kullanan liseleri tespit ederek bu liselere ait verileri incelemek değil, tüm liselerdeki yorumlara ait yönelimleri tespit edebilmektir. Bu nedenle inceleme yapılırken etkin kullanım oranı dikkate alınmamıştır; ancak ismi uygulamanın listesinde olduğu halde içerisinde hiçbir yorum bulunmayan liseler araştırmanın dışında tutulmuştur.

Aplikasyonun yaratıcılarıyla yapılan görüşme neticesinde, uygulamanın 16 yaşında iki lise öğrencisi tarafından kurulduğu, Aralık 2016'da piyasaya sürüldüğü; ancak bazı sorunlar nedeniyle önce kapatıldığı, daha sonra ise Şubat 2017 tarihinde tekrar aktive edildiği öğrenilmiştir. Şu an lise üçüncü sınıf öğrencisi olan uygulama yaratıcıları, dışarıdan hizmet aldıkları bir yazılımcı ile çalışmaktadırlar. Görüşme neticesinde uygulama üzerinde isimleri bulunan okulların o okulda bulunan öğrencilerin talepleri doğrultusunda isimlerinin siteye yüklendiği öğrenilmiştir. Edinilen bilgiye göre yine siteden bir okulun adının kaldırılması da yeterli sayıda talebin kendilerine ulaştırılması yoluyla gerçekleşmektedir. Potinss yaratıcıları siber zorbalık konusunda öncelikle kendilerinin manuel yollarla önlem almaya çalıştıklarını; ancak zamanla katılımcı sayısının artmasıyla bu yöntemin işe yaramaz hale geldiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle uygulamanın arka planına bir filtreleme yöntemi eklediklerini ve böylece bazı sözcüklerin otomatik olarak silinmesini sağladıklarını ifade eden Potinss yaratıcıları, paylaşılan kötü fotoğrafları ise önlemekte çok zorlandıklarını, bu sebeple kısa bir süreliğine Potinss'i kapattıklarını ve yeterli filtreleme sistemini sağladıkları zaman uygulamayı tekrar aktive edeceklerini belirtmişlerdir.

Konu Başlıkları ve Yorumlar

Çalışma içerisinde 100 okulda toplam 7817 başlık incelenmiştir. Bu başlıklardan bir kısmının diğer kullanıcılar tarafından aktif olarak cevaplandırıldığı, bir kısmının ise sadece başlık olarak kaldığı görülmüştür. Bazı başlıkların ise anlamlı olmadığını, amaçsızca açıldığını (örn. sadece alfabedeki

bir harf ya da bir noktalama işareti) söylemek mümkündür. Ancak kimi zaman bu başlıkların altına da yorum yazıldığı görüldüğü için, tüm başlıkların içerisinde küçük bir grubu oluşturan, söz konusu başlıklar araştırmadan çıkartılmamıştır. Ayrıca çalışmada şu şerh düşünülmelidir: Burada ortaya çıkan küfür, hakaret vs. tüm bu ifadelerin bahsi geçen okulun öğrencileri tarafından gerçekleştirildiğini söylemek mümkün değildir. Aplikasyon, dışarıdan herhangi birisinin yorum yapmasına olanak sağladığı için kimi zaman başka gerekçelerle bu okul isimlerinin altında bu içeriklerin başkaları tarafından da oluşturulmuş olabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Yapılan incelemede başlıkların çok büyük bir bölümünün, 7817 konu başlığından 3156'sının bir isim belirtilerek (ör. Ayşe Akadem, Mehmet Coydan vs.) açıldığı görülmüştür. Genellikle isim verilerek açılan konu başlıkları bir kişi hakkında diğerlerinin yorumlarını öğrenmek, bu kişinin bir ilişkisi olup olmadığını öğrenmek amacıyla açılmış olan başlıklardır. İsim verilerek açılan başlıklarda çoğu zaman bahsedilen kişi hakkında yüz yüze söylemenin zor olacağı ifadeler kullanılmıştır. Görüldüğü kadarıyla çoğu zaman bu durum diğer öğrencilerin “Yüz yüze söyleyemediğiniz şeyleri burada paylaşıyorsunuz. Adamsanız yarın yanına gidip söylersiniz!” minvalindeki karşı yorumlarıyla karşılaşmıştır.

Çalışmada toplam 36161 yorumla karşılaşmıştır. Ancak “Potinss” aplikasyon yöneticilerinin bazı yorumları engelleyebildikleri veya kaldırılabildikleri gözlemlenmiştir. Bu sebeple bazı başlıklar altında yazılan yorum sayısı ile gerçekte karşılaşılan yorum sayısı arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Özellikle küfür içeren kelimelerin yorumlardan kaldırıldığını, kullanıcıların birbirlerini yazdıkları metinlerden anlamak mümkündür. Örneğin, öğrencilerden bazıları diğerlerine küfür amaçlı kullanılan kelimelerin içindeki harfleri değiştirmeleri ya da araya yıldız koymaları (örn. g*t) durumunda yorumlarının ekranda görünebileceğini aksi durumda yazılanların ekranda görünmediğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla bu durum, aplikasyonun yasakladığı sözcükleri kullanıcıların geliştirdikleri çeşitli yöntemlerle aşmayı başardıklarını gösteren bir veridir. Uygulama içinde ise yorumlar aplikasyona şikâyet edilebilmektedir.

İncelemede özellikle kişilerin isimleri verilerek açılan başlıkların altında yer alan yorumların genellikle olumsuz içerikte oldukları görülmüştür. Olumlu yazılan yorumlar ise diğer kullanıcıların alay ve hakaretleriyle karşılaşabilmektedir. Bir ismin altına yazılan olumlu yorum çoğu zaman “Ali, hem kendi adına başlık açıyorsun hem de olumlu yorumlar yapıyorsun.” şeklinde karşı yorumlarla karşılaşabilmektedir. İsim verilerek açılan başlıkların ardından en çok kullanılan bir diğer başlık açma biçiminin ise sınıf ve şube adlarının yazılmasıyla (10-C'den Melis, 10-A'dan Efe vs.) gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu başlıklardaki yorumlar da isimlerdeki yorumlara benzer yapıdadır.

Araştırmaya dâhil edilen okullar arasında ismi altında en fazla başlık açılan okulda “544 başlık” olduğu görülmüştür. En az başlık açılan okulda ise “2 konu başlığı” bulunmaktadır. Okulların öğrencilere göstermiş oldukları tutumların bahsedilen başlık, yorum sayısı ve içerikte etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin, bir okulda açılan “Herkes duyurudan korktu ne dersiniz?” başlığına karşılık olarak “Fiss” yazılması ve okulda yapıldığı anlaşılan bu duyuru sonrasında aplikasyon üzerinden yapılan başlık ve yorumların hem nicel olarak azalması hem de içerik olarak değişmesi bunun kanıtı olarak gösterilebilir. Ayrıca yine bir öğrencinin,

bilişim suçları ve internette hakaret içeren yazılara karşı yaptırımlarla ilgili paylaştığı internet alıntılarını (bkz. Şekil 1) o okulda yapılan paylaşımların muhtevasının ve sayısının değişmesine sebep olmuştur.

Resim 1: Medyada uyarı amaçlı kullanılan görseller.

İsim Takma

Hakaret kadar ağır ifadeler içermeyen ve çoğu zaman yüz yüzeysen de kullanılabileceği düşünülen isim takma örnekleri incelendiğinde, toplam yorumların içerisinde 175 tane “isim takma” ifadesinin olduğu görülmüştür. En fazla “isim takma” ifadesinin kullanıldığı okulda toplam 52 isim takma ifadesine rastlanırken, incelenen okulların tamamında %35 oranında diğer öğrencilere isim takıldığı görülmüştür. İsim takma kategorisi altında *Somon*, *Doberman* gibi örneklerle karşılaşmıştır. Genellikle isim takılırken hedef alınan kimsenin fiziksel özelliklerine atıfta bulunulduğu tespit edilmiştir.

Alay Etmek

Yorumlar içinde “alay etmek” zorbalık türleri arasında ikincisi sırada yer almıştır. Yapılan incelemede aplikasyondan seçilmiş olan okulların %70’inde alay ifadelerine rastlanmıştır. Yine alay sözcüklerinde de mağdurun fiziksel özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Örneğin “okulun kelleri” şeklinde bir başlık açılarak bu başlık altında çeşitli isimler sıralanmıştır. Fiziksel özelliğe dayanmadan yapılan alay etmeye örnek olarak “okulun güzel kızları” başlığının altına yazılan erkek isimleri gösterilebilir. Yine “pis kokanlar listesi” şeklindeki başlık da alay etmenin bir diğer örneğidir. Toplamda 1242 kez kullanılan alay edici yorumların en fazla tekrarlandığı okulda bulguların sayısı 139’dur.

İfşa Etmek

Çalışma esnasında karşılaşılan ifşa etme örneklerinin Arıcak’ın kategorileştirmesinde ortaya koyduğu sigara, kopya gibi içeriklerden farklı olduğu görülmüştür. Potinss aplikasyonunda gerçekleştirilen ifşa etme kategorisinin içerisinde daha çok “öğrencilerin erkek arkadaşı ya da kız

arkadaşlarının kimler olduğu” gibi konuların olduğu görülmüştür. İncelenen liselerin %68’inde bir davranışı ya da durumu ifşa eden kelimelerin kullanıldığı görülmüştür. İncelenen liselerin tamamında toplam 813 kez ifşa eden bir ifadeye rastlanmıştır. En fazla ifşa ifadesine rastlanan lisede ise 110 kez ifşa ifadesinin kullanıldığı görülmüştür.

Ifşa ifadelerinin içinde örneğin “hırsız o, kalem çalıyor” şeklinde ifadelerin de yer aldığı görülmüştür. Bu hem rencide edici hem de mağduru yaftalayıcı bir ifadedir. Öğrencilerin ilişki durumlarının ifşası ise uygulamanın sadece öğrencilere açık olmaması, herkesin erişimine açık olması gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin yaftalanma, dışlanma veya eğitimden yoksun bırakılmaya kadar çeşitlenebilecek mağduriyetler yaşamalarına yol açabileceği unutulmamalıdır. Potinss uygulaması üzerinden paylaşılan kimi özel bilgilerin ise kimi zaman ilgili öğrenciyi kızdırmak, rahatsız etmek ve üzme amacıyla gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Küfür, Hakaret ve Tehdit

Yorumların içerisinde en yüksek oranda küfür, hakaret ve tehdit kategorisine uygun ifadeyle karşılaşılmıştır. “Tehdit ifadeleri” diğer tüm başlıklarla kıyaslandığında daha az olması ve çoğu zaman hakareti de içermesi nedeniyle ayrı bir başlık yerine “küfür ve hakaret” başlığı içerisinde değerlendirilmiştir. İncelemede 5071 yorumda hakaret, küfür ve tehdit olduğu görülmüştür. Okulların %93’ünde hakaret, küfür ve tehdit içeren yorumlara rastlanmıştır. Hakaret, küfür ve tehdit edici yorumların en fazla tekrarlandığı okulda toplam 466 tane bu tarz içerikle karşılaşılmıştır.

İncelemede aplikasyonun küfür ifadelerine getirdiği engellemeyi aşmak amacıyla, bu ifadelerin bütünü yerine internette kullanılan kısaltmalarının “aq”, “oç”, “sg” şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Neredeyse tüm okullarda bu tarz küfürlerin olduğu gözlemlenmiştir. En çok kullanılan hakaret ve aşağılama içeren sözcükler arasında ise “kezban”, “keko” ve “çirkin” gibi ifadeler olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra aplikasyonda “boyu 110 egosu 250”, “egoist” gibi kişilerin davranışlarını hedef alan hakaret içeriklerinin ya da “karga burunlu”, “onu sivilce doğurmuş”, “evlat olsa sevilmez”, “tuvalette ekmek yemiş”, “makyajsız gördüm, hortlak gibiydi korktum” gibi kişilerin dış görünüşlerini hedef alan yorumların sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tehdit içeren ifadelerin ise “Korkak, yarın çıkışta seni bulup ağzını burnunu dağıtacağım.” şeklinde daha çok kavgaya davet biçiminde gerçekleştirildiği; ancak kimi zaman “Yarın videosunu yayacağım, herkes ne olduğunu görsün.” gibi siber zorbalık içerisinde yeni bir siber zorbalık tehdidi biçiminde gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

Fotoğraf - Video Yayınlama

Yorumlar içerisinde en az rastlanan zorbalık türü fotoğraf ya da video yayınıdır. İncelenen okullar içerisinde 82 okulda fotoğraf ya da video içeriğinin bulunduğu görülmüştür. Gözlemlenen

vakaların çoğunda yayınlanan fotoğrafların altında hakaret ve küfür içeriklerinin birlikte buldukları görülmüştür; bu durumun ise mağdurun karşılaştığı zorbalığı ikiye katladığını söylemek mümkündür.

Aşağıda yer alan örnek fotoğrafta (bkz. Şekil 2) görüleceği gibi öğrencinin fotoğrafı paylaşılmış, ismi verilmiş ve hakaret edilmiştir. Üzerine tıklanması durumunda fotoğrafının tamamı görülebilen kız öğrencinin içine düşüldüğü durum çok katmanlı bir siber zorbalık olarak değerlendirilebilir.

Resim 2: Fotoğraf paylaşımı.

Dışlama

“Dışlama” başlığı altında yer alan yorumları beş grupta toplamak mümkündür: Etnik kimlik/ırk, din, cinsel tercih, sosyo-ekonomik farklılıklar ve siyasi yönelim. İsim verilerek açılan başlıkların altında; mülteci, Kürt, Alevi, Ermeni, eşcinsel gibi ifadelerin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra kimi kullanıcıların “Aramızda komünist olanlar kimler?” gibi sorular sordukları gözlemlenmiştir. Bazı durumlarda dışlayıcı ifadelerin dinsel içerikler taşıdığı görülmüştür. Örneğin, bir lisede paylaşılan “Alevi kardeşimiz var mı bizim okulda?” sorusu, sorunun gerekçesinin ve soruyu soranın kim olduğunun belli olmadığı bir sorudur. Ancak kimi kullanıcılar bu soruyu yanıtlayarak öğrencilerin isimleri ve sınıflarını paylaşmışlardır. Burada asıl sorun, soruyu soranın anonim kalabilmesine karşılık ismi yazılanların kendi rızaları dışında isim ve numaralarının açık olarak paylaşılıyor olmasıdır. Aynı durum “Eşcinsellerin isimleri?” şeklinde açılan başlıkta ve benzerlerinde de görülmüştür. Soranın kimliği anonim ve sorunun nedeni belli değilken, ismi verilenlerin isim ve sınıflarının açık bir biçimde yazılması bu kimselerin kişilik haklarının ihlali açısından çok önemli bir sorun teşkil etmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi bahsedilen aplikasyon herkese açıktır ve yazılanlar herhangi bir bilgiye ihtiyaç duyulmadan herkesçe okunabilmektedir.

Bir diğer dışlama ise bir özel okulun ismi altına yazılan “Fakirler üzerine alınmasın.” ifadesinde görülmüştür. Bu ifade sınıfsal dışlamaya bir örnek teşkil etmiştir. Yine aynı okulda “Moncter montun yoksa gelme.”, “Lanvin ayakkabı giyin, yoksa dışlanırsın.” gibi ifadeler

sosyo-ekonomik anlamda gerçekleştirilen dışlamaya birer örnek olarak gösterilebilir. Yapılan incelemede yorumların içinde 166 dışlama ifadesine rastlanmıştır. Okulların %48'inde dışlama ile ilgili ifadelerin kullanıldığı görülmüştür.

Özel Bilgi Paylaşmak

Özel bilgi paylaşımı maddesi öğrencilere ait cep telefonu numarası, Instagram hesabı gibi özel bilgilerin ne oranda paylaşıldığını tespit etmeye yöneliktir. Okulların %64'ünde özel bilgi paylaşıldığı görülmüştür. En çok paylaşılan özel bilgi cep telefonu numarasıdır. Telefon numaraları çoğu zaman “arayın” ya da “dağıtalım” ifadeleriyle birlikte kullanılmıştır. Telefon numaralarından sonra en fazla paylaşılan bir diğer özel bilgi ise kişilerin Instagram hesapları olmuştur. Kimi zaman özel bilgiler hakaret ve küfür ifadeleriyle birlikte paylaşılmıştır.

Değerlendirme

Araştırma neticesinde öğrencilerin anonimliklerini korumayı sürdürmek istedikleri ve anonimliklerini korudukları sürece fiziksel ortamda dile getiremeyecekleri pek çok ifadeyi rahatlıkla kullandıkları söylenebilir. Platformda, kişileri hedef almayan sohbetlerin yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Doğruluklarının tespit edilmesinin güç olduğu ancak muhatabını mağdur duruma düşürecek pek çok ifadenin öğrenciler arasında yaygın bir biçimde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kimi durumlarda öğrenciler arasında yapılan yorumları eleştiren, kendilerini ve başkalarını savunan kimselerin olduğu görülse de bu kimselerin genellikle mağdur duruma düşürülmekten kurtulamadıkları, hatta haklarında daha fazla yorum yapılarak mağduriyetlerinin artırıldığı görülmüştür.

bu okuldan değilim C. eviyorum	1 ay önce
Tüm Yorumlar (6) - Çorlu Bahçeşehir Koleji	
Bende	1 ay önce
teşekkür ettimm -C.	1 ay önce
İğrenç	1 ay önce
iğrenç olan ne? bir insanın gözünde güzel olabilmesi için belli standartlarda olmaması mı yoksa karakteristik olarak kendine özgü olması mı? -C	1 ay önce
ben hakkımda yapılan yorumlara aldırım, kendimi yargılamaktan da gocunmam. ama asıl iğrenç olan sen ve senin gibi insanların insanlara yaptığı olumlu şeyleri dahi yediremeyip konuşmak için konuşanlar.	
burada yazılan şeyler her ne kadar en asgari boyuttaki gerçekliklerden de oluşsa sen ve senin gibi anonimliğine güvenip de milleti mutsuz etme çabasında olanlar üzgünüm ama daha acınasılar -C.	

Resim 3-4: Siber zorbalığa tepki yorumu örneği.

Zorbalık ifadelerini kullananların, hedef aldıkları kimselerle karşı karşıya bulunmamalarının ve onların durumlarını fiziksel ortamda görmemelerinin, empati kurmalarını güçleştirdiği düşünülebilir. Hakaret ve küfürlerin sayıca fazla olması bu durumun normalleştirilmenin bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Kullanıcıların bu ifadeleri, zorbalık yapan kimselerin “zorbalığı” ya

da “şiddeti” olarak değerlendirememesi bu normalleştirmenin bir uzantısıdır. Yapılan yorumlarda empati yeteneğinin oldukça az kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yorumlar içerisinde bir öğrencinin boyu üzerinden yapılan kötü bir yakıştırmaya vermiş olduğu “Boyum konusunda yapacak hiçbir şeyim yok ama sizin bu yorumları yazmak ya da yazmamak elinizde.” şeklindeki cevap, öğrencilerin düşünmeden ve mağdurla empati kurmadan gerçekleştirdikleri eylemleri açık bir biçimde gösterir niteliktedir.

Sonuç

İnternetle doğmuş gençler, interneti tüm avantaj ve dezavantajlarıyla birlikte yaşamaktadır. İnternetin yarattığı en büyük dezavantajlarından biri ise siber zorbalıktır. Siber zorbalık internetin tüm kullanım alanlarında karşımıza çıkabilmekte ve çok fazla uğraş gerektirmeden birçok kişinin mağdur duruma düşmesine sebep olabilmektedir. “Siber zorbalık” kavramı farklı tanımları yapılmaya çalışılan yeni bir kavramdır. İnternette ortaya çıkacak yenilikler ve gelişmeler elbette siber zorbalığın tanımını da şekillendirecektir. Her bir platform ve her bir uygulama alanı aslında kendi siber zorbalık biçimini de oluşturmaktadır. Örneğin, Facebook’ta karşılaşılan siber zorbalığın yapısıyla, oyunlarda ya da bu çalışmada görüleceği gibi aplikasyonlarda karşılaşılan siber zorbalığın yapısı birbirinden farklıdır. Potinss hem bir aplikasyon olması hem de liseli gençlerin anonim kalarak sohbet edebildikleri bir paylaşım alanı olmasıyla diğer sosyal medya platformlarından ayrılmaktadır. Bu durum ise Potinss üzerinden gerçekleştirilen siber zorbalık sayısının artmasına neden olmuştur.

Yapılan çalışmada Potinss üzerinden gerçekleşen çok sayıda siber zorbalık vakasının aplikasyon üzerinde var olmayı sürdürmesi, gerekli yasal başvuruların yeterince yapılmadığının düşünülmesine yol açmıştır. Unutulmamalıdır ki zorbalık mağdurları çoğu zaman deneyimlerini başkaları ile paylaşmazlar. Mağdurların öğretmenlerden, dedikodu veya misillemeden korkabilecekleri, suçluluk duygusu veya utanç duyabilecekleri ve ciddiye alınmayacakları veya nereden yardım isteyeceğini bilemeyebilecekleri hatırlanmalıdır. Bu nedenle özellikle eğitimcilerin ve ailelerin, mağdur olan/olabilecek öğrencilere doğru ve açık iletişim kanalları sunmaları ve siber zorbalıkla karşılaşmaları durumunda hangi yasal haklara sahip olduklarını anlatmaları gerekmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler göz önüne alındığında, öğrencilerin kolaylıkla zorba ya da mağdur kimliğine bürünebildikleri, zorbalık ifadelerinin üzerinde durulmadan ve düşünülmeden paylaşılabilirdiği gözlemlenmiştir. Burada dikkat çeken konulardan biri de öğrencilerin internette yazılan şeylerin kaybolmayan/silinmeyen birer veri olduğu ve bu içerikleri üretenlerin her ne kadar anonim görünseler de aslında tespit edilmesinin mümkün olduğu gerçeğinin farkında olmamalarıdır. Bu sebeple, öncelikle eğitimcilere, öğrencilere ve ebeveynlere yeni medya okuryazarlığı eğitimi verilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bunun yanı sıra şiddet kalıplarını kırmak, çözüme, müzakereye ve uzlaşmaya çocukları yönlendirmek için birey, aile okul, hukukçular ve konunun uzmanları arasında iş birliğinin sağlanması ve öğrencilerde bu yönde davranış değişikliğinin oluşturulması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Arıca, T. (2015). *Siber alemin avatar çocukları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Asrak Hasdemir, T. (2014). New generation, new media and communication rights: A view from Turkey. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 39 / Güz 2014*.
- Aydeniz, H. (2012). *Bilinçli medya kullanımı*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi, teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Boulton, M. J., Hardcastle K., Down J., Fowles J. & Simmonds J. A. (2014). A comparison of preservice teachers' responses to cyber versus traditional bullying scenarios: Similarities and differences and implications for practice. *Journal of Teacher Education*, 65 (2), 145 – 155.
- CDC (Centers For Disease Control and Prevention). 2017. 10.04.2017 tarihinde <https://www.cdc.gov> adresinden edinilmiştir.
- Çelebi, A. (2010). "Sunuş: Bir parlıt... sonra gece". Zeynep Direk ve Ece Göztepe (Çev.). *Şiddetin eleştirisi üzerine, Metis defterleri* içinde. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dilber, F. (2014). Kitle iletişim araçları ve suç olgusu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I), 60-66.
- Dredge R., Gleeson J., & Garcia, X. P. (2014a). Presentation on facebook and risk of cyberbullying victimisation. *Computers in Human Behavior*, 40, 16-22.
- Dredge R., Gleeson J., & Garcia X. P. (2014b). Cyberbullying in social networking sites: An adolescent victim's perspective. *Computers in Human Behavior*, 36, 13-20.
- D'Auria, J. (2014). Cyberbullying resources for youth and their families. *Journal of Pediatric Health Care*, 28, Number 2, 19 – 22
- Ekşi, H., & Yaman E. (2010). *Çocuk ve ergende şiddet*. Kaknüs Yayınları.
- Google Play Destek Merkezi. (2017). <https://play.google.com/intl/tr/about/developer-content-policy-print> adresinden edinilmiştir.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi-kuramsal ve pratik bilgiler*. Siyasal Kitabevi.
- Güven, S. (2017). Siyasal iletişim sürecinin dönüşümü, siyasal katılım ve iletişim teknolojileri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*. April, 7 (2), 175-191.
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okur yazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*. October 2014, 4 (4).
- Kadükler, O. Ö. (2017). *Dijital tuzakların hedefi öğrenciler*. 24.03.2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/dijital-tuzaklarin-hedefi-gundem-2419311/> adresinden edinilmiştir.
- Kılıç, M. (2016). *Gençlik şiddet ve serbest zaman*. Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Koçak, A., & Arun, Ö. (2016). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177956> adresinden edinilmiştir.
- Korkmaz, M. vd. (2015). Çocuk istismarı ve cinsel istismarın önlenmesinde medyanın rolünün incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*. https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/8211/1791_91210.pdf?sequence=1 adresinden edinilmiştir.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, popüler kültür ve medya*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Oskay, Ü. (1971). *Toplumsal gelişmede radyo ve televizyon, geri kalmışlık açısından olanaklar ve sınırlar*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Oxford Dictionary (2017). <https://en.oxforddictionaries.com/definition/violence> adresinden edinilmiştir.
- Öğülmüş, S. (2017). *İçerik çözümlemesi*. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6144.pdf> adresinden edinilmiştir.

- Peker, A. (2015). Ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:19, Sayı: 61.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277–287.
- Ulusoy, A., & Bostacı, M. (2014). Çocuklarda sosyal medya kullanımı ve ebeveyn rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 559-572.
- UNESCO (2017). School violence and bullying, Global Status Report, France. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002469/246970e.pdf> adresinden edinilmiştir.
- UNICEF (2013). *Indicators for monitoring of violence against children guidebook*. Adem Arkadas-Thibert and H. Feray Salman, Turkey. <http://www.icc.org.tr/uploads/documents/UnicefTrainingMaterials/indicators-guidebook-eng.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Uslu, Z. K. (2000). *Televizyon ve kadın*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- WHO (2017). <http://www.who.int/topics/violence/en/> adresinden edinilmiştir.
- Wolak J., Mitchell K, & Finkelhor D. (2007). Does online harassment constitute bullying? A exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6), 51-58.
- Yaman E., Eroğlu Y., & Peker A. (2011). Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yanıkaya, B. (2016). Gündelik hayatın suretinde: Öteki korkusu, görsel şiddet ve medya. Barış Çoban (Der.) *Medya milliyetçilik şiddet* içinde. İstanbul: Su Yayınları.

Ek-I: Kodlama/değişkenler listesi

İsim takma

Alay etme

İfşa etme

Küfür, hakaret ve tehdit etme

Fotoğraf ve video yayınlama

Dışlama

Özel bilgi paylaşma

Değişkenler Listesi

İsim takma: Lakap takma, bir kimseye onun bir özelliğini belirtecek bir ad vermek.ör: kısa, şişko vs.

Alay etme: Birinin, bir şeyin ya da bir durumun eksik, kusurlu, gülünç vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapılması

İfşa etme: Hakkındaki bir bilgiyi herkese duyurma ör. “Aysel Ali ile sevgili” vs.

Küfür, hakaret ve tehdit etme: ör. Mal, a.q., “Okul çıkışına gel”, “Bütün fotoğraflarını yayınlayacağım”, “Senin gerçek yüzünü görecekler” vs.

Dışlama: Irksal, cinsel ya da dini nedenlerle dışlayıcı ifadeler kullanma ör. “O gay” vs.

Özel bilgi paylaşma: e-mail, telefon ya da fotoğrafını izinsiz olarak paylaşma.

Ek-2: İçerik Analizi Yapılan Okulların Listesi ve Veri Analizi

Okulun Adı	Başlık sayısı	İç başlık sayısı	İsimle açılan başlık	İsim Takma	Alay Etme	İfşa Etme	Küfür ve Hakaret	Resim Yayınlama	Dışlama	Özel Bilgi Paylaşma
Acıbadem İstek	166	413	63	0	12	4	74	1	0	7
Açı	194	704	51	4	16	110	12	3	8	7
Adana Erkek	111	158	15	0	0	1	43	0	1	8
Ahmet Şimşek Koleji	151	588	86	0	22	15	71	0	0	1
Ala Adana	69	328	6	0	5	8	62	0	1	5
Alibeyköy Anadolu	239	1415	114	2	49	14	151	1	2	3
Alkev	60	185	31	2	1		24	0	1	2
Alsancak Final	71	338	14	0	10	3	87	0	1	2
Ankara Fen	78	390	21	0	9	0	40	0	0	1
Ankara Sınav	29	33	8	0	0	0	5	0	0	1
Antalya Anadolu	58	153	20	0	0	1	7	0	1	3
Arnavutköy Korkmaz Yiğit Anadolu	58	154	27	0	4	1	37	0	2	1
Atakent Şehit Selçuk Paker	133	424	32	0	11	5	59	0	2	3
Ataköy Cumhuriyet	210	754	106	0	62	28	131	0	14	1
Bahçelievler Gökkuşuğu	326	2087	133	0	98	58	349	3	7	3
Bahçeşehir Mektebim	204	1328	96	1	139	47	97	2	5	0
Behçet Canbaz Anadolu	69	343	54	0	22	7	81	0	3	1
Beşiktaş Boğaziçi	21	67	11	0	5	1	14	0	0	1
Beşiktaş Kültür	59	261	35	0	5	12	58	2	0	3
Beykoz A.L.	131	568	62	0	21	14	96	2	0	7
Beylikdüzü Uğur	47	87	32	0	0	1	21	0	1	1
Bilfen Çamlıca	58	122	35	0	12	1	45	0	0	2
Çınar Başakşehir	370	3416	50	0	109	7	344	0	1	5
Çorlu Bahçeşehir Koleji	156	673	84	1	29	6	145	1	3	7
Dilnihat Özyeğin	26	32	15	0	0	0	8	0	0	1
Doğa Acıbadem	30	56	14	0	2	15	1	1	1	3
Doğa Alanya	107	782	46	0	39	7	195	0	0	1
Doğa Bayrampaşa 2	53	84	35	0	5	14	26	1	0	2
Doğa Cevizlibağ	42	150	25	0	7	0	25	1	0	0
Ebru Nayim Fen	100	518	70	0	34	14	86	0	0	0
Eca Elginkan Anadolu	64	106	38	0	5	2	7	0	3	0
Era Beykent	21	50	10	0	1	0	22	0	0	0
Erenköy Işık	29	296	14	0	8	6	46	0	0	8
Erkut Soyak Anadolu	71	134	28	1	5	19	2	0	0	2
Etiler Anadolu	96	699	55	0	25	17	224	0	1	7
Eyüp Anadolu	108	443	52	0	35	8	88	2	1	2
Fatih Alparslan Mesleki Teknik Ve Anadolu	56	66	27	0	0	6	4	0	0	1
Fen Bilimleri Çorlu	83	268	38	0	10	5	36	0	0	1
Feridun Tümer	91	516	58	1	7	12	116	0	0	0
Final Tepeüstü	82	495	42	2	17	4	140	0	2	0
Galatasaray	199	444	33	0	30	3	98	0	3	3
Gazi Anadolu	112	533	31	0	12	1	63	0	6	2

Gezbe Fen Bilimleri	103	501	36	0	36	14	101	0	2	1
Göztepe İhsan Kurşunluoğlu Anadolu	81	207	32	0	11	5	42	0	1	3
Güngören Meslek	28	40	7	0	2	0	4	0	0	1
Hadımköy Orfi Çetinkaya Anadolu	15	38	9	0	3	2	17	0	0	0
Halide Edip Adıvar	51	107	22	0	13	0	17	0	0	0
Hayrullah Kefoğlu Anadolu	35	188	16	0	1	2	35	0	0	2
Hüseyin Bürge Anadolu	39	105	20	0	6	0	13	0	0	3
İhlas Koleji Bahçelievler	82	422	32	0	9	5	40	0	0	0
İstanbul Anadolu	229	687	85	13	13	16	51	0	4	1
İstanbul Beykent	33	89	6	0	0	0	11	0	0	1
İstek Kaşgarlı	5	51	3	0	0	0	10	0	0	1
İTO Bayrampaşa	5	0	2	0	0	0	0	0	0	0
İzmir Balçova Anadolu	24	51	13	0	0	0	18	0	1	1
İzmir Işıkkent	7	6	2	0	0	0	2	0	0	0
İzmir Vali Erol Çakır Anadolu Lisesi	50	299	43	1	16	2	44	0	3	0
Kadıköy Dilko	37	70	10	1	0	1	3	0	1	0
Kadıköy Mehmet Beyazıt	14	15	8	2	0	1	2	0	0	0
Kandilli Kız Anadolu	17	16	7	0	0	0	2	0	0	0
Kartal Doğa Koleji	69	358	21	0	4	2	44	0	7	0
Keşan Anadolu	5	4	3	0	0	0	4	0	3	0
Kıpa 10. Yıl	48	115	24	4	3	3	31	0	1	0
Koç	83	715	34	3	8	0	67	0	6	14
Kumburgaz Mehmet Erçağ Anadolu	5	7	1	0	0	1	0	0	0	0
Küçükçekmece Anadolu	7	15	2	0	0	0	1	1	0	0
Kültür 2000 Bahçeşehir	8	12	4	0	0	0	5	0	1	0
Maltepe Anadolu	31	51	17	1	2	0	8	0	0	2
Mef	27	121	13	2	0	2	15	0	2	3
Mev Florya	56	282	31	4	13	13	37	0	8	1
Nişantaşı Işık	22	53	14	1	0	1	16	0	1	0
Oğuzkaan	185	488	31	20	7	0	42	0	1	0
Özel Öncü Temel	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Pendik Anadolu	72	229	26	1	3	4	19	3	0	2
Piri Reis Anadolu	13	7	2	0	0	2	4	0	0	0
Saint Joseph	94	254	41	3	7	8	66	0	0	0
Sultanahmet Endüstri Meslek	182	847	58	6	14	43	124	0	4	1
Şenesenevler	15	57	8	0	0	0	13	0	0	1
Şişli Kervansaray Anadolu	42	93	22	8	1	3	22	0	0	0
Tahran 50. Yıl Anadolu	56	122	40	6	13	9	18	1	9	1
Ted İstanbul	41	152	27	0	11	19	16	0	1	0
Tekirdağ Bil	4	11	1	0	0	0	2	0	0	0
Terakki Tepeören	81	496	34	2	9	13	44	0	5	0
Tınaztepe Anadolu	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Torbali Anadolu Lisesi	544	4504	208	52	102	108	466	2	17	2
Tunç Çapa	13	0	5	0	0	0	0	0	0	0
Utku Koleji	14	35	2	1	2	0	0	0	0	1
Ümraniye Uğur	255	953	57	3	8	21	130	0	6	2
Üsküdar Amerikan	82	180	44	1	0	1	7	2	0	1
Üsküdar Mesleki ve Teknik	50	78	27	3	3	0	11	0	0	3

Vefa	102	516	25	0	9	2	22	0	0	5
Yakacık Mesleki ve Teknik Anadolu	16	27	8	0	0	0	0	1	0	0
Yalova Anadolu	20	11	13	0	1	0	2	0	0	1
Yalova Final Temel	7	29	3	0	2	0	5	0	0	0
Yedikule Anadolu	55	122	35	3	11	8	13	0	2	1
Yeşilköy 50. Yıl Anadolu	50	144	32	7	2	6	16	0	2	0
Yıldız Koleji	4	8	3	0	0	0	4	0	0	1
Yüksel İlhan Alanyalı Fen	9	21	3	2	0	0	3	0	0	1
Zeytinburnu Borsa İstanbul Anadolu	50	632	37	9	9	11	39	0	1	2
Zühtü Kurtulmuş	102	859	29	2	5	8	103	0	7	1
TOPLAM	7817	36161	3156	175	1242	813	5071	30	166	168
EN FAZLA KULLANIM	544	4504	208	52	139	110	466	3	17	14
EN AZ KULLANIM	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BAŞLIĞIN KULLANILMA ORANI	100%	96%	96%	35%	70%	68%	93%	18%	48%	64%

Sosyal Medya'da Şiddet: Sağduyunun Yitiminde Başkalık ve Kendilik Deneyimleri

Hatice TURAN*

Öz

Hannah Arendt'in Antik Yunan dünyasına referansla yaptığı kamusal ve özel alan ayrımı, modern dünyada önemini kaybetmiştir. Sağduyunun (sensus communis) oluştuğu ortam olan kamusal alanın ortadan kalkması ve kamusal ile özel alan arasındaki sınırların bulanıklaşması ile birlikte şiddet tezahür etmektedir. Sağduyunun ve onun ortamı kamusal alanın yokluğunun şiddetle bu ilişkisini takiben başkalık ve kendilik deneyimleri de sekteye uğramaktadır. Bu çalışmada Arendtçi anlamda sağduyu ile şiddetin ilişkisi ortaya konulduktan sonra bir sosyal medya ortamı olan Twitter'in ne anlamda bir kamusal alan oluşturduğu ya da gerçekten oluşturup oluşturmadığı ortaya konulacak, ortaya çıkan durumun şiddetle ilişkisi incelenecek ve başkalık, kendilik ve öznellik deneyimlerinin imkânı sorgulamaya açılacaktır. Bunların ortaya konmasında özel olarak Twitter'daki sosyal linçlerin fenomenolojik bir araştırması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Sosyal Medya, Sağduyu, Kamusal Alan, Başkalık, Kendilik.

Violence on Social Media: The Experiences of Subjectivity and Selfhood with the Disappearance of Common Sense

Abstract

The distinction between public and private space, which Hannah Arendt undertook by referring to the Ancient Greek world, has lost its importance. With the disappearance of the public space, in which common sense emerges, and the blurring of the boundaries between the public and private spaces, violence appears. Following the relationship of the common sense as its space with violence, the experiences of otherness and selfhood are interrupted. After revealing the relation between common sense from Arendt's perspective and violence, this article will analyze whether social media, especially

* Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü, haticeurann@gmail.com

Twitter, creates a public space or not. It will investigate how the outcome of the analysis is related to violence, and question the possibility of the experiences of otherness, selfhood and subjectivity. While propounding these, a phenomenological research will be conducted on the lynchings in the social media, especially in Twitter.

Keywords: Violence, Social Media, Common Sense, Public Space, Otherness, Selfhood

Giriş

Günümüzde şiddet kaba kuvvet kimliğinden çekilmiş ve fiziksel görünümünü yitirmiştir. Şiddet parmakla işaret edilebilecek bir olgu olmaktan çıkmış, sistemlerin yapılarına içkin bir hale bürünmüştür (Han, 2016, s. 9). Şiddetin bu görünmezliği onun üzerine konuşmayı da bir o kadar zorlaştırmıştır. Şiddet bir *enigmaya* dönüşmüşken şiddetin ne olduğunu söylemek, onun kendi dışında tezahür ettiği alanların üstünü kapatmaktan başka bir anlama gelmemektedir. Günümüzde şiddetin ifşa olduğu alanlardan biri de her zaman bir kamusal alan olarak düşünülen sosyal medyadır. Bir çeşit bir-aradalık ve kamusal alan oluşturduğu sanısına kolayca kapıldığımız Twitter, herkesin özgürce söz söylediği bir alan olarak değerlendirilebilir. Nitekim günümüz dünyasından birtakım örnekler -Arap Baharı, Occupy Hareketi, McDonald's Hareketi- Twitter'ın toplumsal örgütlenmedeki işlevini ortaya koymaktadır. Bu gibi örnekleri dile getirmek Zygmunt Bauman'a göre bıçağın hem ekmek hem kafa kesmek için kullanılabileceğini söylemekten farksızdır (Bauman & Lyon, 2013, s. 51). Nitekim Byung-Chul Han, *Şiddetin Topolojisi* adlı kitabında *olumsuzluk şiddeti* yanında bir de *olumluluk şiddetinden* bahsetmektedir. Olumluluk şiddeti, aşırı haberleşme ve aşırı iletişim alanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu şiddet, şiddetin ilişkilendiği otorite, güç, iktidar gibi kavramlardan yoksun olarak kendisini göstermektedir. Olumsuz gördüğümüz sınırların ortadan kalkması, söz gelimi küreselleşme, şiddeti de beraberinde yok eden bir özelliğe sahip değildir. Aksine, şiddet en çok da olumluluk adı altında yıkıcı ve tahrip edici bir güce sahiptir. Zira şiddet, bu olumluluğun ardına gizlice sinmiştir ve kendisi için yok edici olan her türlü tepkiden saklanmayı başarmıştır (Han, 2016, s. 10).

Bu çalışmada, şiddetin olumluluk görünümü altındaki belirişi akılda tutularak öncelikle Hannah Arendt'in kamusal alan ile sağduyu yetisi arasında kurduğu bağ ele alınacak, daha sonra nefret söylemlerinin yeni mekânı olan Twitter örneği üzerinden sağduyunun nasıl dönüştüğü ortaya konulacaktır. Bunun sonucunda da şiddetin bir tezahürü olarak Twitter'da "sosyal linç"lerin mutlak başkalık deneyimi imkanını nasıl yok ettiği konu edilecektir. Bu çalışmada sosyal linçler Twitter'ın sadece bir görünümü olarak ele alınacak ve bu linçler kamusalıktan uzaklaşan birer an olarak ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Fenomenolojik yöntem olması gerekenden ziyade olana yönelen ve "nedir" sorusundan çok "nasıl" sorusunu cevaplamaya çabalayan bir yöntemdir. Şeylerin kendilerini "nasıl" ifşa ettiklerine odaklanan fenomenolojik yöntem bu anlamıyla bir örtü kaldırma hareketidir. Bu çalışma, fenomenolojik bir araştırma olması hasebiyle sosyal medyada olumluluk olarak gizlenen şiddeti, kavramsal olarak ele alacak ve olgusal birtakım verileri analiz etmek yerine şiddet, sağduyu, başkalık ve kendilik gibi kavramlar arasındaki ilişkileri bir ortam

olarak sosyal medya üzerinden ortaya koymaya çabalayacaktır. Sosyal medya özelinde Twitter bu çalışmada, tek tek kişisel hesaplar veya profiller üzerinden değil, bir ortamın olası imkanları açısından konu edilecektir. Bu anlamda bu ilişkilerin incelendiği bu yazıda felsefi kavramsal bir analiz ile meseleye yaklaşılacaktır.

Kamusal Alan ve Sağduyu

Hannah Arendt kamusal alanı eyleme ve söz söylemenin mekânı olarak dile getirmektedir. Bu dile getirişte en önemli vurgulardan bir tanesi eylemenin ve söz söylemenin bir-aradalık durumu dışında gerçekleşmeyeceğidir. Arendt'in *İnsanlık Durumu* adlı kitabında sıkça ele aldığı bir-aradalık durumu, şüphesiz Heidegger'in "Dasein öz olarak birlikte-olmadır." (Heidegger, 2011, s. 126) cümlesiyle yakından irtibatlıdır. Dasein'in yalnızken bile dünya-içinde-birlikte-olma halinde olduğunu söyleyen Heidegger (Heidegger, 2011, s. 127) göz önünde bulundurulduğunda Arendt'in ortaya koyduğu kamusal alan tasviri daha iyi anlaşılacaktır. Bu noktada Arendt'in "dünya" kavramına yakından bakmak anlamlı olacaktır. Arendt'in nasıl bir dünya tasavvuru var ki bu tasavvur bize kamusal alana dair bir şeyler söyler? Fatmagül Berktaş, Arendt'in politik sorunlarda iki türlü tavrı aldığından bahseder. Birincisi sorun yaratan olgulara göz kapatıp insanın kendi içine çekilmesidir ya da kendi içine dönmesidir. İkincisi ise "dünyadan yana ve onun için" tavrı almak, eylemektir. Berktaş'a göre birincisi her ne kadar mümkün bir tavrı ise de ikincisi her zaman daha değerlidir. Zira dünyayı sevmek ve ondan yana tavrı almak, bir anlamda politik sorunlarla yüzleşmek anlamına gelir. Her şeyin tezahür ettiği ve olup bittiği, ilişkilerin ve kırılma anlarının eşliğindeki bu dünya, sorumluluk dünyasıdır ve insanın kendi çıkarımını ötesinde bir çoğulluk ve ortaklık mekânına işaret etmektedir (Berktaş, 2012a, s. 22). Bu özneler-arası dünya kendimizi sadece güvende veya evde hissettiğimiz bir dünya olmaktan çok bir anlam dünyasıdır. Nesnelere ve olaylara anlam veren ortak dünyadır. Bu anlamda Berktaş, Arendt'e dayanarak anlamın zamanı ve mekânı olan bu ortak dünyanın ölümsüzlüğe karşı kalıcılığı da sağladığından nesilden nesle aktarıldığını ve bu anlamda bu dünyanın korunmasının ve ona sahip çıkılmasının bu dünyayı oluşturan insanların sorumluluğunda olduğunu belirtmektedir (Berktaş, 2012a, s. 23).

Arendt'in bu dünya algısı kamusal alan algısı ile yakından irtibatlıdır. Arendt'e göre kamusal alanda oluşan ortak dünyanın gerçekliği, onun paylaşıyor olmasıdır. Bu gerçeklik ancak sağduyu yetisi ile mümkün olur. Sağduyu, insanın beş duyusuna eklenmiş altıncı bir duyu gibidir: Beş duyumuz öznedir ancak sağduyu gerçekliği ortaya koyması nedeniyle nesnellüğün ortaya çıkmasını sağlar (Arendt, 2016a, ss. 303-304). Arendt'in sağduyu düşüncesi Kant'ın *sensus communis* adını verdiği "ortak duyu" olarak da düşünebileceğimiz bir kavramdan hareketle kurulmaktadır. Berktaş'ın "ortak duyu" olarak çevirdiği sağduyu, aslında gündelik dilde kullanılan anlamı dışlamamakla beraber onun çok ötesine gitmektedir. Sağduyu, bu dünyaya şahitlik eden izleyicilerin arasında ortak olarak beliren iyiye ve güzele dair estetik bir yargıdır. Bu anlamıyla sağduyu eyleyenlerin ve izleyicilerin ortak anlam dünyasını ortak bir şekilde deneyimleyebilmelerinin ön koşuludur. Bu ortak deneyim insanı kendi kendiliğinden çıkarıp başkalarının bakış açılarına döndürmektedir. Bu ortaklık yok olduğu takdirde, insanların

bir-arada bulunma durumu da tehlikeye girer ve sağduyunun alanı ortadan kalmış olur. Bu tam da totaliter rejimlerin yapmak istediği şeydir (Berktaş, 2012a, ss. 70–71). Bu anlamda sağduyunun azaldığı toplumlarda düşünebilme yetisinin de sekteye uğradığı görülmektedir (Arendt, 2016a, s. 303–304). Nitekim Arendt'e göre totaliter rejimler sağduyuyu yani ortak duyuyu yok etmekle “başarıya” ulaşmışlardır. Ortaklık yok edilerek gerçeklik ile kurgu arasındaki ayrım bulanıklaşır. İnsanlar doğru ve yanlış ayırt edemez hale gelirler. Totalitarizm ortak his ve ortak anlamı üst bir ideolojik anlamla ikame eder. Böylece içeriden gayet tutarlı ve anlamlı; dışarıdan ise anlamsız ve saçma bir dünya inşa edilmiş olur (Berktaş, 2012, s. 82).

Bütün bunlar düşünüldüğünde şiddetin tam da bu noktalarda kendini gösterdiğini söyleyebiliriz. Sağduyunun yok edilmesi ile başkası ile ortak deneyim imkânı ortadan kalkar ve bundan dolayı başkasını hiçbir zaman hesaba katamayan bireyler birbirleri üzerine düşerler. Bu düşüşler kimi zaman hafif kimi zaman da totaliter rejimlerde şahit olduğumuz gibi sert olurlar. Öyle ki totaliter rejimlerdeki ölümlere baktığımızda bile doğal olmayan bir ölüm ile karşı karşıya kalırız. Tek bir hareketle milyonlarca kişi katledilir. Bu bir savaş meydanında kılıçla, topla tüfekle öldürülmekten çok daha farklı bir deneyimdir. Doğal olmayan bir ölümün ölüm sayılıp sayılmayacağı konusu bir yana, bu durum sağduyudan yoksunluğun bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hafif veya sert olduğuna bakılmaksızın her durumda açığa çıkan şiddettir bu ve bu insanları bir-arada tutan altıncı duyunun yokluğuyla yakından irtibatlıdır. Bu ortaklığın kaybolması insanın kendine dönmesini değil, insanın kendinden hiç çıkamadığı bir durumu ifade eder. Böylece şunu iddia etmemiz mümkün hale gelir: İnsan kendisi ile başkası arasında gidip gelmedikçe ve hep kendisinde kaldıkça; başkaları ile bir ortaklık oluşturmadıkça tahakküm edici düşünceler üretmeye meyleder.

Sağduyu yetisi ise böylesine bir duruma karşı öznel verilerimiz ile nesnel verileri diyalog içine sokmamızı sağlamaktadır (Arendt, 2014, s. 299). Arendt'in Kant'ın *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ne atıfla ele aldığı sağduyu kavramı, “yargıda bulunma” eyleminin koşulları ile doğrudan ilgilidir. Arendt, Kant'ın yargıda bulunma kavramını kişinin “ben” ile “kendi” arasında bir diyalog olarak değil de “ben” ile “başkası” arasında bir diyalog olarak okumaktadır. Kant'ın yargıda bulunmak dediği, kamusal alanın dışında gerçekleşebilecek bir fiil değildir (Arendt, 2014, s. 298). Eleştirel düşüncenin zemininde zaten başkalarının yer aldığını söyleyen Arendt, bunu Kant'ın Marcus Herz'e yazdığı mektubuna atıfla ele almaktadır. Düşünceler kamuda tartışılmadan ve başka düşünceler ile karşılaştırılmadan bir yere varamamaktadır (Arendt, 1992, s. 42). Tarafsızlık da bu şekilde ortaya çıkar; tarafsızlık herkesin düşüncesinden soyutlanıp dışarıdan bakmak olamaz; ancak başkalarının düşünceleri de hesaba katılarak bir tarafsızlık oluşturulabilir. Kant'ın “genişletilmiş zihin” olarak ele aldığı bu durumu Arendt, kişinin kendisinin nesnel bir bakışa ulaşabilmesi için geçmesi gereken yol olarak ortaya koymaktadır (Arendt, 1992, ss. 43–44). Arendt, Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'ndeki otonom olarak ele aldığı insan ile *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nde otonom olmayan olarak ele aldığı insan arasında ayrım yapmaktadır. İkincisinde sağduyu yetisine sahip insan, düşünmek için bile başkalarına ihtiyaç duyan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Arendt, 1992, s. 27).

Dolayısıyla Arendt'e göre bir fikri onaylamanın ya da reddetme ölçütünün sağduyu olduğunu söyleyebiliriz. Harici bir duyu olarak karşımıza çıkan sağduyu, genişletilmiş düşünceyi ve toplumsal yaşantıyı mümkün kılmaktadır. İnsanı toplum içine yerleştiren; iletişimi ve söz söylemeyi mümkün kılan yetidir. Var olan duruma başkalarını ekleyerek onların durduğu konumdan bakılmasını sağlamaktadır. Zira ancak başkalarının durduğu konumdan düşünüldüğünde iletişim mümkün olabilmektedir (Degryse, 2011, s. 351). Ortak dünya verili bir sağduyu yetisi üzerinden kurulum; kamusal alanda boy gösteren sağduyu yetisi insanın kendi düşüncelerini sınımasına izin verir. İnsan "bana öyle görünüyor ki"nin, yani *doxa*'nın, hesabını verebildiği yerde ancak bir yargıda bulunabilir (Arendt, 1992, s. 55-56). Arendt'in kamusal alan olarak tanımladığı alan insanın eylediği ve söz söylediği aynı zamanda da eylemlerinin ve sözlerinin hesabını verebildiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Arendt, 2004, s. 434). Bu da ancak insanlar arasında diyalog şeklinde gerçekleşebilir. Zira insan başkasının *doxa*'sını kendi kendine bilemeyeceği gibi kendi *doxa*'sını da kendi kendine bilemez. Bu anlamda insan, kendi *doxa*'sı ile başkasının *doxa*'sını diyaloga sokacak bir kamusal alana muhtaçtır.

Kamusal alandaki bir-aradalık durumu farklılıkların bir-aradalığını ifade etmektedir. Bunun sebebi başkasının farklı bir konum işgal ediyor olmasıdır. Başkasının deneyimi, yani görüp duydukları, durduğu konum dolayısıyla farklılaşmaktadır. Edmund Husserl öznel-arası dünyayı oluşturan şeyin bir nesneye farklı ufuklardan bakabilmek imkânı olduğunu söylemektedir (Husserl, 1991, s. 91). Benzer şekilde Arendt'te de ortak dünya bütün farklı görüş ve duyuların tezahür ettiği dünya olarak karşımıza çıkmaktadır (Arendt, 2016a, s. 101). Arendt günümüz kitle toplumlarında özel hayatlarına kapanan insanların bu ortak dünyadan gittikçe uzaklaştığının altını çizmektedir. Arendt'e göre "insani çoğulluk" dediğimiz sonsuz veçhenin dile geldiği ortak dünya veya "tezahür sahası", kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırların muğlaklaşmasıyla birlikte tahrip olmaktadır. Özel hayat ifşasının öne çıkışı ile tek bir perspektifte indirgenen insani çoğulluk, ortak olarak paylaşılan dünyanın sonunu getirmiştir (Arendt, 2016a, s. 102-103). Bu durum, kamusal alanın özel hayata feda edildiği bir yaşam tarzının, sağduyu yetisini uykuya yatırma gücüne sahip olmasının bir sonucudur. Modern dünyada kamusal alan ile özel alan sınırlarının muğlaklaştığı fikrini öne süren Arendt'e göre kamusal alanın varlığını sürdüren en önemli şeylerden bir tanesi onun kalıcılığıdır. Kamusal alanı kamusal alan yapan şey ölümlü insanların hayatlarıyla sınırlı kalmayıp onu aşmasıdır. Kamusal alan varlığını bu ölümsüzlük üzerinden sürdürür (Arendt, 2016a, s. 98). En azından Roma ve Yunan için kamusal alanın görece kalıcılığın mekanı olması ve faniliğe karşı bir teminat olarak ortaya çıkması bunun göstergesidir (Arendt, 2016a, s. 100).

Modern dünyada ise bu sınırların bulanıklaşması ile birlikte insanın "ölümsüzlük" arayışı genelde şiddet içeren birtakım durumlarla son bulmaktadır. Günümüzde ölümsüzlük arayışı, bir sonraki nesiller için koruduğumuz ve arkamızda bırakmayı düşündüğümüz sağduyunun hem oluştuğu hem dönüştürdüğü bir kamusal alan ile değil, hep daha fazla öldürmek ile ele geçirilen bir arayış olmuştur. Kitle toplumlarında birilerinin ölümsüzlüğü hep birilerinin ölümü ile ilişkili gibidir. Oysa Arendt, ölümsüzlüğün kamusal alan ile devam ettiğini söylerken oradaki vurgu daima, şimdiki dünyaya ve yaşama dairdir. Sosyal medyada her şey kayıt altına alınıyorsa da,

örneğin atılan tweetler bir şekilde depolanıyor olsa da, bu alanlarda Arendt'in kastettiği Yunan veya Roma anlamındaki bir kalıcılıktan bahsedemeyiz. Gerek Twitter olsun, gerekse diğer çeşitli sosyal medya ortamları olsun daima akan ve değişen zaman tünelleri vardır. Her saniyede değişen, yeni anlamlara bürünen bir ortamla karşı karşıyayızdır. Arkada bırakılacak, kalıcı olan bir ortamın kaygısı burada yoktur; bu sebeple sürekli değişip dönüşen bu anlamın şiddete evrilmeyeceğinin teminatı da yoktur.

Kamusal Alan Olarak Twitter'in İmkânı: Başkalık ve Kendilik Deneyimleri

Buraya kadar şunu söylemek mümkündür: Hannah Arendt'in Yunan'a atıfla ortaya koyduğu kamusal alan tezahürü, sağduyu yetisi ile döngüsel bir ilişki içerisindedir. Sağduyu yetisi ancak kamusal alanda oluşabilmektedir; kamusal alanın varlığıysa sağduyunun yitimi ile tehlikeye girmektedir. Bir çeşit "nesnel" yeti sayılabilecek sağduyu olmaksızın kamusal alana dair konuşmak zorlaşmaktadır. Bir yandan da sağduyu insanın yalnız ve izole durumunda değil; ancak ve ancak ortak dünyada başkaları ile birlikte olma durumunda anlam kazanmaktadır.

Kamusal alan ve sağduyu yetisi arasındaki ilişki sosyal medya çağında nasıl yorumlanabilir? Sağduyu sosyal medyada nasıl tezahür etmektedir? Bu soruyu cevaplamak adına akla ilk gelecek olan Twitter ve Facebook gibi sosyal medya alanlarının bir çeşit kamusal alan sağladıkları gerçeği olacaktır. Bu gerçek midir yoksa bir yanılgıdan mı ibarettir? Veya gerçek ve yanılgı aynı anda mıdır? Herkesin fikrini "özgürce" paylaştığı ve başkalarının fikirlerini de yine "özgürce" okuduğu ve onları "sınadığı" ve kendi düşüncelerinin de "sınandığı" alan olarak Twitter ilk bakışta bir kamusal alan olarak değerlendirilebilir. Nitekim Twitter'ın bir kamusal alan olarak kullanıma açıldığı örnekler vermek mümkündür. Twitter'da "herkes" vardır, bir-aradadır, söz söyler, dinler, yargıda bulunur. Ancak Twitter'da yaşanan "sosyal linçler" göz önünde bulundurulduğunda bu alanın ne denli kamusal bir alan oluşturduğu tartışmalı hale gelmektedir. Sosyal linçler üzerinden kamusal alan ile sağduyunun yitirilmesi arasındaki bağ tekrar nasıl kurulmaktadır? Bu durum "başkalık" ve "kendilik" deneyimlerine ne derece engel olmaktadır?

Yukarıda da bahsedildiği üzere günümüz kitle toplumlarında Arendtçi anlamda kamusal bir alandan bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Arendt'e göre, özel alan, kamusal alana doğru genişletilmiştir. Artık bir masa etrafında oturan bireyler yoktur. Bir masanın sınıрыyla birbirlerinden ayrılan özneler yerine; kitleler halinde birbiri üzerine yığılmış özneler vardır (Arendt, 2016a, s. 96). Öznenin biricikliği bu yığılmalar içerisinde kaybolmaktadır. Bu biricikliğe şahitlik edilmesi ve bu biricikliğin *fark* edilmesi aynı oranda zorlaşmaktadır. Twitter gibi sosyal medya alanları ilk bakışta bir söz söyleme alanı olarak gözükmektedir. Ancak sosyal medyanın bir çeşit kamusal alan oluşturduğunu söyleyip kenara çekilmek onun diğer oluşturduğu şeylerin üzerini örtmek anlamına gelmektedir. Zira sosyal medya bazı durumlarda kamusal alan oluşturabilse de çoğunlukla bu alanın dışında bir şiddet mekânına dönüşmektedir.

Görünenden ziyade görünmeyene odaklanarak ve bu örtüyü kaldırarak Twitter'daki "topluluğun linç etme" edimini konuşmak mümkündür. Öncelikle şunu belirtmek mümkündür: Burada Twitter üzerinden ele alacağımız linç olgusu atılan tweetler ile bir sosyal medya hesabının hedef

gösterilmesini kapsamaktadır. Twitter'daki linç girişimleri, organize veya organize olmadan iki şekilde gerçekleşebilir: Herhangi bir konuda atılan tweeti ve tweetin yazarını hedef alan linç girişimleri arkadan farklı gruplar içerisinde organize edilebilir. Bin kişinin üye olduğu bir mail grubuna “X kişisini trollüyoruz.” veya “Y kişisini bu tweeti attığına pişman ediyoruz.” şeklinde mail geldiğini görmek bugün sıkça rastlanan bir durumdur. Mekân engelinin ortadan kalkmasıyla binlerce kişi birden örgütlenip bir tweet üzerine saldırıya geçebilmektedirler. Bu durum, organize olmayan yollarla kendi “doğallığında” da gelişebilmektedir. Özellikle toplumun çoğunluğunun zaafi olduğu bir konuda Twitter hemen gündemi değiştirmektedir. Trol hesapların ve sanal kimliklerin varlığı bir yana, Twitter insanların olduklarından başka türlü davranmasına veya söz söylemesine imkân tanıyan bir alandır. Fiziksel beraberliklerde insanların belirli davranış şekilleri, mekânsal zorunluluk ortadan kalktığına dönüşmektedir. Nitekim bir kişinin söylediği bir sözden dolayı sokak ortasında yüzlerce kişi tarafından “linç edilmesi”¹ olayı günün her saatinde rastlayabileceğimiz türden bir olay değildir. Söylem de aynı şekilde dönüşmektedir. Twitter'daki nefret söyleminin sıkça üretilmesi, öznelerdeki sanal kimliklerin ardına gizlenmenin rahatlığı olarak görülebilir.

İnsanlar zaman ve mekân gözetmeksizin ceplerinde taşıdıkları bir araçla olaylara müdahil olabilmektedirler. Tıpkı bir nesnenin tüm ufuklardan kuşatılamayacağı gibi, bir olayın da tüm ufuklardan kuşatılamaz olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak sosyal medya ile birlikte olayın kuşatılamazlığının kırılmaya uğradığı söylenilebilir. Zira Twitter'da konuşulan, istisna bir olay bile olsa, artık herkes o olay hakkında bir bilgiye ve bir düşünceye sahiptir. Olay, tüm gerçekliğiyle apaçıktır ve anlamlıdır. Baudrillard bu durumu “gerçek olayın ötesine geçmek” olarak okumaktadır. Olayın bir açıklamasını yapmak; ona rasyonel nedenler bulmak, olayın aslında üstünü kapatmaktadır. Nitekim şu cümleleri yazar Baudrillard: “Dikiz aynasında olayın büyüdüğünü göreceğiz zamanımız bile yoktu; çoktan geçip gitmiştir yanımızdan. Ve önümüze geçtiğinde, her zaman çoktan geç kalmışızdır.” (Baudrillard, 2012, s. 137). Olaylara erken şahitlik veya geç kalış olayların üstünü örtmektedir ve bu olayların içerisinde şiddet de aynı şekilde gizlenmektedir (Baudrillard, 2012, s. 137). Zira özneler olayı kuşattıklarını sandıkları anda, erken şahitliklerinin veya geç kalışlarının farkında değildirler artık. Baudrillard'ın bahsettiği bu durum sosyal medya çağında hız kazanmıştır. Hem hızla değişen “trend topic”ler düşünüldüğünde hem de bunlar üzerine yazılan tweetler bir olay olarak düşünüldüğünde; her iki durumda da şiddeti bütün bunların arkasına gizlenmiş halde bulmaktayız. Nitekim Bauman'a göre Orwell'in “Büyük Birader”i yalnızca bir iktidara bir devlet gücüne işaret ederken, gönüllü olarak gözetleme araçlarını kullanan halklara gereken vurguyu yapmamaktadır. Bauman'ın *panoptik-sonrası* olarak adlandırdığı bu dönemde insanların cep telefonu gibi araçları gönüllü kullanımının üzeri kapatılan birtakım toplumsal sonuçları vardır (Bauman & Lyon, 2013, s. 19–21). Bu sonuçlardan bir tanesi sorumluluk duygusunun azalmasıdır. Baudrillard'ın yaşadığımız dünyayı hem anlam aşırılığının hem de anlamsızlığın ortamı olarak dillendirmesi (Baudrillard, 2012, s. 137) şüphesiz

¹ Burada ele alınan linç olgusu çeşitli siyasi nedenlerden ötürü gerçekleştirilen toplumsal linçler değildir. Bunlar için bkz: Zeynep Yılmaz, İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Bölümü Yüksek Lisans Tezi: “Hukuki Açından Toplumsal Şiddet Olarak Türkiye’de Linç”. Burada ele alınan linç, gündelikliğe sızmış ve herhangi bir sosyal siyasal ya da kültürel bir sabit nedeni olmayan, tek tıkla ve bir söz ile gerçekleşen sosyal medya linçleridir.

ki Twitter gibi sosyal medya araçlarıyla oluşan dünyanın gerçekliği ve bir o kadar da sanallığı ile yakından ilgisi vardır.

Yunan ve Roma'daki kamusal alanın ölümsüzlükle ilgisi düşünüldüğünde gerçek ile sanallığın arasında salınan sosyal medyada bir kamusal alan özelliği olan kalıcılığın sürdürülemez bir hale geldiğini söyleyebiliriz. En azından bir sağduyu çağrısının bu gibi alanlarda karşılık bulması tesadüfün dışında çok da mümkün olamamasının sebebi kalıcılığın yitimiyle birlikte olası bir ortaklığın da oluşmamasıdır. Ortak bir masa etrafında yüz yüze bakan insanların oluşturduğu bu alandan yoksunluk aslında bu yüz yüzelğin de iptali anlamına gelmektedir. Emmanuel Levinas sorumluluğun başkası ile yüz yüze ilişkide başladığının altını çizmektedir. Ben, başkasının yüzüne kayıtsız kalamaz, ona cevap vermekle sorumludur. Başkasının yüzü, “ben”i birden bire sorumlulukla donatmaktadır (Levinas, 1996, s. 17). Bu sorumluluk başkasının yok sayıldığı bir ortama zemin hazırlayan sosyal medyada ortaya çıkamayacaktır. Zira sosyal medyada, özellikle Twitter’da “yüz”den bahsetmemiz çok da mümkün görünmemektedir. İnsanlar birbirlerine tweet atarken bunu sanal kimlikleri ile gerçekleştirirler; kendi yüzleri başka bir kimliğe bürünmüştür. Dolayısıyla Twitter’ın ortaya koyduğu “kamusal alan”da başkalığın aynılığa indirgenliği sıkça gözlemlenmektedir. Twitter’ı Heidegger’in lakırdı/gürültü dediği hergünlük (Heidegger, 2011, s. 178) içerisinde birinin bir diğerinden farkının kalmadığı bir alan olarak okumak mümkündür. Sağduyudan sağduyusuzluğa bu kolayca kayış, şüphesiz başkalığın indirgenliği ve “ben”in tahakkümünün arttığı bir “kamusal alan” yanılığında kaynaklanmaktadır. Ancak şu da görünüyor ki başkası, “ben”in yargıda bulunması için bir koşul ise, bir kendilikten bahsetmek de gittikçe zorlaşmaktadır. Kendilik meselesi ile ilgili olarak Arendt’in bu konudaki yorumlarına bakmak önemlidir. Arendt, Sokrates’e atıfla çelişmezlik ilkesinin düşünce bazında aşılabileceğini söylemektedir: Zira insan “bir’de ikidir.” Bu şu anlama gelir: İnsana ömrü boyunca eşlik eden kişi kendisidir. Kişi kendisinden asla kaçamaz ve kurtulamaz. Sokrates’e göre bir kişinin adam öldürmemesinin sebebi de zaten ömür boyu kendisine eşlik edecek bir katilden kaçınmak istemesidir. Bu anlamda insan kendi kendine yaşadığında bile aslında bir çoğulluk alanındadır. İnsanın kim olduğu sorusuna verdiği cevap her zaman kendi ile diyalog içerisinde kurulmaktadır. İnsanın başkalarıyla bir-aradalığı, kişiyi kendisi ile diyalogun dışına çağırarak tek ve yegâne durumdur. “Ben”i iki iken yani çokken tekrar bir ve o tekil kişi yapan başkalarıyla ortak olarak konuştuğum dünyadır (Arendt, 2004, ss. 438–440). Bu anlamda başkalık deneyiminin ortadan kalkması kendilik deneyiminin imkânını da bir o kadar zorlaştırmaktadır.

Arendt, teleskopun icadı ve haritaların çizilmesiyle birlikte bir kırılmadan bahsetmektedir. Henüz dünyada nasıl yaşayacağımızı tam olarak bilemezken yerküreyi evimize kadar soktuğumuzun ve onu istediğimiz gibi evirip çevirebildiğimizin altını çizmektedir (Arendt, 2016a, s. 360). Bugün benzer şekilde sosyal medya çağında toplumsal ayrışmalarla ve çatışmalarla nasıl baş edeceğimizi bilmeden, bu çatışmaları cebimizin içerisinde bulduk. Kamusal alanın bu çatışmaları en yumuşak geçişlerle ortaya koyması beklenirken bugün Twitter gibi sosyal medya ortamlarında bu geçişlerin daha da sertleştiğine şahit oluyoruz. Schmidt’e göre, Twitter ile birlikte ortaya çıkan “kişisel-kamusalıklar”, kişinin özel hayatını birden “kamu” içerisinde bulmasının nedenidir. Kişi özel hayatı ile kamusal alan arasında gidip gelir ve bir denge oturtmaya çalışır.

Bir yandan kişinin kendi öznel duyguları, diğer yandan bu duyguların “kamu” alanında bulacağı yankı kişinin attığı tweetlerde etkili olmaktadır. Ancak tweetler özenle yazılıp değerlendirilen ve üzerine düşünülen yazılar değildir (Schmidt, 2014, s. 10). Mahrem olanın bir çeşit hızlı ifşasıdır. Bu ifşa, Arendtçi anlamda kamusal alanın yokluğundan ötürü “başkalık” ve “kendilik” kavramlarının örtüsü haline gelmektedir. Bu örtü, araçlarda açığa çıkan ve kendini haklılaştırmaya çabalayan şiddetin her daim işine gelmektedir. Zira şiddet tam da sağduyunun yitip gittiği anda kendisini göstermektedir. Arendtçi anlamda sağduyu yetisi başkasının varlığını varsaydığından sağduyunun yitirildiği anlar mutlak başkalık deneyiminden uzaklaşmışlığının göstergesidir. Çünkü yukarıda da ele alındığı üzere sağduyu, kamusal alanına ait bir yetidir. Bütün bunlara bağlı olarak “yargıda bulunma” ediminin imkânı, sağduyu yetisi yitirildikçe azalmaktadır. Yargıda bulunamayan bireyler önce “başkalık deneyimini” sonrasında da buna bağlı olarak “kendilik deneyimini” es geçmeye başlamaktadırlar. Zira bu es geçmelerde bir-aradalık durumunu tamamen ortadan kalmaktadır.

Arendt’in bir-aradalık dediği durum, deneyimi esas aldığı için fiziksel bir-aradalık da çok önemlidir. Nitekim Arendt kamusal alanda bir-arada olan insanlar için bir masanın etrafında oturmak benzetmesini yapar (Arendt, 2016a, s. 95). Bu anlamda sosyal medya ortamlarının bu fiziksel şartı yerine getirememesi durumu, kamusal alanın imkânına olan uzaklıklarına daha en başından işaret etmektedir. Arendt hızın mekânı fethettiğinden bahsetmektedir (Arendt, 2016a, s. 359). Twitter’da paylaşılanlar, yapılan linçler o kadar hızlıdır ki mekânsal bir birlik kurmaya gerek yoktur. Bu durum mesafeleri anlamsızlaştırmıştır. Mesafenin anlamsızlaşması; uzak ve yakın arasındaki sınırların muğlaklığı bir aynılaştırma ve nesnelleştirme sürecini de beraberinde getirmektedir. Arendt’e göre başkasının şahitliği beni ben yapan şeydir (Arendt, 2016a, s. 104). Sosyal medya bu tür şahitlikleri indirgemektedir. Öznelerin anonimliği² ve bunun üzerinden ortaya çıkan linç girişimleri sebebiyle ne şahitlik edilecek bir özne ne de şahit olacak bir öznenin bahsetmemiz mümkün değildir. Bauman, toplumsal parçalanma ile sosyal medyanın ilişkisini karşılıklı bir ilişki olarak ele almaktadır. Ona göre, toplumsal parçalanma her ne kadar sosyal medyaya sebep oluyorsa; sosyal medya da aynı şekilde toplumsal parçalanmaya sebep olmaktadır (Bauman & Lyon, 2013, s. 14). Bunun anlamı şudur: Birlikmiş bir şiddet söylemi Twitter’da linç edimi üzerinden yansıtılıyor olsa da aynı şekilde Twitter üzerinde oluşturulan bu sağduyusuz ortam özneleri dönüştürmektedir.

Bu anlamda sosyal linç ile şiddet arasındaki bağlantıyı kurmak anlamlı olacaktır. Bugün bu şekilde sosyal medyada, özellikle Twitter’da karşımıza çıkan sosyal linçler olumluluk şiddeti olarak ele alınabilir. Zira ortada muhataba karşı kaba kuvvet veya fiziksel güç kullanımı yoktur, hatta bazı durumlarda sözlü taciz bile yoktur. Tek bir etiket veya tek bir kelime ile de linç gerçekleşebilir. Burada açık seçik, elimizle işaret edebileceğimiz bir şiddet olayından çok gündelik hayat içerisine yerleşen ve *doğalmış gibi* yaptığımız bir olayla karşı karşıyayızdır. Olumluluk adı altında şiddet bu anlamıyla Twitter’ın kendi yapısı içine sinmiştir ve kendini gösterdiği anda bile fark edilmesi zordur. Teknik olarak bakıldığında tweet atılırken klavyenin tuşlarına uygulanan şiddetten başka

² Burada anonimlik iki anlamda kullanılmıştır. Birinci anlam, kişinin gerçek kimliğini saklaması ve sanal bir kimlikle ortaya çıkmasıdır. İkinci anlam ise kişinin gerçek kimliğini ifşa etmesi; ancak fiziksel olarak ortamda bulunmayışıdır.

bir şiddet türü görmek imkânsız gibidir. Oysa burada şiddet en çok da bizzat başkalık ve kendilik deneyimlerinin önüne geçtiği için şiddettir. Zira başkalık ve kendilik deneyimlerinin iptali insanı sorumluluk duygusundan uzaklaştırmaktadır. İnsan bir masa etrafında söylediği bütün sözlerin hesabını vermek durumundayken, sanal bir gerçeklik olan sosyal medyada sözlerinin sorumluluğunu alma gereği bile duymaz. İnsanları bir arada tutan masanın sınırlarının ortadan kalkması ile sağduyunun yitilmesi kamusal alanın da sınırlarını silikleştirmiştir. Kamusal alan ile sağduyunun döngüsel ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, bu ikisinden birinin yokluğunun şiddete gebe olduğunu söylememiz mümkündür. Zira başkası ile ilişki zemininin kaybolması kişinin kendiliğini de tehlikeye sokmaktadır.

Kamusalın İmkânsızlığı: *Black Mirror* Örneği

Black Mirror adlı dizinin “Sosyal Linç” (Hawes, 2016) adlı bölümü aslında tam da tweetlerin gerçekliğe büründüğü bir duruma örnek olarak gösterilebilir. Dizinin bu bölümünde Twitter üzerinden halk oylaması yapılarak zirvedeki kişiler sırayla öldürülmektedirler. Halk en başta sanal olarak linç ettikleri kişinin öleceğinin farkında değildir. Ölüm hashtag’i ile ismi paylaşılan kişinin ölümünü araştıran polis bu hashtag’i paylaşan bir kullanıcı ile görüşmektedir. Polis kişinin tweetini gösterip “Onun ölmesini diledin.” demektedir. Ancak kullanıcı itiraz eder ve “Bu gerçek bir dilek değil, bu sadece bir hashtag, sadece bir oyun.” şeklinde cevap verir. İnsanlar ölüm hashtag’i ile paylaştıklarının işe yaradığının farkında değildir; sadece o kişiyi korkutmak, ona karşı olan nefretlerini dillendirmek amacıyla bunu yapmaktadırlar. Mesela bir savaş anıtının önünde uygunsuz bir poz veren kadını linç ederler. Halk, oylamanın işe yaradığını fark ettiğinde bu linçten vazgeçmemektedir. Aksine madem biri ölecek, bu ölen kişi saygısız, sorumsuz, çocuk katili, suçlu vs. olsun diye ölüm hashtag’i atmaya devam ederler. Kimse bir kişinin ölümüne sebep olmak gibi bir durum için yargıda bulunmamaktadır. “Eğer pisliğin tekiysen utandırılmayı hak ediyorsundur.” veya “Bu gerçek değil, bir oyun. Onları öldüren hashtag değil.” gibi tweetler atmaya devam etmektedirler. Bu örnekte kişilerin ölmesi için “ölmelerini dilemek” yetmektedir. Bir nevi sözün vücut bulduğunu söylemek mümkündür.

Dizinin bu bölümünde işlenen bu konunun konumuzla yakında irtibatı vardır. Tıpkı Nazi kamplarında milyonlarca insanın tek hareketle katledilmesi gibi burada da milyonlarca tıklanarak tek bir insanın linç edilmesi ve akabinde katledilmesi vardır. Özneler adeta yer değiştirmiştir. İnsanların bu linçe rahatça katılabilmelerini sağlayan şeylerin başında sanal ortamın gerçek-dışılığı gelmektedir. Bu gerçek-dışılıkta bir sağduyu ortamı kurulamamakta ve bundan dolayı öznelerin bir masa etrafında muhafaza ettikleri sınırlardan artık söz edilememektedir. Başkalık ve dolayısıyla kendilik deneyimi imkânının da ortadan kalkmasıyla şiddet kendisini göstermektedir. Şiddetin bu tezahürünü Arendt’in Kant’a referansla ele aldığı sağduyu kavramıyla yani kamusal alanın yitimi fikriyle okumamız mümkündür. Böyle ortamlarda başkalık ve kendilik deneyiminden bahsedemediğimizden dolayı, şiddet içerikli bir eylemin sonucundan kimin sorumlu olduğu da muammadır. Tweetler oluşturulan sanal bir kimlik üzerinden atıldığından dolayı bu suç için kimsenin parmakla gösterebileceği bir özne yoktur. Küçük, hafif ve hızlı olanın daha iyi olduğu konusundaki görüş (Bauman & Lyon, 2013, s. 12) aslında insanlığın üzerine

büyük ağır ve yavaş yavaş çöken bir yük bırakmaktadır. Bu yük sorumsuzluk yüküdür. Arendt, “Herkesin suçlu olduğu yerde kimse suçlu değildir.” (Arendt, 2016a, s. 77) demektedir.

Bölümün sonlarına doğru bu oyunu düzenleyen kişinin amacı ortaya çıkar: “TIK ALMA TUZAĞI DEĞİLSİNİZ, KELİMELER SİLAHTIR.” Ölüm hashtag’inin bir yem olarak kullanıldığı, aslında hedefin bu oyuna katılanlar olduğu anlaşılır. Kendi silahlarıyla, kendi kelimeleriyle ve kendi oyunlarıyla aslında kendileri tuzağa düşmüşlerdir. Bölümün sonunda herhangi bir kişi için ölüm hashtag’i paylaşmış herkes ölmektedir. Başkasının ölümü kendinin ölümüne dönüşmüştür. Twitter’ın Arendtçi anlamda bir kamusal alana dönüşmemesi ve sağduyunun yokluğu, sosyal linçleri teşvik ederken bir yandan da başkılık ve hatta kendilik deneyimlerini bile imkânsız hale getirmektedir. Elbette günümüz toplumlarında sanal ortamdaki sosyal linçler söz seviyesinde kalsa da bu sözlerin toplumu dönüştürücü etkisi göz ardı edilemezdir. Birisinin ölmesini dilemek söze döküldüğünde veya insanın içinden geçirdiği, kendi kendine düşündüğü hakaretler söze döküldüğünde ve toplu bir linçin bir parçası haline geldiğinde “Bir şey olmadı.” diyebilmek çok zordur. “Bir şey olmadı.” diyebilmek sağduyunun yitirmeye başlandığına işaret etmektedir. Nitekim Arendt şöyle der: “Her eylem gibi şiddet pratiği de dünyayı değiştirir; ama en olası değişim, daha şiddetli bir dünya doğrultusundadır.” (Arendt, 2016b, s. 95).

Sosyal medya üzerinden gerçekleşen bu tür toplu linçlerde *nelik* ve *kimlik* arasındaki sınırlar da bulanıklaşmıştır. Daha açık söylemek gerekirse Twitter’da bir *kim*’lik algısı yoktur. Daha çok *ne*’liklere odaklanılmıştır. İnsanlar birbirlerinin *kim* olduğuyla ilgilenmeksizin ne olduklarına bakmaktadırlar. “Savaş anıtına saygısızlık eden biri”, “düşman”, “hükümet yanlısı”, “hükümetçi” gibi etiketler üzerinden bir “iletişim” gerçekleşmektedir. Herkes tek bir profil üzerinden değerlendirilmektedir. Aslında bir serüvene, tarihe ve geleneğe sahip insan, tek bir profile indirgenmektedir. Atılan tweetler anlık oldukları ve hiçbir kalıcılıkları olmadığı için paylaşılan bir tweeti kişinin kendisi ve imkânlarıyla test edebileceğimiz bir alan da yoktur. Heidegger Dasein’i bir imkân olarak ortaya koymaktadır. “Projeksiyon” yani “tasarımlama” kavramı ile Heidegger, Dasein’in hareket sahasını bir imkân olarak açmaktadır. Dasein’in tasarımlaması bir imkândır (Heidegger, 2011, s. 153). Ancak Twitter *kimlik* adına imkânların önünü kapatmaktadır. Bu hem linç edenin linç edilen hakkındaki imkânları göz ardı etmesi anlamına gelmektedir; hem de linç edenin kendisinin imkanlarını boşa çıkardığını göstermektedir.

Sonuç

Twitter gibi sosyal medya alanları kamusal alan oluşturabilseler de bunlar geçici kamusalılıklardır. Kamusalın geçici olup olamayacağı tartışması bir kenara bırakılacak olursa bu makalede Twitter’ın bürünebileceği hayat tarzlarından sadece bir tanesinin fenomenolojik araştırması yapılmaya çalışılmıştır. Herkesin birbirini özgürce linç edebildiği bir ortama dönüşebilen Twitter’ın kamusalılığa olan uzaklığında, bir sağduyu eksikliğini gözlemek mümkündür. Bu sağduyu eksikliği başkasının varlığını görmezden gelmekle beraber kendiliği de kurban etmektedir. Artık kendisinden sorumlu olacağımız özneler kalmamakla birlikte sorumluluk hissedecek öznelerden de bahsetmek mümkün olmamaktadır. Burada sadece

Twitter özelinde ele alınan bu durum, üzerinde düşünülme hakkını hak etmektedir. Zira herkesin biricikliği ve kendi farkıyla bir-arada durmadığı alanlar her zaman bir tahakküm alanı olarak kullanılırlar. Atılan tweetlerin geçiciliği insanları yanıltır; oysa kalıcı hasarlar hep geçici olanlarla ortaya çıkmaktadırlar. Tıklamak basit bir eylemdir; oysa doğallığı bir o kadar tartışmaya açıktır. Tıklamaya kolayca alıştığımız bu çağda tıklamayı sorgulamak zordur. Tıklamanın basitliği, doğal olmayan tekniklere hızlıca alıştığımızın ve onları hayatımızın tam ortasına yerleştirdiğimiz bir göstergesidir. Birini linç etmek artık elini kana bulamayı gerektirmemektedir; bir sözle gerçekleştirilebilir. Fiziksel beraberlikleri sanallık ile ikame eden sosyal medya, bunu öylesine doğalmış gibi yapar ki kitleler buna hızlıca alışır. Kendileri de “mış gibi” yapmaya hazır hale gelirler. Doğallığında seyreden bu durum aslında çok da doğal olmayan birtakım hayat tarzları ortaya çıkarmaktadır. Jacques Derrida, dekonstrüksiyon için “Doğal olmayan bir şeyi doğalmış gibi yapmamak” der (Dick & Ziering, 2003). Belki de -dekonstrüksiyonun adaletle olan ilişkisi göz önünde bulundurulacak olursa (Derrida, 2010, s. 72)- doğal olmayanın doğallığı sanıldığından çok daha fazla farkında olunması gereken bir konudur. Zira sosyal medyanın doğal olmayan ortamını doğalmış gibi algılayıp ona göre eylemde bulunmak yazı boyunca da gösterilmeye çalışıldığı üzere müspet sonuçlar doğurmamaktadır. Bu anlamda şiddetin olumluluk adı altında tezahürüyle muhatap olmak, doğal olmayan bu ortamları doğal olarak kabullenmemek ve bir farkındalık oluşturacak şekilde bunu akılda tutmak için gereklidir.

Sonuç olarak Twitter örneği üzerinden de anlaşıldığı gibi, şiddet, kamusal alanın sınırının bulanıklaşması ve orada oluşan sağduyunun yitimi ile kendisini bir olumluluk olarak göstermektedir. Sağduyu ve şiddet arasındaki bu ince münasebet, başkalık ve kendilik deneyimlerinin imkânının nasıl ortadan kalktığını da gözler önüne sermektedir. Twitter'daki sosyal linçler bu durumun en bariz göstergeleri olarak okunabilmektedir. Twitter gibi sosyal medya ortamlarının kamusal alan oluşturdukları anların yanı sıra oluşturmadıkları anların da incelenmesi, şiddetin olumluluk görünümündeki örtüsünün kaldırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kaynaklar

- Arendt, H. (1992). *Lectures on Kant's Political Philosophy*. (R. Beiner, Ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Arendt, H. (2004). Philosophy and Politics. *Social Research*, 71(3), 427–454.
- Arendt, H. (2014). *Geçmişle Gelecek Arasında* (5. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2016a). *İnsanlık Durumu*. (B. S. Şener, çev.) (8. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2016b). *Şiddet Üzerine*. (B. Peker, çev.) (8. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *İmkansız Takas* (2. baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., & Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim* (1. baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berktaş, F. (2012a). *Dünyayı Bugünde Sevmek: Hannah Arendt'in Politika Anlayışı* (1. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2012b). *Politikamın Çağrısı* (3. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Degryse, A. (2011). Sensus Communis as a Foundation for Men as Political Beings: Arendt's Reading of Kant's Critique of Judgment. *Philosophy and Social Criticism*, 345–358.
- Derrida, J. (2010). Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli. İçinde *Şiddetin Eleştirisi Üzerine* (1. baskı, ss. 43–133). İstanbul: Metis Yayınları.
- Dick, K., & Ziering, A. (2003). *Derrida*.
- Han, B.-C. (2016). *Şiddetin Topolojisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hawes, J. (2016). *Black Mirror*.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*. (K. H. Ökten, çev.) (2. baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Husserl, E. (1991). *Cartesian Meditations*. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Levinas, E. (1996). Transcendence and Height. İçinde *Basic Philosophical Writings*. Bloomington-Indianapolis: Indiana University Press.
- Schmidt, J.-H. (2014). Twitter and the Rise of Personal Publics. İçinde *Twitter and Society*. New York: Peter Lang Publishing.
- Yılmaz, Z. (2012). *Hukuki Açıdan Toplumsal Şiddet Olarak Türkiye'de Linç*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

İktidar ve Medyatik Şiddet: Özgecan Aslan ve Şefika Etik Cinayetleri Analizi

Memet ARSLAN*

Öz

Bireylerin ya da grupların davranışlarının yönlendirilme biçimi, yani bir “yönetim” sorunu olan iktidar ile bu iktidarın ideolojik araçlarından biri olan medyada şiddet, farklı biçimlerde sunulmakta ve temsil edilmektedir. Şiddet medyada; kimi zaman haber için kullanılan görselde, kimi zaman da haberin metninde yer almaktadır. Bu çalışmanın ana amacı, medya tarafından gazete haberlerinde kurgulanan ve yeniden üretilen “medyatik şiddetin” nasıl ve hangi yöntemlerle ortaya çıktığını açıklamaktır. Toplumsal cinsiyet odaklı olan bu şiddet, fiili olmaktan ziyade söylemsel, yazınsal ve metinseldir. Bu çerçevede çalışmada 7 Ekim 2011 tarihinde Habertürk gazetesinde yer alan Şefika Etik ve 15 Şubat 2015 tarihinde Akşam gazetesinde yer alan Özgecan Aslan cinayeti haberinin eleştirel söylem çözümlemesi yapılmıştır. Çalışmanın bulguları, haberde kurgulanan ve yeniden üretilen medyatik şiddetin, kadına yönelik şiddeti olumladığı ve kamuoyunda şiddete dayalı söyleme meşruiyet kazandırdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Medyatik Şiddet, Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Özgecan Aslan, Şefika Etik.

Power And Mediatic Violence: The Analysis of Özgecan Aslan And Sefika Etik Homicides

Abstract

As a way to guide individual or group behavior; in other words, power as a problem of management and mediatic violence as the power's one of the ideological apparatuses, violence is represented in the media in various ways. Violence in the media may exist in the news narratives and in the visuals used for news items. The aim of this study is to explain how and by which methods the “Mediatic Violence”

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı, prmemetarlan@gmail.com

is re-produced in the news by the media. This gender – focused violence is far more discursive, literary and textual than the factual. In this framework, critical discourse analysis were conducted on the news items regarding Sefika Etik in Habertürk Newspaper dated 7th of November 2011 and Özgecan Aslan murder report dated 15th of February 2015 in Akşam Newspaper. Findings of these studies show that the mediatic violence which is fictionalized and re-produced in the news, legitimizes violence against women and normalizes it in the public opinion.

Keywords: Power, Mediatic Violence, Critical Discourse Analysis (CDA), Özgecan Aslan, Şefika Etik.

Giriş

Tarihin her döneminde her türlü iktidar, kendi egemenliğini ve rasyonelitesini sağlamak amacıyla kimi zaman şiddeti dışlar, kimi zaman dışlamaz; kimi zaman şiddeti üretir, kurgular ve şiddetle yaşar; kimi zaman da şiddeti gizler. Bu çalışmada Foucault'nun, “bireylerin ya da grupların davranışlarının yönlendirilme biçimi, yani bir ‘yönetim’¹ sorunu” şeklinde tanımladığı iktidar kavramı kullanılmıştır (2014, s. 21). İktidarın doğrudan başkaları üzerinde değil, başkalarının şimdiki ve gelecekteki eylemleri üzerindeki bir eylem olduğunu söyleyen Foucault, iktidarın bilgi ile olan ilişkisi üzerinde durur. Ona göre iktidarın bir bilgi alanı oluşturmaksızın uygulanması olanaksızdır, bilginin de bir iktidar alanı yaratmaması olanaksızdır. Bu noktada iktidar açısından Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtı (DİA) olarak tanımladığı, kitle iletişim araçları önem arz etmektedir. Çünkü egemen sınıf iktidarını kurmak ve devam ettirmek için, DİA'lerden biri olan medyayı aracı olarak kullanır. Medya aracılığıyla ideolojilerini topluma sunan egemen sınıf ve iktidarı, toplumu yeniden biçimlendirerek iktidarlara ve egemenlikleri için rıza üretimini sağlarlar. Althusser'e göre, (Baskıcı) Devlet Aygıtı ile DİA'lar arasındaki temel fark, “işleyiş” şekilleridir. Yani, (Baskıcı) Devlet Aygıtı “şiddet kullanarak” işler, DİA'lar ise “ideoloji” kullanarak işlerler. Egemen sınıfın devlet iktidarını elinde tuttuğunu, dolayısıyla (Baskıcı) Devlet Aygıtı'nı elinde bulunduran egemen sınıfın DİA'larda da etkin olduğunu söyleyen Althusser, DİA'larda gerçekleşenin de, egemen ideolojinin kendisi olduğunu söyler²(2015, ss.50-53).

¹ “Yönetim” sözcüğü, on altıncı yüzyılda sahip olduğu çok geniş anlamıyla düşünülmelidir. “Yönetim” sözcüğü, sadece siyasi yapıları ya da devletlerin yönetilmesini anlatmakla kalmıyor, bunun yanı sıra, bireylerin ya da grupların nasıl yön verebileceğini (çocukların, zihinlerin, toplulukların, ailelerin, hastaların yönetilmesi) de gösteriyordu. Yalnızca siyasi ya da ekonomik anlamdaki tabi kılmanın meşru biçimlerini kapsamakla kalmıyor. Bu anlamıyla yönetmek, başkalarının önünde açık olan mümkün eylem alanını yapılandırmak olarak anlaşılmalıdır. Bkz. Foucault, 2014, ss. 74-75. *Özne ve iktidar: seçme yazılar 2*, I. Ergüden & O. Akinbay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

² Althusser devletin, (baskıcı) devlet aygıtına indirgenemeyeceği ve dolayısıyla çoğu kurumu kapsadığını öne sürer. Bu noktadan hareketle Althusser, devlet kavramına geniş bir perspektif kazandırarak devlet aygıtlarını, devletin (baskı) aygıtları -Hükümet, İdare, Ordu, Polis, Mahkemeler, Hapishaneler vb.- ile devletin ideolojik aygıtları -Dinsel DİA, Okul DİA'sı, Aile DİA'sı, Hukuki DİA, Siyasal DİA, Sendikal DİA, Haberleşme DİA'sı, Kültürel DİA vb.- şeklinde kategorileştirmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan ve aynı zamanda Foucault'yu referans göstererek kullanılan “iktidar” kavramı “yani yönetim” bu noktada Althusser'le kesişmektedir. Çünkü her ikisi de bu kavramı, hem makro hem mikro hem devlet hem de bireysel aynı zamanda özel ve kamusal anlamda geniş düzeyde açıklamış ve kullanmıştır. Çalışmada önemli bir yer tutan “iktidar” kavramı bu çerçevede kullanılmıştır. Detaylı bilgi için Bkz. Foucault, 2014, ss. 69-105. *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2*, I. Ergüden & O. Akinbay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Bkz. Althusser, 2014, ss. 35-64. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. A. Tümertekin (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

İktidarın ideolojik araçlarından olan medya, kadına yönelik şiddeti olumlayan ve üreten yapılardan biridir. Bu yapı, egemen ataerkil düşünce paralelinde kadın ile erkeğe rol ve kimlikler inşa etmektedir. İnşa edilen rol ve kimlikler ile toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlar, medyada sıklıkla magazin ve şiddet haberlerine konu olmaktadır. Bu haberlerde kadınlar cinsel bir obje olarak sunulmakta, metalaştırılmakta, ötekileştirilmekte ve var olan şiddet algısı yeniden üretilmektedir. İktidar ve egemen erkek zihniyeti doğrultusunda medya tarafından kurgulanan ve yeniden üretilen toplumsal cinsiyet odaklı şiddet, fiili olmaktan ziyade metinsel, yazınsal ve söylemseldir. Bu nedenle bu şiddet türünü tanımlamak için “medyatik şiddet” kavramı kullanılmıştır. Topyekûn bir dil olarak ele alınan medyatik şiddetin hem yapısal hem de bağlamsal söylem çözümlemesi bu çerçevede yapılmıştır.

Bu noktadan yola çıkılarak çalışmanın ana amacı, medya tarafından gazete haberlerinde yeniden kurgulanan ve üretilen medyatik şiddetin, nasıl ve hangi yöntemlerle ortaya çıkarıldığını açıklamaktır. Gazete haberlerinde yer alan, kadına uygulanan şiddete yönelik haber içeriklerinin ve fotoğraflarının analiz edildiği bu çalışmada, Teun A. Van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Çözümleme, haberlerde ana olayın nasıl sunulduğuna, neyin ön plana çıkarılıp çıkarılmadığına ve özellikle de haberde kullanılan metin-dil ile fotoğraf arasındaki yapısal ve bağlamsal ilişkiye odaklanmıştır. Çözümlemenin tarafsızlığı ve bilimselliğine katkı sağlaması amacıyla aynı zamanda çalışmada Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) tarafından hazırlanan, MEDYA VE KADIN Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi Haber Kılavuzu’nda yer alan, “şiddet” ve “kadın cinayeti” haberi yaparken dikkat edilmesi gereken etik ilkeler de ölçüt alınmıştır.

İktidar ve Şiddet

Foucault’ya göre, insanların insanlar tarafından yönetilmesi -bunlar ister büyük ister küçük gruplar olsun; iktidar ister erkekler tarafından kadınlar üzerinde, yetişkinler tarafından çocuklar üzerinde, bir sınıf tarafından başka bir sınıf üzerinde, isterse bürokrasi tarafından bütün bir nüfus üzerinde uygulansın- belli bir rasyonelite türü gerektirir. Ancak araçsal şiddet gerektirmez (2014, s. 55). İktidar ilişkileri, basit bir yasaklama ya da sürdürme rolü olan üst yapı konumunda yer almaz; var olduğu yerde doğrudan üretici bir rol oynar. İktidarın olduğu yerde direnme vardır; bu yüzden direnme hiçbir zaman iktidara göre dışsal bir konumda değildir (Foucault, 2015a, ss. 70-71). İktidar ilişkilerinin etkili olması, şiddet kullanımını, rıza elde edilmesini dışladığından daha fazla dışlamaz. Konsensüs ile şiddet iktidarın araçları ya da etkileri olmakla birlikte, ilkesini ya da temel doğasını oluşturmazlar. İktidarın uygulanması istendiği kadar kabullenme üretebilir:

İktidarın uygulanması, geride bir yığın ölü bırakabileceği gibi, akla getirilebilecek her türlü tehdidin arkasına da saklanabilir. İktidarın uygulanması kendi içinde bazen kendini saklayabilecek bir şiddet demek değildir; aynı zamanda, üstü kapalı biçimde, yenilebilecek bir rızayı da göstermez. İktidar, mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesidir: eyleyen öznelerin davranışlarının kaydolduğu imkan alanı üzerinde yer alır: kışkırtır, teşvik eder, baştan çıkarır, kolaylaştırır veya zorlaştırır, genişletir ya da sınırlar, aşağı yukarı muhtemel hale getirir; uç noktada kısıtlar ya da mutlak olarak

engeller; ancak eylemde buldukları ya da bulunabilecekleri ölçüde eyleyen özne ya da özneler üzerinde eylemde bulunma biçimidir (Foucault, 2014, ss. 73-74).

Şiddetin dışlanması ile birlikte iktidar bedeni denetlemek için yeni teknikler geliştirmiştir. Foucault'nun "dispositif" olarak adlandırdıkları bu tekniklerin sorunsallaştırma odakları, bilgi ve iktidar eksenlerinin bir araya geldiği söylemsel ve söylemsel olmayan pratik yumaklardır. Bu pratikler yoluyla dispositifler birtakım deneyimler kurup insanları bu deneyimlerin öznesi olarak tanıtır, onlara kendileriyle ilgili hakikatler dayatır, iktidarın şiddet kullanmadan bedeni kuşatmasını ve denetim altına almasını sağlar, onu itaatkâr ve uysal hale getirir:

Dispositif'ler söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar; bilimsel, felsefi, ahlaki önemlerden oluşan heterojen bütünler; bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemlerdir. Dispositif'lerin işlevi temelde stratejiktir; yani güç ilişkilerini güdülemek, belli bir yönden geliştirmek ya da önlerine geçmek, dengelemek, kullanmak işlevine sahiptirler. Dolayısıyla dispositif'ler her zaman bir iktidar oyunu içerisinde yer alırlar; ama aynı zamanda bu iktidarlardan doğmakla birlikte iktidarlarının kendisini koşullandıran bir bilginin sınırlarına da bağlıdırlar. Çünkü iktidar ve bilgi karşılıklı olarak birbirlerini içerimler; karşılığında bir bilgi alanı oluşturmayan iktidar ilişkisi olmadığı gibi iktidar ilişkileri varsaymayan ve oluşturmayan bilgi de yoktur. Bu bilgi alanının ve hakikatlerin oluşturduğu söylemin üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan iktidar ilişkileri ne yerleştirebilir ne güçlendirilebilir ne de yürütülebilir (Foucault, 2014, ss. 18 - 19).

19. yüzyılın başlarında beden hem üretken hem de tabi kılınmış beden olduğunda iktidar için yararlı güç haline gelmektedir. Foucault, Hapishanenin Doğuşu adlı kitabında bedene yönelik verilen cezanın seyirlik unsur olmaktan çıktığını, cezanın bedenden ruha doğru yöneldiğini söyler:

Beden, ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır. Mademki bedene değil, o halde ruha müdahale edilmektedir. Bedeni kudurtan kefaret cezasının yerine kalp, düşünce, irade, ruhsal durum üzerine derinlemesine etki eden bir ceza geçmelidir (2013, ss. 39, 42, 51).

Foucault'ya göre disipline edici söylem, bedeni cezalandırmak yerine, ruh ve düşünce yapısına etki etmektedir. Bu durumda beden yerine cezalandırılan, kişinin kendisi olur. Buradaki amaç suçlu bedene acı çektirmekten ziyade, ruhsal bedeni normalleştirmek ve kontrol altına almaktır. Bu sistem günümüz toplumunda da yer almaktadır. Günümüz toplumunda her şey iktidar tarafından gözetim ve denetim altına alınmış ve alınmaktadır. İktidar her yerde bedenler üzerinde denetim kurarak, söylemini yaygınlaştırmayı amaçlar. Yaşam üzerindeki düzenleyici/disipline edici iktidar, 17. yüzyıldan itibaren insan bedeninin anatomo-politikası ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir. Bu da nüfusun biyo-politikasıdır. Beden disiplinleri ve nüfus düzenlemeleri, yaşam üzerindeki iktidarın çevrelerinde örgütlendiği iki kutbu oluşturur (2015a, s. 99).

Chul Han'a göre ise, modernite öncesi zamanlarda şiddet gündelik hayatın bir parçasıdır ve alenidir. Hükümdar iktidarını öldürme fiili üzerinden kan dökmek vasıtasıyla ilan eder. Kamusal alanlarda sahnelenen kanlı seyirlikler, iktidarını kurgulamak içindir. Şiddet ve şiddetin tiyatral sahnelenişi burada iktidarın ve hegemonyanın önemli bir aracıdır. Hem arkaik kültürde hem de Antik Çağ'da şiddetin sahnelenişi toplumsal iletişimin içsel ve hatta merkezi bir ögesidir. Modernitede ise, şiddet sadece siyaset sahnesinde değil toplumun tüm düzlemlerinde giderek meşruiyetini kaybeder. Şiddet artık kamuoyunun giremediği özel mekânlarda icra edilir. Şiddet gösteri haline getirilmez. Egemenlik toplumunu simgeleyen şiddet her türlü dilden, simgeden yoksundur. Modernitede şiddet politik ve toplumsal iletişimin bir parçası değildir. İletişimin satır aralarına ve ruhun iç mekânlarına sinmeye başlar. Görünür olandan görünmez olana, apaçıkta mahreme, askeri olandan medyatik olana kayar. Modernitede şiddetin en merkezi topolojik kaymalarından biri ruhsal içselleştirmedir. Şiddet, ruhun içindeki bir çatışma biçiminde yaşanır. Modernitede iktidar teknikleri de şiddetin içselleştirilmesinden yararlanır. İktidar bu şekilde çok daha basit uygulanır. Böylece modernite öncesinin şiddeti, masif dekapitasyon, yerini modern toplumda deri altına kadar nüfuz etmiş bir deformasyona bırakmıştır (2016, ss. 16-19).

İktidar hiyerarşik ilişkilerden oluşan bir süreklilik hedeflerken, şiddet kırılmalara yol açar. Şiddetin daimi yapısal özelliği olan kopuş iktidar için kurucu nitelikteki hiyerarşiden farklıdır. İktidar daima bir iktidar ağı olarak örgütlenir. Şiddet ağı ise kendi içinde tezattır, çünkü şiddet ağları yırtar ve var olan ilişkileri yerinden oynatır. Hem iktidar hem de şiddet bir bükme tekniğinden faydalanır. İktidar itaat edilene kadar eğip bükür şiddet ise kırılana kadar bükür. Şiddet, kurbanı hiçbir hareket alanı bırakmazken iktidar, kurbanı sadece kendi ideolojisine hizmet eden bir hareket alanı bırakır. Bu yönüyle eyleme alan bırakan iktidar, şiddetten ayrılır. Yani iktidar, eylemi ve özgürlüğü ilkesel olarak dışlamaz. İktidar ötekinin özgürlüğünü kullanırken şiddet o özgürlüğü yok eder. İktidara boyun eğen kişi hâlâ özgürlüğünü hükümdarın iradesi doğrultusunda kurma şansına sahiptir. Yani "öteki"nin özgürlüğüne giden yolda şiddet ve tecavüz değil, yönetim ve baştan çıkartma vardır. Gerek şiddet gerekse iktidar "öteki"nin tedirgin edici farklılığını ısrarla direnen özgürlüğünü etkisiz hale getirme stratejileridir (Chul Han, 2016, ss. 72-73).

İktidarın şiddete dayandığını varsaymak yanılgıdır. Şiddetin iktidardan farklı bir niyetselliği vardır. Hiç iktidar olayıyla ilgisi olmayan bir şiddet olayı mümkündür. Öteki'ni nefret yüzünden öldürmek, Öteki'nin varlığını yok etmeye yönelik bir şiddet eylemidir ve bundan ibarettir. Öteki üzerinde bir tahakküm kurmaya çalışmaz. Şiddete salt iktidar penceresinden bakıldığında özü anlaşılamaz. Ve iktidarı da sadece şiddet açısından incelemek, iktidarın kendi niyetselliğini gözden kaçırmaya yol açar (Chul Han, 2016, ss. 75-76).

Şiddetin tarihsel süreci, iktidar ve iktidar ilişkileri çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Hem Foucault hem de Chul-Han, geçmişten günümüze değin toplumlarda yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik, teknolojik, hukuksal ve kültürel değişim ve gelişmeler çerçevesinde bu süreci açıklama yoluna gitmişlerdir. Modernite öncesi toplumlarda şiddet olgusu tiyatral bir oluşumdur. İktidarı elinde bulunduran kişi ya da mekanizmalar, hükümranlığını sağlamak ve devam ettirmek için şiddette

açık bir şekilde başvururlardı. Şiddet bir güç göstergesi olarak, iktidar ve iktidar mekanizmaları tarafından kamusal alanda açık bir şekilde sergilenmekteydi ve üstelik şiddet modernite öncesi toplumlarda direkt bedene yönelik müdahale şeklinde yapılırdı. Bu sayede iktidar ve mekanizmaları iktidarlığını korumaya devam ettirirlerdi. Modernite ve modernite sonrasında ise şiddet, bedene değil doğrudan ruha yönelmiştir. Şiddet, iktidar ve mekanizmaları tarafından bir yandan serbest bırakılmış diğer yandan da denetim altına alınmıştır. İktidar ve mekanizmaları egemenliğini devam ettirmek için yaşanan toplumsal değişimler ve yenilikler çerçevesinde, yeni teknikler geliştirmişlerdir. Bu teknikler özellikle bedene yönelik somut şiddetin yerine daha çok ruha yönelik, ruhun denetimi ve kontrolüne yöneliktir. Yani bireyi ve bireyin eylemlerini, toplumu ve toplumun değerlerini tamamen yeniden üretmek ve yönlendirmek, denetim ve kontrol altına almaktır. Bunun için iktidar ve mekanizmaları bu yeni teknikler aracılığıyla şiddeti görünmez kılmışlardır.

İktidar ve Medya

Kitle iletişim araçları -radyo, televizyon, sinema, internet vb.- ile gerçekleştirilen iletişim 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış ve giderek toplumsal üretimin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Kitle iletişim araçları, kitlesel olarak üretim ve tüketime dayalı olan kapitalist düzende, insanlara kitlesel olarak hitap edebilmek, duygu ve düşüncelerini etkileyebilmek ve onları belli ürünleri tüketmeye yönlendirmek için en uygun araç ve ortamlar haline gelmiştir (Yaylagül, 2016, ss. 15, 20).

Frankfurt Okulu'na göre kitle iletişim araçları, hem kültürel hem de ideolojik araçlardır. Neo-Marksist geleneği oluşturan bu yaklaşım, kitle iletişim kurumlarının egemen sistemi meşrulaştıran kurumlar olduğunu savunur. Medya, yer verdiği olay ve olgulara yeniden anlamlar yükleyerek egemen sınıfın ideolojilerini topluma yayar. Medya seçme, dışarda bırakma ya da ön plana çıkarma/çıkarmama gibi haber üretim süreçlerinin pratikleri ile gerçekleri ideolojik olarak yeniden inşa eder. İdeolojinin gerçekleri çarpıttığını söyleyen Frankfurt Okulu'na göre bunun amacı, eşit olmayan güç ve iktidar mücadelelerini kamufle etmek ve mevcut sistemi meşrulaştırmaktır. Egemen sınıf iktidarını kurmak için hem fiziksel güç hem de kültürel ve ideolojik aygıtlar kullanır. Kültürel çalışmalar yaklaşımına göre ise iktidar, egemenliğin rızaya dayalı olarak üretildiği hegemonya kavramsallaştırmasıyla açıklanır. Toplumsal düzenin ve kontrolün sağlanmasında ve sürdürülmesinde devletin baskı aygıtları ile ideolojik aygıtları da ürettikleri mesajlar ve temsillerle var olan toplumsal ilişkileri anlamlandırır (Yaylagül, 2016, ss. 96-99, 113-114). Bu noktada Althusser, devletin ideolojik aygıtları ile (baskıcı) devlet aygıtlarının aynı şey olmadığını ileri sürer. Ona göre, Marksist teoride Devlet Aygıtı (DA) Hükümet, İdare, Ordu, Polis, Mahkemeler, Hapishaneler, vb. kurumları kapsarken; Devletin İdeolojik Aygıtlarını; Dinsel, Okul, Aile, Hukuk, Siyasal, Sendikal, Haberleşme ve Kültürel DİA'ları oluşturmaktadır (2015, ss. 50-51). Devletin baskı aygıtlarını ile devletin ideolojik aygıtlarını birbirinden ayrı tutan Althusser, aralarındaki temel farkın işleyiş biçimleri olduğunu ifa eder. DİA'lar ideoloji kullanarak, devlet aygıtları ise şiddeti kullanır (2015, s. 52).

Marksist düşünürlerden olan Gramsci'nin kültür ve ideoloji konusundaki çalışmalarının temel kavramı "hegemonya"dır. Ona göre hegemonya kültür, iktidar ve ideoloji kavramlarıyla bağlantılıdır ve çalışmada elit bir azınlığın güç kullanmadan, çoğunluğu nasıl kontrol edebildiği sorusunu yanıtlamaya çalışır. Bu sorunun cevabını hegemonya kavramıyla açıklayan Gramsci, bu elit azınlığın hem devlet kurum ve organlarına hem de kitle iletişim araçlarına sahip olduğunu söyler. Gramsci'nin hegemonya yaklaşımı çerçevesinde medya izleyicilere/dinleyicilere/okuyuculara egemen sınıfın görüşlerini aktaran ideolojik bir araçtır. Medya, genel olarak egemen sınıfın değerlerine karşı çıkan ve bunları tehlikeye atan her türlü olay ve olgulara karşıdır. Medyada haber değeri olacak olay ve olgular egemen sınıfın bakış açısıyla sunulur. Sonuç olarak medya egemen değerleri aktararak hegemonyayı yeniden üretir (Yaylagül, 2016, ss. 113-119).

Foucault'ya göre dil, ham ve ilkel varlığı içinde, bir yazının, şeyler üzerindeki bir izin, dünyaya yayılmış olan ve onun en silinmez figürlerinden birini meydana getiren bir işaretin basit ve maddi biçimi altında var olmaktadır. Dilin bu tabakası, onu çevreleyen iki söylem biçimini yaratmaktadır. Birincisi üstünde, yeni bir söylem halinde verilen işaretleri yeniden ele alan yorum; ikincisi ise, altında, yorumun, herkes tarafından görülebilir nitelikteki işaretlerin altında saklı olan önceliğini varsaydığı metindir (2015b, ss. 79-80). Dilbilimci, yapısal yaklaşımcı Ferdinand de Saussure göre ise dil, kavram ve düşüncelerle bunları ifade etmeye ve aktarmaya yarayan seslerden oluşan bir göstergeler sistemidir. Gösteren işaret ya da seslerden oluşurken, gösterilen düşünce ve kavramlardır. İşaretler sistemi olan dili anlamak ve çözümlmek için, sistemin yapısına bakmak gerekir (Yaylagül, 2016, s. 125).

Roland Barthes ise Sasseur'ün gösteren ve gösterilen simgesel sistemini kabul eder ve bunlara ek olarak yan anlam ve düz anlam kavramlarını kullanır. Ona göre her ifade, düz anlamın dışında yan anlamlara da sahiptir. Yan anlamlar ideolojilerin taşınmasında ve aktarılmasında kullanılan üst dil olarak işlerler (Akt. Yaylagül, 2016, ss. 127-128). İngiliz Kültürel Çalışmaları, medya bağlamında dilin, kültürün ve ideolojinin çözümlenmesinde göstergibilimin tekniklerini özellikle Barthes'in düz anlam ve yan anlam kavramını kullanmışlardır. Medya içeriği anlatırken bu anlatının sadece düz bir anlamı yoktur aynı zamanda her metinde ilk bakışta göze çarpmayan gizli anlamlar ve ideolojiler de vardır. Böylece medya var olan gerçeği olduğu gibi göstermez onu yanlış bir şekilde sunarak var olan eşitsizlikleri ve güç ile iktidar yapılarını doğallaştırır, meşrulaştırır. Yani Hall'ın dediği gibi medya, gerçeği inşa etmesine rağmen gerçeği yansıtmıyormuş gibi yapar (Yaylagül, 2016, s. 137). Medyanın anlam üretme pratiğini Marksist kültürelci bir perspektifle analiz eden, İngiliz Kültürel Çalışmaları temsilcilerinden olan Stuart Hall, medyanın dünyadaki olaylar hakkında anlamlar ürettiğini söyler. Ona göre medya, olayları ve olguları seçer, biçimlendirir ve yeniden yapılandırır. Böylece medya hali hazırda var olan anlamı iletmek yerine kendisi bir anlam üretir ve ürettiği anlamı iletir (Yaylagül, 2016, s. 119).

İktidar, egemenliğinin çıkarları doğrultusunda kimi zaman şiddeti bir araç olarak kullanırken kimi zaman da şiddeti dışsal bir konumda bırakmaktadır. Medya, iktidar ve şiddet düzleminde ideolojik bir araç olarak yer almaktadır. Nitekim bu bağlamda iktidar, medya aracılığıyla toplumu kendi ideolojileri doğrultusunda şekillendirmekte ve yönlendirmektedir. Çünkü medyanın hem ekonomi politikinde hem de iletişim politikinde temel gücü, büyük kitlelere ulaşmaktan ve

kitleleri etkilemekten gelmektedir. Kitleleri kendi elinde bulundurmak isteyen her türlü iktidar, medyayı bu çerçevede araç olarak kullanmaktadır.

Medyatik Şiddetin Üretimi

İktidarın ideolojik araçlarından biri olan medyada şiddet, toplumsal cinsiyette dayalı haberlerde yeniden üretilerek kurgulanmaktadır. Kurgulanan bu şiddet kamuoyunun rızası dışında kamuoyuna sunulmakta ve neticede kamuoyu, egemen erkek zihniyeti ile iktidarının arzusu doğrultusunda şekillenmektedir. Haberde sunulan medyatik şiddet, toplumsal cinsiyet odaklıdır. Özellikle kadınların konu olduğu haberlerde, kadınlar ikincil konumda yer almaktadır. Haberde kullanılan dil, görsel materyal ve haberin sunuş şekli söylemsel olarak şiddeti yeniden üretmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, 1968 yılında Robert Stoller tarafından, “biyolojik cinsiyet”ten nasıl farklı olduğunu ifade etmek amacıyla ortaya atılmıştır (Segal, 1992, s. 98). Araştırmacılar, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ikililiği/ayrımı tanımlamak ve açıklamak için çeşitli görüşler öne sürmüştür. Simone de Beauvoir “Kişi kadın doğmaz, kadın olur.” mottosu cinsiyet/toplumsal cinsiyet ikililiğinin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Kadının özellikle doğurganlığın sosyal anlamları nedeniyle bedenine ve ev içlerine mahkûm kılındığına dikkat çeker (Akt. Köse, 2013, s. 41). S. Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği*’nde kadını ikincil kılan şeyin doğrudan biyolojik özellikleri olduğunu, yani doğurması olduğunu söyler. Firestone gebeliği barbarca bir şey olarak nitelendirmekte ve gebeliğin bireyin bedeninin türünü devam ettirmek amacıyla geçici bir biçim bozukluğuna uğraması şeklinde tanımlar (Akt. Köse, 2013, s. 41). Bu tanımlardan yola çıkan Firestone, “Kadının ezilmesinin nedeni, çocuk doğurması ve çocuk yetiştirmesidir.” iddiasını öne sürer (Akt. Köse, 2013, s. 41). “Toplumsal cinsiyet, sadece kültürel bir gerçeklik olarak ele alınamaz, sınıf ilişkilerinin bir özgülleşmesi olarak düşünülmelidir.” diyen Federici, kadınların tarihini sınıf tarihi olarak görür ve asıl sorulması gereken sorunun toplumsal cinsiyet kavramını oluşturan/üreten cinsiyete dayalı iş bölümünün aşılıp ya da aşılamadığını çözümlenmeye, cevaplamaya çalışır (2012, s. 27).

Foucault *Cinselliğin Tarihi* adlı eserinde, “Cinsiyet arzu-değil, bedenler ve hazlar olmalıdır.” diye yazar (2015a, s. 112). Bu noktada cinsellik, yapay bir birlik çerçevesinde anatomik öğeleri, biyolojik işlevleri, davranışları, duyumları ve hazları bir araya toplamayı sağlar (Foucault, 2015a, s. 110). Cinsiyet bu şekilde açıklandığında, yani cinsellik olarak adlandırıldığında, bir başka deyişle söylem olarak inşa edildiğinde, cinselliğin de iktidar ilişkilerinden bağımsız olduğu söylenemez. Dolayısıyla cinselliği anlayabilmek için iktidar ilişkilerini çözümlenmek gerekir. Judith Butler, “Kişi, öteki toplumsal cinsiyet olmadığı denli kendi toplumsal cinsiyetidir.” diyerek cinsiyet/toplumsal cinsiyet ikililiğinde, kültürel imlemin bir aracı olarak cinsiyetin söylemsel bir oluşum olduğunu söyler:

Toplumsal cinsiyet bir yandan da, “cinsiyetli doğa”nın ya da “doğal bir cinsiyet”in üretilmesinde ve bunların söylemsellik öncesinde, kültür öncesi bir şeymiş gibi, siyasi olarak tarafsızken kültürün gelip üzerinde etki ettiği bir yüzeymiş gibi tesis edilmesinde kullanılan “söylemsel/kültürel araç” haline gelmektedir (Butler, 2014, s. 52).

Haber, gazeteciliğin gündelik pratikleri ve profesyonel etik kodları içinde inşa edilen bir söylemdir. Bundan hareketle haber söylemi, gerçeği tarafsız bir biçimde yansıtmaktan çok, gerçeği temsil etmekte ve toplumda var olan eşitsiz güç ilişkilerini kurgulayarak yeniden üretmektedir (Erol, 2014, s. 37). Haberde temsil edilen gerçeklik, yaşanan gerçekliğin doğruluğu gibi gösterilse de haber ataerkil yapıda ve ataerkil medya da erkek bakış açısının ürünüdür. Çünkü bu yapılarda egemen olan erkektir. Erkekler egemen olduğu toplumlarda kamusal alanda gücü temsil ederlerken, kadınlar daha çok özel alanla sınırlandırılmıştır. Çünkü ataerkil yapıda medya mecralarında kadınlar geç temsil edilmeye başlanmıştır. Haber içeriklerinde ve fotoğraflarında kadınların neden geç ve az temsil edildiğine ilişkin Stanley, haber fotoğraflarında toplumsal cinsiyet dağılımını incelediği makalesinde konuyla ilgili beş temel yaklaşımdan bahseder:

Birinci yaklaşıma göre medya, yaşanan gerçekliği temsil etmektedir. Kadınlar kamusal hayatta yoklarsa, haberde de olmayacaklardır. İkinci görüşe göre, haber odasının editör ve gazetecileri, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve politik görüşe göre bir araya gelen kişilerdir ve bu kimseler erkeklerden oluştuğu için kadın haberleri gazetelerde daha az yer alır. Üçüncü yaklaşıma göre, gazeteciler yazdıkları haberlere kendi dünya görüşlerini ve kişiliklerini çok az yansıtırlar. Zira onlar haberin yetişmesi gerçeği, haber kaynaklarıyla olumlu ilişkileri kurma ve sürdürme ihtiyacı içinde yer aldıkları gazetenin ve medya sisteminin mikro yapıları gibi etmenlerle çevrilmişlerdir. Dördüncü yaklaşıma göre, gazetelerin okuyucu kazanma konusundaki kaygıları neticesinde kadınlar, gazetelerde daha az yer almaktadır. Son yaklaşıma göre, medyanın içeriğini medyanın çevresindeki ‘aktörler’ belirler (Akt. Yavuz, 2016, ss. 144-145).

Haberler, hayatlarını ve kendilerini temsil ettiği, gösterdiği, sergilediği insanların varoluşlarına ciddi bir müdahalede bulunan metinlerdir. Onları adlandırarak, kategorize ederek belirli haber temalarının içine sıkıştırarak, haber anlatısına boyun eğdirerek, “iyi” veya “kötü”, “köle” veya “efendi”, “kurban” veya “fail” konumlarına hapsederek müdahalesini gerçekleştirmektedir (Dursun, 2007, s. 106). Medyada kullanılan dil de bu cinsiyetçi temsilleri üretmektedir. Kadınların temsil edilme biçimleri, medyanın sadece kadınlara değil dünyaya nasıl baktığını ele verir ve medya bu bakışı meşru kılarak toplumun kadınları o şekilde algılaması yönünde bir biçimlendirme işlevi görür. Kadınlar çoğunlukla şiddetin, ölümün nesnesi; savaş, çatışma ve doğal olaylarda ve ailevi dramalarda acının simgesi örneği olduklarında haber öznesine dönüşüyorlar. Bunların dışında haberleştirildiklerinde ise, kendilerine biçilen geleneksel roller yeniden üretiliyor; bağımsız bireyler değil, “ünlü” erkeklerin karısı, kızı, sevgilisi vb. yakını konumuyla atfedilen dolaylı kimliklerle sunuluyorlar. Cinsellikleri nesneleştirilen kadınlar bizzat siyasetin içindeyken bile magazin malzeme haline getiriliyorlar. Dolayısıyla medya, kadını ikincil statüde ve erkeğe tabi olarak kuran söylemi yeniden üretmektedir (Mater & Çalışlar, 2007, ss. 178-179).

Medyanın verili kalıplarından birisine sığmaya zorlanarak “kişiliksizleştirilen” kadınlar, siyaset, ekonomi, spor gibi “erkekler için” sayılan alanlarda ise “yok sayılıyorlar”. Kadın haberleri bir “yan alan” olarak görülüyor; kadınlar kendilerine “ciddi konular” ve “ciddi adamlar” arasında bir türlü yer bulamıyorlar (Belge, 2007, s. 200).

Yazılı basında kadına yönelik şiddet haberleri, gazetelerin üçüncü sayfalarında yoğunlaşır. Toplumsal bir olgu olan şiddetin kişisel bir sorun olarak ele alınarak bir polis-adliye vakası olarak nitelendirildiği bu haberlerde olay magazinleştirilir. Kadına yönelik şiddet biçimlerinden öldürme, basında en çok karşımıza çıkan şiddet türüdür. Bunun nedeni de öldürmenin diğer şiddet türlerinden daha çok meydana gelmesi değil, ama dayak ve cinsel taciz gibi daha yaygın şiddet türlerinin olağan olaylar olarak görülüp gazetelere yansımamasıdır (Binark & Bek, 2007, s. 159).

Haber metinlerin yapısını oluşturan dil ile içerik, haberin eril olup olmadığını ortaya koymaktadır. Haber dilinden kastedilen olay ve olguların hangi sözcüklerin etken ya da edilgen ve hangi eylem yapısıyla ifade edildikleridir. Medyada dil ve anlatı sadece haber metinlerinde değil, diğer medya türlerinde de cinsiyetçidir (Binark & Bek, 2007, ss. 163-164). Balman, toplumumuzun dil aracılığıyla kurduğu kadın ile erkek arasındaki ayrımcılığı şu şekilde açıklamaktadır:

“Kadın” kelimesinin içinde kimlik yaratma tehlikesi sonucu kadının kendine ait bir kişiliği ya da kimliği olmasının yadsınması nedeniyle “kadın” yerine ‘bayan’ kullanılmıştır. Kadın kelimesi ise, insanın dışı olanını, aklıyla, fikriyle, cinsel veya cinsel olmayan bütün organlarıyla kabul eden, onu cinsel kimliğinden ayrı tutmayan bir kelimedir. Resmi, aseksüel ve kimliksiz “bayan” kelimesi ise; kadını cinsel kimliği olmayan bir yaratık olarak görme, sadece ete indirgeme eğiliminde olanların kullandığı bir kelimedir. Erkeğe erkek demek konusunda hiç bir şekilde kaygı duyulmamasının sebebi, erkek cinselliğinden utanılmaması ve toplumsal ayıp olarak algılanmamasındadır. Bazıları, kadına “bayan” denmesinin ‘kibarlık’tan olduğunu söylese de, aslında kibarlık konusu deşildiğinde, hitabın kibarlıktan olmadığı açıkça ortadadır. Diyelim ki cinsellikten utanmıyoruz ve kadınlara kibarlıktan “bayan” diyoruz, peki o zaman erkeklere de “bay” diye hitap etmemiz gerekmez miydi? Oysa utandıığımız şey cinselliğin kendisi değil de, kadının cinselliğidir (2013, s. 22).

Binark ve Bek’e göre, haber metinlerinde kadın, bedeni ve feminist hareket aşağıdaki işlemlerle parçalanır, bağlamından kopartılır:

- Kadın bedeni erkek bakış açısına sunulur, “et”e indirgenir.
- Kadınlar haber metinlerinde ikili bir rol kurgusuyla kadınlık durumunu temsil ederler: ya örnek özverili anne-eşlerdir ya da fattan-kötü kadınlardır. Böylece farklı kadınlık durumları haber metinlerinde görmezden gelinir. Cinsiyetçi ideoloji her halükarda kadınları “dişi(l)ik” paydasında ortaklaşmaya çalışır.
- Kadın hareketleri haber metinlerinde ya yok sayılır ya da marjinalleştirilerek sunulur.
- Farklı aidiyet tasarımlarına sahip kadınlar çoğu zaman erkek aktörler tarafından/üzerinden dillendirilmekte, ana akım medyanın haber metinlerinde farklı kadın kimliklerine söz-temsil alanı/olanağı sunulmamaktadır.
- Kadınların çalışma yaşamına dâhil olması ya da kadına uygun iş ya da kadın işi tanımına uygun işlerde haber metinlerine konu olur. Bu tanımların dışına çıkan kadınlar sansasyonel haberlerin konusu olarak, marjinalleştirilirler.

- Kadınlara yönelik şiddet eyleminde kadınların ya müsait olduklarının, ya uygun ortam ve olanak sağladıklarının altı çizilir. Şiddet eğiliminin kurbanı kadın “mağdur” olduğu için suçlanır (2007, s. 167).

Medya kadına yönelik her türlü şiddeti, “dayaktan cinsel tacize ve tecavüze değin, genellikle ya kadınlara atfedilen kışkırtma ya da erkeklere atfedilen cinsel dürtülerini gemleyememe açıklamaları ile sunarak, cinsiyetçi bakış açısını meşrulaştırmaktadır.” (Binark & Bek, 2007, s. 148). Sıradan kadınlar ve eşcinseller kişiselleştirilmiş ve duygusallaştırılmış öyküler ile haber metinlerinde olayların “kurbanları” olarak betimlenirler. Haber metinlerinde cinsiyetçilik ve heteroseksist cinsiyet rejimi böylece dolaşıma sokulmakta ve yeniden üretilmektedir (Binark & Bek, 2007, s. 163). Bu durumda hem okuyucu hem de izleyici de toplumsal şiddetin pasif bir izleyicisi konumuna getirilmiş olur. Özellikle de şiddetin haber olma biçimlerini dikkate aldığımızda, okuyucu/izleyici suç ve şiddetin nedenleri hakkında düşündürecek ve bu tarz bir şiddetin ortaya çıkmasına neden olan toplumsal koşulları düzeltmek üzere harekete geçirecek hiçbir bilgiye yer verilmediği görülür (İnal, 2003, ss. 68-69). Özetle medya sadece şiddeti göstermiyor kullandığı bazı anlatı ve kurgu teknikleriyle hangi şiddetin, meşru ya da gayrimeşru olduğunu da söylüyor (Alankuş, 2003, ss. 28-29).

İktidar kendi egemenliğini kurmak ve devam ettirmek için medya üzerinden ideolojilerini kamuoyuna sunmaktadır. İdeolojilerin temeli kendi grup ya da gruplarını olumlama, diğer grubu ya da grupları olumsuzlama ve ötekileştirme üzerine kuruludur. Bu doğrultuda medyada ötekileştirilen her grup ya da birey egemen grubun ideolojilerine maruz bırakılmaktadır. Bu gruplardan biri de kadınlardır. Kadınlar ataerkil yapıda erkek ile eşit konuma sahip değildir. Toplumsal cinsiyet bağlamında erkek kadından daha üstün sayılmakta ve ataerkil toplumlardaki normlar da bu çerçevede belirlenmektedir. Kadına yönelik şiddet ve cinayet olayları medyada egemen grubun ideolojileri doğrultusunda istenilen şekilde kamuoyuna sunulmaktadır. Medya profesyonelleri tarafından seçilen bu haberlerde, şiddet yeniden üretilmektedir. Üretilen şiddet, bilinen fiili şiddetten ziyade, ondan daha yıpratıcı olan hem söylemsel hem yazınsal hem de görsel şiddettir. Medyatik şiddetin üretimi ile medyada kadın ötekileştirilmekte, kadına karşı toplumun algısı ideolojik söylemlerle değiştirilmekte ve şekillendirilmektedir. Medyada kadınların temsil ediliş ve sunuş şekli, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırmaktadır. Kadınlar gelenekselleşmiş anne, eş, sevgili vb. gibi kimliklerle sunulmaktadır. Kadınlar çoğu kez magazinelleşmiş sayfalarda pornografik görüntülerle medyada yer alabilmektedir. Daha doğrusu medya bu şekilde kadınları sunmaktadır. Nihayetinde bu durum toplumda var olan şiddet algısını çoğu kez kadına doğru yönlendirmekte ve şiddeti sıradanlaştırmaktadır.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Eleştirel söylem çözümlemesi, toplumdaki güç ve eşitsizlik dengesinin kamusal alandaki yazılı ve sözlü dilde her gün yeniden üretilerek sunuşunu inceler ve toplumdaki sosyal eşitsizlikleri ortaya koymayı amaçlar. Ancak bunu yaparken söylemsel içerik analizinden ziyade dil bilgisi çözümlemesine dayalı bir yöntem izler. Van Dijk'in çözümlemeleri sınıfsal, etnik, ırka dayalı, cins temelli vb. bütün toplumsal farkların nasıl söylem içinde farklar ve hiyerarşiler

olarak kurulduğunu yani toplumdaki sosyal eşitsizlikleri ortaya çıkarmayı amaçlar. Teun A. Van Dijk çalışmalarında, haber çözümlerini tematik ve şematik yapı üzerinden kurmaya çalışır. Tematik anlayışta ya da kavramada makro ve mikro yapılar önemlidir. Tematik çözümlerde en önemli unsur olan hiyerarşik yapılar ön plandadır. Tematik çözümlerde ana ya da üst başlık, başlık, alt başlık, spot, haber girişleri, haberler, başlıkların birbiriyle olan bağlantılarına bakılır. Van Dijk, şematik çözümlerde daha çok durumsallığa ve yorumlara yer vermektedir. Hikâye ya da olayın örgüsü ve yapısı değerlendirilir. Durumsallığa ilişkin bilgi verilir ve haberin verildiği tarih, haberin gerçekleştiği tarih, haberin işleniş biçimi, bilgisellik ve art alan bilgileri de ele alınıp değerlendirilir. Van Dijk mikro yapı çözümlerinde ise, haberin cümle yapıları üzerinde durmaktadır. Cümle yapılarında basit cümleler ve karmaşık cümleler, çatısı bakımından etken çatılı/edilgen çatılı cümleler, haberin kip ve zaman olarak incelenmesinde cümlelerin uzun ya da kısa yapıları, sözcük ve sözcük öbeklerinin seçimi, retorik (resim, fotoğraf, rakamsal veriler, alıntılar gibi) sistematik ve hiyerarşik olarak yapılandırılır (Akt. İnceoğlu & Çokmak, 2009, ss. 29-33).

Van Dijk, söylemi incelerken eleştirel söylem çözümleri yöntemini kullanarak, haber metinlerini toplumsal yapı ve bu yapıyı oluşturan bütün mekanizmalar çerçevesinde açıklama amacı gütmektedir. Nitekim gazete haberlerinin nicelikleri -sözcük seçimleri ve sayısını, görsel seçimleri ve sayısını vb.- ve nitelikleri -olay ile iktidar bağlantısını, olay ile toplum bağlantısını, haber metni ile kullanılan görsel ilişkisi vb.- arasındaki ilişkiyi nedensellik bağlantısını kurarak çözümler yapar. Haber analizi için kullanılan eleştirel söylem çözümleri yönteminde, yer alan makro ve mikro yapılar birlikte incelemeye tabi tutulmuştur. Makro yapı içinde bulunan başlıklar, alt başlıklar ile mikro yapıda yer alan fotoğraf ve sözcük seçimlerinin tek tek yani nicel olarak belirtilmesinden ziyade bu yapılar arasında bağlamsal ilişki kurularak çözümler yapılmıştır. Buradaki amaç, habere konu olan olayın metnini daha doğru ve bir bütünlük içinde çözümler yapmaktır. Ayrıca Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından yayınlanan, “şiddet” ve “kadın cinayeti” haberi yaparken dikkat edilmesi gereken etik hususlar da çözümler esnasında dikkate alınmıştır.

Özgecan Aslan ve Şefika Etik Cinayetinin Eleştirel Söylem Çözümleri

Çalışmanın çözümler aşamasında, 7 Ekim 2011 tarihinde Habertürk gazetesinde yer alan Şefika Etik ve 15 Şubat 2015 tarihinde Akşam gazetesinde yer alan Özgecan Aslan Cinayeti haberi ele alınmıştır.

Özgecan Aslan Cinayetinin Haber Metni ve Eleştirel Söylem Çözümleri

Özge Aslan cinayeti ile ilgili 15 Şubat 2015 tarihinde Akşam gazetesinde yer alan haber metni şu şekildedir:

FATMAGÜL'Ü İZLEDİ ÖZGECAN'I ÖLDÜRDÜ

Mersin'de üniversite öğrencisi Özgecan Aslan'ı katleden 3 zanlı, adliyede linç girişiminden zor kurtuldu. Genç kızın cenazesi gözyaşlarıyla toprağa verilirken, Mersin Barosu katiller için avukat vermeyeceklerini açıkladı. Zanlılardan Fatih Gökçe'nin olaydan 4 gün önce "Fatmagül'ün Suçu Ne?" dizisini izlerken çekilmiş bir fotoğrafı sosyal medyadan paylaştığı ortaya çıktı.

Fatih Gökçe (7 Şubat 2015, 22: 41): Hatıralar ve Yaşananlar (Yusuf/Gölgeli) Fatmagül'ün Suçu ne? İzliyor.

Resim 1: "Fatmagül'ü izledi, Özgecan'ı öldürdü" haberi, Akşam Gazetesi, 15 Şubat 2015.

Haberin makro analizi çerçevesinde kullanılan cümle yapıları, genel olarak edilgen yapıdadır. Haberin başlığı mavi zemin üzerine beyaz, kalın ve büyük puntolarla yazılmıştır. "Fatmagül'ü izledi Özgecan'ı öldürdü" başlığı göz önünde bulundurulduğunda dikkat çeken kelime, Fatmagül'dür. Haberde kullanılan bu kelime cinsiyetçi dilin bir örneğidir. Çünkü Fatmagül, Türkiye'de bir dönem popüler olan ve toplum nezdinde alay konusu haline gelen, bir dizi karakteridir.³ Ve bu karakter, ima/örtüklük⁴ amaçlı kullanılmıştır.

İma/örtüklük amaçlı atılan haberin başlığı, medyanın cinayet olayını nasıl ele aldığı ve topluma nasıl ve ne amaçla sunduğu doğrultusundaki düşünce ve ideolojileri hakkında da bilgiler vermektedir. Çünkü medyanın ideolojik söylemi ve aynı zamanda ideolojiler, iktidar ve

³ "Fatmagül'ün Suçu Ne?" 2010 yılında Ay Yapım tarafından yapımla gerçekleştirilen Türk drama televizyon dizisidir. Dizinin ilk bölümü 16 Eylül 2010 tarihinde Kanal D'de yayınlandı. Dizide, dört adamın tecavüzüne uğrayan ve tecavüzcülerinden biriyle evlenmek zorunda bırakılan Fatmagül'ün ve onunla evlenmek zorunda kalan Kerim'in hikâyesi işlenmektedir. Dizi, 21 Haziran 2012'de ekranlara veda etti. Bkz. 17. 03. 2016 tarihinde [https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatmag%C3%BCl%27%C3%BCn_Su%C3%A7u_Ne%3F_\(dizi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatmag%C3%BCl%27%C3%BCn_Su%C3%A7u_Ne%3F_(dizi)) adresinden edinilmiştir.

⁴ İma/Örtüklük: Birçok "edimsel" (bağlamsal) nedenden dolayı konuşmacıların bildikleri ya da inandıkları her şeyi söylemesine gerek yoktur. Aslında, söylemin büyük bölümü örtük kalır ve bu tür örtük bilgi dinleyicilere ortak bilgi ya da tutumlardan çıkarılabilir ve dolayısıyla söylemde temsil edilen olay ya da eylemin zihinsel modellerinin bir parçası olarak oluşturulur. Bkz. Van Dijk, T. (2015). "Söylem ve İdeoloji: Çokalanlı Bir Yaklaşım". B. Çoban & Z. Özarlan (Haz.), *Söylem ve İdeoloji* kitabı içinde (ss. 84-85). İstanbul: Su Yayınevi.

egemenlik gibi grup ilişkileri açısından tanımlanır (Van Dijk, 2015, s. 45). Yani bu söylemler egemen grupların ve bireylerin düşüncelerinden bağımsız değildir.

Haberde kullanılan bu başlık, cinayeti gerçekleştirilen katillerin suçunu, alay konusu haline gelmiş dizi ile paylaştırmaktadır. Habere bakıldığında ataerkil yapıyı ve düşüncesini çağrıştıran bir görsel kullanıldığı görülmektedir. Haberin retoriğinde ikna ve kanıtsallık⁵ amaçlı kullanılan bu görselin hemen altında Katil Fatih Gökçe'nin olaydan dört gün önce, sosyal mecra Twitter'da yaptığı paylaşım gösterilmiştir.

“Fatmagül’ün Suçu Ne?” dizisi, bir genç kızın gece geç vakitte evinden uzak تنها bir yerde tecavüze uğramasıyla başlayan bir hikâye olarak sunulmuştu. Kamuoyu bu tecavüz olayını popüler hale getirdi ve oldukça olağan karşıladı. Öyle ki Fatmagül karakteri sanal oyun, spor vb. çoğu alanda hem eğlence hem de ticari amaçlı kullanıldı. Örneğin, bir spor müsabakasında Ankaragücü taraftar gurubu Gecekondu tarafından yapılan tezahürat gibi:

“Hapı aldık patladık, Fatmagül’e rastladık, Fatmagül’ün suçu yok, Biz onu Bihter sandık (“Gecekondu, Fatmagül’ün Suçu Ne?”, 2012).

Buna ilaveten internette “Koş Fatmagül Koş” isimli oyun çıkartıldı. Oyun, dizideki senaryoya bağlı şekilde yapıldı. Ve oyun Fatmagül yakalanınca son buluyor. Yakalanması, tecavüz edilmesi anlamında sunulmuştu.

Resim 2: “Koş Fatmagül Koş Oyunu Çıktı”, 2016.

Katillerin Özgecan'ı öldürmeden önce “Fatmagül’ün Suçu Ne?” dizisini izlediklerini yazan haberin ayrıntılarında, katilin suçu diziyle paylaştırarak bir aktarma yapılmıştır. Medya burada ana etken olmazsa da haberin sürmanşette bu şekilde sunulması, cinsiyetçi yaklaşımın göstergesidir. Dizide yer alan Fatmagül karakterinin yaşadığı tecavüz olayı toplumda basit ve olağan karşılanmasının altında ataerkil düşünce yapısı ve toplumsal cinsiyetin etkileri

⁵ Kanıtsallık: Kitle iletişim araçlarının insanların kullandığı kanıtsallık stratejisinin büyük bir bölümünü oluşturur. Kitle iletişim araçlarından alınan iletilerin kullanımı önyargılı olabileceğinden, böyle “kanıt” da ideolojik dayanıklı olabilir. Bkz. Van Dijk, T. (2015). Söylem ve ideoloji: Çokalanlı bir yaklaşım. B. Çoban & Z. Özarslan (Haz.), *Söylem ve İdeoloji* kitabı içinde (s. 61). İstanbul: Su Yayınevi.

görülmektedir. Çünkü toplumda kadına biçilen rol, gece geç vakitte dışarı çıkılmamasıdır; çıksa bile تنها yerlerde kesinlikle bulunmamasıdır.

Medya, toplumda başat olan cinsiyetçi bakış açısını pekiştiren, kadınlık rollerine ilişkin başat tanımları üreten, kadınlığı belli imge ve yaşam tarzları içine hapsedmektedir (Binark & Bek, 2007, s. 148).

Haberin alt metninde, ataerkil yapıda kadına biçilen rol ve kimlik yeniden hatırlatılmaktadır. Bu doğrultuda kadın, ataerkilliğin biçtiği rol ve kimliğin dışına çıkarsa başına herhangi bir kötülük gelebilir ve bu gayet normaldir. Bu normlara uymayanlar zaten toplum tarafından basit kadınlar olarak nitelendirilmekte ve tecavüze uğramaları ya da öldürülmeleri doğal karşılanmaktadır. Kadınların öldürülmesini ve tecavüze uğramalarını basite indirgeyip aynı zamanda bu söyleme meşruluk ve haklılık kazandırmak erkek egemen toplumun iktidarından ve ideolojik düzeninden bağımsız değildir:

Medyada sürekli bireysel sapkınlık olarak sunulan tecavüz, iktidar eşitsizlikleri ve erkek üstünlüğü ideolojilerine köklü biçimde yerleşmiş bir “kişiden kişiye” şiddet biçimidir. Toplumsal düzenden sapmak bir yana dursun, en açık anlamda bu düzenin bir uygulamasıdır. Şiddet ile ideoloji arasındaki bu bağlantı, toplumsal iktidarın çoğul karakterine dikkat çeker (Connel, 2016, ss. 164-165).

Haber metinlerinde kadın konumlandırılması her türlü iktidarın eşitsizlik söylemlerine dayanmaktadır. Kadınların şiddet haberlerinde konumlandırma biçimi -genellikle suçlu olarak sunulması/konumlandırılması- şiddet ideolojisini ve eşitsizlik söylemini yeniden üretmektedir. Bu konumlandırma erkeğin iktidarını güçlendirirken, kadını her alanda ikincil konuma sokmaktadır.

Haberin sunuş şekli ve kullandığı eril dil, toplumun düşünce yapısını etkilemekte ve söylemsel şiddeti yeniden üretmektedir. Eril dil, ataerkil toplumların kadınları ötekileştirmek için kullandığı bir araçtır. Bu aracın en önemli taşıyıcılarından biri, iktidarın ideolojik aracı olan medyadır. Dolayısıyla haberde kullanılan metafor (temsil biçimi), yani işlenen cinayetin toplumda alay konusu haline gelmiş bir dizi karakterine göndermede bulunması, olayın etkisini hafifletmek ve asıl kaynağından uzaklaştırıp başka mecralara çekme amacı gütmektedir. Bu noktada medya, söylemsel şiddeti kullanarak toplumsal öfkeyi ötekilere yöneltmiştir. Medyanın başvurduğu bu söylemsel şiddete “medyatik şiddet” denir. Medyatik şiddet, sadece medyanın şiddeti resmetmesini hikâyeler ve karakterler üzerinden şiddet üretmesi değildir. Asıl medyatik şiddet, medyanın bir olayı gerçekle ilişkisinden kopartarak yeniden ürettiği gerçekliği; fiili gerçekliğin yerine yerleştirip söylemsel, görsel ve metinsel olarak ortaya çıkardığı şiddet türüdür. Buna ilave olarak, medyanın ideolojik söylemi ve temsil biçimi, medya metinlerinin üretim aşamasında anlamlarının oluşturduğu artalanı belirler. Bu durum iktidar ilişkilerinin dışında ya da iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir (Yanıkaya, 2009, s. 15).

Medyada şiddet temsilleri, şiddetin görsel olarak kodlanmasıdır. Haber medyası tarafından, gerçeklikte var olan şiddetin aktarılması olarak tanımlanan şiddet temsilleri, eğlence medyası tarafından gerçeklikte var olan şiddet, kurmaca metinler aracılığıyla yeniden üretilir. Görsel

şiddetle tahakküm altına alınmaya çalışılan eylemlerimiz ve düşüncelerimizdir, biz'i öteki'leri görme biçimlerimizdir. Öteki, korkulandır, var olan sistemi tehdit edendir, bu nedenle baskın iktidar sınıfları ve baskın ideolojik söylemler tarafından kötülenir ve marjinalleştirilir. "Öteki, şiddetin her daim nesnesidir; ancak medya eliyle öteki'liği görsel olarak şiddetli bir biçimde sabitlenir. Öteki, görselliğin şiddetine maruz kalandır (2009, s. 27).

Araştırmanın tarafsızlığını ve bilimselliğini sağlamak amaçlı ölçüt alınan, TGC tarafından 2016 yılında hazırlanan ve yayımlanan MEDYA VE KADIN Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi Haber Kılavuzu'nda yer alan, "şiddet" ve "kadın cinayeti" haberi yaparken dikkat edilmesi gereken etik hususlara da ne gazetenin ne de haberi yapanın uyulmadığı görülmektedir. Bu ilkeler (TGC, 2016, ss. 63-67):

- Haberin tek kaynağı polis raporları, adli tutanaklar ya da fail/katil olmamalı.
- Haberi yapan kişi, psikolog, yargıç, falcı veya öykü yazarı değil, haberci olduğunu unutmamalı.
- Haber verilirken söylentilerden, yakıştırmalardan, kalıplaşmış söylemlerden ve önyargılardan uzak durulmalı.
- Melodramdan, sansasyon ve pornografiden kaçınılmalı. Cinayetin ayrıntılarını pornografik olarak resmederek şiddetin pornografisi üretilmemeli.
- Cinselliğe dair gereksiz ayrıntılar ve magazinelle yaklaşımlardan uzak durulmalı, haber yazımında çekici veya heyecanlı hikâye üslubu kullanılmamalı.
- Şiddet haberlerinin başlıklarına çok dikkat edilmeli; haber metni mağdurdan yana olsa da, düşünmeden atılan bir başlığın muhabirin niyetini belli ettiği unutulmamalı.

Medya, kadına yönelik şiddette ortam hazırlayan ve aynı zamanda üreten bir tutum benimsemektedir. Dikkat çekilmesi gereken nokta; kadına şiddeti körükleyen, destekleyen, besleyen ve bunu meşrulaştıran temel dayanakların/nedenlerin ortaya konması ve bunların irdelenmesi iken, medya burada tam tersi bir yaklaşım sergilemektedir. Çünkü medya egemen grup iktidarının arzuları doğrultusunda haber yapmaktadır. Dolayısıyla habere konu olan cinayet, yani şiddet de bu çerçevede sunulmaktadır. Haberde ataerkil düşünce ideolojisi aktarılmış ve eril dil inşa edilerek kadına yönelik şiddet yeniden kurgulanmış ve üretilmiştir.

Şefika Etik Cinayetinin Haber Metni ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Şefika Etik cinayeti ile ilgili 7 Ekim 2011 tarihinde Habertürk gazetesinde yer alan haber metni şu şekildedir:

Kadına şiddette son nokta

SİĞİNMA EVİNDEN ÇIKARDI

Manisalı 2 çocuk annesi Şefika Etik, 19 yıllık dayakçı kocayı terk edip sığınma evine yerleşti. İşsiz koca İbrahim Etik, dil dökerek kadını eve getirdi. Bir saat geçmeden yine şiddete başladı. Kadın elinde mutfak bıçağıyla kendini banyoya attı.

BIÇAKLADI, EVİ ATEŞE VERDİ

Banyoya dalan gözü dönmüş koca, bıçağı kadının sırtına sapladı. Şefika Etik acı içinde kıvrılırken, koca tüpü açıp evi ateşe verdi. Yangına gelen itfaiye, kadını kanlar içinde buldu.

Etik “İhanete uğradım, bıçakladım” dedi. Kadın kurtarılamadı.

Manisa Hafsa Sultan Mahallesi’nde yaşanan olay dehşet yarattı. 38 yaşındaki Şefika Etik, sırtında bıçakla ambulansa alınıp hastaneye kaldırıldı.

Resim 3: “Kadına Şiddette Son Nokta” haberi, Habertürk Gazetesi, 7 Ekim 2011.⁶

Haberin makro yapı çözümlemesinde başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları gibi unsurlar ele alınmaktadır. Haberde kullanılan cümleler etken yapıdadır ve kesinlik içeren geçmiş zaman ifadeleri kullanılmıştır. 7 Ekim 2011 tarihinde Habertürk gazetesi Şefika Etik cinayeti ile ilgili haberi sürmanşette “günün olayı” olarak kamuoyuna sundu. Sarı renk ve kalın puntolarla yazılmış “Kadına şiddette son nokta” başlığı, haberin çekiliğini ve habere ilgiyi artırma amacını taşımaktadır. Çarpıcı başlığın haber fotoğrafı üzerine konuş şekli, cinayet aletini ön plana çıkarmaktadır. Cinayet aleti olarak kullanılan bıçak gösterge, gösterilmek istenen de şiddetin boyutudur.

Haberin mikro analizi ve retorisi için, haberde kullanılan görsel önem arz etmektedir. Haberin sunumu ve seçilen fotoğraf ele alındığında, ataerkil düşünce yapısının gazete yöneticilerinin bilinçaltından yansımaları görülmektedir. Haberin başlığı kadına şiddeti eleştirerek bu yaraya parmak basarken, haber fotoğrafının yayınlanma biçimi toplumdaki şiddet eşliğinin yükselmesine ve normalleşmesine ortam hazırlamaktadır. Haberde kullanılan fotoğraf mozaikleştirme yapılmadan okura sunulmuştur. Haber fotoğrafında, ölmüş olan kadının morarmış gözleri, kanlar içindeki çıplak bedeni ve cinayet aracı sırtında net bir şekilde görülmektedir. Medyada yer alan her haber ve fotoğraf, medya profesyonelleri tarafından bilinçli bir şekilde hazırlanmakta ve basılmaktadır. Bu haberde kadın bedeninin temsil ediliş şekli tamamen bilinçli olarak kodlanan görüntüsel bir göstergedir:

⁶ Dijital ortamlarda orijinal haline rahatlıkla erişilebilecek bu fotoğrafta görünen şiddet aracı silah, konunun hassasiyetine binaen dergi yönetimine buzlanmıştır.

Medyada ötekilerin temsil ediliş ve yer alış biçimlerine baktığımızda bir tür özensizlikmiş, gözden kaçıveren ayrıntıların, dikkatten kaçanmış hissi veren, ancak derece farkında olunarak kodlanan görüntüsel göstergeler öteki'ni biz'in bakışları önünde savunmasız bırakır (Yanıkaya, 2009, s. 26).

Haberin içeriğinde cinayetle ilgili her türlü ayrıntının tek tek verilmesi var olan şiddeti yeniden üretmektedir. Maktulün yakınları için alışılması güç olan bu psikolojik durumun ayrıntılarıyla sunularak bir mizansen havası içinde verilmesi habere olan ilgiyi artırma amacını gütmektedir. Haberin pornografik anlatısı ve haberde kullanılan fotoğraf, kadın istismarının en çirkin yoludur. Haberin anlatılış biçimi, kendini savunma olanağı olmayan maktulün yaşadıklarını, failin ifadesine dayandırıyor. Failin ifadesi üzerinden, gerçek gibi sunulan haberlerin algıya yön vermesi nedeniyle okur veya izleyici kitleleri tarafından yargılanıp; kimi zaman toplum nezdinde mahkûm bile edilebiliyor. Okuyucu ya da izleyici algısı, işlenen suçun niteliği yerine mağdurun neyi ne kadar hak ettiğine odaklanıyor. Diğer yandan bu pornografik anlatım biçimi, suç işleme potansiyeline sahip kesimlerde özendirici/etkileyici etkiye neden oluyor (TGC, 2016, s. 60). Kadına yönelik şiddet ve cinayeti arttırıcı bir etkiye sahip olan pornografik anlatış ve pornografik görüntüler aynı zamanda şiddete karşı olumsuz algıyı ve ideolojiyi ortadan kaldırmaktadır. Bu da toplumun şiddete duyarsızlaşmasına sebep olmaktadır:

Günümüz insanının ölüm karşısındaki tavrına, bu tavrın içerdiği ikililiğe işaret ettiği için, pornografi doğru kavram. Çünkü hem yasağı hem de ihlali içerir pornografi. İhlalin aynı zamanda bir kışkırtma üzerine kurulu olduğuna işaret eder. Bir başka deyişle metaforunu cinsellikten almış bir ölüm söz konusudur burada. Ama bu cinselliği yalnızca bastırılmış, yasaklanmış, üzeri örtülmüş bir şey değil, aynı zamanda Foucault'nun sözünü ettiği türden gizli bir haz bölgesi, bir itiraf konusu olarak söz dökülmeye zorlanmış, kışkırtılmış bir cinsellik olarak da düşünmek gerekir. Ancak o zaman bugünün toplumunun ölüm görüntülerini neden sürekli çoğaltıldığını, ölüm karşısında yaşanan suskunluğa neden bir başka düzlemde bozduğunu, insanların ölümü daima bir aşırılık olarak, bir skandal olarak, sıra dışı bir felaket olarak temsil etmeğe kışkırttığını anlayabiliriz (Gürbilek, 2001, s. 34).

Kadın bedeninin medyada bu şekilde temsil edilmesi ve kullanılan eril dil, pornografik iletişime örnek teşkil etmektedir. Cinsiyetçi ve ataerkil bir bakış açısıyla ele alınan haber, şiddeti (cinayeti) normalleştirmekte ve usulleştirmektedir.

Habertürk gazetesinde yayınlanan haber, kamuoyunda infial yaratmış ve tartışmalara yol açmıştı. Habertürk gazetesine özellikle de Genel Yayın Yönetmeni Fatih Altaylı'ya, siyasi liderler, STK'lar ve kamuoyundan tepkiler gelmiştir. O dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin, Habertürk'ün manşeti ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

Kadına yönelik şiddetin, ülkemizin baş edilmesi gereken çok önemli bir sorunu olduğunun bütün kesimlerde fark edilmiş olması olumlu bir gelişmedir. Ancak, bu konudaki duyarlılığı harekete geçirmek adına da olsa, kadına yönelik şiddeti işleyen haberlerde, şiddetin toplumun ruh sağlığını olumsuz etkileyecek biçimde sergilenmemesi için de azami özen gösterilmesi gerektiği açıktır. Sürmanşette yer verilen fotoğrafın, şiddete karşı duyarlılık yaratmanın ötesinde, eşi tarafından öldürülen bir kadının ölü

bedenini sergileyerek, hayatını kaybetmiş de olsa en başta bir kadının kişilik haklarını zedelediğini düşünüyorum (“Çiçeklerle kandırdı bıçakla öldürdü, 2011)

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği de haberi şöyle eleştirmiştir:

Fotoğraf, toplumun ruhsal sağlığını umursamamakta, ölenin kişilik haklarını hiçe saymakta ve kadınlara gözdağı vermekte bir son nokta olmuştur. Ölen kadın, onun çocukları ve yakınları, sayenizde sonsuza dek yaşayacak bu fotoğrafla tekrar tekrar istismara uğrayacaktır. Sorumluların özür dilemesi tek doğru şey olacaktır (“Çiçeklerle kandırdı bıçakla öldürdü, 2011).

Haklı Kadın Platformu ise, şu tepkiyi vermiştir:

Çarpıcı olsun diye bu tür fotoğraflar kullanmak, kadını istismar etmenin en çirkin yoludur. Ölmüş, savunmasız bir insanın kişisel haklarını yerle bir etmiştir. Cinsiyetçi yaklaşımdan uzak, etik kurallara duyarlı bir medya istiyoruz (Tuduk, 2011).

Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakan'ının, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği'nin ve Haklı Kadın Platformu'nun habere ve haberin sunuş şekline vermiş oldukları reaksiyon ortak bir paydada buluşmaktadır. Medyada bu tarz haberlerin ele alınış şekli, kadına karşı şiddete duyarlılığı arttırmaktan ziyade, kamuoyunun psikolojik olarak olumsuz etkilenmesine ve duyarlılığın azalmasına ortam hazırlamaktadır. Nitekim medyada kadına yönelik şiddet haberlerinin hem toplumun hem de medyanın etik kuralları çerçevesinde ele alınması gerektiğine dikkat çekilmişti. Kamuoyunda oluşan bu tepkilere ilişkin Habertürk gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fatih Altaylı “Rahatsız oldunuz değil mi?” başlıklı yazısında haberde kullanılan görsel için şu cevabı verdi:

O fotoğrafı niye bastım biliyor musunuz? Bu tepkiler için. Sizin içinizi acıtmak için. Yüreğinizi dağlamak için. Kızmanız için, köpürmeniz için. Çünkü “kadına şiddet” denilen “rezillığın”, gözü morarmış bir kadından ibaret olmadığını gözünüze sokmak için. (...) Fotoğrafa bakıyor ve geçiyorsunuz. Çünkü kadına şiddet denilen şeyin “morarmış bir gözden ibaret” olduğunu düşünüyorsunuz. (...) Morarmış göz sizi acıtmıyor. Dolap kapağına çarparsa da morarır o göz. İlle de erkek şiddetini gösteriyor çünkü. Ama o “bıçak” sırta saplanmış, o koca bıçak her şeyi gözünüze sokuyor. Ve siz bunun gözünüze sokulmasından hoşlanmıyorsunuz. Kendi ölçülerinizi aşıyor çünkü bu gerçek. Çünkü fazla rahatsız edici. Vicdanınıza dokunuyor. (...) Kadına şiddet budur. Morarmış bir göz değil, sırta saplanmış bıçaktır. (...) 11 yaşındaki kızım görsün diye bastım. Şimdiden erkek egemen toplumun kadına uyguladığı şiddeti görsün ve bu şiddete karşı sessiz kalanlara tepki göstermeye 11 yaşında başlasın diye bastım. Yarın yine basacağız böyle fotoğrafları (Altaylı, 2011).

Altaylı, tepkilere verdiği yanıtta 11 yaşındaki kızını erkek egemen toplumun yapabilecekleri konusunda uyararak ve ona ders vermek ve bu dersin neticesinde kızının bu tip baskılara sessiz kalmayan bir birey olması amacını güttüğünü belirtmektedir. Ancak cinayete konu olan kişinin şiddete karşı tepki gösterip sığınma evine başvuran, kaderine razı gelmeyip yaşama hakkı için mücadele eden bir kadının ve bu hakkını aradığı için karşılaştığı şiddetin haberini yaptığını unutmamalıdır. Diğer bir ifadeyle haber, Şefika Etik'in kaderine razı gelmeyerek maruz kaldığı

şiddetten kurtulma çabası sonucunda cezalandırıldığını konu almaktadır. Haberin alt metninde, “Ayağını denk almazsan başına gelecek budur.” mesajı yatarken, 11 yaşındaki bir kızın bu haberden, bu şiddete karşı ses çıkarmalıyız sonucuna varması beklentisi içinde olmak beyhude bir beklentidir. Bir diğer önemli nokta ise, Fatih Altaylı'nın bireysel amaçlar doğrultusunda 11 yaşındaki kızına göre haberi yorumlamasıdır. Haberi 11 yaşındaki kız çocuğuna göre sunması ve olayı onun üzerinde yorumlaması hem habercilik etiğine hem de gazetecilik mesleğine aykırılık teşkil etmektedir. Haberin bireysel amaçla kendini haklı çıkarmak gibi gaye taşıması da haberciliğin toplum yararına olması ilkesini hiçe saymaktadır.

Şiddetin nicelik olarak önemine vurgu yapmak, kadına yönelik şiddet konusunda duyarlılık, bilinç ve farkındalık yaratmak, haberde pornografik bir üslup ve pornografik fotoğraf kullanılarak yapılmamalıdır. Bu düşünce tarzı ataerkil yapının bir ürünü olmakla birlikte, medyanın cinsiyetçi yaklaşımının da bir sonucudur. Çünkü morarmış bir göz de şiddettir, sırtta saplanmış bir bıçak da şiddettir. Şiddetin sıklığı ve yoğunluğu olmaz. Burada önemli olan nokta şiddetin türü ve niceliği değil, her türlü şiddetin şiddet olduğudur. Ekonomik şiddet de, fiziksel şiddet de, söylemsel şiddet de, medyatik şiddet de; şiddettir.

Mecmua dergisi için Ayşe Arman'a röportaj veren Habertürk gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fatih Altaylı'nın hem verdiği röportajın ayrıntıları hem de çektiği resim oldukça dikkat çekicidir:

(...) O fotoğrafı ortalığı provoke etmek için mi koydun, yoksa doğal bir gazeteci refleksi miydi? İkişi de. Türkiye'de gazeteci ve gazetecilik kalmadığı için gazetecilik yapanlar gariipseniyor. Gazeteci o fotoğrafı koyar. Abdi İpekçi koyardı. Çetin Emeç koyardı. Ertuğrul Özkök koyardı. Bizim işimiz, toplumun eşekliklerini toplumun gözüne sokmak. (...) Peki sen o fotoğrafı koydun diye bu ülkede şiddet azalacak mı? Şiddet azalmayacak. Ama şiddetin ne olduğunu herkes görecek, anlayacak. Şiddete karşı tepki artacak. Şiddete karşı müeyyide artacak. Kadınlar daha fazla korunacak. Korunmaları gerektiğini herkes anlayacak. (...) Şiddetin cinsiyeti var mı sence? (...) Şiddet her yerde şiddet. Erkeğin kadına, kadının erkeğe fark etmiyor (“Hande istesin herkesi kapiya koyarım! Fatih Altaylı'dan ilginç açıklamalar!”, 2011).

Resim 4: “Hande istesin herkesi kapiya koyarım! Fatih Altaylı'dan ilginç açıklamalar!”, 2011.

Röportaj için kullanılan fotoğrafta bir empati çabası var; ancak doğru empati “Benim başıma gelse nasıl hissederim?” değil “Bu yapılan doğru mu?” sorusundan yola çıkılarak yapılandır. Hatayı hata ile örtme bir şeylerin düzelmesi için doğru bir yaklaşım değildir. Hataya hata ile karşılık vermek daha fazla hatayı doğuracağı gibi, şiddete şiddetle karşılık vermek de daha fazla şiddeti doğurur.

Haberde cinayetin tüm ayrıntılarının tek tek verilmesi, seçilen sözcükler, yapılan tanımlar ve nitelermeler yani haberin sunuş şekli ve haberde kullanılan görsel; TGC tarafından 2016 yılında hazırlanan ve yayımlanan MEDYA VE KADIN Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi Haber Kılavuzu’nda yer alan, “şiddet” ve “kadın cinayeti” haberi yaparken dikkat edilmesi gereken etik hususlara, gazetenin ve haberi yapanın uymadığı görülmektedir. Bu etik ilkeler (TGC, 2016, ss. 63-67):

- Haber fail ifadesine dayanarak yazılmamalı, ölen kadının katilin/failin iddialarını yanıtlayacak ve çürütecek durumda olmadığı unutulmamalı.
- Haberin tek kaynağı polis raporları, adli tutanaklar ya da fail/katil olmamalı.
- Haberi yapan kişi, psikolog, yargıç, falcı veya öykü yazarı değil, haberci olduğunu unutmamalı.
- Haber verilirken söylentilerden, yakıştırmalardan, kalıplaşmış söylemlerden ve önyargılardan uzak durulmalı.
- Cinayetlerinin tek bir sorumlusu olmadığı unutulmamalı, iki “taraf”la sınırlı kalmayıp, tüm sorumlular ve süreç iyice araştırılmalı.
- Melodramdan, sansasyon ve pornografiden kaçınılmalı. Cinayetin ayrıntılarını pornografik olarak resmederek şiddetin pornografisi üretilmemeli.
- Haber metni, cinayeti dramatize eden unsurlar içermemeli.
- Cinselliğe dair gereksiz ayrıntılar ve magazinelle yaklaşımlardan uzak durulmalı, haber yazımında çekici veya heyecanlı hikâye üslubu kullanılmamalı.
- Öldürülen kadının bedeni teşhir edilmemeli. Bunun yerine zanlı ve zihniyeti teşhir edilmeli.
- Şiddeti sıradanlaştıran olay mahalli fotoğrafları kullanılmamalı.
- Fotoğraf ve görsel malzeme seçiminde ve kullanımında dikkatli olunmalı, maktulün fotoğrafı ya hiç kullanılmamalı veya olay sonrası değil öncesinde çekilmiş fotoğrafı, eğer gerek varsa kullanılmalı.
- Şiddet gören bir kadınla ilgili haberde, onu tehlikeye sokacak ve gelecekte öldürülmesine neden olabilecek bilgiler vermekten kaçınılmalı.
- Şiddet haberlerinin başlıklarına çok dikkat edilmeli; haber metni mağdurdan yana olsa da, düşünmeden atılan bir başlığın muhabirin niyetini belli ettiği unutulmamalı.
- Şiddete uğrayanın değil, şiddeti uygulayanın fotoğrafları yayınlanmalı.
- Mağdurun kişilik haklarına saygı duyulmalı, örneğin yaşadıklarını ayrıntılarıyla anlattırma gayretinde olunmamalı.

Gazetede yer alan bu haber ve kullanılan fotoğraf düşünölmüş ve planlanmış bir şekilde kamuoyuna sunulmuştur. Ataerkil ideoloji ve cinsiyetçi bir yaklaşımın ürünüdür. Ölüm ve cinayet haberlerinin sunumunda kullanılan görüntülerin altında yatan mana ya da sunumdaki pornografi ile şiddetin kontrolsüzce kamuoyuna sunulması habercilik etiğiyle de herhangi bir şekilde bağdaşmamaktadır. Pornografik iletişimin ve medyatik şiddetin en belirgin örneklerinden biri olan bu haber, medyanın kadın bedenini nasıl metalaştırdığını, şiddeti yeniden nasıl ürettiğini ve kadın cinayetlerini nasıl normalleştirdiğini açıkça göstermektedir.

Medyanın ideolojiyi kullanmaya başlaması ile iktidar kavramı yeniden kendini gösterdi ve gerçekliğin yeniden kurgulanmasına ve inşasına başladı. Her türlü toplumsal iktidarın uygulanması ve korunması, ideolojik bir çerçeveyi gerektirir. Toplumsal olarak bir grubun ya da bireylerinin çıkarları ve arzularıyla ilgili oluşan bu çerçeve, iletişim ve söylem yoluyla kazanılır (Akt. Çoban, 2014, ss. 39-40). Bu noktada medyada sunulan şiddet de toplumdaki güç, bilgi ve iktidar ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Şiddetin uygulayıcısı olanlar yani egemen gruplar da şiddete maruz kalan öteki'ler de bu güç ve iktidar ilişkileri sonucunda belirlenmektedir. Bu ötekileştirme, toplumsal cinsiyet odaklıdır. Egemen olan birey, grup ya da kurum kadına karşı cinsiyetçi söylemini tahakküm kurmak amaçlı yeniden üretmektedir. Medyada, cinsiyetçi söylem uygulamaya konulmakta ve yeniden rıza üretimi sağlanmaktadır. Bu uygulamanın örneklerinden biri de haber metinleridir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında ele alınan haber ve haberin sunuş şekli ilk bakışta normal gibi görünse de detaylarına bakıldığında alt metnin cinayetleri normalleştirdiği ve kadınları bir meta olarak sunduğu görölmektedir. Kadına hak etmiş imajı veren haber ve haberde kullanılan görsel, şiddet eşliğini yükseltmekte ve kadını ötekileştirmektedir. Kadına karşı cinsiyetçi söylemin iktidarlar tarafından yeniden kurgulandığı ve bu doğrultuda kamuoyuna sunulduğu görölmektedir.

TGC'nin belirlediği etik ilkelere ve aynı zamanda toplum etiğine uygunluğu olmayan bu tarz haberler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak bir yana dursun bu eşitsizliği arttırmakta ve derinleştirmektedir. Toplumda rıza üretimini sağlamak ve toplum bilincini egemenliklerinin devamı için değiştirmeyi amaçlayan iktidarlar, medyada bu tarz cinayetleri toplum nezdinde kabul edilebilir hale getirmektedir. Nitekim bunun sonucunda medya şiddetin karşısında duran, kadını koruyan ve savunan bir toplum yerine; iktidarı ve gücü elinde bulunduran egemen grubun arzuladığı üzere, kadına karşı şiddete daha meyilli ve saldırgan bir toplum ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç

Her türlü iktidarın beden üzerindeki tahakkümü, bugün medyada yeniden üretilmektedir. Bu tahakkümün çalışmada fiili yönünden çok, söylemsel yani temsili olarak medyada yeniden üretimi mesele edinilmiştir. İktidar, medya aracılığıyla şiddet ile birlikte yaşamakta ve şiddeti tekrar üretmektedir. Medyada hangi olayın şiddet olarak tanımlandığı ya da tanımlanmadığı bizzat ataerkil yapıya dayalı iktidar tarafından belirlenmekte ve topluma medya aracılığıyla sunulmaktadır. Şiddete dayalı söylem, toplumda egemen olan yapılar tarafından medya aracılığıyla

toplumda meşruluk zemini kazanmaktadır. Dolayısıyla şiddet, medyada kurgulanarak yeniden üretilmektedir. Kamuoyu, yeniden üretilmiş şiddeti medya aracılığıyla tüketirken aslında şiddete dayalı söyleme meşruiyet zemini kazandırdığının farkında değildir. Böylece medya; kamuoyunu önce şiddetin tüketicisi, sonra üreticisi konumuna taşımaktadır. Burada önemli olan nokta kamuoyunun hem tüketici hem de üretici olduğunun farkında olmayışıdır.

İktidar ile şiddet arasındaki ilişkide geline son nokta, iktidarın şiddeti bedenden ruha doğru yönelttiği ve içselleştirdiğidir. Bu durumu dispoitif kavramıyla açıklayan Foucault'ya göre dispoitifler, söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler bütünü oluşturur. Bu pratikler yoluyla dispoitifler, birtakım deneyimler kurup insanları bu deneyimlerin öznesi olarak tanıtır ve kendileriyle ilgili hakikatler dayatarak iktidarın şiddet kullanmadan bedeni kuşatmasını ve denetim altına almasını sağlar. Her iktidarın bir bilgi alanını oluşturduğunu ve her bilginin de bir iktidar alanı oluşturduğunu söyleyen Foucault, bilginin oluşturduğu söylemin üretimi olmadan iktidar ilişkilerin de var olamayacağını söyler. Tam da bu noktada Althusser'in devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak gördüğü "haberleşme aygıtları" yani günümüz kitle iletişim araçları, her türlü iktidar ve bu iktidarların mekanizmaları için önem kazanmaktadır. Çünkü haberleşme, günümüzde kitle iletişim araçları ile sağlanmaktadır. Her türlü iktidar, egemenliğini devam ettirmek ve toplumda rıza üretimini sağlamak için medyaya bu noktada ihtiyaç duymaktadır. Nitekim "medyanın 'toplumsal amacı' iktidara egemen ayrıcalıklı birey veya grupların ekonomik, toplumsal ve siyasal gündemlerini kamuoyuna aşılama ve bunları savunmaktır." (Chomsky & Herman, 1998, s. 100). Bu minvalde medya, iktidar ve şiddet ilişkisi düzleminde, yeniden ideoloji ve bilgi üretiminin en önemli mecrası ve taşıyıcısı konumundadır.

Çalışmada, 7 Ekim 2011 tarihinde Habertürk gazetesinde yer alan Şefika Etik ve 15 Şubat 2015 tarihinde Akşam gazetesinde yer alan Özgecan Aslan cinayetleri ile ilgili haberlerin eleştirel söylem çözümlemesi yapılmıştır. Çünkü her iki cinayet olayı da kadına yönelik şiddetin geldiği son noktanın göstergesi haline gelmiştir. Şiddet haberlerinde, kadın genelde suçlu olarak görülmekte ve şiddetin nedeni kadında aranmaktadır. Çoğu zamanda kadına yönelik şiddetin ölümle sonuçlanan olaylarında, cinayetin gerçek nedeni farklı nedenlere bağlanıp, bir tür hikayeleştirme yoluna gidilerek aktarılmaktadır. Bir film gibi sunulan bu haberlerde, cinayete dair en ince ayrıntılar sunularak, şiddete ilişkin bütün detaylar verilmektedir. Şiddetin bir film olarak sunulması toplumun şiddete merakını artırmakta ve şiddeti yaygınlaştırmaktadır. Bu durum toplumun şiddete alışmasına ve aynı zamanda toplumda şiddeti normalleştirmeye sebep olmaktadır. Şiddet haberlerini her gün okuyan toplum, buna belli bir süre sonra tepki vermemeye; yani alışmaya başlayacaktır ve kamuoyu da iktidar gibi medya gibi şiddeti yeniden üreten bir mekanizmaya dönüşecektir.

Ataerkil yapıda kadına erkek tarafından yüklenen kimlik ve roller, aynı zamanda medyada şiddetin nedenleri olarak sunulmaktadır. Kadın, medyada haber olarak yer aldığı anda erkeğe bağlı bir konumlandırılma ile mağdur, anne, eş, sevgili olarak temsil edilmekte ya da cinsel objeye dönüştürülerek ve magazinleştirilerek sunulmaktadır. Çözümlemeye tabi tutulan haber metinlerinde dikkat çeken önemli noktalardan biri, olayların anlatımında kullanılan yazı ile görsel arasında çelişkili bir bağlamın olmasıdır. Haberde olayın anlatımı için kullanılan sözcükler,

cümle yapıları, başlıklar vb. şiddeti olumlamazken; kullanılan görsel, şiddeti olumlamakta ve yeniden kurgulayarak üretmektedir. Kimi zaman da tam tersi bir durum söz konusu olmakta; haberde kullanılan dil şiddeti olumlamakta ve yeniden üretmektedir. Yani her iki durumda da kadına yönelik şiddeti olumlamakta ve yeniden üretilmektedir.

Haber çözümlenmelerinde göze çarpan bir diğer nokta, bazı haberlerin kadınlar tarafından hazırlanmasıdır. Bu tür haberlerde kadın, hemcinsinin haklarını savunmak yerine, gazetenin sahip olduğu ataerkil düşünce ile yayın politikası ve iktidarın arzuları doğrultusunda hareket etmektedir. Kadının hakkını, öncelikle hemcinsinin koruması gerekirken, var olan yapı bu şekilde kadını kadının karşısına koymaktadır. Kadını toplumda pasif hale getiren ve ataerkil yapının temel özelliklerinden biri de budur. TGC tarafından belirlenen “Kadına yönelik şiddet haberi nasıl yapılmalı?” başlıklı metinde şiddet haberlerinin sunumu hakkında bilgiler verilmektedir. Çözümleme çerçevesinde ele alınan Özgecan Aslan ve Şefika Etik cinayetlerinin haber başlıklarında, spotlarında ve metinlerinde, etik kuralların çoğuna uyulmadığı sonucuna varılmıştır. Kimi haberlerin cinayeti dramatize ederek kadın bedenini erkeğin bakışına sunarken, kimi haberlerin de pornografik unsurlara yer vererek kadına yönelik şiddet eşiğinin yükselmesine neden olduğu gözlemlenmiştir. Medyada yer alan bu cinayetler, medya profesyonelleri tarafından medyatikleştirilip toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırmaktadır. Aynı zamanda haber metinlerinde seçilen başlık ve sözcükler medyada sahip olan iktidar görüşü ve ataerkil yapı düşüncelerini açıkça ortaya koymaktadır.

Şiddetin niceliği kadar, niteliği de önem arz etmektedir. Bugün şiddet daha çok sayısal düzeyde medyada yer bulmaktadır. Oysa kadına yönelik şiddetin ortadan kalkması, toplumsal düzeyde bir zihin dünyası dönüşümünü gerektirir. Bu dönüşüm için yapılacak çalışmaların odağında söylem olmalıdır. Söylemin yeniden doğru bir şekilde üretimi ve toplumun bu yönde bilgilendirilmesi şiddetin yaygınlığını ve yoğunluğunu azaltacaktır. Özellikle toplumda kadınlara yönelik kalıplaşmış dil ve dilin cinsiyetçi yapısı, toplumdaki şiddeti normalleştirmekte ve ona meşruiyet zemini kazandırmaktadır. Medyada tercih edilen dil ve dili tamamlayan görsel, kadına yönelik şiddette farkındalık yaratmaktan ziyade, var olan farkındalığı da ortadan kaldırmaktadır. Medyanın temel misyonu olan kamuoyunu doğru ve tarafsız bilgilendirme ilkesi çerçevesinde kadınları hak ettiği şekilde -toplumsal cinsiyet odaklı olmaksızın, kurulan her cümle, tercih edilen her kelime ve kullanılan her görselde- temsil etmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede toplumda, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda farkındalık yaratılabilir ve katkı sağlanabilir.

Kaynaklar

- Alankuş, S. (2003). BİA Medya ve toplum seminerleri ile elinizdeki kitapçık üzerine. S. Alankuş (Der.), *Medya ve toplum, habercinin el kitabı* içinde (ss. 25-42). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Altaylı, F. (2011). Rahatsız oldunuz değil mi?. 13.07.2016 tarihinde <http://www.haberturk.com/yazarlar/fatih-altayli/677372-rahatsiz-oldunuz-degil-mi> adresinden edinilmiştir.
- Althusser, L. (2015). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. A. Tekin (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Balman, M. (2013). Dildeki cinsiyetçilik: Feminizm. *Argasdi Dergisi*, (30), 5-6.
- Belge, B. (2007). Bianet ve kadın odaklı habercilik. S. Alankuş (Haz.), *Kadın odaklı habercilik: hak haberciliği dizisi 2* içinde (ss. 196-208). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Binark, M., & Gencel, B. M. (2007). *Eleştirel medya okuryazarlığı, kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar*. İstanbul: Kalkedon.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. B. Ertür (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. C. Soydemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chomsky, N., & Herman, E. S. (1998). *Medya halkla nasıl evet dedirtir*. B. Akyoldaş (Çev.). İstanbul: Minevra Yayınları.
- Çiçeklerle kandırdı bıçakla öldürdü. (2011, 8 Ekim). 13.07.2016 tarihinde <http://www.haberturk.com/yasam/haber/677376-ciceklerle-kandirdi-bicakla-oldurdu> adresinden edinilmiştir.
- Çoban, S. (2014). “İktidar”ın “medya”sı. E. Arsan & S. Çoban (Haz.), *Medya ve iktidar –hegemonya, statüko, direniş- kitabı* içinde (ss. 27-53). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Dursun, Ç. (2007). Hak haberciliğinin doğası ve olanağı. S. Alankuş (Haz.), *İnsan hakları haberciliği, hak haberciliği dizisi* içinde (ss. 105-127). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Erol, D. D. (2014). Toplumsal cinsiyet açısından Türkiye yazılı basınında şiddet haberleri ve haber fotoğrafları. H. Kuruoğlu ve B. Aydın (Ed.), *Toplumsal cinsiyet ve medya kitabı* içinde (ss. 31-67). Ankara: Detay Yayınları.
- Fatmagül’ü izledi, Özgecan’ı öldürdü. (2015, 15 Şubat). *Akşam*. 13.07.2016 tarihinde <http://www.aksam.com.tr/e-gazete/?tarih=15.02.2015> adresinden edinilmiştir.
- Federici, S. (2012). *Caliban ve cadı*. Ö. Karakaş (Çev.). İstanbul: Otonom Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Hapishanenin doğuşu*. M. A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar, seçme yazılar: 2*. I. Ergüden ve O. Akinbay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015a). *Cinselliğin tarihi*. H. U. Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınevleri.
- Foucault, M. (2015b). *Kelimeler ve şeyler: İnsan bilimlerinin bir arkeolojisi*. M. A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Gecekondu, Fatmagül’ün suçu ne? (2012, 16 Ocak). 13.07.2016 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=W3HrGt5jbbE> adresinden edinilmiştir.
- Gürbilek, N. (2001). *Kötü çocuk Türk*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Han, B. C. (2016). *Şiddetin topolojisi*. D. Zaptçioğlu (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hande istesin herkesi kapiya koyarım! Fatih Altaylı’ dan ilginç açıklamalar! (2011, 10 Kasım). 13.07.2016 tarihinde <http://www.medyaradar.com/hande-istesin-herkesi-kapiya-koyarim-fatih-altaylidan-iliginc-aciklamalar-haberi-74040> adresinden edinilmiştir.
- İnal, A. (2003). Medyanın “etkisi” sorusuna başka bir bakış. S. Alankuş (Der.), *Medya ve toplum, habercinin el kitabı* içinde (ss. 59-74). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

- İnceoğlu, G. Y., & Çokmak, A. Nebahat (2009). *Metin çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Koş Fatmagül koş oyunu çıktı. 13.07.2016 tarihinde <http://teknoder.blogcu.com/kos-fatmagul-kos-oyunu-cikti/9248862> adresinden edinilmiştir.
- Köse, E. (2013). Cinsiyet / toplumsal cinsiyet ikiciliği üzerine eleştirel yaklaşımlar ya da doğa “doğal mıdır”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (16) 64, 37-52.
- Mater, N., & Çalışlar, İ. (2007). Medyadaki durumu tersine çevirmek. S. Alankuş (Haz.), *Kadın odaklı habercilik: Hak haberciliği dizisi 2* içinde (ss. 167-195). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Segal, L. (1992). *Ağır çekim: Değişen erkeklikler değişen erkekler*. V. Ersoy (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Tuduk, M. (2011). *Medyada şiddet pornografisi*. 13.07.2016 tarihinde <http://www.radikal.com.tr/turkiye/medyada-siddet-pornografisi-1065693/> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC). (2016). *Kadın ve medya: Toplumsal cinsiyet eşitlikçi haber kılavuzu*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Ünsal, A. (2011). Kadına şiddette son nokta. 13.07.2016 tarihinde <http://www.gazeteler.org/haberturk-gazetesi/2011-ekim-07/> adresinden edinilmiştir.
- Van Dijk, T. (2015). Söylem ve ideoloji: Çokalanlı bir yaklaşım. B. Çoban & Z. Özarslan (Haz.), *Söylem ve ideoloji kitabı* içinde (ss. 15-97). İstanbul: Su Yayınevi.
- Yanikkaya, B. (2009). Gündelik hayatın suretinde: Öteki korkusu, görsel şiddet ve medya. B. Çoban (Haz.), *Medya milliyetçilik şiddet kitabı* içinde (ss. 11-28). İstanbul: Su Yayınevi.
- Yaylağul, L. (2016). *Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yavuz, Ş. (2016). Trabzon örneğinde, yerel medyada kadınların temsil biçimleri araştırması. Ş. Yavuz (Der.), *Toplumsal cinsiyet ve medya temsilleri içinde* (ss. 143-165) İstanbul: Heyamola Yayınları.

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ YAYIN KURALLARI

1. Marmara İletişim Dergisi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan akademik ve bilimsel nitelikli hakemli bir dergidir.
2. Dergide İletişim Bilimleri ile ilgili konuları ya da sorunları ele alıp inceleyen, bilimsel ve özgün nitelikli çalışmalar yer almaktadır. Çalışmaların bilimsel kaygılarla yazılmış olması, alana katkıda bulunacak nitelikte olması, alandaki önemli kaynakları referans göstermesi, önyargı ile yazılmamış olması, slogan niteliğinde cümleler içermemesi, gelişkin bir dile sahip olması beklenir. Ayrıca tarama, araştırma, bildiriden geliştirilme vb. niteliklerinden birine sahip olmalıdır.
3. Derginin yazım kurallarına uymayan, dipnotsuz, kaynakçasız, önsözsüz ya da özetsiz yazılar için hakem süreci başlatılmaz.
4. Yazıların değerlendirilmesi aşamasında öncelikle hakem ve yazarların aynı kurumdan olmamasına özen gösterilir. Hakem ve yazarların isimleri titizlikle saklanır ve hiçbir şekilde açıklanmaz. Hakem Kurulu her sayıda değişir ve yazıların konusuna göre oluşturulur. İnterdisipliner nitelikli yazıların hakemleri ilgili oldukları alanlara göre belirlenir.
5. Her yazının alanına göre ilk aşamada iki hakem tayin edilir. Hakem raporlarından birinin “Yayınlanamaz”, diğerrinin “Düzeltilerek Yayınlanabilir” ya da “Yayınlanabilir” olması durumunda ilgili alandan 3. hakem tayin edilir ve onun raporu beklenir. 3. hakem raporunun “Yayınlanabilir” ya da “Düzeltilerek Yayınlanabilir” olması durumunda hakem ve editör düzeltme talepleri yazara gönderilir. Ancak 3. hakem raporunun da “Yayınlanamaz” olması durumunda yazı yayınlanamaz ve bu yazara bildirilir.
6. Yazarların, kendilerinden istenen düzeltmelere titizlikle ve ivedilikle uymaları, yazının son şeklini düzeltilmiş haliyle dergi mail adresine 15 gün içinde göndermeleri beklenir. Düzeltmeler konusuna yeterince uyulmadığı anlaşılırsa bu durum yazara bildirilir. Belirtilen sürede düzeltilmiş olarak geri gönderilmeyen yazılar yayınlanacaklar listesine alınmaz.
7. Yazıların dili Türkçe ya da İngilizce olabilir.
8. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazıların, daha önce başka bir yayın organında yayınlanmamış olması ya da yayın için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekmektedir.
9. Daha önce akademik alanda ulusal ya da uluslararası nitelikli bilimsel toplantı, kongre, konferans ya da sempozyumda sunulmuş olan bildiriler, başka bir dergi ya da yayında yayınlanmamış olması ve makale formatına ve içeriğine dönüştürülmesi koşulu ile kabul edilebilir ve hakem sürecine alınır.

10. Dergiye gönderilecek yazılar, MS Word Programı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 Punto ve 1,5 satır aralığında yazılmalıdır. Sayfanın üst, alt, sol ve sağ taraflarında 3'er cm'lik boşluklar olmalıdır.
11. Yazılar 15-20 sayfa aralığında olmalı, toplam 20 sayfayı geçmemeli ve alt ortada sayfa numarası verilmiş olmalıdır. Yazıdaki paragraflar 1 cm girintili olabilir.
12. Tüm yazılarda Türkçe ve İngilizce özet ve başlık bulunmalıdır. Özetler 100-150 kelime aralığında olmalı, 5 ila 7 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler kısmı da özetlerin altında verilmelidir.
13. Özette araştırmmanın kapsamı, amacı, yöntemi, ulaşılan sonuçlar ve konudan kısaca söz edilmelidir.
14. Yazar adı ya da adları, başlık altında yer almalıdır. Yazarın adına iliştirilen dipnot ile ayrıca, yazarın akademik ünvanı ve çalıştığı kurumun adı, adresi, iş ve cep telefonu, faks numarası ve e-posta adresi de verilmelidir.
15. Yazıların yayınlanması konusunda son karar Yayın Kurulu'na aittir. Yayın Kurulu'nun yazı hakkındaki değerlendirmesi, yazar(lar)a en kısa zamanda hakem raporlarıyla birlikte iletilir.
16. Yazıların içeriğine dair tüm yasal sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
17. Yayın Kurulu tarafından yayınlanmaya uygun bulunan yazıların telif hakkı Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisine aittir, başka bir yerde yayınlanamaz. Yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.
18. Yazar(lar) ulusal ve uluslararası akademik bilgi paylaşımını desteklemek amacıyla yazılarının tam metin olarak ticari niteliği bulunmayan elektronik veri tabanlarında yer almalarını onaylarlar. Marmara İletişim Dergisi bu anlayışla, tam metin olarak Genel Kamu Lisansı şeklinde ayrıca internette de yayınlanabilir.
19. Yayınlanması uygun bulunan yazıların yazarına veya yazarların her birine, derginin söz konusu sayısından birer adet gönderilir.
20. Marmara İletişim Dergisi'ne iletilecek yazılar <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/maruid/> web sitesi üzerinden yazı gönderme sistemi aracılığıyla gönderilebilir, sorular için ise iletisimdergi@marmara.edu.tr adresi üzerinden iletişime geçilebilir.

Posta yazışma adresi ise şu şekildedir:

Marmara İletişim Dergisi

Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Nişantaşı Kampüsü, Büyükciftlik Sokak No:6 Nişantaşı 34365 Şişli/ İstanbul, Türkiye

Tel: 0 212 233 04 47 Faks: 0 212 246 74 28

Dipnot Kullanımı

- Yazılarda dipnot gösterim (reference) yöntemi olarak, yalnızca metin içi kaynak gösterme (APA) yönteminin 6. edisyonu kullanılır. Yani kullanılan kaynakçalar ana metnin yanında, parantez içinde, yazarın adı, basım yılı ve sayfa numaraları ile belirtilir. (Soyad, Yayın Yılı, s. Sayfa Sayısı)
- İçeriğe ilişkin ekstra açıklamaların dipnotları ve diğer açıklamalar sayfa altında verilmelidir. Metnin içinde numaralandırılan notlar, sayfa altında numara sırası ile ve yanında açıklaması ile yerini alır.
- Sayfa altı açıklamaların dipnotları için de aynı şekilde metin içi referans yöntemi (APA) kullanılır.
- Bir kaynaktan yapılan alıntılar metin içinde çift tırnak içinde gösterilir.
- 30-40 kelimedenden uzun alıntılar, tırnak kullanılmadan girintili (indent) paragraf olarak verilir.
- Referans gösterirken, yazar ismi metin içinde geçmiyorsa parantez içinde yazarın soyadı ve yayın tarihi belirtilir: (Hobsbawm, 2007)
- Belli bir sayfa söz konusuysa, yazar soyadı ve yayın tarihine ilave olarak sayfa numarası da yazılır: (Carr, 2008, s. 13)
- Yazar ismi metin içinde geçiyorsa, parantez içinde yalnızca kaynağın yayın tarihi ve sayfa numarası yazılır: (2005, s. 26)
- Birbirini takip etmeyen sayfalar şu şekilde ifade edilir: (Joyce, 2002, ss. 21, 48, 59)
- Birbirini takip eden sayfalar şu şekilde ifade edilir: (Mandel, 2007, ss. 21-24, 33-35)
- İki yazarlı kaynaklarda, her iki yazarın soyadı da kullanılır: (Morley & Robins, 2007, s. 19)
- İkiyden fazla yazarlı kaynaklarda “vd.” ibaresi yer alır: (Stevenson vd., 2004).
- Aynı yazarın, aynı yıl yayınlanmış birden fazla eseri kullanılıyorsa, basım yılına a, b, c, gibi harfler eklenerek birbirinden ayrılır: (Ortaylı, 1999a; 1999b) gibi.
- Metin içinde aynı konuda birden çok kaynağa referans verilecekse kaynaklar birbirinden noktalı virgül ile ayrılır: (Geray, 2005, s. 31; Moran; 2006, s. 37)

Kaynaklar Yazım Şekli

Kaynaklar listesinde sadece yazıda göndermede bulunulan kaynaklara yer verilmeli ve bu kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Bir yazarın birkaç çalışması kaynaklarda yer alacaksa, yayın tarihine göre (eskiden yeniye doğru) bir sıralama yapılmalıdır.

• **Kitap**

Oskay, Ü. (2005). *19. yüzyıldan günümüze kitle iletişimin kültürel işlevleri kuramsal bir yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

• **Çeviri Kitap**

Kafka, F. (1997). *Dava*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1925).

• **Derleme Kitap**

Jensen, K. B. (2002). (Ed.). *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge.

• **Derleme Kitapta Makale**

Gencil Bek, M. (2011). Medyada çocuk hakları ve etik ilkeler. M. R. Şirin (Haz.), *Çocuk hakları ve medya el kitabı* içinde (ss. 23-59). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

• **Derleme Kitapta Çeviri Makale**

Paz, O. (2000). Tarihin sonu'nda batı doğu'ya dönüyor. N. Gardels (Ed.). *Yüzyılın Sonu, büyük düşünürler çağımızı yorumluyor* içinde (ss. 137-144), (Çev. B. Çorakçı Dışbudak). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

• **İki Yazarlı Kitap**

Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. London: The British Library.

• **Dergide Makale**

Kolukırcık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: Medya politikası üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 1-2.

• **Yayınlanmamış Tez**

Demir, M. (2008). *Sinemada 'öteki'*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

• **Yazarı Belli Olmayan Gazete Yazısı**

Internet pioneer to oversee network redesign. (2007, 28 Mayıs). *The Canberra Times*, s. 15.

• **İnternette Yazarı Belli Olan Yazı**

Kaçmaz, M. (2015). Aylan Kurdi fotoğrafının cevapları için sorular. *CNNTÜRK.com*. 21.12.2015 tarihinde <http://www.cnnturk.com/guncel/aylan-kurdi-fotografinin-cevaplari-icin-sorular> adresinden edinilmiştir.

• **İnternette Yazarı Belli Olmayan Yazı**

Dünya insanlık görsün. (2015, 27 Aralık). *Takvim*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/09/14/dunya-insanlik-gorsun> adresinden edinilmiştir.

RULES OF PUBLISHING OF MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

1. Marmara Journal of Communication is an academic and scientific refereed journal of the Faculty of Communication of Marmara University being published biannually in June and December.
2. The journal includes scientific and original studies/articles handling and analyzing the issues or problems regarding the communication sciences. The studies are expected to be written with scientific concerns, to add value to the field, give references to the significant resources of the field, not to be written on biased opinions, not to include catch phrases and use an improved language. Besides, they are required to be characterized as screening, research or conference proceedings.
3. The peer review process shall not be initiated for those articles that do not comply with the rules of publishing, for the ones that do not include footnote, references, prefaces or abstracts.
4. During the process of assessing articles, initially, a special care should be given that the referees and the authors are not from the same institution. The name of the referees and the authors should be preserved carefully and never declared. The Board of Referees changes in every edition and is formed according to the subjects of that edition. The referees of the interdisciplinary articles are determined according to the related fields.
5. In the first phase of the evaluation process two referees are assigned according to the field of each article. In case one of the referee reports is “can not be published” and the other is “can be published after being corrected” or “can be published”, a third referee is assigned and his/her remarks are expected. In case the remark of the third referee is “can be published” or “can be published after being corrected”, the correction demands of the referee and editor is sent to the author. However, if the report of the third referee is “can not be published,” the article is not published and this situation is notified to the author.
6. The authors are expected to observe the required corrections carefully and without delay and send the corrected and final version to the e-mail address in 15 days. In case it appears that the corrections are not fully observed, this situation is communicated to the author. The articles, which are not sent back in corrected forms within the required period, are not included in the list of articles to be published.
7. The articles may be written in Turkish and English languages.

8. The articles sent to the journal to be published, are required not to be published in any other journal before or should not be held in the assessment stage for publishing.
9. The presentations submitted in national or international scientific meetings, congresses, conferences, or symposiums, can be accepted and included in the referee process if they are transformed into the format and content of an article and have not been published in any other journal or periodical before.
10. The articles to be sent to the journal should be written by using Microsoft Word Program, in Times New Roman font, in 12 punt font size and 1,5 line spacing. There should be spaces of 3 cm in top, down, left hand side and right hand side parts of the paper.
11. The articles should be between 15-20 pages and should not exceed 20 pages in total and should be numbered in the middle bottom. The paragraphs should have a tab space of 1 cm.
12. All the articles should have abstracts and headings both in Turkish and English languages. The abstracts should be between 100-150 words and also include 5 to 7 keywords.
13. Research scale, aim, methodology and results should be mentioned briefly in the abstract.
14. Author (s) name/ names should be indicated under the article heading and also the academic title of the author, the name and the address of the his/her institution and mobile phone numbers, fax number and e-mail address should be written in a deep note given to the name of the author.
15. The Editorial Board gives the final decision to publish any item, the Board sends its evaluation of the item to the author (s) with referee reports as soon as possible.
16. All the legal responsibility of the article content is of Author(s).
17. The copy rights of items published by the editorial board belongs to Marmara University Faculty of Communication, author (s) is/ are not paid for the items.
18. Author (s) approve(s) for their articles to take place in noncommercial electronic data base in the sake of sharing knowledge in domestic and international sphere, therefore, Marmara Communication Journal can publish the item with full text as General Public License.
19. One issue of the journal will be sent to the author(s) whose article is published.
20. Articles should be sent via submission system on our website <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruid>. For questions and comments, please contact us via email at iletisimdergi@marmara.edu.tr.

Postal address is as follows:

Marmara Journal of Communication

Marmara University, Faculty of Communication

Nişantaşı Campus, Büyükçiftlik Street, No:6 Nişantaşı 34365 Şişli/ Istanbul, Turkey

Tel: 00 90 212 233 04 47 Fax: 00 90 212 246 74 28

Referencing

- The only referencing method that can be used is referencing within the main text method, that is to say APA (6th Edition). Therefore references should be mentioned within the main text by indicating author's name, publication date and page number within parenthesis. (Surname, Publication Year, p. Page Number).
- Extra explanations regarding the main text and other remarks should be given in footnotes. These notes should be numbered within the text and should be given at the end of the page with respective order and corresponding remarks.
- The footnotes for the remarks that are given at the end of the page should also be referred with referencing within the main text method.
- Paraphrased text should be put into main text with double quotation marks.
- Paraphrased text that is longer than 30-40 words should be put into indented paragraphs without any quotation marks.
- In referencing, if the author's name is not given in the main text, author's surname and publication year should be given within parenthesis. (Hobsbawm, 2007).
- If a specific page number is given as a reference, in addition to author's surname and publication year, page number should also be mentioned. (Carr, 2008: 13).
- If the author's name is given in the main text, only the publication year and page number should be given within parenthesis. (2005, s. 26).
- Non-consecutive pages should be referenced as (Joyce, 2002, s. 21, 48, 59).
- Consecutive pages should be referenced as (Mandel, 2007, ss. 21-24, 33-35).
- If there are two co-authors, both authors' surname should be mentioned: (Morley & Robins, 2007, s. 19).
- If there are more than two co-authors, "et. al" should be included (Stevenson vd., 2004).
- If multiple publications with same author and same publication year will be referenced, these publications should be differentiated by adding a, b, c, etc to the publication year: (Ortaylı, 1999a; 1999b).
- If multiple references will be made for the same subject, resources should be separated by semicolon (Geray, 2005, s. 31; Moran, 2006, s. 37).

Bibliography Writing Method

The list of references should only include the resources which were referred in the article and these resources should be listed in alphabetical order. If various studies of an author are to be included in the list of references, they should be listed according to the chronological order of the publishing (from the old to the new).

• **Book**

Benhabib, S. (2004). *The rights of others: Aliens, residents and citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.

• **Translated Book**

Balibar, É. (2004). *We, the people of Europe! Reflections on transnational citizenship*. J. Swenson (Trans.). Princeton, Oxford: Princeton University Press.

• **Edited Book**

Jensen, K. B. (2002). (Ed.). *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge.

• **Article in Edited Book**

Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? P. Williams, L. Chrisman (Ed.). In *Colonial discourse and postcolonial theory a reader*, (1994) (pp. 66-112). New York: Columbia University Press.

• **Translated Article in Edited Book**

Paz, O. (2000). Tarihin sonu'nda batı doğu'ya dönüyor. N. Gardels (Ed.). In *Yüzyılın Sonu, büyük düşünürler çağımızı yorumluyor* (pp. 137-144), (B. Çorakçı Dışbudak, Trans.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

• **Two Co-authors' Book**

Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. London: The British Library.

• **Articles in Journal**

Wall, M., & el Zahed, S. (2015). Syrian citizen journalism. *Digital Journalism*, 3(5), 720-736.

• **Unpublished Dissertation**

Demir, M. (2008). *Sinemada 'öteki'*. (Unpublished Doctoral Thesis). Social Sciences Institute, Marmara University, Istanbul, Turkey.

• **Newspaper Article**

Internet pioneer to oversee network redesign. (2007, 28 May). *The Canberra Times*, s. 15.

• **Internet Article With Known Author**

Werber, C. (2015, August 30). Unacceptable: These European countries are willing to accept some Syrian migrants- but only if they are Christian. *Quartz*. Retrieved from <http://qz.com/490973/these-european-countries-are-willing-to-accept-some-syrian-migrants-but-only-if-theyre-christian/> on 03.03.2016.

• **Internet Article With Unknown Author**

Refugees crisis: What's wrong with Eastern Europe? Why so much intolerance and hate. (2015, September 15). *Keep Talking Greece*. Retrieved from <http://www.keeptalkinggreece.com/2015/09/15/refugees-crisis-whats-wrong-with-eastern-europe-why-so-much-intolerance-and-hate/> on 25.01.2016.